

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL

ÅRSRAPPORT
2016

DEN DÖMANDE
VERKSAMHETEN

EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

ÅRSRAPPORT 2016 DEN DÖMANDE VERKSAMHETEN

Översikt över den dömande verksamheten vid Europeiska unionens domstol,
Europeiska unionens tribunal och Europeiska unionens personaldomstol

Luxemburg, 2017

curia.europa.eu

EUROPEISKA UNIONENS DOMSTOL

DOMSTOLEN
2925 LUXEMBURG
LUXEMBURG
TFN. +352 4303-1

TRIBUNALEN
2925 LUXEMBURG
LUXEMBURG
TFN. +352 4303-1

PERSONALDOMSTOLEN
2925 LUXEMBURG
LUXEMBURG
TFN. +352 4303-1

Internet: curia.europa.eu

Färdigställd den 1 januari 2017.

Kopiering tillåten med angivande av källan. Fotografierna får endast återges i sammanhang som rör denna publikation. För all annan användning måste tillstånd begäras av Europeiska unionens domstol.

Ytterligare information om Europeiska unionen finns tillgänglig på internet via servern Europa (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Europeiska unionens domstol / Kommunikationsdirektoratet / Enheten för publikationer och elektroniska medier. Europeiska unionens publikationsbyrå

Print	ISBN 978-92-829-2333-7	ISSN 2467-0979	doi:10.2862/8883	QD-AP-17-001-SV-C
PDF	ISBN 978-92-829-2307-8	ISSN 2467-1207	doi:10.2862/256578	QD-AP-17-001-SV-N
ePUB	ISBN 978-92-829-2359-7	ISSN 2467-1207	doi:10.2862/42617	QD-AP-17-001-SV-E

© Europeiska unionen, 2017

Fotografier © Georges Fessy

Omslagsfotografi © Gediminas Karbauskis

Printed in Luxembourg

TRYCKT PÅ PAPPER SOM BLEKTS U TAN ELEMENTÄRT KLOR (ECF)

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord av K. Lenaerts, ordförande för Europeiska unionens domstol	8
---	---

KAPITEL I | HDOMSTOLEN

A. Domstolens utveckling och verksamhet år 2016	12
B. Rättspraxis från domstolen år 2016	14
I. Grundläggande rättigheter	14
II. Unionsmedborgarskap	15
1. Unionsmedborgares rättigheter	15
2. Härledd uppehållsrätt för en tredjelandsmedborgare	17
III. Institutionella bestämmelser	19
1. Rättslig grund för unionens rättsakter	19
2. Institutionernas befogenheter	22
IV. Unionsrätt och nationell rätt	23
V. Unionsrättsliga förfaranden	25
VI. Jordbruk	26
VII. Fri rörlighet	28
1. Fri rörlighet för arbetstagare	28
2. Fri rörlighet för varor	30
3. Etableringsfrihet och frihet att tillhandahålla tjänster	30
VIII. Gränskontroll, asyl och immigration	34
1. Asylpolitik	34
2. Immigrationspolitik	37
IX. Civilrättsligt samarbete	38
1. Bryssel I-förordningen	38
2. Rom I- och Rom II-förordningarna	40
X. Straffrättsligt samarbete	41
1. Europeisk arresteringsorder	41
2. Rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden	45
3. Straffrättsliga förfaranden och beslut i en annan medlemsstat	46
XI. Konkurrens	47
1. Konkurrensbegränsande samverkan	47
2. Statligt stöd	49
XII. Bestämmelser om skatter och avgifter	53
XIII. Tillnärmning av lagstiftning	54

1. Immateriell och industriell äganderätt	54
2. Skydd av personuppgifter	58
3. Elektronisk handel	59
4. Telekommunikationer	60
5. Tobaksvaror	61
6. Kosmetiska produkter	62
XIV. Offentlig upphandling	63
XV. Ekonomisk och monetär politik	65
XVI. Socialpolitik	67
XVII. Konsumentskydd	68
XVIII. Miljö	71
XIX. Internationella avtal	73
XX. Gemensam utrikes och säkerhetspolitik	75
C. Verksamheten vid domstolens kansli år 2016	78
I. Kortfattad redogörelse för verksamhetsstatistiken år 2016	78
II. Kommunikation med parterna och utomstående	80
III. Att bistå domstolens ledamöter	81
D. Domstolens verksamhetsstatistik	84
E. Domstolens sammansättning	112
1. Förändringar i domstolens sammansättning år 2016	113
2. Protokollär ordning	114
3. Domstolens tidigare ledamöter	116

KAPITEL II | TRIBUNALEN

A. Tribunalens verksamhet år 2016	122
1. Organisation	122
2. Verksamhetsstatistik	123
B. Rättspraxis från tribunalen år 2016	126
I. Rättsligt förfarande	126
Uptagande till sakprövning av talan som väckts med stöd av artikel 263 FEUF	126
1. Begreppet rättsakt mot vilken talan kan väckas	126
2. Talerätt	127
Begreppet direkt berörd	127
a. Begreppet personligen berörd	128
3. Begreppet regleringsakt som inte medför genomförandeåtgärder	129
4. Iakttagande av formkrav och frister för att väcka talan	131

Rättegångsmissbruk	132
Rättshjälp	133
Tillämpningen av de nya rättegångsreglerna	133
II. Institutionell rätt – Europeiskt medborgarinitiativ – Socialpolitik	134
III. Konkurrensregler tillämpliga på företag	135
Allmänt	135
1. Rätten till försvar	135
a. Meddelande om invändningar	135
b. Rätten att yttra sig	136
c. Hemliga inspelningar av telefonsamtal som bevisning	137
2. Föreskrivna villkor för beviljande av immunitet	137
3. Kommissionens möjligheter till förlikning	138
4. Motiveringsskyldighet	139
5. Obegränsad behörighet	139
Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF	140
1. Begreppet potentiell konkurrens	140
2. Konkurrensbegränsande syfte	142
a. Konkurrensklausul	142
b. Oproportionerliga omvända betalningar som medför att konkurrenter utestängs från marknaden	143
3. Beräkning av böternas belopp	144
IV. Statligt stöd	146
Upptagande till prövning	146
1. Rättsakt mot vilken talan kan väckas	146
2. Villkoret personligen berörd	146
Det administrativa förfarandet	147
Begreppet fördel	148
1. Bevisbörda	148
2. Kriteriet privata fordringsägare	149
Begreppet statliga medel	151
Selektivitet – Stöd genom skatteåtgärder	152
Återkrav av stöd	154
V. Immaterialrätt – EU-varumärke	156
EU-varumärkessystemets självständighet	156
Absoluta registreringshinder	157
1. Överklagandenämndens prövning på eget initiativ	157
2. Motiveringsskyldighet	158
3. Ond tro	158
4. Geografisk beteckning	159
5. Ljudmärken	160
6. Ingivande av bevisning	161
Relativa registreringshinder	161
1. Överklagandenämndens prövning på eget initiativ	161
2. Bevisning	162
3. Rättighetsförlust till följd av passivitet	164
Förfarandefrågor	164

VI. Gemensam utrikes och säkerhetspolitik – Restriktiva åtgärder	166
Islamiska republiken Iran	166
Republiken Tunisien	169
Ukraina	171
Arabrepubliken Syrien	172
Terrorismbekämpning	173
VII. Registrering av kemikalier	174
VIII. Dumpning	176
IX. Tillsyn över finanssektorn	177
X. Unionsinstitutionernas upphandlingar	178
XI. Tillgång till institutionernas handlingar	179
Begäran om tillgång till handlingar som lämnats ut tidigare	179
Undantag avseende skydd för beslutsförfarandet	180
Undantag till skydd för juridisk rådgivning	181
Undantag till skydd för rättsliga förfaranden	182
XII. Talan om skadestånd	184
Republiken Kroatians anslutning till Europeiska unionen	184
Behandling av personuppgifter	185
Olafs befogenheter	186
Förlust av en möjlighet	187
Överklaganden	188
Ansökningar om interimistiska åtgärder	188
C. Verksamheten vid tribunalens kansli år 2016	192
I. Inverkan på organisationen med anledning av de nya domarnas tjänstetillträde	193
II. Reformens inverkan på förfarandet	194
III. Bistå tribunalen i dess dömande verksamhet	196
D. Tribunalens verksamhetsstatistik	200
E. Tribunalens sammansättning	226
1. Förändringar i tribunalens sammansättning år 2016	227
2. Protokollär ordning	229
3. Tribunalens tidigare ledamöter	233

KAPITEL III | PERSONALDOMSTOLEN

A. Personaldomstolens verksamhet år 2016	238
B. Personaldomstolens rättspraxis år 2016	240
I. Förfarandefrågor	240

1. Det administrativa förfarandet	240
2. Rättsakt som går någon emot	240
3. Bristande behörighet hos den som utfärdat den rättsakt som går någon emot	240
4. Tidsfrist för att väcka talan	241
5. Rättegångskostnader	241
6. Rättskraft	241
II. Sakfrågor	242
Allmänna giltighetsvillkor för rättsakter och grundläggande rättigheter	242
1. Ingressens räckvidd	242
2. Formell motivering	242
3. Tidsmässig tillämplighet av bestämmelserna i de nya tjänsteföreskrifterna	242
4. Omprövning av administrativa beslut	243
5. Möjlighet att åberopa de principer som kommer till uttryck i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna	243
6. Skyldighet att samarbeta lojalt med nationella domstolar	243
7. Rätten att yttra sig	244
8. Rätten till god förvaltning	244
9. Omsorgsplikten	245
10. Rätt för en tjänsteman eller anställd att få tillgång till handlingar i en akt som berör honom eller henne	245
Tjänstemännens löner och sociala förmåner	246
1. Social trygghet	246
2. Pensioner	246
3. Avgångsvederlag	247
4. Uppflyttning i löneklass	248
Tjänstemäns och övriga anställdas karriär	248
1. Befordran av personal som ställts till förfogande för fackföreningar och yrkessammanslutningar	248
2. Disciplinåtgärder	248
3. Omplacering av tillfällig och kontraktsanställd personal vid flyttning av sätet för en unionsbyrå från en medlemsstat till en annan	249
4. Avbrott i en anställds karriär	249
Visselblåsare	250
C. Personaldomstolens verksamhetsstatistik	252
D. Personaldomstolens sammansättning	264
1. Förändringar i personaldomstolens sammansättning år 2016	265
2. Protokollär ordning	266
3. Personaldomstolens tidigare ledamöter	268

Koen LENAERTS

ordförande för Europeiska unionens domstol

Europeiska unionen har skakats av flera smärtsamma händelser under år 2016.

Efter dåden i Paris i november 2015, har Bryssel, Nice och Berlin – i likhet med många andra platser i världen – under de senaste månaderna varit utsatta för avskyvärda terroristattacker i stor skala som på det mest fega sätt kränker de grundläggande värderingar om fred, humanitet, tolerans och ömsesidig respekt som utgör grunden för det europeiska projekt vi värdesätter så högt.

Den 23 juni 2016 beslutade det brittiska folket att lämna Europeiska unionen. Ett demokratiskt och enväldigt beslut som ställer Europeiska unionen och dess institutioner inför stora utmaningar som måste lösas efter bästa förmåga i en situation som i nuläget präglas av osäkerhet.

År 2016 ger oss emellertid även flera anledningar att känna tillfredsställelse.

I september tillsattes i enlighet med rotationssystemet en generaladvokat från Bulgarien. Domstolens generaladvokater, vilka enligt vad som beslutades i juni 2013 ska vara elva till antalet, är därmed äntligen fulltaliga. Detta gläder mig mycket, i synnerhet med hänsyn till det ökande antalet mål som – inom framför allt de områden där Europeiska unionen står inför stora utmaningar (bekämpande av terrorism, flyktingkrisen, åtgärder med anledning av bank- och finanskrisen etcetera)– ger upphov till nya och viktiga rättsfrågor, vilka motiverar en belysning genom ett förslag till avgörande.

Låt oss även glädja oss åt att de två första av de tre etapperna i den reform av unionens domstolsstruktur som Europeiska unionens lagstiftande organ antog i december 2015 i stort sett helt genomförts under år 2016. Elva av de tolv nytillsättningar av domare i Europeiska unionens tribunal som hänger samman med den första etappen i denna reform skedde under året. Den andra etappen har konkret genomförts genom att Europeiska unionens personaldomstol upplöstes i september 2016. Jag vill passa på att på nytt tacka dess tidigare ledamöter och medarbetare för deras värdefulla bidrag till utvecklingen av rättspraxis i mål som rör unionens anställda, vilka ofta innefattar mycket känsliga frågor. Vidare påbörjade fem av de sju ytterligare domare i tribunalen, vilkas tillsättning är ett led i denna andra etapp av reformen, sin tjänstgöring i september 2016.

Med undantag av att en ny generaladvokat tillträdde sin tjänst, kännetecknas år 2016 av en fullständig stabilitet i domstolens sammansättning. Under året har däremot sex ledamöter lämnat tribunalen inom ramen för den partiella nytillsättningen och med anledning av att en ledamot avgått.

I statistiskt hänseende präglades det gångna året av en oförminskad takt i verksamheten. Även om det totala antalet mål som anhängiggjordes vid de tre instanserna år 2016 (1 604 mål) var något lägre än år 2015 (1 711 mål), ligger emellertid antalet mål som avgjordes år 2016 på en fortsatt hög nivå (1 628 mål). Detta gäller i synnerhet domstolen som med 704 avgjorda mål under år 2016 avgjorde fler mål än vad som anhängiggjordes (692 mål), men även personaldomstolen som satte en ära i att avgöra så många mål som möjligt innan den upplöstes och dess mål överfördes till tribunalen. Mellan januari och augusti 2016 avgjorde personaldomstolen sålunda inte mindre än 169 mål.

På det mer materiella planet har var och en kunnat konstatera att arbetet med att uppföra domstolens tredje torn har påbörjats. Det första spadtaget togs den 27 juni 2016. Jag gläder mig redan åt den dag då detta stora byggprojekt kommer att vara färdigställt, då institutionen slutligen kommer att kunna samla hela sin personal på en och samma plats och på så sätt kunna förstärka de professionella och mänskliga kontakterna mellan oss.

Vid sidan om denna utveckling är det mig ett nöje att erinra om att den andra upplagan av "Bâtisseurs d'Europe" – efter en första upplaga i november 2014 – hölls den 11 november, samma dag som högtidlighållandet av vapenvilan som avslutade första världskriget. Mötet, som anordnas på initiativ av domstolen, är särskilt välkommet i tider då den europeiska konstruktionen skakas av stridigheter. Mötet gav ungefär 250 elever från närliggande gymnasieskolor tillfälle att under högst informella former samtala med ordförandena för Europaparlamentet, Europeiska kommissionen och domstolen runt en rad aktuella europeiska ämnen.

Förevarande rapport ger läsaren en fullständig översikt över institutionens verksamhet och utveckling under år 2016. I likhet med tidigare år ägnas en betydande del åt kortfattade men uttömmande redogörelser för domstolens, tribunalens och personaldomstolens rent dömande verksamhet. Efter en kortfattad introduktion illustrerar och kompletterar sedan statistiska uppgifter analysen för varje instans.

Jag tar slutligen tillfället i akt att rikta ett innerligt tack till mina kolleger samt till hela institutionens personal för deras utomordentliga arbete under året.

KAPITEL I

DOMSTOLEN

A | DOMSTOLENS UTVECKLING OCH VERKSAMHET ÅR 2016

Av ordföranden Koen LENAERTS

I detta första kapitel ges en översikt av verksamheten vid domstolen under år 2016. Inledningsvis görs en redogörelse för institutionens utveckling under det gångna året och av dess verksamhet (A). Därefter finner läsaren den andra delen (B). I den redovisas, såsom varje år, de huvudsakliga utvecklingstendenserna i domstolens praxisom, indelade efter rättsområde. I den tredje och fjärde delen ges en detaljerad redovisning av kansliets verksamhet under referensperioden (C) respektive statistiska uppgifter för det gångna verksamhetsåret (D). I den femte delen presenteras domstolens sammansättning under samma period (E).

1.1. Under år 2016 rådde fullständig stabilitet vad gäller domstolens ledamöter, eftersom ingen domare lämnade sin tjänst och inga nya domare tillträdde under året. Sedan den bulgariske generaladvokaten Evgeni Tanchev tillträdde sin tjänst den 19 september 2016, är generaladvokaterna – vilka till följd av rådets beslut av den 25 juni 2013 att utöka antalet generaladvokater vid domstolen ska vara elva i stället för åtta till antalet – numera fulltaliga. Detta är mycket välkommet i en tid av ökat flöde av mål som ger upphov till nya och känsliga rättsfrågor.

1. 2. När det gäller domstolens funktionssätt genomfördes under år 2016, i stort sett fullständigt, de två första etapperna av den reform av unionens domstolsstruktur som är resultatet av Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

Vid de högtidliga sammankomster som hölls den 13 april, den 8 juni och den 19 september 2016 tillträdde sålunda elva nya domare sina tjänster vid Europeiska unionens tribunal inom ramen för reformens första etapp, som föreskriver en ökning med tolv nya domartjänster vid tribunalen.

Den andra etappen av reformen sammanföll, i enlighet med unionslagstiftarens önskan, med den partiella ny tillsättning av Europeiska unionens tribunal som ägde rum i september 2016. Rent konkret kom den till uttryck i att Europeiska unionens personaldomstol upplöstes och att dess behörighet överfördes till Europeiska unionens tribunal med stöd av Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda (EUT L 200, 2016, s. 137), som trädde i kraft den 1 september 2016.

Denna andra etapp av reformen innebär samtidigt att ytterligare sju domare ska utnämnas i Europeiska unionens tribunal, vilket motsvarar antalet "tidigare" domare i Europeiska unionens personaldomstol. Det är mot denna bakgrund som vi hade glädjen att välkomna ytterligare fem domare vid Europeiska unionens tribunal under den högtidliga sammankomst som ägde rum den 19 september 2016, med förhoppningen att de sista utnämningarna som återstår för att avsluta de två första etapperna av reformen ska kunna ske inom kort.

Den tredje etappen av reformen kommer att inledas i samband med den partiella ny tillsättning av Europeiska unionens tribunal som ska ske i september 2019. Antalet domare kommer då att utökas med ytterligare nio vilket innebär totalt 56 domare, eller två domare per medlemsstat.

2. I statistiskt hänseende hänvisas läsaren till de kommentarer som i början av del C i detta kapitel av årsrapporten ägnas åt det gångna årets statistiska uppgifter. Nedan vill jag endast ge en kortfattad sammanfattning av de större trender som kan utläsas av uppgifterna.

Den första betydande aspekten avser det totala antalet mål som domstolen avgjorde år 2016: med 704 avgjorda mål (en ökning med 14 procent jämfört med år 2015) avslutade domstolen under år 2016 ett större antal mål än som registrerades under samma år (692), vilket visar på en anmärkningsvärd produktivitet under det gångna året och ledde till att antalet pågående mål per den 31 december 2016 (872) var något färre än i slutet av år 2015 (884).

När det kommer till antalet anhängiggjorda mål år 2016, är 470 mål kopplade till begäran om förhandsavgörande vilket är ett rekord i domstolens historia och även visar vikten av förfarandet för förhandsavgörande för unionsrättens utveckling. Det är även ett uttryck för de nationella domstolarnas förtroende för denna typ av domstolssamarbete för att uppnå en enhetlig tolkning och tillämpning av unionsrätten.

En annan tydlig trend under det gångna året gäller den genomsnittliga handläggningstiden vid domstolen. I mål om förhandsavgörande uppgick den genomsnittliga handläggningstiden under år 2016 till 15 månader, vilket kan jämföras med handläggningstiden år 2014 som var den kortaste som noterats sedan mer än trettio år. Resultatet förklaras till stor del av att mål om förhandsavgörande i ökad utsträckning avgörs genom beslut när domstolens svar framstår som uppenbart. En annan förklaring är att ett osedvanligt stort antal mål om förhandsavgörande detta år har avgjorts enligt förfarandet för brådskanie mål om förhandsavgörande (PPU) eller enligt det skyndsamma förfarandet. Vad därefter beträffar överklaganden kan deras väsentligt förkortade handläggningstid, 12,9 månader (jämfört med 14 månader år 2015) – vilket är den kortaste handläggningstiden sedan tribunalen inrättades – i stor utsträckning tillskrivas den förenklade handläggning som domstolen införde år 2016 av överklaganden som gäller mål om tillgång till handlingar, offentlig upphandling, och mål om immateriell och industriell äganderätt.

B | RÄTTSPRAXIS FRÅN DOMSTOLEN ÅR 2016

I. GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Domstolen har under år 2016 flera gånger uttalat sig om de grundläggande rättigheterna i unionens rättsordning. Vissa avgöranden behandlas i denna rapport.¹

Bland dessa förtjänar domen **Paoletti m.fl.** (C-218/15, [EU:C:2016:748](#)), meddelad den 6 oktober 2016, särskild uppmärksamhet. I denna dom behandlade domstolen, *med avseende på principen om retroaktiv tillämpning av mildare strafflag, frågan hur ett tredjelandets anslutning till unionen påverkar en medlemsstats tillämpning av den strafflagstiftning som avser brottet hjälp till olaglig invandring, som införlivar artikel 3 i direktiv 2002/90*.² I det fallet pågick brottmålsförfaranden mot flera italienska medborgare för att de hjälpt rumänska medborgare att olagligen resa in i Italien före Rumäniens anslutning till Europeiska unionen. Eftersom dessa därefter blivit unionsmedborgare frågade sig den hänskjutande domstolen dels om anslutningen inneburit ett avskaffande av det brott som består i hjälp till olaglig invandring, när brottet begåtts före Rumäniens anslutning till Europeiska unionen, dels huruvida principen om retroaktiv verkan av mildare strafflag skulle tillämpas på de tilltalade i det nationella målet.

Domstolen erinrade om att principen om retroaktiv tillämpning av mildare strafflagstiftning, som föreskrivs i artikel 49.1 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, ingår i unionens primärrätt. Domstolen påpekade därefter, för det första, att en tillämpning av den lag som föreskriver ett mildare straff förutsätter att det, över tid, föreligger flera på varandra följande lagar och vilar på konstaterandet att lagstiftaren har ändrat inställning till brottsrubriceringen eller till det straff som ska utdömas för ett brott. De straffrättsliga bestämmelserna i italiensk rätt hade emellertid inte ändrats sedan de brott som de tilltalade stod åtalade för begicks.

Domstolen fann, för det andra, att en stats anslutning till unionen, enligt artikel 6 FEU och artikel 49 i stadgan om de grundläggande rättigheterna inte utgör hinder för att en annan medlemsstat kan utdöma en straffrättslig påföljd till personer som, före denna anslutning, har begått ett brott bestående i att hjälpa medborgare i den förstnämnda staten att olagligen resa in i den andra medlemsstaten. En straffrättslig lagstiftning som, i enlighet med direktiv 2002/90 och rambeslut 2002/946,³ bestraffar ett sådant brott med fängelsestraff avser inte bara de illegala immigranterna, utan även personer som hjälper nämnda immigranter att olagligen resa in och vistas i detta land. Enbart det faktum att dessa immigranter, efter det att de olagligen rest in i landet,

1| Följande domar behandlas: dom av den 6 september 2016, **Petruhhin** (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)), under rubrik II.1 "Unionsmedborgarskap", dom av den 5 juli 2016, **Ognyanov** (C-614/14, [EU:C:2016:514](#)), under rubrik V "Unionsrättsliga förfaranden", dom av den 9 juni 2016, **Pesce m.fl.** (C-78/16 och C-79/16, [EU:C:2016:428](#)), under rubrik VI "Jordbruk", dom av den 21 december 2016, **AGET Iraklis** (C-201/15, [EU:C:2016:972](#)), under rubrik VII.3 "Etableringsfrihet och frihet att tillhandahålla tjänster", dom av den 15 februari 2016, **N.** (C-601/15 PPU, [EU:C:2016:84](#)), under rubrik VIII.1 "Asylpolitik", dom av den 5 april 2016, **Aranyosi och Căldăraru** (C-404/15 et C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)), under rubrik X.1 "Europeisk arresteringsorder", dom av den 29 juni 2016, **Kossowski** (C-486/14, [EU:C:2016:483](#)), under rubrik X.3 "Straffrättsliga förfaranden och beslut i en annan medlemsstat", dom av den 28 juli 2016, **Ordre des barreaux francophones et germanophone m.fl.** (C-543/14, [EU:C:2016:605](#)), under rubrik XII "Bestämmelser om skatter och avgifter", dom av den 21 december 2016, **Tele2 Sverige och Watson m.fl.** (C-203/15 och C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), under rubrik XIII.2 "Skydd av personuppgifter", dom av den 20 september 2016, **Ledra Advertising m.fl./kommissionen och ECB** (C-8/15 P–C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)), under rubrik XV "Ekonomisk och monetär politik", dom av den 8 november 2016, **Lesoochranárske zoskupenie VLK** (C-243/15, [EU:C:2016:838](#)), under rubrik XVIII "Miljö".

2| Rådets direktiv 2002/90/EG av den 28 november 2002 om definitionen av hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse (EGT L 328, 2002, s. 17).

3| Rådets rambeslut 2002/946/RIF av den 28 november 2002 om förstärkning av den straffrättsliga ramen för att förhindra hjälp till olaglig inresa, transitering och vistelse (EGT L 328, 2002, s. 1).

har blivit unionsmedborgare påverkar inte de straffrättsliga förfaranden som inletts mot personer som gör sig skyldiga till hjälp till olaglig inresa.

Domstolen fann, för det tredje, att det inte följer av någon unionsrättslig bestämmelse att erhållandet av unionsmedborgarskap bör leda till en avkriminalisering av brott begångna av tilltalade som idkat människohandel. Om domstolen dömde på motsatt vis, skulle detta i realiteten uppmuntra denna människohandel så fort förfarandet för anslutning till unionen inletts. Det skulle alltså leda till ett rakt motsatt resultat än det unionslagstiftaren eftersträvar.

II. UNIONSMEDBORGARSKAP

Vad gäller unionsmedborgarskap förtjänar sex domar att tas upp. Tre av domarna avser de rättigheter som tillkommer medlemsstaternas medborgare enligt unionsmedborgarskapet. De tre andra rör härledd uppehållsrätt för en tredjelandsmedborgare som ingår i samma familj som en unionsmedborgare.

1. UNIONSMEDBORGARES RÄTTIGHETER

I domen **Bogendorff von Wolfersdorff** (C-438/14, [EU:C:2016:401](#)) uttalade sig domstolen den 2 juni 2016 om *gränserna för en medlemsstats skyldighet att erkänna det efternamn som en medborgare erhållit under en vistelse i en annan medlemsstat, som denne också är medborgare i*. Det nationella målet rörde en tysk medborgare som under en vistelse i Förenade kungariket erhöll brittiskt medborgarskap och bytte sina förnamn och sitt efternamn, trots att efternamnet innehöll tyska adelstitlar. När han sedan återvände till Tyskland erkändes inte hans nya för- och efternamn som han erhållit enligt brittisk rätt.

Domstolen slog i förevarande mål fast att då myndigheterna i en medlemsstat vägrar erkänna en av sina medborgares för- och efternamn, såsom de fastställts och registrerats i en annan medlemsstat där han eller hon också är medborgare, utgör detta en begränsning av de rättigheter som erkänns i artikel 21 FEUF. Eftersom klaganden är registrerad under olika för- och efternamn i det tyska folkbokföringsregistret och hos de brittiska myndigheterna, finns det nämligen inte bara en konkret risk för att denne, på grund av en divergens mellan namnen, kan bli tvungen att undanröja tvivel beträffande sin identitet, utan även en risk för att möta svårigheter för att styrka sitt familjeband till sin dotter.

I det målet anförde den tyska regeringen att i enlighet med artikel 123 i grundlagen, jämförd med artikel 109 tredje stycket i Weimarförfattningen, ska alla privilegier och ojämlikheter på grund av börd eller ställning avskaffas i Tyskland, och även om det är tillåtet att använda och föra vidare dem som delar av namn, är det förbjudet att skapa nya adelstitlar och att bevilja sådana titlar. Dessa bestämmelser, som ingår i grunderna för den tyska rättsordningen, syftar till att säkerställa en jämlik behandling av alla tyska medborgare.

Domstolen medgav i detta hänseende, sett mot bakgrund av tyska konstitutionella val, att artikel 109 tredje stycket i Weimarförfattningen, som är en sådan del av en medlemsstats nationella identitet som avses i artikel 4.2 EUF, kan beaktas som en motivering för att begränsa den rätt till fri rörlighet för personer som fastställs genom unionsrätten. Närmare bestämt ska den motivering som avser principen om alla tyska medborgares likhet inför lagen och det konstitutionella valet att avskaffa adelstitlar som sådana, tolkas som en grund som hänför sig till grunderna för rättsordningen. Enligt domstolen skulle det strida mot den tyska lagstiftarens avsikt om tyska medborgare på nytt kunde anta de avskaffade adelstitlarna genom att utnyttja en annan medlemsstats lagstiftning. Att systematiskt erkänna sådana namnbyten som de som är aktuella i det nationella målet skulle nämligen kunna leda till ett dylikt resultat.

Domstolen slog fast att myndigheterna i en medlemsstat under sådana omständigheter som de i det nationella målet får vägra att erkänna namnet på en medborgare som lagligen förvärvats i en annan medlemsstat. En sådan vägran att erkänna namnet utgör nämligen en begränsning av friheterna i artikel 21 FEUF, men är motiverad av skäl som avser grunderna för rättsordningen såtillvida att det är lämpligt och nödvändigt för att säkerställa att principen om alla medborgares likhet inför lagen i den första medlemsstaten respekteras. En bedömning av huruvida en sådan praxis är proportionerlig kräver en analys och en avvägning av olika rättsliga intressen och faktiska omständigheter som är specifika för den berörda medlemsstaten – en bedömning som den hänskjutande domstolen är bättre lämpad än EU-domstolen att utföra. Bland de omständigheter som ska beaktas i detta hänseende underströk domstolen bland annat den omständigheten att klaganden i det nationella målet har utövat rätten till fri rörlighet och att han har både tyskt och brittiskt medborgarskap, den omständigheten att de delar av hans namn som han förvärvade i Förenade kungariket formellt sett inte utgör adelstitlar i vare sig Tyskland eller Förenade kungariket men ger ett intryck av ett adligt ursprung, och den omständigheten att det överlagda namnbytet skett genom ett val som motiverats av klagandens rent personliga skäl där den divergens mellan namnen som uppstått varken beror på omständigheter avseende hans födelse, en adoption eller förvärvet av brittiskt medborgarskap.

I domen **Petruhhin** (C-182/15, [EU:C:2016:630](#)), som meddelades den 6 september 2016, prövade domstolen (stora avdelningen) huruvida *det för tillämpningen av ett utlämningsavtal som ingåtts mellan en medlemsstat och ett tredjeland krävs att regeln i hemviststaten som förbjuder utlämning av nationella medborgare ska tillämpas på medborgare i en annan medlemsstat, med beaktande av principen om förbud mot diskriminering på grund av nationalitet och unionsmedborgarnas rätt att fritt röra sig och uppehålla sig i medlemsstaterna*. Det handlade i förevarande mål om en begäran om utlämning av en estnisk medborgare som ryska myndigheter hade tillställt lettiska myndigheter, med anledning av olaglig narkotikahandel.

Domstolen erinrade inledningsvis om att den berörda personen i sin egenskap av unionsmedborgare använt sin rätt att fritt röra sig i unionen när han förflyttade sig till Lettland, varför hans situation omfattas av fördragens tillämpningsområde och därmed av principen om förbud mot diskriminering på grund av nationalitet. En lagstiftning som innehåller en skillnad i behandling som gör det möjligt att utlämna endast unionsmedborgare som är medborgare i en annan medlemsstat utgör en begränsning av den fria rörligheten i den mening som avses i artikel 21 FEUF. Domstolen konstaterade vidare att en sådan begränsning kan vara motiverad endast om den grundar sig på objektiva överväganden och står i proportion till ett legitimt syfte som eftersträvas med nationell rätt. Visserligen ska det syfte som den berörda medlemsstaten gjorde gällande, i förevarande fall att minimera risken för att medborgare i en annan medlemsstat som har begått brott i tredjeland undgår straff, anses utgöra ett legitimt syfte i unionsrätten. Domstolen slog fast att det emellertid ska prövas om det inte finns någon annan åtgärd som i mindre utsträckning inkräktar på rättigheterna i artikel 21 FEUF och som lika effektivt kan uppnå nämnda syfte. I avsaknad av unionsbestämmelser om utlämning mellan medlemsstater och tredjeland är det härvidlag nödvändigt att använda alla förfaranden för samarbete och ömsesidig hjälp på straffrättens område enligt unionsrätten. Särskilt ska företräde ges åt informationsutbyte med den medlemsstat där den berörde är medborgare. Härav följer att när en medlemsstat där en unionsmedborgare, som är medborgare i en annan medlemsstat, befinner sig, tar emot en begäran om utlämning som framställts av ett tredjeland med vilket den förstnämnda medlemsstaten har ingått ett avtal om utlämning, ska den informera den medlemsstat i vilken personen i fråga är medborgare och – i förekommande fall – på begäran av den sistnämnda medlemsstaten överlämna vederbörande till den staten i enlighet med bestämmelserna i rambeslut 2002/584⁴, under förutsättning att den medlemsstaten är behörig enligt nationell rätt att lagföra personen för de gärningar som begåtts utanför dess territorium.

4| Rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna (EGT L 190, s. 1, och rättelse i EUT L 279, 2006, s. 30).

För det fall ett tredjeland begär utlämning av en medborgare i en annan medlemsstat än den anmodade medlemsstaten, ska den anmodade medlemsstaten pröva att utlämningen inte innebär en kränkning av rättigheterna i artikel 19 i stadgan om de grundläggande rättigheterna enligt vilken ingen får avlägsnas, utvisas eller utlämnas till en stat där han eller hon löper en allvarlig risk för att utsättas för dödsstraff, tortyr eller andra former av omänsklig eller förnedrande bestraffning eller behandling. I detta hänseende preciserade domstolen att den omständigheten att det finns förklaringar och godkännanden av internationella fördrag som i princip säkerställer iakttagandet av grundläggande rättigheter är i sig inte tillräcklig för att säkra ett lämpligt skydd mot risken för otillbörlig behandling när pålitliga källor vittnar om praxis från myndigheter som uppenbart strider mot principerna i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan kallad Europakonventionen).

Slutligen fastställde domstolen i domen **García-Nieto m.fl.** (C-299/14, [EU:C:2016:114](#)), som meddelades den 25 februari 2016, sin tidigare rättspraxis⁵ enligt vilken *en medlemsstat får utesluta medborgare i andra medlemsstater från rätten till vissa sociala förmåner under de tre första månaderna av deras vistelse*. Tvisten i det nationella målet hade uppkommit mellan en spansk familj och en tysk arbetsförmedling, som i enlighet med den nationella lagstiftningen inte beviljade en pappa och hans son förmåner som täcker levnadsomkostnader för arbetssökande och deras barn under de första tre månaderna av deras vistelse i Tyskland. De hade anlänt till Tyskland i slutet av juni 2012, några månader efter mor och dotter. Vid den tidpunkten förvärvsarbetade modern redan i Tyskland, och var på grundval av denna anställning ansluten till den obligatoriska socialförsäkringen från och med juli månad.

Domstolen erinrade om att enligt direktiv 2004/38 ska unionsmedborgare ha rätt att uppehålla sig i en annan medlemsstat i högst tre månader utan några andra villkor eller formaliteter än kravet på att inneha ett giltigt identitetskort eller pass. Eftersom medlemsstaterna inte får kräva av unionsmedborgarna att de har tillräckliga medel för sitt uppehälle och ett individuellt sjukförsäkringsskydd under denna period, gör direktivet det möjligt för de – i syfte att bevara den ekonomiska jämvikten i medlemsstaternas sociala trygghetssystem – att neka dessa medborgare, andra personer än anställda, egenföretagare eller personer som behåller sådan ställning, sociala förmåner under de första tre månaderna. Enligt domstolen kräver ett sådant avslag inte något beaktande av den berörda personens personliga omständigheter.

2. HÄRLEDD UPPEHÅLLSRÄTT FÖR EN TREDJELANDSMEDBORGARE

I domen **Rendón Marín** (C-165/14, [EU:C:2016:675](#)) och domen **CS** (C-304/14, [EU:C:2016:674](#)), som meddelades den 13 september 2016, prövade domstolen (stora avdelningen) frågan huruvida *unionsrätten tillåter en medlemsstat att automatiskt och enbart på grund av vederbörandes belastningsregister neka en tredjelandsmedborgare uppehållstillstånd som har ensam vårdnad om två barn vilka är underåriga unionsmedborgare, varav ett är medborgare i en annan medlemsstat än hemviststaten, och det andra är medborgare i den medlemsstat där denne alltid har varit bosatt*.

Domstolen slog inledningsvis fast att den omständigheten att inte tillåta en förälder som är tredjelandsmedborgare och som har den faktiska vårdnaden om ett underårigt barn som bor i en annan medlemsstat än där denne är medborgare att uppehålla sig tillsammans med barnet i den mottagande medlemsstaten, skulle innebära att uppehållsrätten förlorar all ändamålsenlig verkan för barnet. Domstolen slog sålunda fast att artikel 21 FEUF och direktiv 2004/38 tillåter föräldern att uppehålla sig tillsammans med

5] Domstolens dom av den 11 november 2014, **Dano** (C-333/13, [EU:C:2014:2358](#)), och dom av den 15 september 2015, **Alimanovic** (C-67/14, [EU:C:2015:597](#)).

sitt barn, som är unionsmedborgare, i den mottagande medlemsstaten om denne iakttar villkoren i artikel 7.1 b i direktivet, det vill säga att vederbörande har tillräckliga tillgångar och en heltäckande sjukförsäkring. Vad därefter gäller situationen för ett underårigt barn som alltid har varit bosatt i den medlemsstat där denne är medborgare, angav domstolen att varje person som är medborgare i en medlemsstat enligt artikel 20 FEUF är unionsmedborgare, vilket innefattar rätten att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier. Artikel 20 FEUF utgör hinder för nationella åtgärder som medför att unionsmedborgare berövas möjligheten att faktiskt åtnjuta sina rättigheter. Unionsmedborgare berövas denna möjlighet när ett vägrat uppehållstillstånd för en tredjelandsmedborgare eller utvisningen av denne medför att barnet, som är unionsmedborgare och som tredjelandsmedborgaren har ensam vårdnad om, tvingas följa med den medborgaren och således lämna unionens territorium.

Vad gäller inverkan av ett belastningsregister på erkännandet av en härledd uppehållsrätt för en unionsmedborgares familjemedlem, fann domstolen att unionsrätten utgör hinder för att begränsa uppehållsrätten med en allmänpreventiv motivering i syfte att avskräcka andra utlänningar, i synnerhet om åtgärden har beslutats automatiskt till följd av att vederbörande har dömts för brott. Eventuella åtgärder som medlemsstaterna vidtar och som medför begränsningar måste nämligen iaktta proportionalitetsprincipen och uteslutande vara grundade på ett verkligt, faktiskt och tillräckligt allvarligt hot mot ett grundläggande samhällsintresse, vilket förutsätter en konkret bedömning av bland annat den ifrågavarande personens eget agerande.

Domstolen framhöll sålunda att i ett sådant fall som det förevarande ska varje undantag avseende unionsmedborgares eller deras familjemedlemmars uppehållsrätt för att upprätta allmän ordning eller allmän säkerhet tolkas restriktivt. Även om artikel 20 FEUF inte påverkar medlemsstaternas möjlighet att åberopa ett sådant undantag, kan dess räckvidd inte bestämmas ensidigt av varje medlemsstat utan kontroll från unionsinstitutionernas sida, eftersom det i bedömningen även ska tas hänsyn till barnets bästa och till rätten till respekt för privatlivet och familjelivet, vilken fastställs i artikel 7 i stadgan.

I målet **NA** (C-115/15, [EU:C:2016:487](#)), som meddelades den 30 juni 2016, prövade domstolen frågan huruvida *en tredjelandsmedborgare, som är före detta make till en unionsmedborgare och som har vårdnaden om barnen, har rätt till bibehållen uppehållsrätt i den mottagande medlemsstaten även när förfarandet för äktenskapsskillnad inleddes efter det att maken som är unionsmedborgare hade lämnat den medlemsstaten*. Det nationella målet avsåg en pakistansk medborgare som var gift med en tysk medborgare. Paret bodde i Förenade kungariket där maken antingen var anställd eller egenföretagare. Då makarnas förhållande försämrades ansökte maken, som vid flera tillfällen hade utsatts för våld i hemmet, år 2006 om äktenskapsskillnad i Förenade kungariket, efter det att hennes make lämnat landet, och fick ensam vårdnad om deras två barn. Barnen, som är tyska medborgare, föddes i Förenade kungariket, där de gick i skolan sedan år 2009 respektive år 2010. Den pakistanska medborgaren hade också gett in en ansökan om permanent uppehållsrätt i Förenade kungariket, men ansökan avslogs av den behöriga nationella myndigheten.

Vad gäller makans uppehållsrätt i Förenade kungariket, erinrade domstolen inledningsvis om att artikel 13.2 första stycket c i direktiv 2004/38⁶, *föreskriver att äktenskapsskillnad inte ska leda till förlust av uppehållsrätten för unionsmedborgarens familjemedlemmar som inte är medborgare i en medlemsstat om detta är befogat med hänsyn till särskilt svåra omständigheter t.ex. att ha varit utsatt för våld i hemmet. Med hänvisning till domen Singh*

6] Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, s. 77, och rättelser i EUT L 229, 2004, s. 35, och EUT L 197, 2005, s. 34).

*m.fl.*⁷, upprepade domstolen emellertid att tredjelandsmedborgarens make eller maka som är unionsmedborgare måste uppehålla sig i den mottagande medlemsstaten i enlighet med artikel 7.2 i direktiv 2004/38 fram till den tidpunkt då förfarandet för äktenskapsskillnad inleds för att tredjelandsmedborgaren ska kunna göra gällande en bibehållen uppehållsrätt. Detta var emellertid inte fallet i det nationella målet.

Domstolen slog emellertid fast att, på grundval av rätten till utbildning i den mottagande medlemsstaten för barn till migrerande arbetstagare enligt artikel 12 i förordning nr 1612/68⁸, har barnen och barnens förälder som är tredjelandsmedborgare och som har ensam vårdnad, uppehållsrätt i den mottagande medlemsstaten i en sådan situation som den i det nationella målet där den andra föräldern är unionsmedborgare och har arbetat i den medlemsstaten, men inte längre är bosatt där när barnen påbörjar sin skolgång. Vid sådana förhållanden där barnen har en rätt enligt artikel 12 i förordning nr 1612/68 att fullfölja sin skolgång i den mottagande medlemsstaten samtidigt som den förälder som har den faktiska vårdnaden om dem riskerar att förlora sin uppehållsrätt i den medlemsstaten, skulle ett förbud för den föräldern att stanna kvar i den mottagande medlemsstaten under den tid barnen går i skolan medföra att de berövades en rätt som de tillerkänts av unionslagstiftaren.

Slutligen erinrade domstolen om att enligt 21 FEUF har underåriga unionsmedborgare och den förälder som har den faktiska vårdnaden en uppehållsrätt under förutsättning att nämnda unionsmedborgare uppfyller de villkor som uppställs i artikel 7.1 i direktiv 2004/38⁹, *bland annat villkoret att man ska ha tillräckliga tillgångar, vilka även kan komma från den förälder som är tredjelandsmedborgare.*

III. INSTITUTIONELLA BESTÄMMELSER

1. RÄTTSLIG GRUND FÖR UNIONENS RÄTTSAKTER

Domstolen meddelade under år 2016 tre viktiga domar angående den rättsliga grunden för unionens rättsakter. Domarna har meddelats inom områdena gemensam utrikes- och säkerhetspolitik (Gusp), jordbruk respektive straffrättsligt samarbete.

Domstolen (stora avdelningen) ogiltigförklarade först, genom domen **parlamentet/rådet** (C-263/14, [EU:C:2016:435](#)) som meddelades 14 juni 2016, *rådets beslut 2014/198/GUSP av den 10 mars 2014 om undertecknande och ingående av avtalet mellan Europeiska unionen och Förenade republiken Tanzania om villkoren för överföring av misstänkta pirater och egendom som i detta sammanhang har beslagtogs från den EU-ledda marina styrkan till Förenade republiken Tanzania*.¹⁰

Parlamentet åberopade två grunder till stöd för sin talan om ogiltigförklaring. Som första grund gjorde parlamentet gällande att det var fel att anta det angripna beslutet enligt det särskilda förfarandet för avtal som uteslutande gäller den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, vilket införts genom artikel 218.6

7| Domstolens dom av den 16 juli 2015, *Singh m.fl.* (C-218/14, [EU:C:2015:476](#)).

8| Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

9| Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, s. 77, och rättelser i EUT L 229, 2004, s. 35, och EUT L 197, 2005, s. 34).

10| EUT L 108, 2014, s. 1.

andra styckets inledande del FEUF och som är ett förfarande där parlamentet inte alls deltar. Genom den andra grunden gjorde parlamentet gällande att rådet, i strid med artikel 218.10 FEUF, inte omedelbart och fullständigt hade informerat parlamentet i alla skeden av förhandlingarna och ingåendet av nämnda avtal.

När det gäller det förfarande som följdes när det angripna beslutet antogs erinrade domstolen först om att, om bedömningen av en unionsrättsakt visar att den tjänar två syften eller att den har två beståndsdelar, och om ett av dessa syften eller en av dessa beståndsdelar kan identifieras som den huvudsakliga, medan den andra endast är av underordnad betydelse, ska rättsakten ha en enda rättslig grund, nämligen den som krävs med hänsyn till det huvudsakliga syftet eller den huvudsakliga beståndsdelen. Eftersom bedömningen av avtalet mellan EU och Tanzania visade att det till övervägande del omfattades av den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, och inte av polissamarbetet eller det straffrättsliga samarbetet, fann domstolen att det var korrekt att anta beslutet om avtalets undertecknande och ingående i enlighet med det särskilda förfarandet för avtal som uteslutande gäller den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken.

Samtidigt som domstolen erinrade om att parlamentet inte ska delta i förhandlingarna om och ingåendet av avtal som omfattas av den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, fann den att skyldigheten enligt artikel 218.10 FEUF att informera parlamentet måste utsträckas till att även avse preliminära resultat av förhandlingarna. Rådet borde således i detta fall ha tillställt parlamentet utkastet till avtal och beslut i den utsträckning som dessa utkast hade sänts till myndigheterna i Tanzania inför ingåendet av avtalet mellan EU och Tanzania. Eftersom underlåtenheten att uppfylla detta informationskrav hade hindrat parlamentet från att utöva sin rätt till insyn i den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken och att, i förekommande fall, yttra sig över den korrekta rättsliga grunden för beslutet om undertecknande och ingående av avtalet, ogiltigförklarade domstolen det angripna beslutet på grund av åsidosättande av en väsentlig formföreskrift.

I domen **Tyskland/parlamentet och rådet** (C-113/14, [EU:C:2016:635](#)), meddelad den 7 september 2016, klargjorde domstolen *förhållandet mellan de två rättsliga grunder som föreskrivs i artikel 43.2 och 43.3 FEUF*. I sin talan om ogiltigförklaring gjorde Förbundsrepubliken Tyskland gällande att parlamentet och rådet valde en felaktig rättslig grund när de antog artikel 7 i förordning nr 1308/2013¹¹ med stöd av artikel 43.2 FEUF och inte artikel 43.3 FEUF. I artikel 7 i förordning nr 1308/2013 fastställs referenströsklar för olika jordbruksprodukter som kan bli föremål för offentlig intervention för att stödja marknaden. Dessa trösklar avser jordbruksprodukter som anges i artikel 2 i förordning nr 1370/2013.¹²

Domstolen påpekade i detta hänseende att det av ordalydelsen i artikel 43.2 FEUF framgår att parlamentet och rådet, i enlighet med det ordinarie lagstiftningsförfarandet, ska anta "bestämmelser som behövs för att uppnå målen för den gemensamma politiken för jordbruk och fiskeri". I artikel 43.3 FEUF föreskrivs däremot att rådet, på förslag av kommissionen, beslutar om "åtgärder om fastställande av priser, avgifter, stöd och kvantitativa begränsningar samt om fastställande och fördelning av fiskerimöjligheter". Enligt domstolen har dessasistnämnda åtgärder huvudsakligen teknisk karaktär, och de beslutas för att genomföra bestämmelser som antagits på grundval av artikel 43.2 FEUF. I detta fall kräver såväl fastställandet som översynen av de referenströsklar som föreskrivs i artikel 7.2 i förordning nr 1308/2013 bedömningar av huvudsakligen teknisk och vetenskaplig karaktär. Eftersom det inte finns någon annan uppgift i förordning nr 1308/2013 som gör det möjligt att göra åtskillnad mellan översynen av tröskelvärdena och fastställandet av dessa för första gången, och med beaktande av den omständigheten, att interventionspriserna bygger på referenströsklarna, fann

11| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1308/2013 av den 17 december 2013 om upprättande av en samlad marknadsordning för jordbruksprodukter och om upphävande av rådets förordningar (EEG) nr 922/72, (EEG) nr 234/79, (EG) nr 1037/2001 och (EG) nr 1234/2007 (EUT L 347, 2013, s. 671).

12| Rådets förordning (EU) nr 1370/2013 av den 16 december 2013 om fastställande av vissa stöd och bidrag inom ramen för den samlade marknadsordningen för jordbruksprodukter (EUT L 346, 2013, s. 12).

domstolen att fastställandet av dessa tröskelvärden utgör en åtgärd om fastställande av priser. Följaktligen skulle artikel 7 i förordning nr 1308/2013 ha antagits med stöd av artikel 43.3 FEUF.

Domstolen biföll talan och ogiltigförklarade inte bara artikel 7 i förordning nr 1308/2013, utan även artikel 2 i förordning nr 1370/2013, på grund av de ouplösliga banden mellan dem. På grund av de allvarliga konsekvenser det skulle kunna medföra att ogiltigförklara bestämmelserna med omedelbar verkan, beslutade domstolen att låta verkningarna av dem bestå till dess att nya bestämmelser, antagna på korrekt rättslig grund, har trätt i kraft, inom en skälig frist, dock längst fem månader räknat från dagen då domen meddelades.

I domen av den 22 september 2016, **parlamentet/rådet** (C-14/15 och C-116/15, [EU:C:2016:715](#)), biföll domstolen den talan om ogiltigförklaring som väckts av parlamentet mot *genomförandebesluten 2014/731*¹³, *2014/743*¹⁴, *2014/744*¹⁵ och *2014/911*¹⁶, *genom vilka fyra medlemsstater beviljades tillgång till ett system för utbyte av DNA-profiler, fingeravtryck och vissa uppgifter ur fordonsregistret*. Domstolen fann att det i den rättsliga grunden för dessa beslut, nämligen artikel 25 i beslut 2008/615,¹⁷ föreskrevs att rättsakter för att genomföra detta skulle antas enligt ett annat förfarande än det som föreskrivs i fördragen.

Domstolen erinrade i detta hänseende först om att det endast är med stöd av fördragen som en institution, i särskilda fall, är behörig att ändra ett beslutsförfarande som fastställts däri, eftersom reglerna för beslutsprocessen inom unionsinstitutionerna har fastställts genom fördragen och det varken står medlemsstaterna eller institutionerna själva fritt att bestämma dessa. Domstolen påpekade därefter att lagenligheten av en unionsrättsakt ska bedömas i förhållande till de faktiska och rättsliga omständigheter som rådde den dag då rättsakten antogs. Vid tidpunkten för antagandet av beslut 2008/615 föreskrevs det i artikel 34.2 c EU två skilda förfaranden för att anta grundläggande rättsakter och genomförandeåtgärder. Endast de förstnämnda skulle beslutas av rådet med enhällighet.

Efter det att domstolen granskat artikel 25.2 i beslut 2008/615, fann den att artikeln ska tolkas så, att den föreskriver att genomförandeåtgärder för beslutet ska antas genom enhälligt beslut av rådet, särskilt vad avser dataskydd. Domstolen fann att det genom artikel 25.2 i beslut 2008/615 – i och med att bestämmelsen kräver att nödvändiga åtgärder för att genomföra beslut 2008/615 på unionsnivå antas av rådet genom enhälligt beslut, trots att artikel 34.2 c EU föreskrev att sådana åtgärder skulle antas av rådet med kvalificerad majoritet – rättsstridigt hade införts bestämmelser för antagande vilka är mer långtgående än det förfarande som föreskrivs i fördragen. Följaktligen ogiltigförklarades de angripna besluten.

13| Rådets beslut 2014/731/EU av den 9 oktober 2014 om inledande av automatiskt utbyte av uppgifter ur fordonsregister i Malta (EUT L 302, 2014, s. 56).

14| Rådets beslut 2014/743/EU av den 21 oktober 2014 om inledande av automatiskt utbyte av uppgifter ur fordonsregister med Cypern (EUT L 308, 2014, s. 100).

15| Rådets beslut 2014/744/EU av den 21 oktober 2014 om inledande av automatiskt utbyte av uppgifter ur fordonsregister med Estland (EUT L 308, 2014, s. 102).

16| Rådets beslut 2014/911/EU av den 4 december 2014 om inledande av automatiskt utbyte av fingeravtrycksuppgifter i Lettland (EUT L 360, 2014, s. 28).

17| Rådets beslut 2008/615/RIF av den 23 juni 2008 om ett fördjupat gränsöverskridande samarbete, särskilt för bekämpning av terrorism och gränsöverskridande brottslighet (EUT L 210, 2008, s. 1).

2. INSTITUTIONERNAS BEFOGENHETER

Vad beträffar mål som rör institutionernas befogenheter kan domen **rådet/kommissionen** (C-660/13, [EU:C:2016:616](#)), meddelad den 28 juli 2016, nämnas. Genom denna dom ogiltigförklarade domstolen (stora avdelningen) kommissionens beslut att dels godkänna ett tilläggsavtal till *samförståndsavtalet mellan unionen och Schweiziska edsförbundet om ett finansiellt bidrag från Schweiz till den utvidgade unionen*, dels bemyndiga vissa kommissionsledamöter att underteckna detta tilläggsavtal å unionens vägnar. Rådet hade bestridit att kommissionen var behörig att underteckna tilläggsavtalet utan att först ha inhämtat rådets godkännande.

Domstolen grundade sig på principerna om tilldelade befogenheter och institutionell jämvikt och erinrade först om att rådet, enligt artikel 16 FEU, har till uppgift att utforma unionens yttre åtgärder medan kommissionen ansvarar för unionens yttre representation. Enligt domstolen är enbart det förhållandet att kommissionen har befogenhet att representera unionen utåt inte tillräckligt för att fastställa att det inte krävs att rådet lämnar sitt godkännande innan det aktuella tilläggsavtalet undertecknas. Domstolen påpekade dessutom att, även om kommissionen hade befogenhet att inleda diskussioner med Schweiz i detta syfte, hade den emellertid inte befogenhet att, å unionens vägnar, underteckna det tilläggsavtal som dessa förhandlingar ledde till. Kommissionen kunde således inte anses vara bemyndigad att underteckna ett icke bindande avtal som dessa förhandlingar utmynnade i. Eftersom ett beslut att underteckna ett sådant avtal ingår bland de åtgärder genom vilka unionens yttre åtgärder utformas, i den mening som avses i artikel 16.1 andra meningen och 16.6 tredje stycket FEU, innebär ett sådant undertecknande för övrigt att unionen måste göra en bedömning av om detta avtal fortfarande stämmer överens med unionens intressen, såsom rådet fastställt dem i bland annat beslutet att inleda förhandlingar. Denna bedömning innebär att det krävs en kontroll av innehållet i avtalet, som inte kan vare sig fastställas i förväg eller förutses när beslutet att inleda sådana förhandlingar antas. Enbart det förhållandet att innehållet i avtalet motsvarar det förhandlingsmandat som rådet gett är således inte tillräckligt för att ge kommissionen befogenhet att underteckna en sådan rättsakt utan rådets föregående godkännande.

Rådets talan om ogiltigförklaring bifölls. Domstolen beslutade dock att verkningarna av kommissionens beslut skulle bestå till dess att ett nytt beslut, inom rimlig tid, antagits för att ersätta det.

I domen **parlamentet/kommissionen** (C-286/14, [EU:C:2016:183](#)), meddelad den 17 mars 2016, fick domstolen tillfälle att precisera *omfattningen av kommissionens delegerade befogenhet att komplettera en lagstiftningsakt, i den mening som avses i artikel 290.1 FEUF*.

Domstolen prövade, i en talan om ogiltigförklaring som väckts av Europaparlamentet mot den delegerade förordningen nr 275/2014,¹⁸ en enda grund, vilken avsåg att kommissionen överskridit den befogenhet som delegerats till den enligt förordning nr 1316/2013.¹⁹ Parlamentet gjorde i detta hänseende gällande att kommissionen lagt till en del VI i bilaga I till förordning nr 1316/2013 i stället för att anta en separat delegerad akt.

Domstolen erinrade, med avseende på den delegationsordning som föreskrivs i artikel 290 FEUF, om att kommissionen genom en lagstiftningsakt kan delegeras befogenhet att anta akter med allmän räckvidd som inte är lagstiftningsakter och som "kompletterar" eller "ändrar" vissa icke-väsentliga delar av lagstiftningsakten och om att dessa två kategorier av delegerade befogenheter är klart åtskilda från varandra. När kommissionen

18 | Kommissionens delegerade förordning (EU) nr 275/2014 av den 7 januari 2014 om ändring av bilaga I till Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1316/2013 om inrättande av Fonden för ett sammanlänkat Europa (EUT L 80, 2014, s. 1).

19 | Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1316/2013 av den 11 december 2013 om inrättande av Fonden för ett sammanlänkat Europa, om ändring av förordning (EU) nr 913/2010 och om upphävande av förordningarna (EG) nr 680/2007 och (EG) nr 67/2010 (EUT L 348, 2013, s. 129).

utövar en befogenhet att komplettera en lagstiftningsakt, är dess mandat begränsat till att, med beaktande av den av lagstiftaren antagna lagstiftningsakten i dess helhet, närmare utveckla sådana icke-väsentliga delar av den berörda lagstiftningsakten som lagstiftaren inte har fastställt. En delegering av befogenhet att ändra en lagstiftningsakt syftar däremot till att ge kommissionen rätt att ändra eller upphäva icke-väsentliga delar som lagstiftaren förordnat om i denna rättsakt. Skillnaderna mellan de båda kategorier av delegerad befogenhet som avses i artikel 290.1 FEUF utesluter att kommissionen har rätt att själv besluta vilken typ av delegerad befogenhet den tilldelats.

Genom att i artikel 21.3 i förordning nr 1316/2013 bemyndiga kommissionen att anta delegerade akter för att "närmare ange" vissa uppgifter, gavs kommissionen rätt att "komplettera" denna förordning i den mening som avses i artikel 290 FEUF. Av hänsyn till kraven på tydlighet i lagstiftningen och insyn i lagstiftningsprocessen kan kommissionen inte lägga till en del i själva texten i denna rättsakt. En sådan inkorporering riskerar nämligen att skapa förvirring med avseende på den rättsliga grunden för denna del, eftersom själva texten i en lagstiftningsakt därmed skulle innehålla en del som härrör från kommissionens utövande av en delegerad befogenhet som inte ger kommissionen rätt att ändra eller upphäva denna rättsakt. Kommissionen var således skyldig att anta en rättsakt som var skild från förordning nr 1316/2013. Genom att lägga till en del VI i bilaga I till denna förordning underlät kommissionen emellertid att beakta skillnaden mellan de två kategorierna av delegerade befogenheter som regleras i artikel 290.1 FEUF. En sådan underlåtelse medför att den delegerade förordningen ska ogiltigförklaras.

Med hänvisning till tungt vägande rättssäkerhetsskäl beslöt domstolen emellertid att verkningarna av den delegerade förordningen nr 275/2014 skulle bestå till dess att en ny rättsakt, som antas för att ersätta nämnda förordning, träder i kraft, vilket ska ske inom skälig tid som inte kan överstiga sex månader från den dag då denna dom meddelas.

IV. UNIONSRÄTT OCH NATIONELL RÄTT

Den 15 november 2016 uttalade sig domstolen (stora avdelningen) i domen **Ullens de Schooten** (C-268/15, [EU:C:2016:874](#)), om möjligheten att åberopa en *medlemsstats utomobligatoriska ansvar för skador som enskilda lidit till följd av ett åsidosättande av de grundläggande friheter som föreskrivs i artiklarna 49, 56 och 63 FEUF i en situation där omständigheterna i alla avseenden är begränsade till en medlemsstat*. I det nationella målet hade klaganden, som var belgisk medborgare, drivit ett laboratorium för klinisk biologi i Belgien. Han hade gjort gällande den medlemsstatsansvar för den skada han påstod sig ha lidit till följd av ett åsidosättande av artiklarna 49, 56 och 63 FEUF genom en nationell lagstiftning som hade tillämpats på honom.

Domstolen erinrade inledningsvis om att bestämmelserna om etableringsfriheten, friheten att tillhandahålla tjänster och den fria rörligheten för kapital inte kan tillämpas på en situation som i alla avseenden är begränsad till en och samma medlemsstat.

Domstolen preciserade likväl att en begäran om förhandsavgörande rörande dessa bestämmelser, som framställs i mål som rör en rent intern situation kan tas upp till prövning i följande situationer: när det inte kan uteslutas att medborgare som är etablerade i andra medlemsstater är intresserade av att utnyttja dessa friheter för att bedriva verksamhet i den medlemsstat som har antagit den aktuella nationella lagstiftningen, när den hänskjutande domstolen har ställt frågor till EU-domstolen i samband med ett förfarande om ogiltigförklaring av bestämmelser som inte enbart är tillämpliga på inhemska medborgare utan även på medborgare i andra medlemsstater, när nationell rätt föreskriver att den hänskjutande domstolen ska tillerkänna en medborgare i den medlemsstat där den hänskjutande domstolen är belägen samma rättigheter som dem som enligt unionsrätten tillkommer en medborgare i en annan medlemsstat i samma situation, och när unionsbestämmelserna har gjorts tillämpliga genom nationell lagstiftning, vilken, för de lösningar

som tillhandahålls för situationer där omständigheterna i alla avseenden är begränsade till en och samma medlemsstat, följer de lösningar som föreskrivs i unionsrätten. Domstolen angav att det ankommer på den hänskjutande domstolen att, i beslutet om hänskjutande, i enlighet med kraven i artikel 94 i domstolens rättegångsregler, till EU-domstolen ange på vilket sätt tvisten i det nationella målet har en sådan anknytning till unionsbestämmelserna om de grundläggande friheterna som gör den begärda tolkningen nödvändig för att avgöra tvisten, trots att tvisten är av rent intern karaktär.

I en situation där omständigheterna i det nationella målet i alla avseenden är begränsade till en medlemsstat och där det av beslutet om hänskjutande inte framgår att det finns något samband mellan saken eller omständigheterna i tvisten och artiklarna 49, 56 eller 63 FEUF, kan dessa bestämmelser, som syftar till att skydda personer som faktiskt utnyttjar de grundläggande friheterna, emellertid inte ge enskilda några rättigheter, och unionsrätten kan följaktligen inte medföra något utomobligatoriskt ansvar för den berörda medlemsstaten.

I domen **Association France Nature Environnement** (C-379/15, [EU:C:2016:603](#)), som meddelades den 28 juli 2016, klargjorde domstolen närmare vilka villkor som ska vara uppfyllda för att *en nationell domstol, undantagsvis, ska ha möjlighet att besluta att vissa rättsverkningar av en nationell rättsakt som är oförenlig med unionsrätten undantagsvis ska bestå*. Upprinnelsen till begäran om förhandsavgörande var en laglighetsprövning av huruvida de nationella bestämmelser som antagits för att införliva direktiv 2001/42²⁰ var förenliga med direktivet. Den hänskjutande domstolen hade konstaterat att direktivets krav på självbestämmande som gäller de myndigheter med vilka samråd ska hållas i samband med en miljöbedömning inte hade införlivats korrekt. Den hänskjutande domstolen ansåg emellertid att den retroaktiva verkan av en partiell ogiltigförklaring av de nationella införlivandebestämmelserna kunde få skadlig inverkan på miljön och frågade därför domstolen om det finns möjlighet att begränsa verkningarna i tiden av denna ogiltigförklaring.

Som svar på denna fråga erinrade domstolen om den rättspraxis som följer av domen i målet *Inter-Environnement Wallonie et Terre wallonne*²¹, enligt vilken en nationell domstol undantagsvis får förordna att vissa rättsverkningar av en nationell rättsakt som konstaterats vara oförenlig med unionsrätten tillfälligt ska bestå, förutsatt att en sådan begränsning hänför sig till tvingande miljöskyddshänsyn och med beaktande av de särskilda omständigheterna i det mål den nationella domstolen har att avgöra. Den nationella domstolen ska emellertid pröva om samtliga villkor som fastställts i nämnda dom är uppfyllda. Sålunda ska den inledningsvis fastställa att den angripna nationella rättsakten utgör ett korrekt införlivande av unionsrätten för miljöskydd, trots att den har antagits i strid med kraven i direktiv 2001/42. Därefter ska den kontrollera att antagandet och ikraftträdandet av en ny nationell bestämmelse inte gör det möjligt att förhindra den skadliga inverkan på miljön som följer av ogiltigförklaringen av den angripna nationella rättsakten. Slutligen ska den nationella domstolen kunna fastställa att ogiltigförklaringen av rättsakten skapar ett rättsligt vakuum som är skadligt för miljön och att rättsverkningarna av den angripna nationella bestämmelsen undantagsvis består endast under den tid som är absolut nödvändig för att vidta de åtgärder som avhjälpas den konstaterade bristen.

Frågan huruvida en nationell domstol i sista instans är skyldig att begära förhandsavgörande från EU-domstolen innan den undantagsvis utnyttjar den ovannämnda möjligheten besvarades jakande. En sådan nationell domstol är befriad från denna skyldighet endast när den är övertygad om att – vilket den ska redogöra för på ett detaljerat sätt – det inte finns något rimligt tvivel avseende tolkningen och tillämpningen av de villkor som framgår av domen i målet *Inter-Environnement Wallonie et Terre wallonne*.

20| Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/42/EG av den 27 juni 2001 om bedömning av vissa planers och programs miljöpåverkan (EGT L 197, 2001, s. 30).

21| Domstolens dom av den 28 februari 2012, *Inter-Environnement Wallonie et Terre wallonne* (C-41/11, [EU:C:2012:103](#)).

V. UNIONSRÄTTSLIGA FÖRFARANDEN

Under år 2016 meddelade domstolen tre viktiga domar rörande begäran om förhandsavgörande. I de båda första domarna utvecklas den fasta rättspraxis som innebär att unionsrätten utgör hinder för alla nationella bestämmelser som hindrar de nationella domstolarna från att ställa en fråga angående tolkningen av relevanta unionsbestämmelser. Den tredje är domen i målet **Ullens de Schooten** (C-268/15, [EU:C:2016:874](#)) där EU-domstolen preciserar villkoren för att en begäran om förhandsavgörande som framställts i ett mål av rent intern karaktär ska kunna tas upp till prövning. En redogörelse för den domen finns under rubriken "Unionsrätt och nationell rätt".²²

Domen i målet **PFE** (C-689/13, [EU:C:2016:199](#)), som meddelades den 5 april 2016, rörde ett mål vid en nationell domstol i sista instans mellan en anbudsgivare som uteslutits från ett upphandlingsförfarande och den upphandlande myndigheten. Den myndigheten hade i ett anslutningsöverklagande bestritt att anbudsgivarens överklagande kunde tas upp till prövning och den domstol som skulle pröva målet såg sig därför tvungen att, i enlighet med sin egen praxis som den antagit genom ett pleniavgörande, pröva anslutningsöverklagandet med förtur. Eftersom den praxis som bildats genom nämnda pleniavgörande var bindande för alla avdelningar inom samma domstol kunde den avdelning som tilldelats målet, enligt nationell rätt, inte avvika från den utan att först hänskjuta frågan till pleniavgörande, även om nämnda praxis står i strid med EU-domstolens praxis. Mot bakgrund av den uppenbara motsättningen mellan denna nationella processrättsliga regel och EU-domstolens praxis önskade den hänskjutande domstolen få svar på frågan huruvida artikel 267 FEUF *utgör hinder för att en avdelning vid en domstol som dömer i sista instans är skyldig att, när den inte delar den uppfattning som lagts fast genom ett pleniavgörande från samma domstol, hänskjuta frågan till plenisammansättning och därför är förhindrad att begära att EU-domstolen meddelar förhandsavgörande.*

Domstolen (stora avdelningen) erinrade inledningsvis om att nationella domstolar har mycket vittgående möjligheter att hänskjuta en fråga om tolkningen av relevanta unionsbestämmelser till EU-domstolen, med förbehåll för vissa undantag. Såväl denna möjlighet som denna skyldighet utgör en grundläggande del av det system för samarbete mellan nationella domstolar och EU-domstolen som inrättas genom artikel 267 FEUF samt av den uppgift att tillämpa unionsrätten som nationella domstolar ges genom den bestämmelsen. Följaktligen kan en bestämmelse i nationell rätt inte hindra en avdelning vid en domstol som dömer i sista instans, som har att pröva en fråga om tolkningen av unionsrätten, från att ställa en tolkningsfråga till EU-domstolen.

Vad gäller skyldigheten för de nationella domstolarna att tillämpa unionsrätten såsom den tolkats av EU-domstolen hänvisade denna till sin fasta praxis som har sitt ursprung i domen i målet *Simmenthal*.²³ Av domen följer att när en avdelning vid en domstol i sista instans fått svar från EU-domstolen på en fråga angående unionsrättens tolkning eller när det i praxis från EU-domstolen redan lämnats ett klart svar på denna fråga, är nämnda avdelning skyldig att själv göra vad som är nödvändigt för att denna tolkning av unionsrätten tillämpas.

I förlängningen av dessa principer besvarade domstolen (stora avdelningen), i dom av den 5 juli 2016 i målet **Ognyanov** (C-614/14, [EU:C:2016:514](#)), de frågor som en bulgarisk domstol ställt rörande tillämpningen på begäran om förhandsavgörande av nationella bestämmelser som är avsedda att säkerställa domstolars opartiskhet i brottmål. Enligt dessa bestämmelser ska *den domare, som i sin begäran om förhandsavgörande*

22| Nämnas ska även domarna i målen *Mallis m.fl./kommissionen och ECB* (C-105/15 P–C-109/15 P, [EU:C:2016:702](#)) och *Ledra Advertising mfl./kommissionen och ECB* (C-8/15 P–C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)) om upptagande till prövning av talan om ogiltigförklaring av beslut i frågor som rör den ekonomiska och monetära politiken (se rubrik XV "Ekonomisk och monetär politik").

23| Domstolens dom av den 9 mars 1978, *Simmenthal* (C-106/77, [EU:C:1978:49](#)).

redogör för omständigheterna i målet och deras rättsliga kvalificering, förklara sig obehörig att pröva det nationella målet. Den hänskjutande domstolen hade även angett att det enligt den nationella uppförandekoden ska anses att en domare som i beslutet om hänskjutande redogör för de faktiska och rättsliga omständigheterna intar en preliminär ståndpunkt angående den hänskjutna frågan medför att det inleds ett förfarande mot den domaren om ansvar för disciplinär överträdelse.

Efter att ha erinrat om de viktigaste aspekterna av det förfarande som inrättats genom artikel 267 FEUF påpekade domstolen att en hänskjutande domstol inte gör annat än att iakttä de krav som följer av artikel 267 FEUF och artikel 94 i rättegångsreglerna när den i sin begäran om förhandsavgörande redogör för de faktiska och rättsliga omständigheterna i det nationella målet. Redogörelsen för dessa faktiska och rättsliga omständigheter svarar följaktligen mot det samarbetskrav som är en naturlig del i systemet för begäran om förhandsavgörande och kan inte i sig anses strida mot vare sig rätten till en opartisk domstol enligt artikel 47 andra stycket i stadgan om de grundläggande rättigheterna eller rätten att presumeras oskyldig enligt artikel 48.1 i samma stadga.

Mot denna bakgrund konstaterade domstolen att de nationella straffrättsliga bestämmelserna och bestämmelserna i uppförandekoden kan medföra att en nationell domstol föredrar att inte begära förhandsavgörande antingen för att inte behöva förklaras obehörig eller riskera disciplinärt ansvar, eller för att inte riskera att begäran om förhandsavgörande avvisas. Sådana bestämmelser äventyrar således den behörighet som tillkommer nationella domstolar enligt artikel 267 FEUF och kan följaktligen medföra att samarbetet mellan EU-domstolen och de nationella domstolarna inom ramen för systemet med begäran om förhandsavgörande blir mindre effektivt.

Vad gäller möjligheten att den hänskjutande domstolen ändrar sin ursprungliga bedömning av de faktiska och rättsliga omständigheterna efter det att domen i målet om förhandsavgörande meddelats angav EU-domstolen att den förstnämnda domstolen får ändra sitt fastställande av de faktiska och rättsliga omständigheterna som den gjort i begäran om förhandsavgörande, under förutsättning att den ger EU-domstolens tolkning av unionsrätten full verkan.

VI. JORDBRUK

I domen *Pesce m.fl.* (C-78/16 och C-79/16, [EU:C:2016:428](#)), som meddelades den 9 juni 2016 i ett förfarande för skyndsam handläggning, uttalade sig domstolen om *giltigheten av artikel 6.2 a i genomförandebeslut 2015/789*²⁴, som antagits med stöd av direktiv 2000/29.²⁵ Detta direktiv har till syfte att säkerställa en hög nivå på växtskyddet för att förhindra införsel till unionen av skadegörare i produkter som förs in från tredjeländer. I enlighet med detta ändamål föreskrivs i artikel 6.2 a i det omtvistade genomförandebeslutet, som syftar till att utrota bakterien *Xylella fastidiosa*, en skyldighet för de berörda medlemsstaterna att omedelbart avlägsna värdväxterna, oavsett deras hälsotillstånd, inom en radie av 100 meter runt de växter som är smittade av nämnda bakterie. I det aktuella fallet hade de italienska myndigheterna tillämpat denna bestämmelse på jordbruksmarker i regionen Apulien.

24 | Kommissionens genomförandebeslut (EU) 2015/789 av den 18 maj 2015 om åtgärder för att förhindra introduktion i och spridning inom unionen av *Xylella fastidiosa* (EUT L 125, 2015, s. 36).

25 | Rådets direktiv 2000/29/EG av den 8 maj 2000 om skyddsåtgärder mot att skadegörare på växter eller växtprodukter förs in till gemenskapen och mot att de sprids inom gemenskapen (EGT L 169, 2000, s. 1), i dess lydelse enligt rådets direktiv 2002/89/EG av den 28 november 2002 (EGT L 355, 2002, s. 45).

När det gäller giltighetsfrågan, som avsåg huruvida artikel 6.2 a i genomförandebeslut 2015/789 var förenlig med unionsrätten, och i synnerhet med direktiv 2000/29, tolkad mot bakgrund av försiktighetsprincipen och proportionalitetsprincipen, fann domstolen, utifrån de vetenskapliga uppgifter som var tillgängliga och de alternativa åtgärder som var tänkbara vid tidpunkten för antagandet av detta beslut, att åtgärden var lämplig och nödvändig för att uppnå syftet att förhindra spridning av bakterien. Domstolen påpekade emellertid att det, för det fall situationen skulle utvecklas i den riktningen att ett utrotande av bakterien *Xylella fastidiosa*, på grundval av nya relevanta vetenskapliga uppgifter, inte längre kräver ett sådant avlägsnande av värdväxter, åligger kommissionen att ändra genomförandebeslut 2015/789 eller att anta ett nytt beslut för att beakta denna utveckling.

När det gäller avsaknaden av bestämmelser om ersättning fann domstolen att den skyldighet som föreskrivs i artikel 6.2 a i detta beslut bland annat kunde innebära ett åsidosättande av de berörda jordbruksföretagens rätt till egendom. Eftersom rätten till ersättning följer direkt av artikel 17 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, kan enbart det förhållandet att varken direktiv 2000/29 eller genomförandebeslut 2015/789 i sig innehåller bestämmelser om ersättning eller föreskriver en uttrycklig skyldighet att införa sådana bestämmelser, innebära att en sådan rätt är utesluten. Direktiv 2015/789 är således inte ogiltigt av detta skäl.

Det mål som ledde till domen **Masterrind** (C-469/14, [EU:C:2016:609](#)), som meddelades den 28 juli 2016, innehåller två olika delar. Det avser dels *transporttider och viloperioder för djur under vägtransporter*, dels *vilken verkan den deklaration som utfärdats av den officiella veterinären i utförselmedlemslandet har vid myndigheten i den andra behöriga medlemsstaten när det gäller utbetalningen av exportbidrag*. Det nationella målet rörde transport av nötkreatur med lastbil från Tyskland till Frankrike, där djuren sedan lastades på ett fartyg för vidare transport till Marocko. Den officiella veterinären vid utförselstället utförde en kontroll i Frankrike, enligt artikel 2 i förordning nr 817/2010,²⁶ och ansåg att transporten inte uppfyllde kraven i förordning nr 1/2005.²⁷ Till följd av detta krävde de tyska myndigheterna att de exportbidrag som betalats ut i förskott skulle återbetalas. Detta beslut överklagades vid tysk domstol.

Domstolen preciserade först bestämmelsen i förordning nr 1/2005, i vilken det föreskrivs en längsta transporttid på 28 timmar, med avbrott för en minsta vilotid på en timme efter den första perioden om 14 timmar. När det gäller vilotiden mellan transportperioderna fann domstolen att den kan överstiga en timme, samtidigt som den preciserade att denna tid inte i praktiken fick medföra en risk för att de transporterade djuren skadas eller orsakas onödigt lidande. Den sammanlagda tiden för transport och vila får dessutom inte överstiga 29 timmar, med möjlighet till två timmars förlängning i djurens intresse²⁸ eller vid oförutsedda omständigheter.²⁹ Under transportperioderna om 14 timmar kan ett eller flera färduppehåll göras, men dessa ska adderas till transportfaserna vid beräkningen av den sammanlagda tiden för den transportperiod som de ingår i, vilken får vara högst 14 timmar.

Därefter fastställde domstolen att den myndighet som är behörig att betala ut exportbidrag avseende nötkreatur, enligt förordning nr 817/2010, inte är bunden av den anteckning som gjorts av den officiella veterinären vid utförselstället, enligt vilken tillämpliga bestämmelser i förordning nr 1/2005 inte har följts vid

26| Kommissionens förordning (EU) nr 817/2010 av den 16 september 2010 om tillämpningsföreskrifter enligt rådets förordning (EG) nr 1234/2007 beträffande de krav på djurskydd under transport av levande nötkreatur som gäller för beviljande av exportbidrag (EUT L 245, 2010, s. 16).

27| Rådets förordning (EG) nr 1/2005 av den 22 december 2004 om skydd av djur under transport och därmed sammanhängande förfaranden och om ändring av direktiven 64/432/EEG och 93/119/EG och förordning (EG) nr 1255/97 (EUT L 3, 2005, s. 1, och rättelse, EUT L 336, 2011, s. 86).

28| Kapitel V, punkt 1.8, i bilaga I till förordning (EG) nr 1/2005.

29| Artikel 22 i förordning nr 1/2005.

transporten av dessa djur. Det beslut som fattas avseende huruvida villkoren för utbetalning av exportbidrag är uppfyllda omfattas nämligen av den behörighet som tillkommer den myndighet som är behörig att besluta om denna utbetalning. De upplysningar som lämnats av den officiella veterinären vid utförselstället utgör i detta hänseende visserligen ett bevis, men ett bevis som kan motbevisas.

VII. FRI RÖRLIGHET

1. FRI RÖRLIGHET FÖR ARBETSTAGARE

Vad gäller fri rörlighet för arbetstagare förtjänar tre domar särskild uppmärksamhet. Den första rör rätten till ålderspension för en person som bosatt sig i en annan medlemsstat, medan de två andra rör stöd för högre studier som beviljas personer bosatta i en annan medlemsstat.

I domen **Pöpperl** (C-187/15, [EU:C:2016:550](#)), som meddelades den 13 juli 2016, lämnade domstolen betydande bidrag till tolkningen av artikel 45 FUEF. Det nationella målet rörde *rätten för en tidigare tjänsteman vid en tysk delstat, som börjat arbeta i en annan medlemsstat, till ålderspension för delstatens anställda*.

Domstolen fann att artikel 45 FEUF ska tolkas så, att den utgör hinder för en nationell lagstiftning enligt vilken en person som har status som offentliganställd tjänsteman i en medlemsstat och som frivilligt lämnar sin anställning för att ta anställning i en annan medlemsstat förlorar sina rättigheter till ålderspension enligt systemet för ålderspension för offentliganställda tjänstemän och med retroaktiv verkan ansluts till systemet för allmän pensionsförsäkring, vilket ger rätt till en lägre ålderspension än den som skulle följa av nämnda rättigheter. En sådan lagstiftning inskränker den fria rörligheten för arbetstagare, eftersom den – även om den tillämpas på samma sätt på tjänstemän vid den medlemsstaten som säger upp sig för att arbeta inom den privata sektorn i samma medlemsstat – kan hindra eller avhålla dessa tjänstemän från att utöva sin rätt till fri rörlighet inom unionen.

Domstolen slog också fast att det ankommer på den nationella domstolen att säkerställa att artikel 45 FEUF får full verkan genom att tolka den nationella rätten i enlighet med nämnda artikel eller, om en sådan tolkning inte är möjlig, genom att underlåta att tillämpa bestämmelser i nationell rätt som strider mot artikeln. När det i nationell rätt, i strid med unionsrätten, föreskrivs att olika grupper av personer ska behandlas på olika sätt ska dessutom de som ingår i den missgynnade gruppen behandlas på samma sätt och omfattas av samma system som det som övriga berörda omfattas av. Följaktligen är de bestämmelser som är tillämpliga på dem som behandlats mer förmånligt det enda system som man kan söka vägledning i när unionsrätten inte har tillämpats korrekt.

I domarna **Bragança Linares Verruga m.fl.** (C-238/15, [EU:C:2016:949](#)) och **Depesme m.fl.** (C-401/15–C-403/15, [EU:C:2016:955](#)), som meddelades den 14 respektive den 15 december 2016, gjorde domstolen, som på nytt hade att pröva *den luxemburgska lagstiftningen om statliga studiemedel för högre studier*, vissa preciseringar rörande den fria rörligheten för arbetstagare och social trygghet. Ursprungligen villkorade den lagstiftningen stödet med ett krav på bosättning för studenten. Det villkoret avskaffades med anledning av domen **Giersch m.fl.**³⁰ Enligt denna lagstiftning i dess ändrade lydelse, som var i kraft vid tidpunkten för de faktiska omständigheterna i målet, kunde en student som inte var bosatt i landet emellertid endast beviljas studiemedlet i fråga om denne var barn till en arbetstagare och denna arbetstagare hade arbetat i Luxemburg under en oavbruten period om minst fem år då studenten inkom med sin ansökan om studiemedel.

30| Se dom av den 20 juni 2014, **Giersch m.fl.** (C-20/12, [EU:C:2013:411](#)), som redovisas i Årsrapporten 2013, s. 23.

I de två domarna från i år erinrade domstolen inledningsvis för det första om att artikel 7.2 i förordning nr 1612/68,³¹ vars lydelse bevarats i artikel 7.2 i förordning nr 492/2011,³² utgör det konkreta uttrycket – på det specifika området beviljande av sociala förmåner – för regeln om likabehandling i artikel 45.2 FEUF. För det andra omfattas familjemedlemmar till en migrerande arbetstagare indirekt av den likabehandling som ges arbetstagaren enligt artikel 7.2 i förordning nr 1612/68 och därmed de sociala förmåner som avses i den bestämmelsen, såsom att en medlemsstat finansierar studierna för barn till arbetstagare som utövar eller utövat sin yrkesverksamhet i den staten.

I domen **Bragança Linares Verruga m.fl.** fann domstolen således att artikel 7.2 i förordning nr 492/2011 utgör hinder för lagstiftningen i fråga. Den utgör indirekt diskriminering på grund av nationalitet, eftersom en åtskillnad som grundas på bosättning kan missgynna medborgare i andra medlemsstater i större utsträckning. Sådan lagstiftning kan endast tillåtas om den är ägnad att säkerställa genomförandet av ett legitimt mål och inte går utöver vad som är nödvändigt för att uppnå detta mål. Domstolen påpekade i det avseendet för det första att den eftersträlvade sociala målsättningen – att främja högre studier och öka andelen av befolkningen med examen från högre utbildning – är ett mål av allmänintresse som erkänns på unionsnivå. För det andra är kravet på en oavbruten period om minst fem års arbete ändamålsenligt för att uppnå detta mål, dels eftersom det framstår som legitimt att den stat som beviljar stödet söker försäkra sig om att gränsarbetaren har en tillräcklig anknytning genom integration i landet, för att motverka risken för "studiebidragsturism", dels eftersom detta villkor är ägnat att visa en sådan anknytning. Detta villkor går emellertid utöver vad som är nödvändigt för att uppnå det eftersträlvade målet. Det ger inte de behöriga myndigheterna möjlighet att bevilja stödet när föräldrarna trots några kortare avbrott har arbetat i Luxemburg under lång tid under den period som föregick ansökan, trots att dylika avbrott inte kan anses medföra att den som ansöker om studiemedel förlorar sin anknytning till Luxemburg.

I domen **Depesme m.fl.** yttrade sig domstolen om begreppet "barn till en arbetstagare" i den nationella lagstiftningen i fråga i förhållande till artikel 45 FEUF och artikel 7.2 i förordning nr 492/2011. Mer specifikt prövade den om detta begrepp innefattar barn till arbetstagarens make/maka eller registrerade partner och besvarade detta jakande. Av domen framgår således att med detta begrepp avses inte endast barn som är släkt med arbetstagaren, utan även barn till dennes maka, make eller registrerade partner, under förutsättning att arbetstagaren bidrar till barnets försörjning. Sistnämnda krav följer av en faktisk situation som det ankommer på den aktuella myndigheten och i förekommande fall på de nationella domstolarna att bedöma, utan att det är nödvändigt för dem att fastställa skälen till att arbetstagaren eller egenföretagaren bidrar till barnets försörjning eller att beräkna dess exakta omfattning. Ställningen som försörjningsberoende familjemedlem till en gränsarbetare kan framgå av objektiva omständigheter, såsom att arbetstagaren och studenten bor tillsammans. Som framgår bland annat av artikel 2.2 c i direktiv 2004/38³³ anser unionslagstiftaren att barn är försörjningsberoende upp till 21 års ålder.

31 | Rådets förordning (EEG) nr 1612/68 av den 15 oktober 1968 om arbetskraftens fria rörlighet inom gemenskapen (EGT L 257, s. 2; svensk specialutgåva, område 5, volym 1, s. 33).

32 | Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 492/2011 av den 5 april 2011 om arbetskraftens fria rörlighet inom unionen (EUT L 141, 2011, s. 1).

33 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/38/EG av den 29 april 2004 om unionsmedborgares och deras familjemedlemmars rätt att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier och om ändring av förordning (EEG) nr 1612/68 och om upphävande av direktiven 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG och 93/96/EEG (EUT L 158, s. 77, och rättelser i EUT L 229, 2004, s. 35, och EUT L 197, 2005, s. 34).

2. FRI RÖRLIGHET FÖR VAROR

Den 21 juni 2016 uttalade sig domstolen (stora avdelningen), genom domen **New Valmar** (C-15/15, [EU:C:2016:464](#)), om huruvida *lagstiftning om att fakturor, inbegripet sådana som avser gränsöverskridande transaktioner, måste vara avfattade uteslutande på ett nationellt språk, vid äventyr av att de annars är ogiltiga*, strider mot unionsrätten. Det nationella målet gällde en tvist om obetalda fakturor mellan ett bolag etablerat i Belgiens nederländskspråkiga region och ett bolag etablerat i Italien. Det sistnämnda bolaget hade åberopat att fakturorna var ogiltiga, eftersom de stred mot språkbestämmelser som, enligt bolaget, utgjorde tvingande rätt i Belgien. Enligt en flamländsk lag måste företag etablerade i Flandern använda det nederländska språket för företagshandlingar som föreskrivs i lag. Alla standardklausuler och allmänna avtalsvillkor i fakturorna var dock på italienska och inte på nederländska.

I sin dom konstaterade domstolen att språkreglerna i fråga utgör en restriktion av den fria rörligheten för varor inom unionen. Att beröva de berörda näringsidkarna möjligheten att välja att avfatta sina fakturor på ett språk som de båda behärskar och genom att tvinga dem att för detta ändamål använda ett språk som inte nödvändigtvis motsvarar det som de har kommit överens om att använda inom ramen för avtalsförhållandet dem emellan kan öka risken för invändningar mot och utebliven betalning av fakturor. Fakturamottagarna skulle nämligen kunna frestas att vägra betalning med åberopande av en, faktisk eller påstådd, oförmåga att förstå fakturans innehåll. Omvänt kan man tänka sig att den som tar emot en faktura som är avfattad på ett annat språk än nederländska, om en sådan faktura är att betrakta som ogiltig, skulle kunna frestas att bestrida dess giltighet med detta som enda grund.

Även om målet med lagstiftningen i fråga, nämligen att främja och stimulera användningen av ett av de officiella språken i en medlemsstat, utgör ett legitimt intresse som i princip kan motivera en sådan inskränkning, är så inte fallet här. Enligt domstolen går dessa språkregler utöver vad som är nödvändigt för att uppnå dessa mål och kan således inte anses proportionerliga.

3. ETABLERINGSFRIHET OCH FRIHET ATT TILLHANDAHÅLLA TJÄNSTER

På området etableringsfrihet och frihet att tillhandahålla tjänster förtjänar fem domar att tas upp. De två första rör kredit- och betalningsinstituts vägran att lämna ut uppgifter om sina kunder, den tredje preciserar förfarandet för förlängning av koncessioner på det offentliga området, den fjärde gäller avgifter för tillstånd att bedriva en affärsverksamhet och den sista rör tillämpning av den nationella lagstiftningen om kollektiva uppsägningar på ett utländskt företag.

I domen **Sparkasse Allgäu** (C-522/14, [EU:C:2016:253](#)), som meddelades den 14 april 2016, slog domstolen fast att artikel 49 FEUF inte utgör hinder för *lagstiftning i en medlemsstat som innebär att kreditinstitut med säte i medlemsstaten ska anmäla tillgångar som handhas eller förvaltas av kreditinstitutets osjälvständiga filialer som är etablerade i en annan medlemsstat till nationella myndigheter*, då den i den första medlemsstaten bosatte ägaren avlider, om det inte föreskrivs någon jämförbar anmälningsskyldighet i den andra medlemsstaten och kreditinstitutet där omfattas av banksekretess under straffansvar. Det nationella målet, mellan Sparkasse Allgäu, ett kreditinstitut etablerat i Tyskland, och de tyska skattemyndigheterna, rörde Sparkasse Allgäus beslut att inte informera skattemyndigheterna om konton i en i Österrike etablerad osjälvständig filial, vilka innehades av personer som vid sitt frånfälle var skattemässigt bosatta i Tyskland. Den hänskjutande domstolen frågade om tyska kreditinstitut, till följd av skyldigheten enligt tysk rätt, kan avhållas från att via en filial bedriva verksamhet i Österrike.

Domstolen besvarade denna fråga nekande. Den påpekade att de mindre gynnsamma konsekvenser som kan bli följden av en sådan anmälningsskyldighet beror på att två medlemsstater parallellt utövar sin befogenhet dels att reglera bankers och andra kreditinstituts skyldigheter gentemot sina kunder avseende banksekretessen, dels att utöva beskattningskontroll, vilken leder till betydande skillnader mellan lagstiftningen i de båda staterna. Den medlemsstat där kreditinstitutet har sitt säte prioriterar effektiva skattekontroller genom överföring av information till skattemyndigheterna. I den medlemsstat där filialen är belägen ska banksekretessen däremot i princip iakttagas, även i förhållande till skattemyndigheterna.

I avsaknad av harmoniseringsåtgärder i fråga om informationsutbyte för beskattningskontroll, är medlemsstaterna fria att ålägga nationella kreditinstitut en sådan anmälningsskyldighet avseende deras filialer med verksamhet utomlands för att se till att beskattningskontrollen blir effektiv, dock med förbehåll för att de transaktioner som genomförs av nämnda filialer inte behandlas på ett diskriminerande sätt i förhållande till de transaktioner som genomförs av kreditinstitutens nationella filialer. Domstolen betonade också att etableringsfriheten inte kan förstås så, att en medlemsstat är skyldig att utforma sina skattebestämmelser – och särskilt en anmälningsskyldighet – med hänsyn till en annan medlemsstats skattebestämmelser för att i alla situationer säkerställa en beskattning som överbryggar alla olikheter som följer av de nationella skattelagstiftningarna.

I domen **Safe Interenvios** (C-235/14, [EU:C:2016:154](#)), som meddelades den 10 mars 2016, hade domstolen tillfälle att uttala sig om *kontrollåtgärder som ett finansiellt institut vidtar mot en enhet eller en person som också omfattas av de skyldigheter som följer av direktiv 2005/60³⁴ i kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism*. I det nationella målet vägrade ett spanskt betalningsinstitut som ombesörjde överföring av penningmedel till andra stater att lämna ut information om sina kunder. Begäran om information hade framställts av tre banker efter att oegentligheter hade upptäckts rörande de ombud som överförde penningmedel, via konton som betalningsinstitutet innehade hos bankerna. Efter att oegentligheter konstaterats avslutade bankerna dessa konton, i enlighet med tillämplig nationell rätt.

Domstolen fann att direktiv 2005/60 inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som dels tillåter tillämpning av normala åtgärder för kontroll av kunder som utgörs av finansiella institut vars efterlevnad av kraven på kontroll är föremål för tillsyn, om det finns misstankar om penningtvätt eller finansiering av terrorism, dels föreskriver att institut och personer som omfattas av direktivet, utifrån den riskbedömning de gör, ska tillämpa skärpta åtgärder för kundkontroll i de situationer som genom sin natur kan medföra högre risk för penningtvätt och finansiering av terrorism, såsom vid överföring av penningmedel. Även om det inte föreligger någon sådan misstanke eller sådan risk får medlemsstaterna enligt direktivet införa eller behålla strängare regler, om dessa regler avser att stärka kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism.

Enligt domstolen utgör förebyggande av och kampen mot penningtvätt och finansiering av terrorism legitima mål för nationell lagstiftning, vilka avser att skydda den allmänna ordningen och kan motivera en inskränkning i friheten att tillhandahålla tjänster. Att förutsätta att överföringar av penningmedel som genomförs av ett institut som omfattas av direktiv 2005/60 till andra stater än den där institutet är etablerat alltid medför en högre risk för penningtvätt eller finansiering av terrorism är ägnat att garantera att denna målsättning uppnås. En sådan lagstiftning överskrider emellertid vad som är nödvändigt för att uppnå den eftersträlvade målsättningen, i den mån den fastställda presumtionen är tillämplig på alla överföringar av penningmedel utan att det föreskrivs någon möjlighet att vederlägga presumtionen för överföringar av penningmedel som rent objektivt inte visar någon sådan risk.

34| Europaparlamentets och rådets direktiv 2005/60 av den 26 oktober 2005 om åtgärder för att förhindra att det finansiella systemet används för penningtvätt och finansiering av terrorism (EUT L 309, 2005, s. 15), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/78/EG av den 24 november 2010 (EUT L 331, 2010, s. 120).

Domstolen preciserade också att institut och personer som omfattas av direktiv 2005/60 inte får underminera betalningsinstitutens övervakningsuppgifter som behöriga myndigheter ska utföra och inte heller träda i dessa myndigheters ställe. Ett finansiellt institut får således, inom ramen för dess skyldighet att utöva tillsyn över kunderna, visserligen beakta åtgärder för kundkontroll som ett betalningsinstitut vidtagit gentemot sina egna kunder, men alla åtgärder för kundkontroll som nämnda institut vidtar ska vara anpassade till risken för penningtvätt och finansiering av terrorism.

Den 14 juli 2016 uttalade sig domstolen, i domen **Promoimpresa** (C-458/14 och C-67/15, [EU:C:2016:558](#)), om huruvida unionsrätten hindrar att *koncessioner för att bedriva turist- och rekreationsverksamhet inom havs- och sjöområden* förlängs automatiskt, utan att det sker något urval av potentiella sökande.

I sin dom betonade domstolen att för det fall att direktiv 2006/123 (nedan kallat tjänstedirektivet)³⁵ är tillämpligt, ska beviljande av tillstånd för ekonomiskt utnyttjande av havs- och sjöområden ske genom ett urvalsförfarande för potentiella sökande vilket garanterar fullständig opartiskhet och öppenhet. En automatisk förlängning av tillstånden innebär att ett sådant urvalsförfarande inte kan äga rum.

Artikel 12 i tjänstedirektivet medger förvisso att medlemsstaterna när de fastställer reglerna för sina urvalsförfaranden får beakta tvingande hänsyn till allmänintresset, såsom att skydda de berättigade förväntningarna hos innehavarna av tillstånd, så att dessa kan få tillbaka sina investeringar. Sådana överväganden kan dock inte rättfärdiga en automatisk förlängning trots att det inte genomförts något urvalsförfarande när de ursprungliga tillstånden beviljades. Denna bestämmelse utgör således hinder för en nationell lagstiftning som föreskriver att tillstånd avseende offentligt ägda havs- och sjöområden som är tänkta att utnyttjas för turist- och rekreationsverksamhet automatiskt förlängs, utan att det sker ett förfarande för urval av potentiella sökande.

Domstolen tillade, för det fall att tjänstedirektivet inte är tillämpligt, att när sådana koncessioner har ett bestämt gränsöverskridande intresse, innebär en automatisk förlängning till förmån för ett företag i en medlemsstat en särbehandling till förfång för företag i övriga medlemsstater som kunde ha ett intresse av dessa koncessioner. En sådan särbehandling strider, i princip, mot etableringsfriheten.

Slutligen kan rättssäkerhetsprincipen, som ska ge koncessionshavare möjlighet att få tillbaka sina investeringar, inte åberopas för att rättfärdiga en sådan särbehandling, eftersom koncessionerna beviljades i ett läge då det redan stod klart att den typen av avtal, som har ett bestämt gränsöverskridande intresse, var underkastad ett krav på öppenhet.

I dom av den 16 november 2016, **Hemming m.fl.** (C-316/15, [EU:C:2016:879](#)), uttalade sig domstolen om *tolkningen av begreppet "kostnader som kan följa av tillståndsförfaranden" för tillträde till en tjänsteverksamhet i den mening som avses i artikel 13.2 i tjänstedirektivet*. Domen behandlade en tvist där en grupp tillståndshavare för sexbutiker hade bestritt att brittisk lagstiftning som krävde en avgift för att kunna beviljas tillstånd eller få det förlängt var förenlig med det direktivet. Avgiften bestod av två delar, varav den ena täckte kostnader för handläggningen av ansökan och inte var återbetalningsbar, medan den andra, avsevärt högre, täckte kostnader för genomförandet av tillståndssystemet och var återbetalningsbar för det fall att ansökan avslögs.

Domstolen fann att artikel 13.2 i tjänstedirektivet utgör hinder för att det uppställs krav på betalning av en avgift som till en del avser att täcka sådana kostnader för administration av och tillsyn, även om denna del återbetalas för det fall att ansökan avslås. Enligt domstolen utgör skyldigheten att betala en avgift en ekonomisk förpliktelse – och innebär således en kostnad – vilken sökanden måste fullgöra för att dennes

35| Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/123/EG av den 12 december 2006 om tjänster på den inre marknaden (EUT L 376, 2006, s. 36).

ansökan ska beaktas, oavsett om beloppet kan återbetalas för det fall att ansökan avslås. För att vara förenliga med tjänstedirektivet ska kostnaderna vara rimliga och proportionella i förhållande till kostnaderna för tillståndsförfarandena och får inte överstiga kostnaden för dessa. En medlemsstat har därvidlag rätt att beakta inte bara material- och lönekostnader som har ett direkt samband med de tjänster som avgiften utgör ersättning för utan även den del av den behöriga myndighetens allmänna kostnader som är att hänföra till dessa transaktioner.

Man får dock inte beakta kostnader för myndighetens allmänna tillsynsverksamhet, eftersom artikel 13.2 i tjänstedirektivet för det första enbart avser kostnaden för förfaranden och för det andra har som syfte att underlätta tillträde till tjänsteverksamheter. Detta syfte skulle inte främjas av ett krav på att kostnader för administration av och tillsyn enligt det berörda systemet, inklusive kostnader för att upptäcka och beivra otillåten verksamhet, ska täckas i förväg.

Slutligen hade domstolen (stora avdelningen) den 21 december 2016 i domen **AGET Iraklis** (C-201/15, [EU:C:2016:972](#)) tillfälle att uttala sig om *huruvida grekisk lagstiftning om kollektiva uppsägningar var förenlig med dels direktiv 98/59³⁶ dels de grundläggande rättigheterna enligt fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget) och stadgan om de grundläggande rättigheterna*. I det aktuella fallet hade den grekiska ministern för arbetsmarknadsfrågor, social trygghet och välfärd beslutat att inte godkänna att ett bolag bildat enligt grekisk rätt och ägt av en fransk multinationell koncern genomförde kollektiva uppsägningar. Bolaget ifrågasatte då att den grekiska lagstiftning som ger förvaltningsmyndigheter rätt att motsätta sig kollektiva uppsägningar efter att ha utvärderat förhållandena på arbetsmarknaden, företagets situation och den nationella ekonomins intresse var förenlig med unionsrätten.

I sin dom analyserade domstolen den nationella lagstiftningen i fråga mot bakgrund av dels direktiv 98/59, dels artiklarna 49 och 63 FEUF om etableringsfrihet och fri rörlighet för kapital, jämförda med artikel 16 i stadgan om de grundläggande rättigheterna. Vad gäller direktiv 98/59 noterade domstolen att de materiella krav som i förekommande fall uppställs avseende arbetsgivarens möjlighet att genomföra kollektiva uppsägningar eller inte i princip inte faller inom tillämpningsområdet för direktiv 98/59 och följaktligen är något som medlemsstaterna även fortsättningsvis bestämmer över. Direktivet utgör således i princip inte hinder för en nationell lagstiftning som den som är i fråga i målet. Det skulle dock förhålla sig annorlunda om det visade sig att denna lagstiftning leder till att frånta bestämmelserna i direktivet deras ändamålsenliga verkan. Så skulle vara fallet om exempelvis de kriterier som den behöriga myndigheten har att tillämpa, eller det sätt på vilket denna myndighet i de konkreta fallen tolkar och tillämpar dessa kriterier, leder till att arbetsgivaren i praktiken helt saknar möjlighet att genomföra sådana kollektiva uppsägningar.

Däremot slog domstolen fast att artikel 49 FEUF, om etableringsfrihet, utgör hinder för den nationella lagstiftningen i fråga, eftersom den utgör ett avsevärt ingrepp i den frihet att ingå avtal som näringsidkare generellt åtnjuter. En administrativ mekanism för kollektiva uppsägningar som den som är i fråga i detta mål skulle emellertid kunna bidra till att höja den faktiska skyddsnivån för arbetstagarna och sysselsättningen och således vara ägnad att säkerställa att de därmed eftersträfvade målen av allmänintresse uppnås. I detta fall fann dock domstolen att det regelverk för kollektiva uppsägningar som följer av den grekiska lagstiftningen i sin konkreta utformning är allt för vag, särskilt vad avser de tre kriterier som den behöriga myndigheten ska tillämpa vid bedömningen av huruvida den bör motsätta sig en planerad kollektiv uppsägning. Denna nationella lagstiftning går därför utöver vad som är nödvändigt för att uppnå de angivna målen. Inte heller ett nationellt sammanhang i en medlemsstat som kännetecknas av en djup ekonomisk kris och en ovanligt hög arbetslöshet kan leda till en annan tolkning.

36 | Rådets direktiv 98/59/EG av den 20 juli 1998 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om kollektiva uppsägningar (EGT L 225, s. 16).

VIII. GRÄNSKONTROLL, ASYL OCH IMMIGRATION

1. ASYLPOLITIK

På asylnpolitikens område ska fem domar omnämnas. Den första domen rör möjligheten att hålla en asylsökande i förvar av skäl som är hänförliga till nationell säkerhet eller allmän ordning. Den andra angår frågan huruvida personer som har status som alternativt skyddsbehövande har rätt att välja bosättningsort i en medlemsstat. I de tre sista domarna behandlas de skyldigheter som åligger den medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd enligt förordning nr 604/2013 (nedan kallad Dublin III-förordningen).³⁷

I domen **N.** (C-601/15 PPU, [EU:C:2016:84](#)), som meddelades den 15 februari 2016, prövade domstolen (stora avdelningen) i ett brådskaende mål om förhandsavgörande *giltigheten – mot bakgrund av stadgan om de grundläggande rättigheterna – av artikel 8.3 första stycket e i direktiv 2013/33*,³⁸ enligt vilken en asylsökande får hållas i förvar om det är nödvändigt för att skydda nationell säkerhet eller allmän ordning. I det aktuella fallet hade sökanden, mellan åren 1995 och 2013, lämnat in tre asylansökningar vilka samtliga hade avslagits av de nederländska myndigheterna. I samband med att den sista ansökan avslogs hade behörig myndighet förordnat att sökanden skulle lämna unionens territorium och ålagt honom ett inreseförbud. Besluten hade fastställts genom lagakraftvunnen dom. Under perioden 1999–2015 hade sökanden vid flera tillfällen dömts för olika brott. År 2015, medan han avtjänade ett fängelsestraff för stöld och för att ha brutit mot inreseförbudet, lämnade han in en fjärde ansökan om asyl och togs därefter i förvar. Sökanden ansåg att förvarstagandet av honom stred mot artikel 5.1 f i Europakonventionen, vilken föreskriver att ett förvarstagande endast kan motiveras av den omständigheten att ett förfarande som rör hans utvisning eller utlämning pågår.

Den hänskjutande domstolens fråga rörde huruvida artikel 8.3 första stycket e i direktiv 2013/33 är giltig mot bakgrund av den berörda personens grundläggande rättigheter. EU-domstolen erinrade om att frågan ska prövas enbart utifrån de rättigheter som garanteras i stadgan, och inte i Europakonventionen, med iakttagande av artikel 52.3 i stadgan, enligt vilken de rättigheter som skyddas enligt stadgan ska ha samma innebörd och räckvidd som rättigheterna enligt konventionen.

Efter att ha påpekat att nämnda bestämmelse i direktiv 2013/33 begränsar utövandet av den rätt till frihet som stadfästs i artikel 6 i stadgan angav domstolen att begränsningar i utövandet av de rättigheter som erkänns i stadgan endast får göras om de är nödvändiga och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen. Skyddet för nationell säkerhet och allmän ordning utgör enligt domstolen ett sådant mål. Att ta en asylsökande i förvar när skyddet för nationell säkerhet eller allmän ordning kräver detta är sålunda en begränsning av den berörda personens rätt till frihet som föreskrivs i den uttömmande uppräknings som återfinns i artikel 8.3 första stycket i direktiv 2013/33. Den åtgärden är till sin beskaffenhet ägnad att skydda allmänheten från den fara som en sådan persons beteende kan innebära och den kan leda till att nämnda mål av allmänt samhällsintresse uppnås. Domstolen slog således fast att det i direktiv 2013/33 har gjorts en korrekt avvägning mellan, å ena sidan, sökandens rätt till frihet och, å andra sidan, de krav som är absolut nödvändiga för att skydda nationell säkerhet och allmän ordning. I det avseendet betonade domstolen att den nämnda direktivbestämmelsen inte kan ligga till grund för försvarsåtgärder utan att de behöriga

³⁷ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 604/2013 av den 26 juni 2013 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva en ansökan om internationellt skydd som en tredjelandsmedborgare eller en statslös person har lämnat in i någon medlemsstat (EUT L 180, 2013, s. 31).

³⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/33/EU av den 26 juni 2013 om normer för mottagande av personer som ansöker om internationellt skydd (EUT L 180, 2013, s. 96).

nationella myndigheterna i varje enskilt fall först har prövat om den fara som de berörda personerna utgör för den nationella säkerheten eller den allmänna ordningen åtminstone motsvarar allvaret hos det ingrepp i dessa personers rätt till frihet, som sådana åtgärder skulle innebära. Avslutningsvis angav domstolen att det vid prövningen av artikel 8.3 första stycket e i direktiv 2013/33 inte hade framkommit någon omständighet som, med hänsyn till den skyddsnivå som föreskrivs i artiklarna 6 och 52 i stadgan, kunde påverka giltigheten av den bestämmelsen.

Domen **Alo** (C-443/14 och C-444/14, [EU:C:2016:127](#)), som meddelades den 1 mars 2016 gav domstolen (stora avdelningen), tillfälle att tolka artiklarna 29 och 33 i direktiv 2011/95³⁹, i syfte att avgöra i vilken mån en medlemsstat får ålägga personer som har status som alternativt skyddsbehövande att bo på en viss ort. Det nationella målet hade inletts av två syriska medborgare som i Tyskland hade beviljats ställning som alternativt skyddsbehövande. Deras uppehållstillstånd var emellertid förenade med en skyldighet att bo på en viss ort på grund av att de uppbar vissa sociala förmåner.

Domstolen angav att ett sådant bosättningsvillkor utgör en begränsning av den fria rörlighet som garanteras i artikel 33 i direktiv 2011/95, även när den åtgärden inte förbjuder personen som har status som alternativt skyddsbehövande att röra sig fritt inom det berörda territoriet eller att tillfälligt vistas där, utanför den ort som anges i villkoret i fråga om bosättningsort.

Inte desto mindre fann domstolen att det är möjligt att ålägga enbart de personer som har status som alternativt skyddsbehövande ett villkor i fråga om bosättningsort förutsatt att de inte befinner sig i en situation som, mot bakgrund av syftet med den aktuella nationella lagstiftningen, är objektivt jämförbar med situationen för tredjelandsmedborgare och som är lagligen bosatta i den berörda medlemsstaten eller med situationen för den medlemsstatens egna medborgare.

Därefter medgav domstolen att omflyttning av personer som åtnjuter sociala förmåner eller en ojämn koncentration av dem till vissa delar av medlemsstaten kan medföra en olämplig fördelning av kostnaderna för förmånerna mellan de olika ansvariga myndigheterna. Det finns emellertid inte något särskilt samband mellan denna ojämn fördelning och den omständigheten att de personer som uppbar förmånerna eventuellt har status som alternativt skyddsbehövande. Mot den bakgrunden utgör direktiv 2011/95 hinder för att ett villkor i fråga om bosättningsort åläggs enbart personer som har status som alternativt skyddsbehövande i syfte att uppnå en lämplig fördelning av kostnaderna för de aktuella förmånerna.

Domstolen angav emellertid att det ankommer på den tyska domstolen att pröva om de personer som har status som alternativt skyddsbehövande och som uppbar sociala förmåner möter större integrationssvårigheter än andra tredjelandsmedborgare som är lagligen bosatta i Tyskland. För det fall dessa två kategorier av personer inte befinner sig i en jämförbar situation med hänsyn till syftet att underlätta integrationen av tredjelandsmedborgare i Tyskland utgör direktivet inte hinder för att personer som har status som alternativt skyddsbehövande omfattas av ett villkor i fråga om bosättningsort i syfte att underlätta deras integration och detta även om villkoret inte gäller andra tredjelandsmedborgare som är lagligen bosatta i Tyskland.

I målet **Mirza** (C-695/15, [EU:C:2016:188](#)), i vilket domstolen meddelade dom den 17 mars 2016, tillämpades förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande. Domstolen tog i det målet ställning till *under vilka villkor en medlemsstat får överväga att skicka en person som har ansökt om internationellt skydd till ett säkert tredjeland, i enlighet artikel 3.3 i Dublin III-förordningen utan att först pröva ansökan i sak*. I det aktuella fallet hade sökanden, som var pakistansk medborgare, olagligen rest in i Ungern från Serbien. Han ingav då en

39 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/95/EU av den 13 december 2011 om normer för när tredjelandsmedborgare eller statslösa personer ska anses berättigade till internationellt skydd, för en enhetlig status för flyktingar eller personer som uppfyller kraven för att betecknas som subsidiärt skyddsbehövande, och för innehållet i det beviljade skyddet (EUT L 337, 2011, s. 9).

första ansökan om internationellt skydd i Ungern. Under det förfarande som hade inletts med anledning av den ansökan lämnade han den vistelseort som anvisats av de ungerska myndigheterna. De avskrev då ärendet, eftersom de ansåg att sökanden implicit hade återkallat sin ansökan. Sökanden påträffades senare i Tjeckien medan han var på väg till Österrike. De tjeckiska myndigheterna anmodade Ungern att återta honom och Ungern godtog denna framställan. Sökanden ingav därefter en andra ansökan om internationellt skydd, vilken de ungerska myndigheterna avvisade utan prövning i sak. De var nämligen av den uppfattningen att Serbien skulle anses vara ett säkert tredjeland för honom. Sökanden överklagade det beslutet.

Inledningsvis angav domstolen att rätten att skicka en person som har ansökt om internationellt skydd till ett säkert tredjeland även kan utövas av en medlemsstat som i ett återtagandeförfarande har samtyckt till att ansvara för prövningen av en ansökan om internationellt skydd som har getts in av en sökande som har lämnat nämnda medlemsstat innan vederbörandes första ansökan om internationellt skydd har prövats i sak.

Därefter konstaterade domstolen att Dublin III-förordningen, i ett återtagandeförfarande, inte ålägger den ansvariga medlemsstaten (i det aktuella fallet Ungern) en skyldighet att upplysa den medlemsstat som verkställer överföringen (i det aktuella fallet Republiken Tjeckien) om innehållet i sin nationella lagstiftning om återsändande av sökande till ett säkert tredjeland eller om sin administrativa praxis på området. Avsaknaden av upplysningar i det avseendet mellan de båda berörda medlemsstaterna kränker nämligen inte sökandens rätt till effektiva rättsmedel mot beslutet om överföring och beslutet med anledning av ansökan om internationellt skydd, såsom den rätten garanteras genom unionsrätten.

Domstolen fann slutligen att, i en sådan situation som den i det nationella målet, den rätt att få till stånd en slutlig prövning av ansökan om internationellt skydd som tillkommer en sökande innebär inte att den ansvariga medlemsstaten berövas möjligheten att avvisa ansökan och inte heller att den prövningen av ansökan ska återupptas i ett visst skede av förfarandet.

I domarna **Ghezelbash** (C-63/15, [EU:C:2016:409](#)) och **Karim** (C-155/15, [EU:C:2016:410](#)), vilka meddelades av domstolen (stora avdelningen) den 7 juni 2016 hade asylsökande bestritt det beslut som en medlemsstats behöriga myndigheter fattat om överföring av sökandena till en annan medlemsstat som hade godtagit att ansvara för prövningen av deras asylansökan. I dessa mål uppkom, bland annat, frågan om *vilka argument som asylsökande kan åberopa inom ramen för de rättsmedel som föreskrivs i artikel 27.1 i Dublin III-förordningen i syfte att bestrida ett beslut om överföring*.

I det första målet hade en iransk medborgare lämnat in en ansökan om uppehållstillstånd hos nederländska myndigheter. Det hade, efter en sökning i Europeiska unionens informationssystem för viseringar (VIS), framkommit att den franska beskickningen i Iran hade utfärdat en visering för en viss period till honom. Nederländska Staatssecretaris framställde därför, med stöd av Dublin III-förordningen, en begäran till franska myndigheter om att de skulle överta vederbörande. De godtog begäran. Då sökanden på nytt hördes av de nederländska myndigheterna hade han begärt att få lägga fram originalhandlingar till styrkande av att han hade återvänt till Iran efter det att han vistats i Frankrike, vilket enligt honom innebar att den medlemsstaten inte längre var ansvarig för prövningen av hans asylansökan. Således uppkom frågan huruvida sökanden hade rätt att ifrågasätta att det var Republiken Frankrike som var ansvarig för att pröva hans asylansökan när denna medlemsstat hade godtagit detta ansvar.

Mot den bakgrunden fann domstolen att artikel 27.1 i Dublin III-förordningen, jämförd med skäl 19 i samma förordning, ska tolkas så, att en asylsökande, i samband med ett överklagande av ett beslut om överföring av vederbörande får åberopa en oriktig tillämpning av ett av de kriterier för att fastställa ansvarig medlemsstat som föreskrivs i den förordningen.

I det andra målet hade en syrisk medborgare ansökt om internationellt skydd i Sverige. Vid sökning i Eurodacsystemet framkom att sökanden redan hade ansökt om sådant skydd i Slovenien. Migrationsverket begärde därför med stöd av artikel 18.1 b i Dublin III-förordningen, att de slovenska myndigheterna skulle återta honom. Begäran om återtagande bifölls av de slovenska myndigheterna. Migrationsverket meddelade därefter dessa myndigheter att sökanden hade gjort gällande att han befunnit sig utanför medlemsstaternas territorium under mer än tre månader efter det att han lämnat in sin första asylansökan, och att det i hans pass fanns en inresestämpel från Libanon. I och med att de slovenska myndigheternas vidhöll samtycket till att återta sökanden avvisade Migrationsverket hans ansökan om internationellt skydd. Sökanden ansåg emellertid att Slovenien inte är den medlemsstat som är ansvarig för att pröva hans asylansökan.

I sin dom slog domstolen inledningsvis fast att artikel 19.2 i Dublin III-förordningen, i synnerhet dess andra stycke, är tillämplig på en tredjelandsmedborgare som efter att ha lämnat in en första asylansökan i en medlemsstat visar att han eller hon har befunnit sig utanför medlemsstaternas territorium i minst tre månader innan vederbörande lämnar in en ny asylansökan i en annan medlemsstat. I artikel 19.2 första stycket i Dublin III-förordningen föreskrivs nämligen att de skyldigheter i fråga om övertagande eller återtagande av en asylsökande som följer av artikel 18.1 i förordningen i princip ska upphöra om den ansvariga medlemsstaten, när den anmodas att överta eller återta en asylsökande, kan konstatera att vederbörande har befunnit sig utanför medlemsstaternas territorium i minst tre månader. I artikel 19.2 andra stycket i nämnda förordning föreskrivs emellertid att en ansökan som lämnas in efter en sådan period av bortovaro ska betraktas som en ny ansökan, som ger upphov till ett nytt förfarande för fastställande av ansvarig medlemsstat. Av detta följer att om en tredjelandsmedborgare, efter att ha lämnat in en första asylansökan i en medlemsstat, har vistats utanför medlemsstaternas territorium i minst tre månader innan vederbörande lämnar in en ny asylansökan i en annan medlemsstat, är den medlemsstat i vilken den nya asylansökan har lämnats in skyldig att i enlighet med bestämmelserna i denna förordning genomföra förfarandet för att fastställa vilken medlemsstat som är ansvarig för att pröva den nya ansökan.

Domstolen fann vidare, i likhet med i den nämnda domen *Ghezelbash*, att artikel 27.1 i Dublin III-förordningen, ska tolkas så, att en asylsökande, i en sådan situation som den som är aktuell i det nationella målet, till stöd för ett överklagande av ett beslut om överföring av vederbörande får åberopa att bestämmelsen i artikel 19.2 andra stycket i förordningen har åsidosatts.

2. IMMIGRATIONSPOLITIK

I domen *Affum* (C-47/15, [EU:C:2016:408](#)), som meddelades den 7 juni 2016, hade domstolen (stora avdelningen) fått frågan huruvida *direktiv 2008/115⁴⁰ utgör hinder för en nationell lagstiftning som föreskriver fängelsestraff för en tredjelandsmedborgare som rest in olagligen i den aktuella medlemsstaten via en inre gräns i Schengenområdet*. Det nationella målet rörde en ghanansk medborgare som – utan att uppfylla villkoren för att resa in i, vistas eller vara bosatt i Frankrike – hade rest igenom nämnda medlemsstat som passagerare på en buss som var på väg från Belgien till Förenade kungariket.

Domstolen angav att eftersom en tredjelandsmedborgare i den situationen faktiskt befinner sig i en medlemsstat vistas vederbörande olagligt där i den mening som avses i artikel 3 led 2 i direktiv 2008/115. Att vistelsen enbart är tillfällig eller har karaktären av genomresa har ingen betydelse.

40| Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/115/EG av den 16 december 2008 om gemensamma normer och förfaranden för återvändande av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i medlemsstaterna (EUT L 348, s. 98).

Efter att ha erinrat om de principer som den slagit fast i domen *Achughbabian*⁴¹, slog domstolen vidare fast att direktiv 2008/115 utgör hinder för en medlemsstats lagstiftning enligt vilken en tredjelandsmedborgare kan sättas i fängelse enbart på grund av att han eller hon har rest in olagligt i landet via en inre gräns och därmed vistas där olagligt, när återvändandeförfarandet, i den mening som avses i direktiv 2008/115, mot vederbörande ännu inte har avslutats. I det avseendet betonade domstolen bland annat att ett fängelsestraff nämligen skulle kunna leda till att återvändandeförfarandet inte kan tillämpas och att återvändandet försenas, vilket i sin tur undergräver direktivets ändamålsenliga verkan. Den tolkningen gäller även när en tredjelandsmedborgare kan återtogs av en annan medlemsstat än den där vederbörande greps med tillämpning av ett avtal eller ett arrangemang i den mening som avses i artikel 6.3 i samma direktiv. Den artikeln uppställer nämligen inte ett undantag från tillämpningsområdet för direktiv 2008/115 som tillkommer utöver dem som stadgas i artikel 2.2 i direktivet och som, i en sådan situation, ger medlemsstaterna möjlighet att undanta tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i landet från gemensamma normer och förfaranden för återvändande.

IX. CIVILRÄTTSLIGT SAMARBETE

På området civilrättsligt samarbete ska fyra domar tas upp som rör tolkningen av förordning nr 44/2001⁴² (Bryssel I-förordningen), nr 593/2008⁴³ (Rom I-förordningen) och nr 864/2007⁴⁴ (Rom II-förordningen).

1. BRYSSEL I-FÖRORDNINGEN

I dom av den 20 april 2016, *Profit Investment SIM* (C-366/13, [EU:C:2016:282](#)), uttalade sig domstolen om *prorogationsklausuler i ett emissionsprospekt avseende omsättningsbara obligationer från en bank etablerad i en medlemsstat*. I det nationella målet hade prospektet ändrats ensidigt av den som emitterat obligationslånet, och programmet hade genomförts genom avtal om teckning av dessa obligationer. En av de senare förvärvarna av obligationerna, etablerad i Italien, som hade tvångslikviderats efter att ett företag kopplat till emittenten inte hade betalat förfallna räntor, väckte talan mot emittenten och andra bolag vid italiensk domstol där prorogationsklausulen till förmån för domstolarna i en annan medlemsstat gjordes gällande mot denne. Det är i detta sammanhang som den italienska högsta domstolen hänsköt vissa frågor till EU-domstolen om giltigheten av en sådan klausul och möjligheten att göra den gällande mot tredje man.

Vad gäller kravet på skriftlig form för prorogationsklausuler som uppställs i artikel 23.1 a i förordning nr 44/2001, konstaterade domstolen först att under de aktuella omständigheterna betyder det kravet att det avtal som parterna undertecknade, vid det första förvärvet eller vid ett senare förvärv, måste ange att den klausulen godkänns eller innehåller en uttrycklig hänvisning till prospektet. Även om den senare obligationsköparen inte uttryckligen samtyckt, är denne ändå bunden av en sådan klausul om det visas att denne övertagit obligationsöverlåtarens rättigheter och skyldigheter kopplade till värdepapperen och haft möjlighet att ta del av prospektet som innehåller klausulen.

41 | Domstolens dom av den 6 den 2011, *Achughbabian* (C-329/11, [EU:C:2011:807](#)).

42 | Rådets förordning (EG) nr 44/2001 av den 22 december 2000 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar på privaträttens område (EGT L 12, 2001, s. 1).

43 | Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 593/2008 av den 17 juni 2008 om tillämplig lag för avtalsförpliktelser (Rom I) (EUT L 177, 2008, s. 6).

44 | Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 864/2007 av den 11 juli 2007 om tillämplig lag för utomobligatoriska förpliktelser (Rom II) (EUT L 199, 2007, s. 40).

Domstolen behandlade därefter frågan huruvida en sådan klausul, när den inte uppfyller kravet på skriftlig form, ändå kan godtas enligt handelsbruk eller sedvänja i internationell handel i den mening som avses i artikel 23.1 c i förordning nr 44/2001 och följaktligen anses giltig och möjlig att göra gällande mot tredje man. Domstolen fann att ett sådant bruk bland annat föreligger när aktörerna inom en viss sektor allmänt och regelmässigt agerar på ett visst sätt när avtal av denna typ ingås och avtalsparterna borde haft kännedom om detta. Vad avser frågan om avtalsparterna har känt till eller ska anses ha känt till ett handelsbruk eller en sedvänja, följer det av rättspraxis att detta kan fastställas bland annat om det visas att de tidigare sinsemellan eller med andra parter har knutit affärsförbindelser inom den berörda sektorn eller när ett särskilt agerande är tillräckligt känt för att kunna anses utgöra vedertagen praxis inom denna sektor.

Vad slutligen gäller tillämpningen i detta fall av artikel 6 led 1 i förordning nr 44/2001, som ger möjlighet att väcka talan mot flera svarande vid domstolen där någon av svarandena har hemvist, slog domstolen fast att det, med avseende på två käromål mot flera svarande, varvid käromålen har olika föremål och grunder och varken är över- eller underordnade varandra eller inbördes oförenliga, inte räcker att ett eventuellt bifall till något av dem kan påverka omfattningen av den rättighet som är avsedd att skyddas genom det andra käromålet för att det ska föreligga en risk för att oförenliga domar meddelas.

I dom av den 14 juli 2016, **Granarolo** (C-196/15, [EU:C:2016:559](#)), uttalade sig domstolen om ett *fastställande av behörig domstol vid ett plötsligt brytande av långvariga affärsförbindelser*. Det nationella målet hade sin upprinnelse i att en italiensk tillverkare beslutat att avbryta ett distributionsförhållande som den haft i omkring 25 år med ett företag etablerat i Frankrike. Distributionsförhållandet var inte reglerat i ett ramavtal eller ett exklusivt avtal. Företaget etablerat i Frankrike väckte talan vid fransk domstol om skadestånd mot det italienska företaget. EU-domstolen tillfrågades om huruvida talan avser skadestånd utanför avtalsförhållanden eller om den avser avtal, i den mening som avses i behörighetsreglerna i artikel 5 i förordning nr 44/2001.

Domstolen slog fast att artikel 5.3 i förordningen ska tolkas så, att en talan om ersättning på grund av ett plötsligt brytande av långvariga affärsförbindelser inte utgör en talan om skadestånd utanför avtalsförhållanden i den mening som avses i denna förordning, om det mellan parterna förelåg ett tyst avtalsförhållande, vilket det ankommer på den hänskjutande domstolen att kontrollera, oberoende av hur det kvalificeras enligt nationell rätt. Bevisningen för att styrka att ett sådant tyst avtalsförhållande förelegat ska grunda sig på en rad samstämmiga omständigheter, bland vilka kan ingå förekomsten av långvariga affärsförbindelser, lojalitet mellan parterna, transaktionernas regelbundenhet och förändring över tiden i fråga om kvantitet och värde, eventuella avtal om fakturerat pris och/eller givna rabatter, samt den korrespondens som skett.

Vad gäller tillämpningen av artikel 5 led 1 i förordning nr 44/2001 på dessa långvariga affärsförbindelser påpekade domstolen att de ska kvalificeras som ett "avtal om försäljning av varor" eller som ett "avtal om utförande av tjänster" utifrån den karakteristiska förpliktelsen i fråga. Ett avtal vars karakteristiska förpliktelse är leverans av en vara ska kvalificeras som "försäljning av varor". En sådan kvalificering kan tillämpas på en långvarig affärsförbindelse mellan två näringsidkare när förbindelsen är begränsad till successiva avtal som vart och ett avser leverans och avhämtning av varor. Däremot stämmer den inte överens med systematiken i ett typiskt distributionsavtal, vilket kännetecknas av en ramöverenskommelse med leverans- respektive inköpsåtaganden som ingås för framtiden av två näringsidkare.

Vad gäller kvalificering som avtal om "utförande av tjänster", innebär begreppet "tjänster" i nämnda bestämmelses mening åtminstone att den som tillhandahåller tjänsten bedriver en viss verksamhet mot ersättning. Så är fallet om distributören kan erbjuda kunderna sådana tjänster och fördelar som inte kan erbjudas av någon som enbart är återförsäljare och därmed har möjlighet att ta en större andel av den lokala marknaden för leverantörens produkter. Att ett distributionsavtal bygger på att distributörer har blivit utvalda av leverantören kan dessutom ge distributörerna en konkurrensfördel som, tillsammans med det stöd som avtal medför för dessa distributörer i form av tillgång till reklammaterial, kunskapsöverföring

genom utbildning eller betalningslättnader, uppfyller kriteriet för ersättning som kännetecknar ett avtal om utförande av tjänster.

2. ROM I- OCH ROM II-FÖRORDNINGARNA

I domen **Verein für Konsumenteninformation** (C-191/15, [EU:C:2016:612](#)) av den 28 juli 2016 uttalade sig domstolen om frågor kring *förhållandet mellan konsumentskyddsregler och reglerna om tillämplig lag på avtalsförhållanden*. I det nationella målet hade en österrikisk konsumentskyddsorganisation väckt talan om förbudsföreläggande, i den mening som avses i direktiv 2009/22⁴⁵, mot användningen av avtalsvillkor, som betraktas som oskäligen, om fastställande av tillämplig lag på skyldigheter enligt avtal och utanför avtalsförhållanden. Avtalsvillkoren ingick bland de allmänna försäljningsvillkoren för ett företag etablerat i Luxemburg som sålde varor via internet till konsument i olika medlemsstater.

Enligt domstolen ska Rom I- och Rom II-förordningarna tolkas så, att utan att det påverkar tillämpningen av artikel 1.3 i respektive förordning ska den lag som ska tillämpas på ett förbudsföreläggande i den mening som avses i direktiv 2009/22 fastställas i enlighet med artikel 6.1 i Rom II-förordningen, när rättsordningens funktion påverkas till följd av den användning av oskäligen avtalsvillkor som konsumentskyddsorganisationerna har till uppgift att förhindra. Tillämplig lag vid prövningen av avtalsvillkoret i fråga ska däremot alltid fastställas i enlighet med Rom I-förordningen, oberoende av om det sker i samband med en individuell eller en kollektiv talan.

Det följer vidare av artikel 6.2 i Rom I-förordningen att vid bedömningen, inom ramen för en talan om förbudsföreläggande, av om ett visst avtalsvillkor är oskäligt, påverkar valet av tillämplig lag inte tillämpningen av tvingande bestämmelser som föreskrivs i lagen i det land där de konsument är bosatta vars intressen försvaras genom den talan. Sådana bestämmelser kan omfatta bestämmelser om införlivande av direktiv 93/13⁴⁶, om oskäligen villkor i konsumentavtal, så länge de i enlighet med artikel 8 i det direktivet säkerställer bästa möjliga skydd för konsumenten.

Ett villkor i en näringsidkares allmänna försäljningsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling, och enligt vilket avtal som ingås genom e-handel med en konsument ska regleras enligt lagen i det land där näringsidkaren har sitt säte, är oskäligt i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 93/13 i den mån det är vilseledande för konsumenten. Så är bland annat fallet om avtalsvillkoret ger konsumenten intrycket att endast lagen i den medlemsstaten är tillämplig på avtalet, och konsumenten inte upplyses om att denne även har rätt att göra gällande det skydd som säkerställs genom tvingande bestämmelser i den lag som skulle vara tillämplig i avsaknad av det villkoret.

Domstolen fann vidare att ett e-handelsföretags behandling av personuppgifter, i den mening som avses i artikel 4.1 a i direktiv 95/46⁴⁷, regleras genom lagen i den medlemsstat till vilken det företaget riktar sin verksamhet om det framgår att det företaget behandlar de ifrågavarande uppgifterna inom ramen för en verksamhet vid ett verksamhetsställe i den medlemsstaten.

45| Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/22/EG av den 23 april 2009 om förbudsföreläggande för att skydda konsumenternas intressen (EUT L 110, 2009, s. 30).

46| Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29).

47| Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (EGT L 281, s. 31).

Slutligen uttalade sig domstolen (stora avdelningen) i dom av den 18 oktober 2016, **Nikiforidis** (C-135/15, [EU:C:2016:774](#)), dels om *Rom I-förordningens tillämpning i tiden* (rationae temporis), dels om *tillämpningsvillkoren för internationellt tvingande regler från andra medlemsstater än domstolslandet*. Det nationella målet gällde en lärare som sedan år 1996 var anställd i Tyskland av den grekiska staten genom ett privaträttsligt anställningsavtal, och som mellan år 2010 och år 2012 fick sin lön sänkt till följd av åtgärder som syftade till att sanera de grekiska offentliga finanserna. Målet aktualiserade tillämplig lag på avtalet liksom den tyska domstolens skyldighet att tillämpa grekiska internationellt tvingande regler.

EU-domstolen påpekade inledningsvis att enligt artikel 28 i Rom I-förordningen är förordningen tillämplig på alla slags avtal, inklusive anställningsavtal, som ingåtts efter den 17 december 2009. Däremot omfattas framtida verkningar av avtal som ingåtts före det datumet inte av förordningens tillämpningsområde. Detta innebär att förordningen inte blir tillämplig på ett avtalsförhållande så snart avtalsparterna vid eller efter den 17 december 2009 på något sätt samtycker till att genomföra ett tidigare ingånget avtal. Lagstiftarens val skulle sättas i fråga om varje liten ändring som parterna gjorde efter den 17 december 2009 i ett avtal som ursprungligen ingåtts före det datumet räckte för att avtalet skulle omfattas av förordningens tillämpningsområde, vilket skulle vara till men för rättssäkerheten. Om anställningsförhållandet däremot, efter det att Rom I-förordningen trädde i kraft, har ändrats – genom avtalsparternas ömsesidiga samtycke, vilket kommit till uttryck efter nämnda tidpunkt – i en sådan omfattning att ett nytt avtal ska anses ha ingåtts efter denna tidpunkt, ska ett nytt anställningsavtal anses ha ersatt det ursprungliga avtalet.

Vad gäller möjligheten att beakta andra internationellt tvingande regler än de, vilka avses i artikel 9.2 och 9.3 i Rom I-förordningen, från domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts, noterade domstolen att uppräkningslistan i dessa bestämmelser av de slags internationellt tvingande regler som den domstol där talan väckts kan tillerkänna verkan är uttömmande. Om detta undantag från principen om parternas frihet att välja tillämplig lag utvidgades, så att den domstol där talan väckts kunde tillämpa internationellt tvingande regler från andra rättsordningar än de medlemsstater som uttryckligen avses i artikel 9.2 och 9.3 i Rom I-förordningen, skulle det kunna vara ett hinder för rättssäkerheten i det europeiska rättsområdet och påverka målsättningen att skydda arbetstagarna i rättsordningen i det land där denne är verksam. Dessa bestämmelser hindrar däremot inte att internationellt tvingande regler från ett annat land än domstolslandet eller det land där avtalsförpliktelserna ska uppfyllas eller har uppfyllts beaktas som faktiska omständigheter i målet, om en materiell bestämmelse i det lands lag som enligt förordningen är tillämplig på avtalet föreskriver detta, då denna materiella rätt inte harmoniserats genom Rom I-förordningen.

X. STRAFFRÄTTSLIGT SAMARBETE

1. EUROPEISK ARRESTERINGSORDER

För år 2016 kan sju domar uppmärksammas som avser europeisk arresteringsorder, vilken fastställts i rambeslutet 2002/584⁴⁸.

I domen **Aranyosi och Căldăraru** (C-404/15 och C-659/15 PPU, [EU:C:2016:198](#)), av den 5 april 2016, tog domstolen (stora avdelningen) inom ramen för förfarandet för brådsakande mål om förhandsavgörande ställning till *möjligheten att skjuta upp verkställigheten av en europeisk arresteringsorder när det finns en verklig risk för omänsklig eller förnedrande behandling på grund av förhållandena under frihetsberövanden i den medlemsstat*

48 | Rådets rambeslut 2002/584/RIF av den 13 juni 2002 om en europeisk arresteringsorder och överlämnande mellan medlemsstaterna (EGT L 190, s. 1, och rättelse i EUT L 279, 2006, s. 30).

som har utfärdat ordern. En verkställande tysk myndighet, som hade fått in begäran om verkställighet av europeiska arresteringsorder som domstolar i Ungern och Rumänien hade utfärdat, bedömde att de förhållanden som de berörda personerna kunde utsättas för under sitt frihetsberövande i dessa medlemsstaters fängelser kränkte deras grundläggande rättigheter, i synnerhet artikel 4 i stadgan om de grundläggande rättigheterna som förbjuder omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Den verkställande myndigheten hade härvidlag bland annat hänvisat till flera domar från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna varigenom den hade konstaterat att Rumänien och Ungern hade åsidosatt de grundläggande rättigheterna på grund av överbeläggning i fängelserna.

I detta hänseende erinrade domstolen inledningsvis om att det absoluta förbudet mot omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning enligt artikel 4 i stadgan är absolut, eftersom det är nära förknippat med respekten för människans värdighet, vilken avses i artikel 1 i stadgan. När den myndighet som ansvarar för verkställigheten av ordern har tillgång till uppgifter som visar att det finns en verklig risk att personer som är frihetsberövade i den utfärdande medlemsstaten utsätts för en sådan behandling, är myndigheten skyldig att bedöma denna risk innan den beslutar att överlämna den berörda personen.

När en sådan risk följer av de allmänna förhållandena under frihetsberövanden i den aktuella medlemsstaten kan detta konstaterande dock inte i sig leda till en vägran att verkställa ordern. Den verkställande myndigheten är nämligen skyldig att på ett konkret och precist sätt göra en bedömning av om det finns grundad anledning att tro att den berörda personen faktiskt löper en risk för att utsättas för en sådan behandling på grund av de förhållanden som kan förväntas råda under personens frihetsberövande i den utfärdande medlemsstaten. Den verkställande myndigheten ska i detta syfte anmoda myndigheten i den utfärdande medlemsstaten att utan dröjsmål lämna nödvändiga uppgifter om förhållandena under frihetsberövanden i den utfärdande medlemsstaten. Om den verkställande myndigheten, mot bakgrund av de uppgifter som lämnats och alla övriga uppgifter som den förfogar över, konstaterar att det, med avseende på den person mot vilken ordern har utfärdats, finns en verklig risk för omänsklig eller förnedrande behandling, ska verkställigheten av denna order skjutas upp till dess den fått de kompletterande uppgifter som gör det möjligt att undanröja förekomsten av en sådan risk. Om denna risk inte kan undanröjas inom rimlig tid, ska myndigheten besluta huruvida det finns anledning att avsluta överlämnandeförfarandet.

I domen **Dworzecki** (C-108/16 PPU, [EU:C:2016:346](#)), som meddelades den 24 maj 2016 inom ramen för ett förfarande för brådskande mål om förhandsavgörande, uttalade sig domstolen om *tolkningen av artikel 4a.1 a och i) i rambeslut 2002/584, i dess lydelse enligt rambeslut 2009/299⁴⁹, som föreskriver en fakultativ grund för att vägra erkännande av en europeisk arresteringsorder*. Det nationella målet avsåg ett förfarande i Nederländerna om verkställighet av en europeisk arresteringsorder som utfärdats av en polsk domstol beträffande en polsk medborgare för verkställighet av tre fängelsestraff i Polen. Vad gäller ett av straffen, preciserades det i arresteringsordern dels att den berörde inte personligen hade närvarat vid den förhandling som föregick den dom varigenom straffet utdömdes, dels att kallelsen som hade skickats till den delgivningsadress som den berörde hade uppgett hade tagits emot av hans farfar eller morfar. Eftersom arresteringsordern inte gjorde det möjligt att avgöra om kallelsen verkligen hade överlämnats till den berörda personen, undrade den nederländska domstolen om villkoren för att vägra erkännande av en europeisk arresteringsorder var uppfyllda.

Härvidlag erinrade domstolen inledningsvis om att den verkställande rättsliga myndigheten i princip är skyldig att verkställa en europeisk arresteringsorder, även om den berörda personen inte var personligen

49| Rådets rambeslut 2009/299/RIF av den 26 februari 2009 om ändring av rambesluten 2002/584/RIF, 2005/214/RIF, 2006/783/RIF, 2008/909/RIF och 2008/947/RIF och om stärkande av medborgarnas processuella rättigheter och främjande av tillämpningen av principen om ömsesidigt erkännande på ett avgörande när den berörda personen inte var personligen närvarande vid förhandlingen (EUT L 81, s. 24).

närvarande vid den förhandling som ledde till beslutet att utfärda ordern. Den verkställande rättsliga myndigheten har en sådan skyldighet bland annat när den berörde har kallats personligen och därigenom underrättats om tid och plats för förhandlingen eller på annat sätt faktiskt officiellt underrättats om tid och plats för förhandlingen, på ett sådant sätt att man otvetydigt kan slå fast att han eller hon hade kännedom om den planerade förhandlingen. Om villkoren för delgivning iakttas, säkerställer det att den berörda personen underrättats i god tid om tid och plats för förhandlingen. Den verkställande myndigheten har då fog för att anse att rätten till försvar har iakttagits. Mot denna bakgrund kan det inte av princip uteslutas att överlämnande av en kallelse till en tredje man uppfyller dessa krav. Det måste dock otvetydigt slås fast att denna tredje man faktiskt överlämnat kallelsen till den berörda personen.

Domstolen slog följaktligen fast att en kallelse som på den berördes hemadress har lämnats till en medlem av dennes hushåll som åtagit sig att lämna den vidare till den berörde, inte uppfyller villkoren i artikel 4a.1 a och i) i rambeslutet, när det inte framgår av den europeiska arresteringsordern att, och i så fall när, nämnda person faktiskt lämnat över kallelsen till den berörde. Domstolen underströk emellertid också att även om de fall som avses i nämnda artikel avser undantag från en fakultativ grund för att vägra verkställighet, kan den verkställande rättsliga myndigheten i alla händelser ta hänsyn till andra omständigheter som gör att den kan säkerställa att överlämnandet av den berörda personen inte åsidosätter dennes rätt till försvar.

I domen **Bob-Dogi** (C-241/15, [EU:C:2016:385](#)), som meddelades den 1 juni 2016, fick domstolen anledning att ta ställning till artikel 8.1 c i rambeslut 2002/584 och särskilt till *följderna av att det saknas en i förhållande till den europeiska arresteringsordern fristående nationell arresteringsorder i ett fall som avser begäran om utlämnande som grundas på den europeiska arresteringsordern*. I förevarande fall hade en rumänsk verkställande myndighet fått en begäran om utlämnande från en ungersk myndighet enbart på grundval av en europeisk arresteringsorder som inte grundades på en föregående och fristående nationell arresteringsorder.

Domstolen konstaterade att när en europeisk arresteringsorder som utfärdats för lagföring inte innehåller någon uppgift om förekomsten av en nationell arresteringsorder, får den verkställande rättsliga myndigheten inte verkställa den europeiska arresteringsordern om myndigheten efter att ha begärt att den utfärdande myndigheten utan dröjsmål lämnar kompletterande uppgifter konstaterar att arresteringsordern har utfärdats utan att det faktiskt har utfärdats någon nationell arresteringsorder. Domstolen preciserade att ett iakttagande av kravet på en i förhållande till den europeiska arresteringsordern fristående nationell arresteringsorder är särskilt viktigt med hänsyn till att det innebär att när den europeiska arresteringsordern har utfärdats med syftet att lagföra, den berörda personen i det första skedet av förfarandet redan har kommit i åtnjutande av processrättsliga garantier och grundläggande rättigheter, vilka det ankommer på den utfärdande myndigheten att säkerställa skyddet av enligt gällande nationell rätt. Domstolen slog fast att systemet med en europeisk arresteringsorder innehåller två nivåer av skydd för rättigheter som den eftersökta personen ska åtnjuta. Det rättsliga skyddet vid antagandet av ett nationellt rättsligt beslut kompletteras nämligen av skyddet när den europeiska arresteringsordern utfärdas. Det kan emellertid aldrig bli tal om ett sådant skydd eftersom utfärdandet av en europeisk arresteringsorder inte föregås av något beslut av en nationell rättslig myndighet.

I domen **JZ** (C-294/16 PPU, [EU:C:2016:610](#)), som meddelades den 28 juli 2016 inom ramen för ett förfarande för brådiskande mål om förhandsavgörande, hade domstolen att tolka artikel 26 i rambeslut 2002/584 *om avräkning av tiden för frihetsberövande i den verkställande staten*. I förevarande fall hade en polsk medborgare av en polsk domstol dömts till ett fängelsestraff på tre år och två månader. Eftersom den dömden hade undandragit sig den polska rättvisan, utfärdades en europeisk arresteringsorder gentemot honom. Efter det att han anhållits av myndigheterna i Förenade kungariket med verkställighet av denna arresteringsorder hölls den berörde i husarrest i nio timmar nattetid, jämte övervakning av honom medelst elektronisk fotboja, en skyldighet att i ett första skede dagligen och därefter flera gånger i veckan och på fasta tider inställa sig på en polisstation, samt ett förbud mot att ansöka om handlingar för resa till utlandet. Efter det att den berörde

överlämnats till de polska myndigheterna begärde han att den tid han hade suttit i husarrest i Förenade kungariket och belagts med elektronisk fotboja skulle avräknas från det fängelsestraff som utdömts i Polen.

Domstolen fann att begreppet "frihetsberövande i den verkställande staten" i den mening som avses i artikel 26.1 i rambeslutet åsyftar en åtgärd som inte inskränker – utan berövar – någon friheten, och avser, förutom fängslande, varje åtgärd eller sammantagna åtgärder som på grund av deras art, varaktighet, effekter och former för verkställighet, berövar den berörda personen friheten på ett sätt som är jämförbart med fängslande. Den rättsliga myndigheten i den medlemsstat som utfärdat den europeiska arresteringsordern är skyldig att pröva huruvida de åtgärder som vidtagits mot den berörda personen i den verkställande medlemsstaten ska likställas med ett frihetsberövande. För det fall att ovannämnda myndighet vid denna prövning kommer fram till slutsatsen att så är fallet, kräver rambeslutet att hela den tidsperiod då dessa åtgärder tillämpats i den verkställande medlemsstaten ska avräknas från det frihetsberövande straffet i den utfärdande medlemsstaten.

I förevarande fall slog domstolen fast att sådana åtgärder som vidtagits mot den berörde i Förenade kungariket i princip, inte är så inskränkande att de ska anses utgöra ett frihetsberövande som kan likställas med fängslande och därmed kvalificeras som ett "frihetsberövande" i den mening som avses artikel 26.1 i rambeslutet. Eftersom nämnda bestämmelse endast fastställer en lägsta nivå av skydd av de grundläggande rättigheterna för den person som omfattas av den europeiska arresteringsordern, utgör rambeslutet inte hinder mot att den rättsliga myndigheten i den utfärdande medlemsstaten, med stöd av enbart nationell rätt, kan avräkna hela eller delar av den period då den berörda personen varit föremål för sådana åtgärder från fängelsestraffet.

Den 10 november 2016 fick domstolen tillfälle att i domarna **Poltorak** (C-452/16 PPU, [EU:C:2016:858](#)), **Özçelik** (C-453/16 PPU, [EU:C:2016:860](#)) och **Kovalkovas** (C-477/16 PPU, [EU:C:2016:861](#)), på vilka förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande tillämpades, tolka artiklarna 6 och 8 i rambeslut 2002/584, enligt vilka *en europeisk arresteringsorder bland annat ska innehålla uppgift om huruvida det finns en arresteringsorder eller ett rättsligt avgörande som utfärdats av en myndighet i en medlemsstat*. Det rörde sig om flera begäran om förhandsavgörande från samma nederländska domstol, som i egenskap av verkställande rättslig myndighet tog emot tre europeiska arresteringsorder. I målet **Poltorak** hade den europeiska arresteringsordern utfärdats av svenska Rikspolisstyrelsen. Det var även en ungersk polismyndighet som hade utfärdat den europeiska arresteringsordern i målet **Özçelik**, men vilken senare bekräftades genom ett beslut från åklagarmyndigheten. I målet **Kovalkovas** var det emellertid det litauiska justitieministeriet som hade utfärdat den europeiska arresteringsordern.

Den hänskjutande domstolen begärde således ett klagande från domstolen i fråga om huruvida en polismyndighet (målet **Poltorak**) och ett organ inom den verkställande makten, såsom det litauiska justitieministeriet (målet **Kovalkovas**) kunde anses omfattas av begreppet "utfärdande rättslig myndighet", i den mening som avses i artikel 6.1 c i rambeslutet. Den frågade också domstolen huruvida bekräftelsen från åklagarmyndigheten av en arresteringsorder som dessförinnan utfärdats av en polismyndighet i lagföringssyfte ska anses utgöra ett "rättsligt beslut" i den mening som avses i artikel 8.1 c i rambeslutet (målet **Özçelik**).

Domstolen fann att orden "rättslig myndighet" i artikel 6.1 i rambeslutet inte endast pekar ut domstolarna i en medlemsstat, utan att de kan täcka in de myndigheter som deltar i rättskipningen i den berörda rättsordningen i en vidare bemärkelse. Domstolen preciserade emellertid att principen om ömsesidigt erkännande i artikel 1.2 i rambeslutet – enligt vilken den verkställande rättsliga myndigheten är skyldig att verkställa den arresteringsorder som utfärdats av den utfärdande rättsliga myndigheten – förutsätter att verkställigheten av en europeisk arresteringsorder har föregåtts av att en rättslig myndighet först har gjort en rättslig prövning. Utfärdandet av en arresteringsorder från en icke-rättslig myndighet, såsom en polismyndighet eller en enhet

som hör till den verkställande makten, såsom det litauiska justitieministeriet, ger dock inte den verkställande rättsliga myndigheten någon försäkran om att utfärdandet av denna europeiska arresteringsorder har undergått en sådan rättslig prövning och är därmed inte tillräckligt för att rättfärdiga den höga graden av förtroende mellan medlemsstaterna som utgör själva grunden för rambeslutet.

Efter att ha kvalificerat begreppet "rättslig myndighet" i artikel 6.1 i rambeslut 2002/584 som ett självständigt unionsrättsligt begrepp, slog domstolen därefter fast att begreppet omfattar nationella myndigheter som deltar i straffrättskipningen, men inte polismyndigheterna (målet *Poltorak*). Härav drog domstolen således slutsatsen att åklagarmyndighetens bekräftelse av en nationell arresteringsorder från den nationella polismyndigheten i lagföringssyfte utgör en rättsakt genom vilken åklagarmyndigheten kontrollerar och bekräftar arresteringsordern och utgör således ett "rättsligt beslut" i den mening som avses i artikel 8.1 c i rambeslutet (målet *Özçelik*). Däremot fann domstolen att ett organ inom den verkställande makten, såsom det litauiska justitieministeriet, inte omfattas av begreppet "rättslig myndighet" (målet *Kovalkovas*).

2. RÄTT TILL TOLKNING OCH ÖVERSÄTTNING VID STRAFFRÄTTSLIGA FÖRFARANDEN

Den 9 juni 2016 uttalade sig domstolen i domen **Balogh** (C-25/15, [EU:C:2016:423](#)) dels om *omfattningen av rätten till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden enligt direktiv 2010/64*⁵⁰, dels om *tillämpningen av rambeslut 2009/315*⁵¹ och *beslut 2009/316*⁵², om *utbyte av uppgifter ur kriminalregister*. I förevarande fall hade en ungersk medborgare dömts till ett fängelsestraff av en österrikisk domstol. Österrikiska myndigheter hade underrättat de ungerska myndigheterna om innehållet i domen genom det europeiska informationssystemet för utbyte av uppgifter ur kriminalregister (Ecris). De ungerska myndigheterna hade därefter översänt domen till en ungersk domstol i enlighet med ett nationellt särskilt förfarande som enbart syftar till att tillerkänna den utländska domstolens avgörande samma verkan som om det hade meddelats av en nationell domstol. Detta förfarande kräver att avgörandets översättning till ungerska säkerställs. Frågan gällde vem som skulle ersätta kostnaderna för översättningen.

Domstolen slog i detta hänseende fast att enligt artikel 1.2 i direktiv 2010/64 tillämpas rätten till tolkning och översättning på den misstänkta eller tilltalade personen fram till dess att "förfarandena avslutas", vilket begrepp ska förstås som det slutgiltiga avgörandet av frågan om personen har begått brottet, inbegripet, i tillämpliga fall, bestämning av påföljd och slutligt avgörande av ett eventuellt överklagande. Den tillämpas således inte på ett nationellt särskilt förfarande som syftar till ett erkännande av ett slutligt avgörande meddelat av en domstol i en annan medlemsstat, eftersom det per definition äger rum efter det slutgiltiga avgörandet av frågan om den misstänkta eller tilltalade personen har begått brottet och, i tillämpliga fall, efter bestämningen av påföljd.

Vidare slog domstolen fast att rambeslut 2009/315 och beslut 2009/316 utgör hinder för att en medlemsstat genomför en nationell lagstiftning som inrättar ett sådant särskilt förfarande för erkännande som det som följer av ungersk rätt. Centralmyndigheten i den medlemsstat där personen är medborgare ska nämligen föra in uppgifter om fällande domar meddelade av domstolar i den dömande medlemsstaten i kriminalregistret

50| Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/64/EU av den 20 oktober 2010 om rätt till tolkning och översättning vid straffrättsliga förfaranden (EUT L 280, s. 1).

51| Rådets rambeslut 2009/315/RIF av den 26 februari 2009 om organisationen av medlemsstaternas utbyte av uppgifter ur kriminalregistret och uppgifternas innehåll (EUT L 93, s. 23).

52| Rådets beslut 2009/316/RIF av den 6 april 2009 om inrättande av det europeiska informationssystemet för utbyte av uppgifter ur kriminalregister (Ecris) (EUT L 93, s. 33).

direkt på grundval av den överföring som centralmyndigheten i den dömande medlemsstaten har gjort via Ecris av uppgifter om dessa fällande domar. Vid sådant förhållande kan inte detta införande vara beroende av att det först genomförs ett förfarande för erkännande i domstol av de fällande domarna, och i synnerhet inte av att den aktuella fällande domen översänds till den medlemsstat där personen är medborgare för ett sådant erkännande. Ett sådant förfarande strider dessutom mot principen om ömsesidigt erkännande av domar och rättsliga avgöranden på straffrättens område, som föreskrivs i artikel 82.1 FEUF.

3. STRAFFRÄTTSLIGA FÖRFARANDEN OCH BESLUT I EN ANNAN MEDLEMSSTAT

I domen **Kossowski** (C-486/14, [EU:C:2016:483](#)), som meddelades den 29 juni 2016, hade domstolen att *precisera räckvidden av principen ne bis in idem i Schengenområdet*. I förevarande fall hade ett brottmål inletts i Tyskland mot en polsk medborgare, som åtalats för grov utpressning under råntvång i Tyskland. Den tyska domstol vid vilken målet anhängiggjorts avvisade emellertid åtalet med hänvisning till att principen *ne bis in idem*, såsom den tillämpas i Schengenområdet, utgjorde hinder härför. Den polska åklagarmyndigheten hade nämligen inletts en förundersökning för samma gärning och hade slutgiltigt lagt ned densamma av det skälet att den tilltalade hade vägrat att yttra sig och att målsäganden och ett vittne, som var bosatta i Tyskland, inte hade kunnat höras. Efter ett överklagande från den tyska åklagarmyndigheten begärde den hänskjutande domstolen att EU-domstolen skulle precisera huruvida den tilltalade med beaktande av att beslutet från den polska åklagarmyndigheten hade antagits utan någon ingående undersökning, skulle anses ha varit föremål för en "lagakraftätagande dom" i den mening som avses i artikel 54 i konventionen om tillämpning av Schengenavtalet⁵³, eller blivit "frikänd ... genom en lagakraftvunnen brottmålsdom" i den mening som avses i artikel 50 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, varför principen *ne bis in idem* skulle utgöra hinder mot nytt åtal för samma gärning.

Domstolen (stora avdelningen) erinrade om att principen *ne bis in idem* har till syfte att säkerställa att en person som har dömts och avtjänat sitt straff eller frikänts genom lagakraftätagande dom i en Schengenstat, kan förflytta sig inom Schengenområdet utan fruktan för att bli åtalad för samma gärning i en annan Schengenstat. Principen syftar däremot inte till att skydda en misstänkt mot att eventuellt tvingas bli föremål för efterföljande utredningar för samma gärning i flera Schengenstater. Domstolen slog följaktligen fast att ett beslut av åklagarmyndigheten att avsluta det straffrättsliga förfarandet och att slutligt lägga ned förundersökningen mot en person, inte kan kvalificeras som en lagakraftätagande dom för tillämpningen av principen *ne bis in idem*, när det framgår av beslutets motivering att förfarandet har avslutats utan att det gjorts någon mer ingående utredning. Den omständigheten att målsäganden och ett eventuellt vittne inte har hörts utgör härvidlag ett indicium på att det inte har gjorts någon sådan utredning.

I domen **Ognyanov** (C-554/14, [EU:C:2016:835](#)), som meddelades den 8 november 2016, prövade domstolen (stora avdelningen) frågan om *räckvidden av principen om ömsesidigt erkännande som bland annat anges i rambeslut 2008/909*⁵⁴, för att avgöra vilken lagstiftning som är tillämplig på verkställigheten av en påföljd. Målet rörde en bulgarisk medborgare som av en dansk domstol hade dömts till fängelse i sammanlagt 15 år. Han hade avtjänat en del av sitt straff i Danmark innan han överfördes till de bulgariska myndigheterna. Under den tid han var frihetsberövad i Danmark arbetade han under mer än ett och ett halvt år. Den bulgariska

53| Konvention om tillämpning av Schengenavtalet av den 14 juni 1985 mellan regeringarna i Beneluxstaterna, Förbundsrepubliken Tyskland och Franska republiken om gradvis avskaffande av kontroller vid de gemensamma gränserna (EGT L 239, 2000, s. 19), undertecknad i Schengen den 19 juni 1990.

54| Rådets rambeslut 2008/909/RIF av den 27 november 2008 om tillämpning av principen om ömsesidigt erkännande på brottmålsdomar avseende fängelse eller andra frihetsberövande åtgärder i syfte att verkställa dessa inom Europeiska unionen (EUT L 327, s. 27).

lagstiftningen, såsom den tolkats i nationell rättspraxis, föreskriver härvidlag att arbete som utförts av en person som är fängslad, även i en annan medlemsstat, ska beaktas vid nedsättningen av påföljden, där två arbetsdagar motsvarar frihetsberövande i tre dagar. När den berörde överfördes informerades de danska myndigheterna de bulgariska myndigheterna uttryckligen om att dansk lagstiftning däremot inte gav möjlighet till en nedsättning av fängelsestraffet på grund av arbete som utförts under tiden som straffet avtjänades.

För att bestämma den återstående strafftid som den berörde skulle avtjäna i Bulgarien frågade den bulgariska hänskjutande domstolen EU-domstolen bland annat huruvida rambeslutet utgör hinder för en nationell bestämmelse som tillåter att den verkställande staten medger en nedsättning av den dömda personens påföljd på grund av arbete som personen har utfört under den tid vederbörande var frihetsberövad i en annan medlemsstat, trots att den sistnämnda medlemsstatens behöriga myndigheter inte har medgett en sådan nedsättning med stöd av lagstiftningen i den staten.

Domstolen slog fast att artikel 17 i rambeslut 2008/909 ska tolkas så, att endast lagstiftningen i den utfärdande staten är tillämplig, även i fråga om en eventuell nedsättning av påföljden, på den del av påföljden som den berörda personen hade avtjänat i den utfärdande staten innan han eller hon överfördes till den verkställande staten. Den verkställande statens lagstiftning tillämpas endast på den del av påföljden som den dömda personen har kvar att avtjäna efter det att han eller hon överförs till den verkställande staten. Följaktligen kan den myndighet i den verkställande staten som är behörig i fråga om verkställighet av påföljden inte retroaktivt tillämpa sin egen lagstiftning om verkställighet av påföljder – i synnerhet lagstiftning om nedsättning av påföljder – i stället för den utfärdande statens lagstiftning vad avser den del av påföljden som den berörda personen redan avtjänat i den utfärdande staten.

XI. KONKURRENS

1. KONKURRENSBEGRÄNSANDE SAMVERKAN

Sex domar om konkurrensbegränsande samverkan ska tas upp här. I den första domen uttalade sig domstolen om passivt deltagande i en överträdelse av konkurrensrätten. I den andra domen hade domstolen tillfälle att behandla vissa frågor rörande förhållandet mellan artikel 101 FEUF och patenträtten. De övriga domarna gäller tillämpningen av förordning nr 1/2003⁵⁵ i administrativa förfaranden om karteller.

I domen ***Eturas m.fl.*** (C-74/14, [EU:C:2016:42](#)), som meddelades den 21 januari 2016, gjorde domstolen vissa preciseringar rörande *passivt deltagande i en överträdelse av konkurrensrätten*. Tolkningsfrågorna från den hänskjutande domstolen aktualiserades i en tvist mellan 30 resebyråer och den litauiska konkurrensmyndigheten och gällde bland annat resebyråernas deltagande i en överträdelse av konkurrensrätten genom tyst medgivande. Resebyråerna deltog samtliga i ett gemensamt datoriserat system för saluföring av resor som gjorde det möjligt att sälja resor via deras webbplatser genom ett enhetligt bokningssystem. Under år 2009 skickade administratören av det gemensamma systemet ett meddelande, via ett internt e-postsystem, genom vilket resebyråerna underrättades om att ett tak hädanefter skulle införas för rabatter på produkter som såldes via bokningssystemet. Efter att detta meddelande skickats ut, genomfördes åtgärden vid användningen av bokningssystemet. Mot denna bakgrund ställde den hänskjutande domstolen frågan om de anslutna resebyråerna kunde presumeras ha känt till eller bort känna

55] Rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna 101 och 102 i fördraget (EGT L 1, 2003, s. 1).

till nämnda meddelande och, om de inte motsatt sig en sådan åtgärd, skulle anses ha deltagit i ett samordnat förfarande i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF.

Vad gäller det eventuella deltagandet i ett samordnat förfarande, fann domstolen att resebyråerna, från den tidpunkt då de fick kännedom om det meddelande som skickades ut av administratören för det gemensamma datoriserade systemet för saluföring av resor, kan presumeras ha deltagit i ett samordnat förfarande i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF, om de inte öppet motsatt sig en sådan åtgärd, inte avslöjat den för de administrativa enheterna eller framlagt annan bevisning för att bryta presumtionen.

Vad gäller den bevisning som de olika parterna i det nationella målet ska lägga fram i detta sammanhang noterade domstolen att även om artikel 2 i förordning nr 1/2003 uttryckligen reglerar fördelningen av bevisbördan för en överträdelse av artikel 101.1 FEUF, innehåller den förordningen inga mer specifika förfarandebestämmelser. I avsaknad av unionsbestämmelser på området ankommer det på den hänskjutande domstolen att på grundval av de nationella bestämmelserna om bevisvärdering och beviskrav pröva huruvida ett utskick av ett meddelande från den som administrerar det gemensamma systemet, med beaktande av samtliga omständigheter som den hänskjutande domstolen tagit del av, utgör tillräcklig bevisning för att mottagarna av meddelandet kände till dess innehåll. Domstolen preciserade dock att det inte är förenligt med oskuldspresumtionen att den hänskjutande domstolen anser att enbart den omständigheten att detta meddelande skickats ut kan utgöra tillräcklig bevisning för att mottagarna borde ha känt till meddelandets innehåll.

I domen **Genentech** (C-567/14, [EU:C:2016:526](#)), som meddelades den 7 juli 2016, uttalade sig domstolen om *huruvida det är förenligt med artikel 101.1 FEUF att en patentlicenstagare är skyldig att betala en överenskommen ersättning för att använda den patenterade tekniken, trots att det inte föreligger något intrång i eller ogiltigförklaring av det eller de patent som licensierats*. Klaganden i det nationella målet är ett bolag verksamt i läkemedelsbranschen som hade en icke exklusiv världsomfattande licens för att använda en patenterad aktivator. Bolaget använde aktivatorn utan att göra intrång i de licensierade patenten och vägrade med anledning av detta att betala en del av den ersättning som skulle utgå enligt licensavtalet med patenthavaren. Läkemedelsbolaget förpliktades emellertid genom skiljedom att betala den avtalsenliga ersättningen. Den nationella domstolen, som hade att pröva den tvist som skiljedomen gav upphov till, frågade EU-domstolen huruvida den ersättning som läkemedelsbolaget ålagts att betala utgjorde orättfärdiga utgifter som strider mot konkurrensrätten.

Domstolen byggde vidare på sin praxis enligt domen *Ottung*⁵⁶ och fann att det inte är förbjudet enligt konkurrensrätten att utkräva ersättning för användning av den patenterade aktivatorn i fråga, även om den användningen inte gör intrång i patentet, eller anses aldrig ha skyddats av detta – för det fall att patentet ogiltigförklaras retroaktivt. Denna bedömning grundar sig enligt domstolen på konstaterandet att ersättningen utgör priset för rätten att kommersiellt använda den patenterade tekniken med försäkran om att licensgivaren inte kommer att utöva sina rättigheter knutna till den industriella äganderätten. Den omständigheten att licensavtalet fritt kan sägas upp av licenstagaren gör det i detta sammanhang möjligt att utesluta att betalningen av ersättning skadar konkurrensen genom att licenstagarens handlingsfrihet inskränks eller genom att det uppstår inlåsnings effekter på marknaden.

Slutligen gav domarna **HeidelbergCement/kommissionen** (C-247/14 P, [EU:C:2016:149](#)), **Schwenk Zement/kommissionen** (C-248/14 P, [EU:C:2016:150](#)), **Buzzi Unicem/kommissionen** (C-267/14 P, [EU:C:2016:151](#)) och **Italmobiliare/kommissionen** (C-268/14 P, [EU:C:2016:152](#)), som meddelades den 10 mars 2016, domstolen tillfälle att göra viktiga förtydliganden vad gäller räckvidden av kommissionens motiveringsskyldighet när den begär upplysningar med stöd av artikel 18.3 i förordning nr 1/2003. Tvisten rörde bland annat kommissionens beslut

56 | Domstolens dom av den 12 maj 1989, *Ottung/Klee & Weilbach m.fl.* (320/87, [EU:C:1989:195](#)).

att begära upplysningar från flera bolag om deras påstådda deltagande i en kartell på cementmarknaden och marknaderna för cementrelaterade produkter.⁵⁷

Vad gäller räckvidden av motiveringsskyldigheten vid en sådan begäran, erinrade domstolen inledningsvis om de väsentliga krav på motivering som ställs i artikel 18.3 i förordning nr 1/2003. Enligt den bestämmelsen ska kommissionen bland annat ange den rättsliga grunden för och syftet med begäran om upplysningar, precisera vilken information som begärs och fastställa den tidsfrist inom vilken upplysningarna ska lämnas. Denna specifika motiveringsskyldighet utgör ett grundläggande krav inte bara för att visa att de åtgärder som är avsedda att vidtas inom de berörda företagen är motiverade, utan också för att företagen ska kunna förstå hur omfattande deras samarbetsskyldighet är, samtidigt som deras rätt till försvar skyddas.

När kommissionen begär upplysningar med stöd av artikel 18.3 i förordning nr 1/2003 ska den följaktligen ange föremålet för sin utredning i begäran och särskilt ange den påstådda överträdelsen av konkurrensreglerna. Eftersom frågan huruvida upplysningarna är nödvändiga ska bedömas i förhållande till det syfte som angetts i begäran om upplysningar, ska syftet anges tillräckligt precist. Om detta inte görs är det omöjligt att avgöra om upplysningarna är nödvändiga, och domstolen kan då inte utföra sin prövning.

Beträffande de faktiska omständigheterna i målen påpekade domstolen också att även om en begäran om upplysningar utgör en utredningsåtgärd som i allmänhet vidtas i förundersökningsskedet, kunde kommissionen inte nöja sig med att lämna en alltför kortfattad, vag och allmänt hållen motivering, trots att den förfogade över uppgifter som gjorde det möjligt att med ännu större precision ange de misstankar om överträdelser som avsåg de berörda företagen. Domstolen konstaterade därför att det utgjorde felaktigt rättstillämpning när tribunalen fann att kommissionens beslut var tillräckligt motiverade och upphävde tribunalens domar och ogiltigförklarade kommissionens beslut.

2. STATLIGT STÖD

På området statligt stöd ska fyra domar tas upp. De två första rör meddelanden från kommissionen angående stöd som kan beviljas i samband med den ekonomiska krisen. De övriga två förtydligar tolkningen av villkoret avseende selektivitet.

I domen **Grekland/kommissionen** (C-431/14 P, [EU:C:2016:145](#)), som meddelades den 8 mars 2016, fastställde domstolen (stora avdelningen) efter överklagande *tribunalens dom*⁵⁸ med ogillande av *Republiken Greklands talan mot ett beslut av kommissionen om ersättning som utbetalats av den grekiska organisationen för jordbruksförsäkringar* (nedan kallad ELGA).⁵⁹ I detta beslut hade kommissionen kvalificerat viss ersättning som ELGA betalat ut till grekiska jordbrukare för skada de lidit på grund av dåliga väderförhållanden som otillåtet statligt stöd. Kommissionen hänvisade bland annat till förhållningsreglerna i den tillfälliga gemenskapsramen för statliga stödåtgärder för att främja tillgången till finansiering i den aktuella finansiella och ekonomiska krisen (nedan kallad den tillfälliga gemenskapsramen).⁶⁰

57| Kommissionens beslut K(2011) 2356 slutlig, K(2011) 2361 slutlig, K(2011) 2364 slutlig och K(2011) 2367 slutlig av den 30 mars 2011 i ett förfarande enligt artikel 18.3 i rådets förordning (EG) nr 1/2003 (ärende COMP/39520 – Cement och cementrelaterade produkter).

58| Tribunalens dom av den 16 juli 2014, **Grekland/kommissionen** (T-52/12, [EU:T:2014:677](#)).

59| Kommissionens beslut 2012/157/EU av den 7 december 2011 om den ersättning som betalades ut av den grekiska organisationen för jordbruksförsäkringar (ELGA) under 2008 och 2009 [delgivet med nr K(2011) 7260] (EUT L 78, 2012, s. 21).

60| Kommissionens meddelande om ändring av den tillfälliga gemenskapsramen för statliga stödåtgärder för att främja tillgången till finansiering i den aktuella finansiella och ekonomiska krisen av den 17 december 2008 (EUT C 16, 2009, s. 1.), ändrat genom kommissionens meddelande av den 31 oktober 2009 (EUT C 261, 2009, s. 2).

I sin dom betonade domstolen inledningsvis att vad ELGA tillhandahållit kom från statliga medel. Eftersom utbetalningarna från ELGA var oberoende av de särskilda försäkringsavgifter som jordbrukarna erlade, utgjorde dessa enligt domstolen en fördel som stödmottagarna inte hade kunnat erhålla enligt normala marknadsmässiga villkor och påverkade således konkurrensen.

Domstolen underkände Republiken Greklands argument att det utgjorde felaktig rättstillämpning när tribunalen fann att kommissionen inte kunde avvika från utan tvärtom var skyldig att tillämpa förhållningsreglerna i den tillfälliga gemenskapsramen. Domstolen har erinrat om att kommissionen genom att anta förhållningsregler, såsom de i den tillfälliga gemenskapsramen, själv inskränkt sitt breda utrymme för skönsmässig bedömning av huruvida stöd avsedda att avhjälpa en allvarlig störning i en medlemsstats ekonomi, enligt artikel 107.3 b FEUF, är förenliga med den inre marknaden. Kommissionen kan förvisso vara skyldig att avvika från dessa förhållningsregler, bland annat när en medlemsstat åberopar att mycket speciella omständigheter kännetecknar en viss sektor i en medlemsstat och skiljer sig från dem som avses med dessa rambestämmelser. Som domstolen påpekat hade Republiken Grekland emellertid inte gjort gällande vid tribunalen att det förelåg sådana omständigheter i den grekiska jordbrukssektorn att kommissionen kunde vara skyldig att avvika från den tillfälliga gemenskapsramen.

I domen **Kotnik m.fl.** (C-526/14, [EU:C:2016:570](#)), som meddelades den 19 juli 2016, hade domstolen (stora avdelningen) att uttala sig om *giltigheten och tolkningen av kommissionens meddelande om banksektorn*⁶¹, särskilt kravet, för att stöd i denna sektor ska kunna vara förenliga med den inre marknaden, på en fördelning av kostnaderna för omstrukturering av nödställda banker mellan aktieägare och innehavare av efterställda fordringar. I det nationella målet hade talan väckts vid Sloveniens författningsdomstol i flera fall med begäran om prövning av författingsenligheten av den nationella lagen om banksektorn. Sloveniens centralbank hade med stöd av den lagen i efterdyningarna av den globala finanskrisen fattat ett beslut om extraordinära åtgärder för att rekapitalisera, rädda respektive likvidera fem slovenska banker. I enlighet med bankmeddelandet föreskrev centralbankens beslut likvidation av aktieägarnas egna medel och av de efterställda fordringarna. Den hänskjutande domstolen frågade huruvida villkoret om "bördefördelning" enligt meddelandet var förenlig med unionsrätten.

Domstolen erinrade om att verkan av att förhållningsregler antagits i bankmeddelandet begränsas till verkan av att kommissionen själv inskränkt sitt utrymme för skönsmässig bedömning, i den meningen att om en medlemsstat anmäler ett planerat statligt stöd till kommissionen som uppfyller kraven i dessa regler, är kommissionen i princip skyldig att godkänna det planerade stödet. Vidare behåller medlemsstaterna möjligheten att till kommissionen anmäla planerat statligt stöd som inte uppfyller kriterierna i meddelandet, och kommissionen kan under exceptionella omständigheter godkänna sådant planerat stöd. Meddelandet om banksektorn kan således inte ge upphov till skyldigheter som är fristående från medlemsstaternas ansvar, utan fastställer endast de villkor som syftar till att säkerställa att de statliga stöd som beviljats banker i samband med finanskrisen är förenliga med den inre marknaden.

Vad gäller villkoret om bördefördelning mellan aktieägare och efterställda fordringshavare för att kommissionen skulle godkänna ett statligt stöd, betonade domstolen att meddelandet hade antagits med stöd av en bestämmelse i EUF-fördraget enligt vilken kommissionen kan anse stöd för att avhjälpa en allvarlig störning i en medlemsstats ekonomi som förenligt med den inre marknaden. Åtgärderna för bördefördelning syftar till att säkerställa att banker med kapitalunderskott, innan något statligt stöd beviljas, tillsammans med sina investerare försöker att minska underskottet, bland annat genom anskaffning av eget kapital och genom bidrag från efterställda fordringshavare, eftersom sådana åtgärder kan begränsa storleken på det

61 | Meddelande från kommissionen om tillämpning, från och med den 1 augusti 2013, av reglerna om statligt stöd på stödåtgärder till förmån för banker i samband med finanskrisen (EUT C 216, 2013, s. 1).

beviljade statliga stödet. En motsatt lösning skulle kunna orsaka en snedvridning av konkurrensen, eftersom banker, vars aktieägare och efterställda fordringshavare inte har bidragit till att minska kapitalunderskottet, skulle erhålla ett högre statligt stöd än det som hade varit nödvändigt för att avhjälpa det kvarvarande kapitalunderskottet. Domstolen påpekade vidare att kommissionen heller inte inkräktade på Europeiska unionens råds befogenheter genom att anta meddelandet.

Det förhållandet att efterställda fordringshavare, under den första fasen av den internationella finanskrisen, inte behövde bidra till att rädda kreditinstitut kan inte heller ge de aktuella fordringshavarna någon rätt att åberopa principen om skydd för berättigade förväntningar. Vad gäller aktieägarna är de ansvariga för bankens skulder upp till dess aktiekapital, och det förhållandet att meddelandet föreskriver att aktieägarna – för att avhjälpa ett kapitalunderskott i en bank och innan ett statligt stöd beviljas – ska bidra till att absorbera bankens förluster i samma utsträckning som om något statligt stöd inte hade beviljats kan därför inte anses påverka aktieägarnas rätt till egendom. Beträffande frågan huruvida meddelandet är giltigt sett till föreskrifterna i direktiv 2012/30,⁶² påpekade domstolen att direktivet stadgar att alla kapitalökningar eller kapitalminskningar i aktiebolag ska beslutas av bolagsstämman. Bankmeddelandet innehåller inte någon särskild bestämmelse angående de rättsliga förfaranden som krävs för att genomföra åtgärderna för bördefördelning. Även om medlemsstaterna i en särskild situation skulle vara föranledda att anta sådana åtgärder om bördefördelning utan godkännande av bolagsstämman, kan denna omständighet följaktligen inte påverka giltigheten av bankmeddelandet mot bakgrund av bestämmelserna i direktiv 2012/30.

Vad gäller omvandling eller nedskrivning av värdet på efterställda fordringar, är en medlemsstat enligt bankmeddelandet inte skyldig att föreskriva att banker i svårigheter – innan statligt stöd beviljas – ska omvandla efterställda skulder till eget kapital eller genomföra en nedskrivning av deras värde och inte heller att dessa skulder helt ska absorbera förlusterna. I ett sådant fall kan det planerade stödet emellertid inte anses ha begränsats till vad som är absolut nödvändigt. Medlemsstaten och de banker som är mottagare av det planerade stödet tar således risken att kommissionen fattar ett beslut till deras nackdel och förklarar stödet oförenligt med den inre marknaden.

I domen **kommissionen/Hansestadt Lübeck** (C-524/14 P, [EU:C:2016:971](#)), meddelad den 21 december 2016, fastställde domstolen (stora avdelningen) den överklagade domen från tribunalen. Domstolen preciserade inte bara sin praxis om *kravet på ett berättigat intresse av att få saken prövad när det gäller talan om ogiltigförklaring av ett beslut om statligt stöd*, utan även den om *villkoret avseende ett stöds selektivitet*. Målet gällde en tvist om ett kommissionsbeslut att inleda ett formellt granskningsförfarande enligt artikel 108.2 FEUF⁶³ angående bland annat föreskrifter om avgifter vid Lübecks flygplats, vilka är tillämpliga på samtliga flygbolag som använder flygplatsen, om inte annat avtalats mellan den som driver flygplatsen och flygbolaget. Föreskrifterna hade antagits av ett bolag som ägdes av Lübecks stad och som hade drivit flygplatsen, vilket dock sedermera sålts till ett privat bolag. Genom det omtvistade beslutet inledde kommissionen det formella granskningsförfarandet, då den bedömde att dessa föreskrifter kunde tänkas innefatta ett statligt stöd. Efter att Lübecks stad väckt talan om ogiltigförklaring, ogiltigförklarade tribunalen beslutet genom den överklagade domen.⁶⁴

62| Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/30/EU av den 25 oktober 2012 om samordning av de skyddsåtgärder som krävs i medlemsstaterna av de i artikel 54 andra stycket i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt avsedda bolagen i bolagsmännens och tredje mans intressen när det gäller att bilda ett aktiebolag samt att bevara och ändra dess kapital, i syfte att göra skyddsåtgärderna likvärdiga (EUT L 315, 2012, s. 74).

63| Kommissionens beslut C(2012) 1012 final av den 22 februari 2012 om de statliga stöden SA.27585 och SA.31149 (2012/C) (f.d. NN/2012, f.d. CP 31/2009 och CP 162/2010).

64| Tribunalens dom av den 9 september 2014, **Hansestadt Lübeck/kommissionen** (T-461/12, [EU:T:2014:758](#)).

Vad gäller Lübecks stads berättigade intresse av att få saken prövad, bekräftade domstolen att staden hade rätt att yrka ogiltigförklaring av ett beslut att inleda ett granskningsförfarande, även efter det att den sålt flygplatsen till en privat investerare. Domstolen fann att staden även fortsatt, efter privatiseringen av flygplatsen, är exponerad för risken att en nationell domstol beslutar om återkrav av eventuella stöd som betalades ut under den period då staden kontrollerade det företag som ägde den av den undersökta åtgärden berörda flygplatsen. I avsaknad av ett slutligt beslut av kommissionen om att avsluta det formella granskningsförfarandet bestod således verkningarna av beslutet att inleda förfarandet, vilket innebar att staden behöll ett berättigat intresse av att yrka ogiltigförklaring av detta beslut.

Beträffande frågan om de föreskrifter om avgifter som kommissionen ifrågasatt är av selektiv karaktär, betonade kommissionen att en statlig åtgärd som endast en bransch eller en del av en bransch drar nytta av inte nödvändigtvis är selektiv. Den omständigheten att Lübecks flygplats står i direkt konkurrens med Hamburgs flygplats eller med andra tyska flygplatser och att endast de flygbolag som använder Lübecks flygplats drar nytta av de fördelar som eventuellt blir följden av föreskrifterna räcker inte för att visa att dessa föreskrifter har en selektiv karaktär. Eftersom den som drev Lübecks flygplats antog föreskrifterna med utövande av sin egen befogenhet, är det föreskrifterna själva som är den relevanta referensramen för att bedöma om flygplatsavgifterna i fråga är selektiva, inte ett mer allmänt regelverk för samtliga tyska flygplatser. Eftersom föreskrifterna i fråga är tillämpliga utan åtskillnad på samtliga flygbolag som använder Lübecks flygplats, hade tribunalen fog för sin slutsats att kommissionen gjorde fel som betraktade föreskrifterna som en selektiv åtgärd.

I dom av den 21 december 2016, **kommissionen/World Duty Free Group** (C-20/15 och C-21/15, [EU:C:2016:981](#)) upphävde domstolen (stora avdelningen) de överklagade domarna från tribunalen och uttalade sig om villkoret avseende *en förmåns selektivitet när det gäller att kvalificera en åtgärd som statligt stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF*. Tribunalen hade i sina båda domar⁶⁵ delvis ogiltigförklarat besluten 2011/5⁶⁶ och 2011/282,⁶⁷ i vilka en skatteförmån genom vilken företag som var skattskyldiga i Spanien tilläts avskrika mervärdet vid förvärv av aktieinnehav i utländska företag förklarades vara oförenlig med den gemensamma marknaden och Konungariket Spanien förelades att återkräva det stöd som beviljats i enlighet med denna ordning.

Domstolen fann att tribunalens tolkning i de överklagade domarna av villkoren avseende selektivitet utgjorde felaktig rättstillämpning, såtillvida som den kritiserat kommissionens beslut för att, beträffande en åtgärd som a priori var tillgänglig för alla företag – oberoende av arten av deras ekonomiska verksamhet – som önskade förvärva andelar i utländska företag, inte ha fastställt en viss kategori företag som gynnas av skatteåtgärden i fråga och därmed inte prövat om kommissionen faktiskt hade undersökt och fastställt att denna åtgärd var diskriminerande. Domstolen noterade att det för att fastställa att en sådan åtgärd är selektiv inte kan krävas att kommissionen identifierar vissa unika och specifika kännetecken vilka är gemensamma för de företag som drar förmån av skattefördelen, utifrån vilka det är möjligt att särskilja dessa företag från de företag som inte kan dra nytta av skattefördelen. Det enda som är relevant härvidlag är nämligen att åtgärden, oberoende av dess form eller den lagstiftningsteknik som använts, får till verkan att de mottagande företagen

65| Tribunalens domar av den 7 november 2014, **Autogrill España/kommissionen** (T-219/10, [EU:T:2014:939](#)), och **Banco Santander och Santusa/kommissionen** (T-399/11, [EU:T:2014:938](#)).

66| Kommissionens beslut 2011/5/EG av den 28 oktober 2009 om avskrivning av skatt på finansiellt mervärde vid förvärv av betydande aktieinnehav i utländska företag C 45/07 (f.d. NN 51/07, f.d. CP 9/07) som Spanien har genomfört (delgivet med nr K(2009) 8107) (EUT L 7, 2011, s. 48).

67| Kommissionens beslut 2011/282/EG av den 12 januari 2011 om avskrivning av skatt på finansiellt mervärde vid förvärv av betydande aktieinnehav i utländska företag C 45/07 (f.d. NN 51/07, f.d. CP 9/07) som Spanien har genomfört (delgivet med nr K(2010) 9566) (EUT L 135, 2011, s. 1).

hamnar i en mer gynnsam situation jämfört med andra företag, trots att samtliga dessa företag i faktiskt och rättsligt hänseende befinner sig i en jämförbar situation med hänsyn till målsättningen med det aktuella skattesystemet.

Domstolen fann vidare att det dessutom utgjorde felaktig rättstillämpning när tribunalen konstaterade att den kategori av stödmottagande företag som skulle ligga till grund för undersökningen av skatteåtgärdernas selektivitet var kategorin exportföretag. Med beaktande av ovannämnda principer, som är fullt ut tillämpliga avseende skattestöd till export, kan en sådan åtgärd som den omtvistade åtgärden, som syftar till att gynna export, anses vara selektiv om den gynnar företag som utför gränsöverskridande transaktioner, särskilt investeringar, till nackdel för andra företag som i faktiskt och rättsligt hänseende befinner sig i en jämförbar situation med hänsyn till målsättningen med det aktuella skattesystemet, och som utför transaktioner av samma art inom medlemsstatens territorium.

XII. BESTÄMMELSER OM SKATTER OCH AVGIFTER

I domen *Ordre des barreaux francophones et germanophones m.fl.* (C-543/14, [EU:C:2016:605](#)), meddelad den 28 juli 2016, uttalade sig domstolen angående giltigheten och tolkningen av direktiv 2006/112⁶⁸ med avseende på mervärdesskatteplikten för advokattjänster. Det nationella målet avsåg belgisk rätt, i vilken befrielsen från mervärdesskatteplikt på dessa tjänster hade upphävts. Den hänskjutande domstolen ställde sin fråga till domstolen för att få klarhet i huruvida den mervärdesskatteplikt för advokattjänster som föreskrivs i det direktivet, och som medför en ökad kostnad för dessa tjänster för de rättssubjekt som inte är beskattningsbara personer och som inte åtnjuter rättshjälp, är förenlig med rätten att få sin sak prövad inför domstol enligt artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna.

Domstolen fann först, när det gäller rätten till ett effektivt rättsmedel och principen om parternas likställdhet i processen såsom de säkerställs i artikel 47 i stadgan, att det inte hade framkommit någon omständighet som kunde påverka giltigheten av artiklarna 1.2 och 2.1 c i direktiv 2006/112, i den del de föreskriver att mervärdesskatt ska utgå på tjänster som advokater tillhandahåller rättssubjekt som inte åtnjuter rättshjälp. När det gäller rättssubjekt som antas ha tillräckliga medel för att ha tillgång till en rättslig prövning och låta sig företrädas av en advokat, garanterar inte rätten till ett effektivt rättsmedel, i princip, en rätt till att dessa tjänster ska vara undantagna från mervärdesskatteplikt. Uttag av avgifter med anknytning till mervärdesskatt kan endast bestridas med hänvisning till denna rätt om dessa avgifter utgör ett oöverstigligt hinder eller gör det praktiskt omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som tillerkänns i unionsrätten.

Vidare omfattar principen om parternas likställdhet i processen inte någon skyldighet att behandla parterna lika avseende de finansiella kostnader de måste bära inom ramen för det rättsliga förfarandet. Även om uttaget av mervärdesskatt och rätten till avdrag visserligen, om man utgår från lika stora arvoden, kan ge en ekonomisk fördel till den part i processen som är en beskattningsbar person jämfört med den part i processen som inte är en beskattningsbar person, kan denna ekonomiska fördel, enligt domstolen, likväl inte inverka på den processuella jämvikten mellan parterna eller skapa en slutgiltigt sämre situation.

Domstolen fann vidare att artikel 9.4 och 9.5 i konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor (Århuskonventionen) inte kan beaktas vid prövningen av giltigheten av ovan nämnda artiklar i direktiv 2006/112. Artikel 9.4 och 9.5 i Århuskonventionen, till vilken unionen är part, innehåller nämligen inte någon ovillkorlig och tillräckligt precis

68 | | Rådets direktiv 2006/112/EG av den 28 november 2006 om ett gemensamt system för mervärdesskatt (EUT L 347, 2006, s. 1).

skyldighet som direkt kan påverka enskildas rättsliga ställning och kan därför inte åberopas till stöd för en talan om ogiltigförklaring av ett unionsrättsligt direktiv.

När det slutligen gäller frågan om en eventuell befrielse för tjänster som advokater tillhandahåller till förmån för rättssubjekt som åtnjuter rättshjälp, fann domstolen att artikel 132.1 g i direktiv 2006/112 ska tolkas så, att dessa tjänster inte är undantagna från mervärdesskatteplikt. Tillämpningen av den befrielse som föreskrivs i denna bestämmelse beror nämligen på de berörda tjänsternas sociala karaktär, vilket innebär att hänsyn ska tas till de övergripande syften som de aktuella tjänsteleverantörerna eftersträvar och till hur stabilt deras sociala engagemang är. Domstolen preciserade att de aktuella tjänsterna ska ha nära anknytning till socialt hjälparbete eller socialt trygghetsarbete och att befrielsen från mervärdesskatt dessutom är begränsad till att avse tjänster som tillhandahålls av organ som erkänts ha en social karaktär. Med beaktande bland annat av att deras eventuella sociala engagemang inte är stabilt, kan den yrkesgrupp som advokater och jurister tillhör inte generellt anses ha social karaktär i den mening som avses i artikel 132.1 g i direktiv 2006/112. Inom ramen för det nationella rättshjälpsystemet, där det inte är alla advokater som tillhandahåller dessa tjänster, utan endast de advokater som frivilligt anmält att de tillhandahåller dessa tjänster och för detta ändamål är upptagna i en årligen upprättad förteckning, utgör tillhandahållandet av dessa tjänster nämligen endast ett av flera ändamål inom advokatycket. Följaktligen är dessa tjänster inte undantagna från mervärdesskatteplikt enligt artikel 132.1 g i direktiv 2006/112.

XIII. TILLNÄRMNING AV LAGSTIFTNING

1. IMMATERIELL OCH INDUSTRIELL ÄGANDERÄTT

På området för immateriell och industriell äganderätt ska fem domar nämnas: de fyra första avser frågor om upphovsrätt bland annat på området för elektronisk kommunikation. Den femte domen rör ersättningen för kostnader för förfarandet av tappande part i en tvist om intrång i en immateriell rättighet.

Den 9 juni 2016, i domen **EGEDA m.fl.** (C-470/14, [EU:C:2016:418](#)), uttalade sig domstolen om *systemet för finansiering av den rimliga kompensationen enligt artikel 5.2 b i direktiv 2001/29*⁶⁹ och som *rättsinnehavarna ska erhålla för fysiska personers mångfaldigande av deras verk för privat bruk*. Målet vid den nationella domstolen rörde spansk lagstiftning som inrättade ett system för rimlig kompensation för privatkopiering som finansierades av den allmänna statsbudgeten. Härvidlag ansågs den budgetpost som används för betalningen av den rimliga kompensationen vara finansierad via samtliga medel som ingår i den allmänna statsbudgeten, och därmed även via alla skattebetalare, inklusive juridiska personer.

Med hänsyn till medlemsstaternas vida utrymme för skönsässig bedömning när det gäller att definiera beståndsdelarna i systemet för rimlig kompensation i nationell rätt fann domstolen att artikel 5.2 b i direktiv 2001/29 i princip inte kan betraktas som ett hinder för att de medlemsstater som har beslutat att tillämpa undantaget för betalning av privatkopiering väljer att göra det genom att införa ett system för rimlig kompensation som inte finansieras via en avgift, utan via den allmänna budgeten. Domstolen erinrade emellertid om att undantaget för privatkopiering har utformats på så sätt att det endast gäller fysiska personer som mångfaldigar eller har möjlighet att mångfaldiga skyddade verk eller andra alster för privat bruk och utan vare sig direkt eller indirekt kommersiellt syfte. Det är således dessa personer som vållar upphovsrättsinnehavarna skada och som i princip är skyldiga att i gengäld finansiera den rimliga

69| Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (EUT L 167, s. 10).

kompensationen. Juridiska personer omfattas å sin sida inte av undantagets tillämpningsområde. Även om medlemsstaterna visserligen har rätt att införa ett system för rimlig kompensation som finansieras med en avgift som under vissa villkor betalas av juridiska personer, får det inte under några omständigheter vara så att det blir dessa juridiska personer som i slutändan får bära kostnaden och därmed blir att betrakta som de verkliga gäldenärerna. Denna princip tillämpas enligt domstolen i samtliga fall där en medlemsstat har infört undantaget för privatkopiering, oberoende av det finansieringssystem som inrättats. Domstolen slog således fast att artikel 5.2 b i direktiv 2001/29 utgör hinder för ett system för rimlig kompensation för privatkopiering som finansieras via statsbudgeten, vilket betyder att det inte är möjligt att garantera att det är användarna av de privata kopiorna som i slutändan får bära kostnaden för den rimliga kompensationen.

I domen **GS Media** (C-160/15, [EU:C:2016:644](#)), som meddelades den 8 september 2016, prövade domstolen frågan *huruvida, och i vilka tänkbara situationer, tillhandahållandet på en webbplats av en hyperlänk till skyddade verk, som är fritt tillgängliga på en annan webbplats utan tillstånd från upphovsrättsinnehavaren, utgör en "överföring till allmänheten"* i den mening som avses i artikel 3.1 i direktiv 2001/29. Målet rör en tvist mellan ett bolag som driver en nyhetswebbplats och en tidskriftsutgivare som har upphovsrätt till vissa fotografier. På sin webbplats hade bolaget publicerat en artikel och en hyperlänk till en annan webbplats där de aktuella fotografierna fanns tillgängliga för allmänheten utan samtycke från upphovsmannen.

Domstolen, som erinrade om att begreppet "överföring till allmänheten" förutsätter en individualiserad bedömning, angav att när tillhandahållandet av en hyperlänk till ett verk som är fritt tillgängligt på en annan webbplats utförts av en person som inte hade något vinstsyfte med tillhandahållandet, ska man ta hänsyn till om personen inte känner till, och inte rimligen kan känna till, att detta verk hade publicerats på internet utan tillstånd från upphovsrättsinnehavaren. När en sådan person däremot kände till eller borde ha känt till att den hyperlänk som personen laddat upp ger tillgång till ett verk som olagligen publicerats på internet, till exempel på grund av att personen har underrättats om detta av upphovsrättsinnehavarna, så utgör tillhandahållandet av länken en "överföring till allmänheten". Det gäller även för det fall denna länk gör det möjligt för internetanvändarna av den webbplats på vilken denna återfinns att kringgå de begränsningar som ställts upp av den webbplats på vilken det skyddade verket finns i syfte att endast abonnenter ska ges tillgång till verket.

Domstolen slog dessutom fast att när tillhandahållandet av hyperlänkar görs i vinstsyfte, kan det förväntas av den som tillhandahåller länken att denne utför nödvändig kontroll för att försäkra sig om att det aktuella verket inte olagligen publicerats på den webbplats som hyperlänkarna hänvisar till. Detta innebär att det kan antas att detta tillhandahållande har skett med full kännedom om att det är fråga om ett skyddat verk och att upphovsrättsinnehavaren eventuellt inte har gett sitt tillstånd till publiceringen på internet. Under sådana omständigheter, och förutsatt att denna motbevisbara presumtion inte motbevisas, utgör tillhandahållandet av en hyperlänk till ett verk som olagligen publicerats på internet en "överföring till allmänheten". Emellertid kan det inte ske en överföring till "allmänheten" för det fall att de verk som nämnda hyperlänkar ger tillgång till har gjorts fritt tillgängliga på en annan webbplats med samtycke från upphovsrättsinnehavaren.

Den 10 november 2016, prövade domstolen i domen **Vereniging Openbare Bibliotheken** (C-174/15, [EU:C:2016:856](#)), *huruvida systemet för offentliga biblioteks utlåning av digitala exemplar av böcker kan likställas med utlåning av vanliga böcker med avseende på bestämmelserna i direktiv 2006/115*⁷⁰. Tvisten i det nationella målet hade uppkommit mellan en förening för nederländska offentliga bibliotek och en stiftelse med uppdrag att uppbära ersättningen till upphovsmännen. Den rörde ett eventuellt åsidosättande av upphovsmännens ensamrätt avseende uthyrning och utlåning av verk.

70 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2006/115/EG av den 12 december 2006 om uthyrnings- och utlåningsrättigheter avseende upphovsrättsligt skyddade verk och om upphovsrätten närstående rättigheter (kodifierad version) (EUT L 376, s. 28).

Domstolen slog inledningsvis fast att det inte föreligger något avgörande skäl för att under alla omständigheter undanta utlåning av digitala exemplar och icke-fysiska objekt från tillämpningsområdet för direktiv 2006/115. Därefter prövade domstolen huruvida utlåning till allmänheten av ett digitalt exemplar av en bok, enligt modellen "one copy, one user", kan omfattas av artikel 6.1 i direktiv 2006/115, som föreskriver möjligheten att införa undantag från upphovsmännens ensamrätt för offentlig utlåning mot skälig ersättning. Härvidlag slog domstolen fast att det med hänsyn till betydelsen av offentlig utlåning av digitala böcker, och för att säkerställa både den ändamålsenliga verkan av undantaget för offentlig utlåning och den roll undantaget spelar för kulturfrämjandet, kan det inte uteslutas att undantaget är tillämpligt i det fallet att den handling som utförs av ett offentligt bibliotek uppvisar egenskaper som i allt väsentligt är jämförbara med de som gäller för utlåning av tryckta verk. Således bedömde domstolen att begreppet "utlåning" i den mening som avses i direktiv 2006/115 även omfattar utlåning av ett digitalt exemplar av en bok, enligt modellen "one copy, one user".

Medlemsstaterna får uppställa ytterligare villkor för att höja skyddet av upphovsmännens rättigheter över den nivå som uttryckligen föreskrivs i direktiv 2006/115. I förevarande fall kräver den nederländska lagstiftningen att det digitala exemplar av en bok som det offentliga biblioteket tillhandahåller ska ha bringats i omsättning genom en första försäljning – eller annan överföring av äganderätten – av exemplaret inom unionen som gjorts av innehavaren av spridningsrätten eller med dennes samtycke. Domstolen konstaterade att ett sådant ytterligare villkor ska anses vara förenligt med direktivet.

Vad slutligen gäller det fall där ett digitalt exemplar av en bok har införskaffats från en olaglig källa, erinrade domstolen om att ett av syftena med direktiv 2006/115 är att bekämpa piratkopiering och påpekade att tillåtelse att låna ut ett sådant exemplar skulle kunna medföra att upphovsrättsinnehavaren oberättigat lider skada. Domstolen slog följaktligen fast att undantaget om offentlig utlåning inte tillämpas på ett offentligt biblioteks tillhandahållande av ett digitalt exemplar av en bok i det fall att exemplaret har införskaffats från en olaglig källa.

I domen **Soulier och Doke** (C-301/15, EU:C:2016:878), som meddelades den 16 november 2016, tog domstolen ställning till *upphovsmäns rätt att invända mot mångfaldigande och överföring till allmänheten i digital form av böcker som inte är tillgängliga i handeln* med beaktande av bestämmelserna i direktiv 2001/29.⁷¹ Tvisten i det nationella målet hade uppkommit mellan två franska författare och Republiken Frankrike angående lagenligheten av ett dekret om digitalt utnyttjande av böcker som publicerades före år 2001 och som inte längre sprids eller publiceras.

Domstolen slog härvidlag fast att artiklarna 2 a och 3.1 i direktiv 2001/29 utgör hinder för att en nationell lagstiftning överlåter åt en godkänd upphovsrättsorganisation att utöva rätten att tillåta mångfaldigande och överföring till allmänheten i digital form av så kallade icke tillgängliga böcker, samtidigt som upphovsmän eller rättighetshavare till dessa böcker kan invända mot eller förhindra detta utövande inom sex månader från det att nämnda böcker upptogs i en för detta ändamål upprättad databas. Med förbehåll för de undantag och inskränkningar som uttryckligen anges i direktivet, har upphovsmän nämligen en ensamrätt att tillåta eller förbjuda mångfaldigande och överföring till allmänheten av sina verk. För att en upphovsmans implicita föregående tillstånd till användningen av ett av upphovsmannens verk ska kunna godtas, måste varje upphovsman på ett effektivt sätt informeras om tredje mans framtida användning av dennes verk och om vilka möjligheter upphovsmannen har att förbjuda sådan användning, om denne så önskar.

71| Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/29/EG av den 22 maj 2001 om harmonisering av vissa aspekter av upphovsrätt och närstående rättigheter i informationssamhället (EUT L 167, s. 10).

Med beaktande av de formella och materiella villkor som anges i den franska lagstiftningen för att invända mot eller förhindra den godkända upphovsrättsorganisationens utövande av den aktuella rätten, fann domstolen att denna lagstiftning inte säkerställer att varje enskild upphovsman informeras på ett effektivt sätt, så att endast den omständigheten att de inte har framfört invändningar inte kan ses som ett uttryck för deras implicita samtycke till denna användning, särskilt då det inte kan presumeras att samtliga upphovsmän till sådana "bortglömda" böcker, i avsaknad av invändning, är positivt inställda till att deras verk "återuppstår" i digital form. Vidare ska upphovsmannen kunna utöva sin rätt att förhindra framtida användning av sitt verk i digital form utan att behöva förlita sig på den samstämmiga viljan från andra personer än de till vilka upphovsmannen har gett sitt tillstånd till sådan användning i digital form. Särskilt ska upphovsmannen till ett verk kunna förhindra sådan användning utan att dessförinnan behöva uppfylla ett formellt villkor, som består i att styrka att andra personer inte har andra rättigheter till nämnda verk, såsom rätten att utnyttja verket i tryckt form.

I domen **United Video Properties** (C-57/15, [EU:C:2016:611](#)), som meddelades den 28 juli 2016, fick domstolen möjlighet att tolka begreppen "rimliga och proportionerliga kostnader för förfarandet" och "andra kostnader" i den mening som avses i artikel 14 i direktiv 2004/48.⁷² Enligt den artikeln ska sådana kostnader som har åsamkats den vinnande parten i allmänhet ersättas av den förlorande parten om det inte är oskäligt. I tvisten i det nationella målet, som ursprungligen rörde intrång i ett patent, prövades enbart de kostnader som den vinnande parten skulle få ersätta. Den vinnande parten invände att den nationella lagstiftningen stred mot nämnda artikel. Den lagstiftningen föreskriver, samtidigt som domstolarna ges möjlighet att ta hänsyn till omständigheterna i målet, dels ett system med schablonmässiga taxor och en absolut övre gräns för den ersättning som kan utgå för advokatkostnader, dels att kostnader för att anlita en sakkunnig rådgivare endast ersätts om den förlorande parten har gjort sig skyldig till ett fel.

Vad beträffar schablonmässiga taxor för ersättningen för advokatarvoden, slog domstolen fast att en lagstiftning som föreskriver sådana taxor i princip skulle kunna vara berättigad, förutsatt att den syftar till att säkerställa att de kostnader som ska ersättas utgör rimliga kostnader, med beaktande av faktorer såsom saken i målet, det belopp som tvisten avser eller den arbetsinsats som behövs för att skydda den aktuella rättigheten. Däremot kan inte en lagstiftning vara berättigad som föreskriver schablonmässiga taxor som vida understiger de genomsnittliga taxor som i praktiken tillämpas för advokattjänster i den berörda medlemsstaten. Eftersom artikel 14 i direktiv 2004/48 föreskriver att kostnader för förfarandet ska vara "proportionerliga", utgör den hinder för en nationell lagstiftning som innehåller schablonmässiga taxor varigenom det, på grund av alltför lågt satta maximibelopp, inte säkerställs att åtminstone en betydande och lämplig del av de rimliga kostnader som den vinnande parten har åsamkats ersätts av den förlorande parten.

Vad gäller kostnader för en sakkunnig rådgivare, slog domstolen fast att artikel 14 i direktiv 2004/48 utgör hinder mot nationella regler som innebär att kostnader för att anlita en sakkunnig rådgivare endast ersätts om den förlorande parten har gjort sig skyldig till ett fel, i den mån dessa tjänster, oavsett tjänsternas karaktär, behövs för att en talan, på ett meningsfullt sätt, ska kunna väckas i syfte att kunna värna immateriella rättigheter. Dessa kostnader ingår nämligen i kategorin "andra kostnader" som är direkt och nära kopplade till en sådan talan och vilka ska ersättas av tappande part.

72| Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/48/EG av den 29 april 2004 om säkerställande av skyddet för immateriella rättigheter (EUT L 157, s. 45, och rättelse i EUT L 195, s. 16).

2. SKYDD AV PERSONUPPGIFTER

I domen **Breyer** (C-582/14, [EU:C:2016:779](#)), som meddelades den 19 oktober 2016, fick domstolen tillfälle att precisera begreppet "personuppgifter" och ändamål som rör berättigade intressen hos den registeransvarige i den mening som avses i artikel 2 a respektive artikel 7 f i direktiv 95/46/EG⁷³, inom ramen för lagring av IP-adresser av en leverantör av elektroniska informations- eller kommunikationstjänster. Klaganden i det nationella målet hade yrkat att Förbundsrepubliken Tyskland skulle förbjudas att lagra eller uppdra åt tredje man att lagra elektroniska data som överfördes efter varje besök på tyska federala myndigheters webbplatser. Tyska federala myndigheter, som levererade elektroniska informations- eller kommunikationstjänster, registrerade nämligen uppgifter som består av en dynamisk IP-adress⁷⁴ samt datum och klockslag för sessionen då webbplatsen besöktes. Uppgifterna gjorde det i sig inte möjligt för leverantören att identifiera användaren, medan internetleverantören för sin del förfogade över ytterligare upplysningar, vilka – om de kopplades samman med denna IP-adress – skulle göra det möjligt att identifiera nämnda användare.

Domstolen slog inledningsvis fast att en dynamisk IP-adress som en leverantör av elektroniska informations- eller kommunikationstjänster registrerar i samband med att en person besöker en webbplats som nämnda leverantör gör tillgänglig för allmänheten utgör en personuppgift i den mening som avses i artikel 2 a i direktiv 95/46 i förhållande till leverantören, när denne förfogar över lagliga medel som gör det möjligt för vederbörande att identifiera den registrerade med hjälp av de ytterligare upplysningar som den registrerades internetleverantör förfogar över.

Därefter tittade domstolen närmare på den aktuella nationella lagstiftningen, enligt vilken en leverantör av elektroniska informations- eller kommunikationstjänster får samla in och använda personuppgifter avseende en användare av dessa tjänster utan dennes samtycke endast i den mån insamlingen och användningen krävs för att möjliggöra och fakturera den aktuella användarens konkreta användning av dessa tjänster, utan att syftet att säkerställa tjänsternas allmänna funktion kan rättfärdiga en användning av uppgifterna efter det att en session har avslutats. Domstolen fann att artikel 7 f i direktiv 95/46 utgör hinder mot en sådan lagstiftning. I den bestämmelsen föreskrivs nämligen att behandlingen av personuppgifter i den mening som avses i bestämmelsen är tillåten om behandlingen är nödvändig för ändamål som rör berättigade intressen hos den registeransvarige eller hos den eller de tredje män till vilka uppgifterna har lämnats ut, utom när sådana intressen uppvägs av den registrerades intressen eller dennes grundläggande fri- och rättigheter. I förevarande fall har den tyska lagstiftningen kategoriskt och generellt uteslutit möjligheten att behandla vissa typer av personuppgifter, utan att tillåta en avvägning mellan de motstående rättigheterna och intressena i det enskilda fallet. Därigenom har den utan lagstöd begränsat räckvidden av denna princip i artikel 7 f i direktiv 95/46 genom att det inte är tillåtet att syftet att säkerställa de elektroniska informations- eller kommunikationstjänsternas allmänna funktion vägs mot användarnas intressen eller grundläggande rättigheter och friheter.

Den 21 december 2016 tog domstolen (stora avdelningen) i domen **Tele2 Sverige och Watson m.fl.** (C-203/15 och C-698/15, [EU:C:2016:970](#)), inom ramen för en skyndsam handläggning, ställning till tolkningen av artikel 15.1 i direktiv 2002/58,⁷⁵ som ger medlemsstaterna möjlighet att föreskriva vissa undantag från skyldigheten i direktivet

73| Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter (EGT L 281, s. 31).

74| Dynamiska IP-adresser består av tillfälliga adresser som tilldelas vid varje uppkoppling till internet och ersätts vid senare uppkopplingar.

75| Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/58/EG av den 12 juli 2002 om behandling av personuppgifter och integritetsskydd inom sektorn för elektronisk kommunikation i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/136/EG av den 25 november 2009 (EUT L 337, s. 11).

att garantera konfidentialiteten vid elektronisk kommunikation och för därmed förbundna trafikuppgifter. Begäran om förhandsavgörande hade framställts inom ramen för två tvister om den svenska respektive den brittiska nationella lagstiftningen om myndigheters tillgång till uppgifter om användarna som lagrats av leverantörer av elektroniska kommunikationstjänster.

Domstolen erinrade inledningsvis om den rättspraxis enligt vilken skyddet av rätten till respekt för privatlivet på unionsnivå kräver att undantag från och begränsningar av skyddet för personuppgifter ska inskränkas till vad som är strängt nödvändigt i enlighet med proportionalitetsprincipen. Den slog därefter fast att artikel 15.1 i direktiv 2002/58, jämförd med artiklarna 7, 8, 11 och 52.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, utgör hinder för en nationell lagstiftning, som den i Sverige, som i brottsbekämpande syfte föreskriver en generell och odifferentierad lagring av samtliga trafikuppgifter och lokaliseringsuppgifter avseende samtliga abonnenter och registrerade användare och samtliga elektroniska kommunikationsmedel. Enligt domstolen överskrider en sådan lagstiftning gränserna för vad som är strängt nödvändigt och kan inte anses motiverad i ett demokratiskt samhälle, såsom krävs enligt artikel 15.1 i direktiv 2002/58 jämförd med nämnda artiklar i stadgan. Däremot hindrar bestämmelsen inte en lagstiftning som i förebyggande syfte tillåter en riktad lagring av trafikuppgifter och lokaliseringsuppgifter, i syfte att bekämpa grov brottslighet, förutsatt att lagringen av uppgifterna, vad gäller vilka slags uppgifter som ska lagras, vilka kommunikationsmedel som avses, vilka personer som berörs och hur länge lagringen ska ske, begränsas till vad som är strängt nödvändigt.

Vidare slog domstolen fast att även en nationell lagstiftning, som den i Förenade kungariket, som tillåter att behöriga nationella myndigheter får tillgång till trafik- och lokaliseringsuppgifter utan att begränsa tillgången för bekämpning av grov brottslighet, som kan vara det enda syftet som kan motivera en sådan tillgång, strider mot artikel 15.1 i direktiv 2002/58. Det ankommer på den nationella lagstiftaren att föreskriva klara och precisa bestämmelser som anger på vilka villkor leverantörer av elektroniska kommunikationstjänster måste ge tillgång till uppgifterna. Vidare ska tillgången, utom i vederbörligen motiverade brådskande fall, vara underkastad förhandskontroll av en domstol eller en oberoende myndighet och domstolen ska meddela sitt avgörande eller myndigheten fatta sitt beslut efter det att de behöriga nationella myndigheterna framställt en motiverad ansökan, vilket kan ske bland annat inom ramen för ett förfarande för förebyggande, avslöjande eller lagföring av brott. Slutligen underströk domstolen att den nationella lagstiftningen måste föreskriva att lagringen av de aktuella uppgifterna sker inom unionen och att uppgifterna oåterkalleligen förstörs när deras lagringstid gått ut för att en sådan lagstiftning ska iakttä den skyddsnivå som garanteras i stadgan på området för behandling av personuppgifter.

3. ELEKTRONISK HANDEL

Genom domen **Mc Fadden** (C-484/14, [EU:C:2016:689](#)), som meddelades den 15 september 2016, gjorde domstolen några klargöranden avseende *tillämpningen av artikel 12.1 i direktiv 2000/31 om elektronisk handel*.⁷⁶ Tvisten i det nationella målet hade uppkommit mellan en musikproducent och en ledare för ett företag där företagsledaren tillhandahöll ett kostnadsfritt trådlöst nätverk till allmänheten, som kunde ladda ned musikaliska verk utan producentens medgivande. Domstolen hade att ta ställning till *huruvida undantaget från ansvar för tjänsteleverande mellanhänder för "enbart vidarebefordran" av information som föreskrivs i denna bestämmelse utgör hinder för det indirekta ansvaret för den som tillhandahåller nätverket med anledning av intrång i upphovsrätten som användare av nätverket har gjort sig skyldig till*.

76 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/31/EG av den 8 juni 2000 om vissa rättsliga aspekter på informationssamhällets tjänster. särskilt elektronisk handel, på den inre marknaden (EUT L 178, s. 1).

Domstolen underströk inledningsvis att det kostnadsfria tillhandahållandet av ett kommunikationsnät till allmänheten utgör en "informationssamhällets tjänst" i den mening som avses i artikel 12.1 i direktiv 2000/31, när den tillhandahålls av den berörda näringsidkaren inte mot vederlag, utan för att göra reklam för de varor denne säljer eller de tjänster denne tillhandahåller. Bestämmelsen utesluter att tjänsteleverantörerna ska vara ansvariga för den information som överförs till dem från tjänstemottagarna, under förutsättning att tre villkor är uppfyllda: tjänsteleverantörerna ska inte ha initierat informationsöverföringen, tjänsteleverantörerna ska inte ha valt ut mottagaren av den överförda informationen och de ska inte ha valt ut eller ändrat den information som överförs. När dessa villkor är uppfyllda kan upphovsrättsinnehavaren följaktligen inte begära skadestånd från leverantören på den grunden att nätverksanslutning utnyttjats av tredje man för att begå intrång i dennes rättigheter. Eftersom ett sådant skadeståndsanspråk inte kan vinna framgång, kan upphovsrättsinnehavaren inte heller begära ersättning för de förfarandekostnader eller domstolskostnader denne haft för att begära skadestånd. Artikeln ska emellertid inte påverka upphovsrättsinnehavarens möjlighet att begära att en nationell myndighet eller domstol förelägger leverantören att upphöra med intrånget av upphovsrätten som användare av nätverket gör sig skyldiga till, eller förhindra sådant intrång.

Slutligen slog domstolen fast att en åtgärd att förelägga leverantören att skydda internetanslutningen genom exempelvis ett lösenord kan säkerställa en korrekt balans mellan, å ena sidan, den grundläggande rätten till skydd av immateriella rättigheter och, å andra sidan, näringsfriheten för den tjänsteleverantör som ger tillgång till ett kommunikationsnät och informationsfriheten för dem som använder nätverket. En sådan åtgärd kan avskräcka dem som använder ett nätverk från att kränka immateriella rättigheter, genom att dessa användare blir tvungna att avslöja sin identitet för att få reda på detta lösenord. Vad däremot gäller åtgärden att helt stänga internetanslutningen utan att man beaktar möjligheten att vidta åtgärder som inte innebär lika långtgående inskränkningar i näringsfriheten för tillhandahållaren av anslutningen, kan en sådan åtgärd inte göra det möjligt att förena de konkurrerande rättigheterna.

4. TELEKOMMUNIKATIONER

I domen **Ormaetxea Garai och Lorenzo Almendros** (C-424/15, [EU:C:2016:780](#)), som meddelades den 19 oktober 2016, fick domstolen tillfälle att tolka direktiv 2002/21⁷⁷ och *preciserade därvid räckvidden av kraven på opartiskhet och oberoende för en nationell regleringsmyndighet på området för elektroniska kommunikationsnät och kommunikationstjänster*. I förevarande fall hade den spanska regeringen gjort en reform för att samla olika regleringsmyndigheter till ett enda multisektoriellt regleringsorgan. Detta fick som direkt konsekvens att förordnandet för presidenten för den aktuella nationella regleringsmyndigheten och för en av dennes styrelseledamöter avslutades innan deras förordnanden hade löpt ut och utan att det förelåg någon laglig grund för uppsägning såsom föreskrevs i den nationella lagstiftningen om denna myndighet.

Domstolens loginledningsvis fast, vad gäller lagenligheten av reformen av den nationella regleringsmyndigheterna, att direktiv 2002/21 i princip inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som består i att slå samman en nationell regleringsmyndighet med andra nationella regleringsmyndigheter, såsom dem med ansvar för konkurrens, postsektorn och energisektorn, för att skapa ett regleringsorgan som täcker flera sektorer. Detta gäller dock endast om organet i sin verksamhet uppfyller de krav på kompetens, oberoende, opartiskhet och öppenhet som uppställs i ramdirektivet, och de beslut som det fattar i sin verksamhet kan överklagas på ett effektivt sätt till en instans som är fristående från de berörda parterna. Det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva huruvida så är fallet.

77 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2002/21/EG av den 7 mars 2002 om ett gemensamt regelverk för elektroniska kommunikationsnät och kommunikationstjänster (ramdirektiv) (EGT L 108, 2002, s. 33), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/140/EG av den 25 november 2009 (EUT L 337, 2009, s. 37, och rättelse i EUT L 241, 2013, s. 8).

Vidare slog domstolen fast att det under sådana omständigheter som de i det nationella målet ankommer på medlemsstaten att, för att den ska uppfylla skyldigheterna enligt artikel 3.3a i direktiv 2002/21, föreskriva bestämmelser som säkerställer att entledigandet av medlemmar av det kollegiala ledningsorganet för den nationella regleringsmyndigheten innan deras mandatperiod löper ut inte är till men för deras oberoende och opartiskhet. Enligt domstolen skulle risken för omedelbar uppsägning av något annat skäl än de som på förhand föreskrivits i lagstiftningen, vilket skulle kunna gälla en individuell medlem av ett sådant kollegialt organ, kunna ge upphov till rimliga tvivel om myndighetens neutralitet och oemottaglighet för yttre påverkan, till men för dess oberoende, opartiskhet och auktoritet. Domstolen slog således fast att artikel 3.3a i direktiv 2002/21 utgör hinder för att uppdragstagare i vissa nationella regleringsmyndigheter som slagits samman entledigas innan deras förordnanden har löpt ut enbart till följd av en institutionell reform bestående i denna sammanslagning, om det inte finns bestämmelser som säkerställer att ett sådant entledigande inte är till men för deras oberoende och opartiskhet.

5. TOBAKSVAROR

I tre domar⁷⁸ som meddelades den 4 maj 2016 prövade domstolen giltigheten av vissa bestämmelser i direktiv 2014/40⁷⁹ om tillverkning, presentation och försäljning av tobaksvaror.

Bland dessa domar ska domen *Polen/parlamentet och rådet* (C-358/14, [EU:C:2016:323](#)) nämnas. I den domen ogillade domstolen talan om ogiltigförklaring varigenom Polen bestred *giltigheten av vissa bestämmelser i direktiv 2014/40, däribland artikel 7.1, som föreskriver ett förbud mot utsläppande på marknaden av tobaksvaror som innehåller en karakteristisk smak, såsom mentol*. Till stöd för sin talan åberopade Polen tre grunder, avseende åsidosättande av artikel 114 FEUF, proportionalitetsprincipen respektive subsidiaritetsprincipen.

Vad gäller grunden om att artikel 114 FEUF inte utgjorde någon ändamålsenlig rättslig grund för de angripna bestämmelserna erinrade domstolen om följande. Fördragets upphovsmän har genom uttrycket "åtgärder för tillnärmning" i den mening som avses i artikel 114 FEUF velat ge unionslagstiftaren ett utrymme för skönsmässig bedömning avseende den mest ändamålsenliga tillnärmningstekniken för att uppnå önskat resultat, särskilt inom områden som kännetecknas av komplicerade tekniska särdrag. Dessa åtgärder kan bestå i att ålägga samtliga medlemsstater att tillåta saluföring av varan eller varorna i fråga, att förena en sådan skyldighet med vissa villkor, eller till och med att införa ett tillfälligt eller permanent förbud mot saluföring av en viss vara eller vissa varor. Domstolen slog därefter fast att undanröjandet av skillnader mellan de nationella bestämmelserna bland annat genom förbudet på unionsnivå av vissa tillsatser, syftar till att främja en väl fungerande inre marknad för de berörda produkterna. Det finns således inget som tyder på att unionslagstiftaren inte iakttog sitt utrymme för skönsmässig bedömning enligt artikel 114 FEUF vid införandet av dynamiska mekanismer som gör det möjligt för kommissionen att fastställa vilka tobaksvaror som innehåller en karakteristisk smak.

Vidare slog domstolen fast att det aktuella förbudet även är ändamålsenligt för att uppfylla de dubbla syften som är att främja en väl fungerande inre marknad för tobaksvaror med utgångspunkt i en hög skyddsnivå för folkhälsan, särskilt för ungdomar. Vissa smaker är nämligen särskilt attraktiva för ungdomar, och de underlättar påbörjandet av konsumtionen av tobak. Vad gäller frågan huruvida det är nödvändigt att förbjuda

78| Domstolens domar av den 4 maj 2016, *Polen/parlamentet och rådet*, (C-358/14, [EU:C:2016:323](#)), *Pillbox 38* (C-477/14, [EU:C:2016:324](#)) och *Philip Morris Brands m.fl.* (C-547/14, [EU:C:2016:325](#)).

79| Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/40/EU av den 3 april 2014 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillverkning, presentation och försäljning av tobaksvaror och relaterade produkter och om upphävande av direktiv 2001/37/EG (EUT L 127, 2001, s. 1).

alla karakteristiska smaker, slog domstolen fast att unionslagstiftaren med rätta kunde, med utövande av sitt utrymme för skönsmässig bedömning, införa ett sådant förbud, eftersom de mindre ingripande åtgärder som Republiken Polen förordade inte skulle kunna uppnå det eftersträvade syftet lika effektivt. Efter en avvägning mellan, å ena sidan, de ekonomiska konsekvenserna av nämnda förbud för samtliga medlemsstater och, å andra sidan, kravet att säkerställa en hög hälsoskyddsnivå, har lagstiftaren sett till att de negativa följderna av förbudet att använda mentol som karakteristisk smak begränsas. Domstolen slog mot denna bakgrund fast att åtgärden inte kunde anses strida mot proportionalitetsprincipen.

Vad slutligen gäller åsidosättandet av subsidiaritetsprincipen, slog domstolen fast, med anledning av samspelet mellan de båda syftena i direktiv 2014/40, att de bättre kunde uppnås på unionsnivå än på medlemsstatsnivå. De uppgifter som domstolen förfogade över visade nämligen inte att konsumtionen av tobaksvaror med mentol huvudsakligen begränsade sig till vissa medlemsstater.

6. KOSMETISKA PRODUKTER

I domen **European Federation for Cosmetic Ingredients** (C-592/14, [EU:C:2016:703](#)), som meddelades den 21 september 2016, preciserade domstolen räckvidden, i den mening som avses i artikel 18.1 b i förordning nr 1223/2009⁸⁰, av förbudet mot att släppa ut kosmetiska produkter som innehåller beståndsdelar som, för att uppfylla kraven i denna förordning, har varit föremål för djurförsök. Tvisten i det nationella målet gällde en branschorganisation som företräder de som tillverkar beståndsdelar som används i kosmetiska produkter inom unionen, där flera medlemmar hade utfört djurförsök utanför unionen för att kunna saluföra sina produkter i tredjeland.

Domstolen, som beaktade sammanhanget och de mål som eftersträvas i förordning nr 1223/2009, noterade att förordningen syftar till att fastställa villkoren för kosmetiska produkters tillträde till unionsmarknaden och säkerställa en hög skyddsnivå för människors hälsa, samtidigt som den försäkrar sig om djurens välfärd genom att förbjuda djurförsök. Endast resultaten av djurförsök som har tagits upp i säkerhetsrapporten för den kosmetiska produkten kan anses hänföra sig till djurförsök som har utförts för att uppfylla villkoren i förordningen. Den omständigheten att djurförsöken varit nödvändiga för att kunna saluföra kosmetiska produkter i tredjeland saknar i detta hänseende betydelse.

Vidare preciserade domstolen att unionsrätten inte gör någon åtskillnad i fråga om var det aktuella djurförsöket har utförts. Förordning nr 1223/2009 söker att främja tillämpningen av alternativa metoder som inte använder djur för att säkerställa produktsäkerheten inom kosmetikabranschen. Det skulle vara avsevärt svårare att uppnå detta syfte om det hade varit möjligt att kringgå förbuden i unionsrätten genom att utföra djurförsöken i tredjeland. Enligt domstolen kan det således förbjudas att kosmetiska produkter där vissa beståndsdelar har varit föremål för djurförsök utanför unionen för att möjliggöra saluföringen av kosmetiska produkter i tredjeländer släpps ut på unionsmarknaden, om uppgifterna från djurförsöken även används för att visa att produkterna är säkra, i syfte att släppa ut dem på unionsmarknaden.

80 | Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1223/2009 av den 30 november 2009 om kosmetiska produkter (EUT L 342, s. 59).

XIV. OFFENTLIG UPPHANDLING

Under år 2016 har domstolen meddelat flera viktiga avgöranden som rör bland annat begreppet offentligt kontrakt, de ekonomiska aktörernas tekniska och/eller yrkesmässiga kapacitet och rörande vissa krav som enligt direktiv 89/665 ställs på förfarandet.⁸¹

I domen **Falk Pharma** (C-410/14, [EU:C:2016:399](#)), som meddelades den 2 juni 2016, klargjorde domstolen innebörden av *begreppet offentligt kontrakt i den mening som avses i artikel 1.2 a i direktiv 2004/18*.⁸² Det nationella målet rörde en tvist mellan ett bolag som saluförde läkemedel och en sjukförsäkringskassa angående ett förfarande som sjukförsäkringskassan inlett i syfte att ingå ett flertal avtal med identiskt innehåll med företag som saluförde ett visst läkemedel. Klagandebolaget ansåg att bestämmelserna om offentlig upphandling skulle tillämpas på det förfarandet.

Domstolen fann därvid att det inte ska anses föreligga ett offentligt kontrakt i den mening som avses i den bestämmelsen när det inrättas ett system med avtal, inom ramen för vilket ett offentligt organ ämnar förvärva varor på marknaden genom att, under detta systems hela giltighetstid, ingå avtal med varje ekonomisk aktör som åtar sig att leverera de berörda varorna på i förväg fastställda villkor, utan att nämnda offentliga organ därvid gör något val mellan intresserade ekonomiska aktörer och varvid de ekonomiska aktörerna ges möjlighet att ansluta sig till nämnda system under systemets hela giltighetstid. Den omständigheten att man inte väljer ut någon ekonomisk aktör som ges ensamrätt till ett kontrakt innebär nämligen att det inte är nödvändigt att låta denna upphandlande myndighets agerande omfattas av de precisa bestämmelserna i direktiv 2004/18 för att förhindra att denna behandlar de nationella aktörerna förmånligare vid tilldelningen av ett kontrakt. Förutsatt att det står klart att föremålet för ett sådant auktorisationsförfarande är av ett gränsöverskridande intresse, ska förfarandet likväl utformas och genomföras på ett sätt som är förenligt med de grundläggande reglerna i EUF-fördraget, särskilt principen om förbud mot diskriminering och principen om likabehandling av de ekonomiska aktörerna. Även om medlemsstaterna i en sådan situation förfogar över ett visst utrymme för skönsmässig bedömning förutsätter emellertid skyldigheten att lämna insyn ett ändamålsenligt offentliggörande som gör det möjligt för potentiellt intresserade ekonomiska aktörer att i vederbörlig ordning få kännedom om hur ett sådant auktorisationsförfarande går till och vad som huvudsakligen kännetecknar förfarandet.

I domarna **Partner Apelski Dariusz** (C-324/14, [EU:C:2016:214](#)), av den 7 april 2016, och **Wrocław – Miasto na prawach powiatu** (C-406/14, [EU:C:2016:562](#)), av den 14 juli 2016, *tolkade domstolen begreppet teknisk och/eller yrkesmässig kapacitet så som det anges i direktiv 2004/18*. I det förstnämnda målet tog domstolen även ställning till *principerna om likabehandling och icke-diskriminering av de ekonomiska aktörerna*.

Målet **Partner Apelski Dariusz**, rörde en tvist mellan ett anbudsgivande bolag och renhållningsmyndigheten i Warszawa angående beslutet att utesluta bolaget från upphandlingsförfarandet avseende rengöring av stadsgatorna i Warszawa. Uteslutningsbeslutet motiverades med att renhållningsmyndigheten, i sin egenskap av upphandlande myndighet, inte var övertygad om att bolaget skulle fullgöra kontraktet korrekt, eftersom en del av dess anbud innehöll tjänster som skulle tillhandahållas av ett annat bolag i en annan stad, relativt långt från Warszawa. Inledningsvis erinrade domstolen om att artiklarna 47.2 och 48.3 i direktiv 2004/18, jämförda med artikel 44.2 i samma direktiv ger varje ekonomisk aktör rätt att vad gäller ett visst kontrakt

81 | Rådets direktiv 89/665/EEG av den 21 december 1989 om samordning av lagar och andra författningar för prövning av offentlig upphandling av varor och bygg- och anläggningsarbeten (ETG L 395, s. 33; svensk specialutgåva, område 6, volym 3, s. 48), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2007/66/EG av den 11 december 2007.

82 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/18/EG av den 31 mars 2004 om samordning av förfarandena vid offentlig upphandling av byggtreprenader, varor och tjänster (EUT L 134, 2004, s. 114, och rättelse i EUT L 351, 2004, s. 44).

åberopa andra enheters kapacitet, oberoende av den rättsliga arten av förbindelserna mellan aktören och dessa enheter, förutsatt att det visas för den upphandlande myndigheten att anbudssökanden eller anbudsgivaren verkligen kommer att förfoga över de resurser hos dessa enheter som är nödvändiga för fullgörandet av kontraktet. Möjligheten att dra nytta av denna rätt kan emellertid i undantagsfall begränsas. Det är nämligen inte uteslutet att det kan finnas arbeten av sådan beskaffenhet att det krävs en viss kapacitet som inte kan uppnås genom att flera aktörers lägre kapacitet samlas ihop och inte heller att det under särskilda omständigheter är så att det med hänsyn till ett visst kontrakts art och syfte inte är möjligt att överföra en annan enhets kapacitet, som behövs för att fullgöra ett bestämt kontrakt, till anbudsgivaren. Under sådana omständigheter kan anbudsgivaren således åberopa nämnda kapacitet endast om den utomstående enheten deltar direkt och personligen i att fullgöra kontraktet i fråga.

Enligt artikel 48.2 och 48.3 i direktiv 2004/18 får den upphandlande myndigheten, under särskilda omständigheter, för att underlätta ett korrekt fullgörande av ett visst kontrakt i meddelandet om upphandling eller i förfrågningsunderlaget uttryckligen föreskriva exakta regler enligt vilka en ekonomisk aktör får åberopa andra enheters kapacitet, förutsatt att dessa regler står i samband med och i proportion till kontraktets föremål och syfte.

Målet *Wrocław – Miasto na prawach powiatu*, rörde en tvist mellan staden Wrocław (Polen) och Ministeriet för infrastruktur och utveckling angående ett beslut att påföra Wrocław en finansiell korrigeringsmed anledning av ett påstått åsidosättande av direktiv 2004/18. Beslutet rörde den skyldighet som angavs i förfrågningsunderlaget, avseende offentlig upphandling av en byggentreprenad där arbetena medfinansieras av Europeiska unionen, och som innebar att anbudsgivaren skulle fullgöra minst 25 procent av de aktuella arbetena med egna resurser. Domstolen slog fast att en upphandlande myndighet inte får, genom en klausul i förfrågningsunderlaget för ett offentligt kontrakt, uppställa krav på att den ekonomiska aktör som sedermera tilldelas kontraktet ska fullgöra en viss andel av den byggentreprenad som omfattas av kontraktet med egna resurser. Artikel 48.3 i direktiv 2004/18 anger nämligen en oinskränkt rätt att anlita underleverantörer för att fullgöra ett kontrakt. Då kontraktshandlingarna ålägger anbudsgivare att i sina anbud uppge den del av kontraktet de avser lägga ut på tredje part och de underleverantörer som föreslås, får den upphandlande myndigheten förvisso förbjuda att underleverantörer anlitas när myndigheten inte har kunnat kontrollera underleverantörernas kapacitet vid undersökningen av anbudet och valet av anbudsgivare som ska utföra de huvudsakliga delarna av kontraktet. Detta är emellertid inte innebörden av en klausul som uppställer begränsningar för att anlita underleverantörer för en del av kontraktet som på ett abstrakt sätt satts till en viss procentandel därav, oberoende av om det är möjligt att kontrollera kapaciteten hos eventuella underleverantörer och utan någon hänvisning till den huvudsakliga karaktären av de uppgifter som avses.

Slutligen, i dom **PFE** (C-689/13, [EU:C:2016:199](#))⁸³, hade domstolen tillfälle att närmare ange *vilka krav rörande förfarandet som följer av direktiv 89/665 i ett fall då en anbudsgivare vars anbud förkastats och den utvalda anbudsgivaren ansöker om prövning med yrkande om att deras respektive anbud ska uteslutas från förfarandet*. Domstolen erinrade inledningsvis om att respektive part i målet har ett likvärdigt legitimt intresse av att övriga konkurrenters anbud utesluts. Ett anslutningsöverklagande som gjorts av den utvalda anbudsgivaren kan inte medföra att en utesluten anbudsgivares överklagande av beslutet att tilldela ett offentligt kontrakt avvisas i ett sådant fall där båda anbudsgivarnas anbud ifrågasätts i samma förfarande. Vidare har inte antalet deltagare i det aktuella upphandlingsförfarandet, antalet deltagare som ansökt om prövning eller de olika skäl som anförts av dem betydelse för tillämpningen av denna i rättspraxis utvecklade princip.

83| För en redogörelse av den del av domen som rör förfarandet se rubrik V "Unionsrättsliga förfaranden".

XV. EKONOMISK OCH MONETÄR POLITIK

På området för den ekonomiska och monetära politiken har tre domar gjort avtryck under år 2016. De två första rör stödprogrammet till Cyperns banksektor och den tredje rör ökningen av kapitalet i en irländsk bank i en situation som präglades av en allvarlig störning i ekonomin och det finansiella systemet.

Den 20 september 2016, meddelade domstolen (stora avdelningen) domarna **Mallis m.fl./kommissionen och ECB** (C-105/15 P–C-09/15 P, [EU:C:2016:702](#)) och **Ledra Advertising m.fl./kommissionen och ECB** (C-8/15 P–C-10/15 P, [EU:C:2016:701](#)).

I den första domen ogillade domstolen överklagandena av fem beslut som meddelats av tribunalen.⁸⁴ I besluten hade tribunalen avvisat *tanen om ogiltigförklaring av Eurogruppens förklaring av den 25 mars 2013 om en omstrukturering av banksektorn i Cypern*. Domstolen fastställde tribunalens avgörande i så måtto att Eurogruppens aktuella förklaring inte kunde anses utgöra ett gemensamt beslut av kommissionen och Europeiska centralbanken (nedan kallad ECB) som har bindande rättsverkningar. De uppgifter som kommissionen och ECB tilldelas inom ramen för fördraget om inrättande av europeiska stabilitetsmekanismen (ESM-fördraget) innebär nämligen inte något eget beslutsfattande. Det är dessutom så, vilket tribunalen tillade, att de åtgärder som dessa två institutioner vidtar inom ramen för detta fördrag endast binder ESM. Den omständigheten att kommissionen och ECB deltar i Eurogruppens möten påverkar inte arten av Eurogruppens förklaringar. Den nämnda förklaringen från Eurogruppen innehåller inte heller något inslag som kan anses motsvara ett beslut av kommissionen och ECB genom vilket den berörda medlemsstaten åläggs en rättslig skyldighet att genomföra de åtgärder som förklaringen innehåller, utan den är av rent informativ karaktär, i syfte att informera allmänheten om att det förelåg en politisk överenskommelse mellan Eurogruppen och de cypriotiska myndigheterna, vilken gav uttryck för en gemensam vilja att fortsätta förhandlingarna enligt villkoren i förklaringen.

I den andra domen biföll domstolen däremot överklagandena av tre beslut från tribunalen⁸⁵, i vilka den slog fast att *tanen* i vissa delar inte kunde tas upp till sakprövning och att den i övriga delar var ogrundad. *Tanen* i de målen avsåg *ogiltigförklaring och skadestånd med avseende på antagandet av samförståndsavtalet om särskilda villkor för den ekonomiska politiken, som ingåtts mellan Cyperna och Europeiska stabilitetsmekanismen*. Domstolen fann att den omständigheten att de uppgifter som kommissionen och ECB hade tilldelats inom ramen för ESM-fördraget inte innebar utövande av något eget beslutsfattande och endast band ESM inte hindrar att det framställs skadeståndsanspråk mot de båda institutionerna på grund av deras påstått rättsstridiga handlande i samband med antagandet av ett samförståndsavtal på ESM:s vägnar. De uppgifter som kommissionen och ECB tilldelas i ESM-fördraget innebär nämligen inte att de befogenheter som dessa institutioner har enligt EU-fördraget och EUF-fördraget ändrar karaktär. Kommissionen behåller således, inom ramen för ESM-fördraget, sin roll som fördragens väktare och bör därför avhålla sig från att underteckna ett samförståndsavtal som den misstänker är oförenligt med unionsrätten. Enligt domstolen gjorde tribunalen följaktligen en felaktig rättstillämpning när den förklarade sig sakna behörighet att pröva den aktuella skadeståndstalen som grundade sig på att vissa bestämmelser i samförståndsavtalet är rättsstridiga, varvid tribunalen enbart baserade sig på konstaterandet att det varken var kommissionen eller ECB som formellt hade antagit nämnda bestämmelser.

84| Tribunalens beslut av den 16 oktober 2014, *Mallis och Malli/kommissionen och ECB* (T-327/13, [EU:T:2014:909](#)), *Tameio Pronoias Prosopikou Trapezis Kyprou/kommissionen och ECB* (T-328/13, [EU:T:2014:906](#)), *Chatzithoma/kommissionen och ECB* (T-329/13, [EU:T:2014:908](#)), *Chatziioannou/kommissionen och ECB* (T-330/13, [EU:T:2014:904](#)) och *Nikolaou/kommissionen och ECB* (T-331/13, [EU:T:2014:905](#)).

85| Tribunalens beslut av den 10 november 2014, *Ledra Advertising/kommissionen och ECB* (T-289/13, [EU:T:2014:981](#)), *Eleftheriou m.fl./kommissionen och ECB* (T-291/13, [EU:T:2014:978](#)) och *Theophilou/kommissionen och ECB* (T-293/13, [EU:T:2014:979](#)).

Eftersom målet var färdigt för avgörande beslutade domstolen att själv pröva skadeståndsyrkandet. I det avseendet erinrade domstolen om att unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar förutsätter att flera villkor är uppfyllda, nämligen att det handlande som läggs unionsinstitutionen till last är rättsstridigt. För att sådan rättsstridighet ska anses föreligga krävs att det visas att det skett en tillräckligt klar överträdelse av en rättsregel som har till syfte att ge rättigheter till enskilda rättssubjekt. Vad gäller det kravet angav domstolen att det i det aktuella fallet var artikel 17.1 i stadgan om de grundläggande rättigheterna – enligt vilken var och en har rätt att äga lagligen förvärvad egendom – som var den rättsregel som hade till syfte att ge rättigheter till enskilda rättssubjekt. Stadgan riktar sig visserligen inte till medlemsstaterna men den riktar sig däremot till unionsinstitutionerna, även när de handlar utanför unionens rättsliga ramar, vilket är fallet med ESM. Kommissionen är således skyldig att säkerställa att ett sådant avtal är förenligt med de grundläggande rättigheter som garanteras i stadgan. Domstolen fann likväl att detta villkor för att unionen ska ådra sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar inte var uppfyllt i det aktuella fallet. Ingåendet av det aktuella avtalet tillgodoser nämligen ett mål av allmänintresse som eftersträvas av unionen, nämligen att trygga stabiliteten hos banksystemet i euroområdet som helhet. Med beaktande av det målet och arten av de granskade åtgärderna och med hänsyn till den överhängande risken för ekonomiska förluster som insättarna skulle ha åsamkats om de båda berörda bankerna hade försatts i konkurs, kan åtgärderna inte anses medföra ett oproportionerligt och oacceptabelt ingrepp som påverkar själva innehållet i klagandenas rätt till egendom och kan följaktligen inte anses utgöra omotiverade inskränkningar i denna rättighet.

I domen **Dowling m.fl.** (C-41/15, [EU:C:2016:836](#)), som meddelades den 8 november 2016, tog domstolen (stora avdelningen) ställning till *huruvida den kapitalökning i en bank som irländska offentliga myndigheter ålagt genom ett föreläggande utan föregående samtycke från bankens bolagsstämma i en situation där det finns en allvarlig störning i en medlemsstats ekonomi och finansiella system är förenlig med unionsrätten*. Det nationella målet rörde en tvist mellan, å ena sidan, bolagsmännen och aktieägarna i ett bolag som innehade ett kreditinstitut och, å andra sidan, den irländska finansministern angående upphävande av det föreläggande som High Court meddelat på begäran av finansministern. Genom föreläggandet hade bolaget ålagts att öka sitt kapital och att till förmån för ministern ge ut nya aktier mot ett vederlag som understeg deras nominella belopp. Denna åtgärd, som syftade till rekapitalisering av nämnda kreditinstitut, hade antagits inom ramen för rekapitaliseringen av inhemska banker i enlighet med de åtaganden som följde av genomförandebeslut 2011/77 om beviljande av ekonomiskt bistånd från unionen till Irland.⁸⁶

I det avseendet angav domstolen att direktiv 77/91⁸⁷ syftar till att säkerställa ett minimum av likvärdigt skydd för aktieägarna och aktiebolagens borgenärer. De åtgärder som föreskrivs i detta direktiv i fråga om bildande av aktiebolag samt i fråga om bevarande, ökning och minskning av aktiekapitalet syftar till att säkerställa ett sådant skydd mot handlingar som vidtas av organen i dessa bolag varför de rör det sätt på vilket aktiebolag normalt fungerar.

Det föreläggande som var aktuellt i det nationella målet utgjorde emellertid en exceptionell åtgärd som vidtagits i en situation där det fanns en allvarlig störning i en medlemsstats ekonomi och finansiella system och som syftar till att komma till rätta med en systemrisk och till att bevara den finansiella stabiliteten i unionen. Direktiv 77/91 utgör följaktligen inte hinder för en sådan exceptionell åtgärd vilken, i en sådan allvarlig ekonomisk situation som den som var för handen i det nationella målet, antas av de nationella

86| Rådets genomförandebeslut 2011/77/EU av den 7 december 2010 om beviljande av ekonomiskt bistånd från unionen till Irland (EUT L 30, 2011, s. 34).

87| Rådets andra direktiv 77/91/EEG av den 13 december 1976 om samordning av de skyddsåtgärder som krävs i medlemsstaterna av de i artikel 58 andra stycket FEUF avsedda bolagen i bolagsmännens och tredje mans intressen när det gäller att bilda ett aktiebolag samt att bevara och ändra dettas kapital, i syfte att göra skyddsåtgärderna likvärdiga (EGT L 26, 1977, s. 1; svensk specialutgåva, område 17, volym 1, s. 7).

myndigheterna utan föregående samtycke från ett bolags bolagsstämma i syfte att förhindra en systemrisk för unionen. Även om det finns ett tydligt allmänintresse av att säkerställa ett starkt och konsekvent skydd för aktieägare och borgenärer i hela unionen, kan det intresset inte i alla situationer äga företräde framför allmänintresset av att säkerställa stabiliteten i det finansiella system som inrättats genom unionsfördragen.

XVI. SOCIALPOLITIK

Inom det socialpolitiska området kan två domar angående åldersdiskriminering nämnas.

I domen **DI** (C-441/14, [EU:C:2016:278](#)), meddelad den 19 april 2016 (stora avdelningen), fann domstolen att det är möjligt att åberopa den allmänna principen om förbud mot diskriminering på grund av ålder, såsom den kommit till uttryck i direktiv 2000/78,⁸⁸ även i en tvist mellan enskilda, och preciserade den nationella domstolens skyldigheter för det fall en nationell rättsregel strider mot unionsrätten. Det nationella målet rörde giltigheten av en nationell rättsregel, enligt vilken en arbetstagare inte var berättigad till avgångsvederlag om han eller hon hade rätt till tjänstepension från arbetsgivaren enligt ett pensionssystem som denna arbetstagare hade anslutit sig till innan han eller hon uppnått 50 års ålder, oberoende av om arbetstagaren valde att stanna kvar på arbetsmarknaden eller att gå i pension.

Domstolen angav inledningsvis att direktiv 2000/78 endast konkretiserar den allmänna principen om förbud mot diskriminering på grund av ålder såvitt gäller frågor som rör arbetslivet och att denna princip följaktligen även kan åberopas, i en tvist mellan enskilda, mot en nationell ordning som den som var aktuell i målet.

Domstolen erinrade därefter om att medlemsstaternas skyldighet att uppnå det resultat som föreskrivs i direktiv även gäller domstolarna. I detta hänseende klargjorde domstolen att kravet på konform tolkning innefattar en skyldighet för de nationella domstolarna att, i förekommande fall, ändra fast rättspraxis om denna grundas på en tolkning av nationell rätt som är oförenlig med ett direktivs syfte. Nämda skyldighet påverkas varken av rättssäkerhetsprincipen, principen om skydd för berättigade förväntningar eller av möjligheten för en enskild att begära skadestånd från den berörda medlemsstaten för åsidosättande av unionsrätten.

I domen **Salaberria Sorondo** (C-258/15, [EU:C:2016:873](#)), meddelad den 15 november 2016, uttalade sig domstolen (stora avdelningen) angående en *diskriminering på grund av ålder i samband med att en rekrytering av polismän begränsades till att avse sökande under en viss åldersgräns*. Målet rörde ett uttagningsprov för rekrytering av poliser till den autonoma regionen Baskiens polismyndighet, i vilket det krävdes att sökandena ännu inte fyllt 35 år. Den berörda, som är äldre än 35 år, hävdade att det kravet stred mot, bland annat, direktiv 2000/78.⁸⁹

Domstolen fann att artikel 2.2 jämförd med artikel 4.1 i direktiv 2000/78 inte utgör hinder för en nationell lagstiftning som fastställer en högsta åldersgräns på 35 år för rekrytering av poliser till en poliskår, vilka har att utföra samtliga de operativa och verkställande uppgifter som ankommer på denna. Att ha den specifika fysiska förmåga som krävs för att kunna uppfylla de tre centrala uppgifterna för den autonoma regionens polismyndighet, det vill säga att säkerställa skydd för personer och egendom, garantera att var och en kan utöva sina fri- och rättigheter och vaka över medborgarnas säkerhet kan följaktligen anses utgöra ett verkligt

88 | Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (EUT L 303, 2000, s. 16, och rättelse i EUT L 2, 2001, s. 42).

89 | Rådets direktiv 2000/78/EG av den 27 november 2000 om inrättande av en allmän ram för likabehandling i arbetslivet (EUT L 303, 2000, s. 16, och rättelse i EUT L 2, 2001, s. 42).

och avgörande yrkeskrav, i den mening som avses i artikel 4.1 i direktiv 2000/78, för att utöva detta yrke. En sådan lagstiftning som den som var i fråga i målet kan anses dels lämplig för syftet att säkerställa att polisverksamheten i fråga är funktionsduglig och välfungerande, dels inte gå utöver vad som krävs för att nå detta syfte. Detta syfte ställer nämligen krav på en jämn åldersfördelning, vilket innebär att de särskilda fysiska förmågorna inte ska betraktas som oföränderliga vid tidpunkten för uttagningsprovet, utan att de tvärtom ska betraktas som dynamiska, med beaktande av även de tjänsteår som följer efter det avklarade uttagningsprovet.

XVII. KONSUMENTSKYDD

Inom området för konsumentskydd förtjänar fem domar särskild uppmärksamhet. Den första rör konsumentkreditavtal, de tre följande oskäligen avtalsvillkor och särskilt de nationella domstolarnas prövningsbehörighet och den sista rör närings- och hälsopåståenden om livsmedel.

I domen **Gutiérrez Naranjo m.fl.** (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, [EU:C:2016:980](#)), meddelad den 21 december 2016, uttalade sig domstolen (stora avdelningen) om en *nationell rättspraxis som tidsmässigt begränsade en konsumenters rätt till återbetalning av belopp som felaktigt betalats på grund av ett oskäligt avtalsvillkor i den mening som avses i direktiv 93/13 om oskäligen villkor i konsumentavtal*.⁹⁰ De nationella målen rörde villkor i avtal om konsumenthypotekslån, som föreskrev en lägsta ränta under vilken den rörliga räntan inte fick sjunka. Även om villkor om "räntegolv" i en tidigare dom av den nationella högsta domstolen hade konstaterats vara oskäligen, mot bakgrund av EU-domstolens rättspraxis angående tolkningen av direktiv 93/13, hade denna domstol på ett generellt sätt begränsat verkan av villkorets återgång på grund av ogiltigförklaringen av dessa avtalsvillkor till belopp som felaktigt betalats efter dagen för domstolens prejudicerande dom. De hänskjutande domstolarna, vid vilka konsumenter som berördes av tillämpningen av sådana villkor om "räntegolv" hade väckt talan, ställde frågan om en sådan tidsbegränsning av ogiltigförklaringens verkan är förenlig med direktiv 93/13.

I sin dom påpekade domstolen att en fastställelse av att ett avtalsvillkor är oskäligt i den mening som avses i direktiv 93/13 innebär att konsumentens situation ska återställas till den situation som konsumenten hade befunnit sig i om avtalsvillkoret inte hade förelegat. I förevarande fall borde konstaterandet av att villkoren om "räntegolv" var oskäligen följaktligen leda till återbäring av de prestationer som näringsidkaren felaktigt erhållit, till konsumentens nackdel. Domstolen preciserade i detta avseende att även om en nationell domstol, av rättssäkerhetshänsyn, kan förordna om att dess dom inte ska påverka situationer som slutgiltigt fastställts genom tidigare domstolsavgöranden, så ankommer det däremot enbart på EU-domstolen att besluta om de tidsmässiga begränsningar som ska göras av EU-domstolens tolkning av en unionsrättslig regel. Eftersom begränsningen i tiden av de rättsverkningar som följer av den nationella högsta domstolens konstaterande att villkor om "räntegolv" är ogiltiga medför att konsumenterna fräntas rätten att erhålla full återbäring av belopp som erlagts felaktigt, så ger ogiltigförklaringen endast ett ofullständigt och otillräckligt skydd för konsumenterna. En sådan begränsning utgör, under dessa omständigheter, inte en lämplig eller verkningsfull åtgärd för att få användningen av denna typ av villkor att upphöra, vilket strider mot vad som föreskrivs i direktivet. Domstolen fann således att unionsrätten utgör hinder för en sådan tidsbegränsning av verkan av avtalets återgång på grund av ogiltigförklaring av ett oskäligt avtalsvillkor.

I domen **Radlinger och Radlingerová** (C-377/14, [EU:C:2016:283](#)), meddelad den 21 april 2016, preciserade domstolen den *nationella domstolens behörighet att, i samband med ett insolvensförfarande, ex officio pröva huruvida näringsidkare har iakttagit unionsbestämmelser på området för konsumentskydd*. Det nationella målet

90 | Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29).

rörde tjeckisk lagstiftning, enligt vilken nationella domstolar inte har en sådan behörighet med avseende på avtalsvillkor i ett konsumentkreditavtal.

Domstolen fann först att artikel 7.1 i direktiv 93/13 om oskäliga villkor i konsumentavtal⁹¹ inte utgjorde hinder för en nationell lagstiftning, enligt vilken en sådan prövning av dessa avtal inte får göras, trots att domstolen har tillgång till sådana uppgifter om de faktiska eller rättsliga omständigheterna som är nödvändiga i detta hänseende, och enligt vilken denna domstol endast får pröva vissa fordringar, och detta endast på grund av ett begränsat antal invändningar. Domstolen fastställde därefter att den nationella domstol, som ska pröva ett mål som avser fordringar som grundas på ett sådant avtal, enligt artikel 10.2 i direktiv 2008/48 om konsumentkreditavtal,⁹² även är skyldig att ex officio undersöka huruvida den information angående krediten (såsom den effektiva årliga räntan) som ska ges i avtalet har angetts på ett klart och kortfattat sätt. Den nationella domstolen är skyldig att fastställa vilka följderna blir enligt nationell rätt av att denna skyldighet har åsidosatts. De sanktioner som tillämpas i detta sammanhang ska vara effektiva, proportionerliga och avskräckande, i den mening som avses i artikel 23 i direktiv 2008/48.

Domstolen preciserade vidare att begreppet "sammanlagt kreditbelopp", som ska anges i kreditavtalet, inte kan innefatta belopp som ingår i konsumentens "sammanlagda kreditkostnad", såsom administrativa kostnader, räntor, avgifter och andra typer av kostnader som konsumenten är skyldig att betala. Den omständigheten att dessa belopp felaktigt hänförs till det sammanlagda kreditbeloppet medför att den effektiva räntan anges med en lägre procentsats, och påverkar, följaktligen, riktigheten av de uppgifter som kreditgivaren är skyldig att ange i kreditavtalet. Slutligen fastställde domstolen att den nationella domstolen, när det gäller bedömningen av om det avtalsvite som en konsument som inte fullgör sina skyldigheter ska betala är oskäligt, är skyldig att beräkna den sammanlagda effekten av samtliga villkor i avtalet och att, när den finner att flera villkor i ett sådant avtal är oskäligen, underlåta att tillämpa samtliga dessa villkor och inte endast vissa av dem.

I domen *Finanmadrid EFC* (C-49/14, [EU:C:2016:98](#)), som meddelades den 18 februari 2016, preciserade domstolen omfattningen av den nationella domstolens behörighet att, i samband med ett förfarande för betalningsföreläggande, pröva giltigheten av ett oskäligt avtalsvillkor i ett konsumentavtal. Detta mål rörde spansk lagstiftning, enligt vilken det inte – förutom i undantagsfall – ska ske någon prövning vid nationell domstol inom ramen för förfarandet för betalningsföreläggande och enligt vilken den nationella domstolen inte heller ex officio får pröva om det finns oskäligen avtalsvillkor i samband med verkställigheten av betalningsföreläggandet.

Domstolen fann i detta hänseende att en konsument kan ställas inför en exekutionstitel, utan att det säkerställs att en prövning av om de aktuella villkoren är oskäligen kan ske vid något tillfälle under förfarandet. Detta sker när genomförandet och beskaffenheten av förfarandet för betalningsföreläggande – om det inte föreligger sådana förhållanden som innebär att det ska ske en prövning i domstol – medför att förfarandet avslutas utan att det ges någon möjlighet till prövning av huruvida det finns oskäligen avtalsvillkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument och när den domstol vid vilken talan har väckts om verkställighet av ett betalningsföreläggande inte är behörig att ex officio pröva om det finns sådana villkor. En sådan processuell ordning undergräver effektiviteten av det skydd som ges genom direktiv 93/13. Ett effektivt skydd av dessa rättigheter kan endast säkerställas om nämnda processrättsliga system tillåter en prövning ex officio av huruvida villkoren i det berörda avtalet eventuellt är oskäligen, antingen i samband med förfarandet för betalningsföreläggande eller i samband med förfarandet för verkställighet av betalningsföreläggandet.

91 | Rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, s. 29).

92 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008 s. 66, och rättelser i EUT L 207, 2009, s. 14, EUT L 199, 2010, s. 40, EUT L 234, 2011, s. 46).

Denna bedömning kan, enligt domstolen, inte ifrågasättas när den nationella processrätten tillerkänner ett beslut som fattats av den myndighet vid vilken ansökan om betalningsföreläggande gjorts rättskraft och motsvarande verkan som ett domstolsavgörande. En sådan lagstiftning kan nämligen inte anses förenlig med effektivitetsprincipen, eftersom den, i ett förfarande som inletts av en näringsidkare och i vilket en konsument är svarande, gör det omöjligt eller orimligt svårt att tillämpa det skydd som direktiv 93/13 syftar till att ge dessa sistnämnda.

I domen **Verein für Konsumenteninformation** (C-127/15, [EU:C:2016:934](#)), som meddelades den 8 december 2016, fick domstolen tillfälle att precisera dels *tillämpningsområdet för direktiv 2008/48*,⁹³ dels *de undantag från skyldigheten att lämna förhandsinformation till konsumenten som föreskrivs i detta direktiv*. Parter i det nationella målet var en förening för konsumentinformation och ett inkassoföretag och målet rörde inkassoföretagets praxis att ingå avbetalningsavtal om betalningsansånd, utan att tillhandahålla konsumenterna förhandsinformation.

Eftersom direktiv 2008/48 inte är tillämpligt på ränte- och avgiftsfria kreditavtal, preciserade domstolen först att ett avtal om avbetalning av en kredit som ingåtts mellan konsumenten och kreditgivaren via ett inkassoföretag inte är "kostnadsfritt", då konsumenten genom detta avtal åtar sig att återbetala det totala kreditbeloppet samt att betala räntor och avgifter som inte föreskrevs i det ursprungliga avtalet innehållande villkoren för den beviljade krediten. Det förhållandet att de ackumulerade beloppen avseende räntor och avgifter som följer av ett sådant avtal inte överstiger de som hade kunnat utkrävas i avsaknad av ett avtal mellan parterna i enlighet med den nationella lagstiftningen kan inte leda till någon annan slutsats.

Domstolen fann vidare att ett inkassoföretag som på en kreditgivares vägnar ingår avtal om avbetalning av en obetald kredit, men som endast medverkar subsidiärt som kreditförmedlare, ska anses vara en "kreditförmedlare" i den mening som avses i direktiv 2008/48 och är således inte skyldigt att tillhandahålla konsumenter förhandsinformation i enlighet med artiklarna 5 och 6 i direktivet. Domstolen påpekade emellertid att detta undantag från skyldigheten att tillhandahålla förhandsinformation inte påverkar omfattningen av det konsumentskydd som föreskrivs i direktiv 2008/48 och inte heller kreditgivarens ansvar för att säkerställa att konsumenten får den förhandsinformation som avses i artiklarna 5 och 6 i direktivet.

Slutligen, i domen **Verband Sozialer Wettbewerb** (C-19/15, [EU:C:2016:563](#)), som meddelades den 14 juli 2016, prövade domstolen huruvida *närings- eller hälsopåståenden om livsmedel, i ett meddelande av kommersiell art, som uteslutande riktade sig till yrkesverksamma i hälso- och sjukvården omfattades av tillämpningsområdet för förordning nr 1924/2006*⁹⁴. Parterna i det nationella målet var en förening för skydd av konkurrensen och ett bolag som saluför ett kosttillskott och rörde en reklamförsändelse som bolaget skickat ut till enbart läkare. Föreningen gjorde bland annat gällande att denna försändelse innehöll hälsopåstående som är förbjudna enligt förordning nr 1924/2006.

I sin dom fann domstolen att närings- eller hälsopåståenden utgör kommersiella meddelanden som omfattas av tillämpningsområdet för förordning nr 1924/2006, även om meddelandet inte riktar sig till slutkonsumenten utan uteslutande till yrkesverksamma i hälso- och sjukvården. Begreppet "kommersiellt meddelande", i den mening som avses i förordningen, avser bland annat ett meddelande i form av reklam för livsmedel som syftar till att direkt eller indirekt marknadsföra dessa livsmedel. Ett sådant meddelande kan dock även anta formen av ett reklambrev som livsmedelsföretagare riktar till yrkesverksamma inom hälso-

93| Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/48/EG av den 23 april 2008 om konsumentkreditavtal och om upphävande av rådets direktiv 87/102/EEG (EUT L 133, 2008, s. 66).

94| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1924/2006 av den 20 december 2006 om näringspåståenden och hälsopåståenden om livsmedel (EGT L 404, 2006, s. 9, och rättelse i EUT L 12, 2007, s. 3).

och sjukvården, i den mening som avses i förordningen, i syfte att dessa yrkesverksamma, i förekommande fall, ska rekommendera sina patienter att köpa och/eller konsumera nämnda livsmedel.

Det kan dessutom inte uteslutas att yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården själva vilseleds av näringspåståenden eller hälsopåståenden som är felaktiga, tvetydiga eller vilseledande och att de riskerar att, i god tro, vidarebefordra felaktig information till slutkonsumenterna. Domstolen anser därför att tillämpningen av förordning nr 1924/2006 på näringspåståenden eller hälsopåståenden i ett kommersiellt meddelande riktat till yrkesverksamma inom hälso- och sjukvården bidrar till att säkerställa en hög konsumentskyddsnivå på den inre marknaden.

XVIII. MILJÖ

I domen *Lesoochranárske zoskupenie VLK* (C-243/15, [EU:C:2016:838](#)), meddelad den 8 november 2016, prövade domstolen (stora avdelningen) huruvida artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, jämförd med artikel 9 i Århuskonventionen,⁹⁵, utgör hinder för nationella processuella bestämmelser angående verkningarna av att en miljöorganisation väcker talan mot ett beslut om tillstånd till ett projekt. Bakgrunden till det nationella målet var att en miljöorganisation nekades ställning som part i ett administrativt förfarande angående tillstånd, enligt artikel 6.3 i direktiv 92/43,⁹⁶ till ett projekt som skulle genomföras inom ett skyddat område. Eftersom organisationens överklagande av avslagsbeslutet hade avslagits med motiveringen att det administrativa ärendet slutligt avgjorts i sak innan ett slutligt beslut hade fattats angående organisationens ställning som "part i förfarandet", frågade den hänskjutande domstolen om unionsrätten utgör hinder för en sådan tolkning av de processrättsliga bestämmelserna, samtidigt som den nämnde att det fanns en annan typ av talan som organisationen hade kunnat väcka i sakfrågan efter det att det administrativa tillståndsbeslutet hade fattats.

Domstolen erinrade i detta hänseende om att en miljöorganisation som uppfyller de krav som anges i artikel 2.5 i Århuskonventionen, enligt artikel 6 i konventionen, har rätt att delta i ett förfarande som ska leda fram till ett beslut angående en ansökan om tillstånd för ett projekt som kan ha betydande påverkan på miljön, såvitt något av de beslut som avses i artikel 6.3 i direktiv 92/43 ska fattas i samband med detta förfarande. När det gäller rätten till ett effektivt rättsmedel, vilken föreskrivs i artikel 47 i stadgan, påpekade domstolen att beslut som fattas av nationella myndigheter inom ramen för artikel 6.3 i direktiv 92/43 omfattas av tillämpningsområdet för artikel 9.2 i Århuskonventionen. Denna bestämmelse avgränsar det utrymme för skönsmässig bedömning som medlemsstaterna har när de fastställer de närmare bestämmelserna avseende rättsmedel i syfte att "ge den berörda allmänheten ... en omfattande tillgång till rättslig prövning".

Domstolen fann därför att artikel 47 i stadgan, jämförd med artikel 9.2 och 9.4 i Århuskonventionen, i den mån den föreskriver rätten till ett effektivt domstolsskydd – på ett sätt som säkerställer en omfattande tillgång till domstolsprövning – utgör hinder för att en miljöorganisations ansökan om att få ställning som part i förfarandet avslås med motiveringen att det aktuella administrativa förfarandet har avslutats. Domstolen påpekade i detta hänseende att om organisationen hade beviljats ställning som part i det administrativa förfarandet skulle den ha kunnat delta mer aktivt i beslutsprocessen och på ett mer relevant sätt kunnat utveckla sina argument angående riskerna för skada på det skyddade området till följd av det planerade

95 | Konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor, som undertecknades i Århus den 25 juni 1998 och godkändes på Europeiska gemenskapens vägnar genom rådets beslut 2005/370/EG av den 17 februari 2005 (EUT L 124, s. 1).

96 | Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (EGT L 206, s. 7, svensk specialutgåva, område 15, volym 11, s. 114), senast ändrat genom rådets direktiv 2013/17/EU av den 13 maj 2013 om anpassning av vissa direktiv på miljöområdet med anledning av Republiken Kroatians anslutning (EUT L 158, 2013, s. 193).

projektet, vilka borde ha beaktats av de nationella myndigheterna innan projektet beviljades tillstånd och genomfördes. Domstolen fann vidare att eftersom det är nödvändigt att ha ställning som "part i förfarandet" för att kunna väcka en talan om upphävande av beslutet om tillstånd till ett projekt som skulle genomföras inom ett skyddat område, strider det förhållandet att det administrativa tillståndsförfarandet avslutas innan ansökan om att få ställning som part har prövats mot de ovannämnda bestämmelserna i stadgan och i Århuskonventionen.

Genom domen ***Borealis Polyolefine m.fl.*** (C-191/14, C-192/14, C-295/14, C-389/14 och C-391/14–C393/14, [EU:C:2016:311](#)), meddelad den 28 april 2016, uttalade sig domstolen angående *giltigheten av artikel 15.3 i beslut 2011/278⁹⁷, samt artikel 4 och bilaga II i beslut 2013/448.⁹⁸ I det nationella målet hade flera företag bestridit giltigheten av de nationella besluten om tilldelning av utsläppsrätter för växthusgaser för perioden 2013–2020*. Dessa nationella beslut hade antagits med tillämpning av den enhetliga sektorsövergripande korrigeringsfaktor som föreskrivs i artikel 10a.5 i direktiv 2003/87,⁹⁹ det vill säga, den korrigeringsfaktor som används när den kvantitet gratis utsläppsrätter som tilldelas medlemsstaterna provisoriskt är högre än den högsta kvantitet gratis utsläppsrätter som fastställts av kommissionen. Till stöd för sina överklaganden gjorde klagandena bland annat gällande att besluten 2011/278 och 2013/448, som innehåller genomförandebestämmelser för direktiv 2003/87, var delvis ogiltiga.

Domstolen konstaterade först att beslut 2011/278, vilket utesluter beaktandet av utsläpp från elproducenter vid fastställandet av det högsta årliga antalet gratis utsläppsrätter, är giltigt. Det följer nämligen av direktiv 2003/87 att utsläpp som genererats av elproducenter aldrig beaktas i detta syfte, tvärt emot utsläpp som genererats av industrianläggningar. Den asymmetriska behandlingen av dessa utsläpp är, enligt domstolen, förenlig med det huvudsakliga målet med direktiv 2003/87, vilket är att minska utsläppen av växthusgaser.

Domstolen utgick därefter från sammanhanget i och ändamålet med direktiv 2003/87 och fann, med avseende på giltigheten av bestämmelserna i beslut 2013/448, i vilket den enhetliga sektorsövergripande korrigeringsfaktorn för 2013–2020 fastställts, att kommissionen, när den fastställer den högsta årliga kvantiteten utsläppsrätter, är skyldig att endast beakta utsläpp från anläggningar som deltagit i gemenskapssystemet från och med år 2013. Eftersom kommissionen hade beaktat uppgifter från vissa medlemsstater avseende utsläpp som genererats av nya verksamheter i anläggningar som redan före 2013 deltog i systemet för handel med utsläppsrätter, konstaterade domstolen att det inte var förenligt med kraven i artikel 10a i direktiv 2003/87 att ta med dessa vid beräkningen av den högsta årliga kvantiteten utsläppsrätter och att även den korrigeringsfaktor som fastställts i artikel 4 och i bilaga II till beslut 2013/448 stred mot direktivet. Domstolen fastställde därför att artikel 4 i och bilaga II till beslut 2013/448 var ogiltiga.

Domstolen begränsade dock verkningarna av ogiltigförklaringen i tiden för att ta hänsyn till risken för betydande återverkningar på ett stort antal rättsförhållanden som ingått i god tro och till de ändamål som eftersträvas med direktiv 2003/87.

97| Kommissionens beslut 2011/278/EU av den 27 april 2011 om fastställande av unionstäckande övergångsbestämmelser för harmoniserad gratis tilldelning av utsläppsrätter enligt artikel 10a i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/87/EG (EUT L 130, 2011, s. 1).

98| Kommissionens beslut av den 5 september 2013 om nationella genomförandeåtgärder för övergångsutdelningen av gratis utsläppsrätter för växthusgaser i enlighet med artikel 11.3 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/87/EG (EUT L 240, 2013, s. 27).

99| Europaparlamentets och rådets direktiv 2003/87/EG av den 13 oktober 2003 om ett system för handel med utsläppsrätter för växthusgaser inom gemenskapen och om ändring av rådets direktiv 96/61/EG (EUT L 275, 2003, s. 32), i dess lydelse enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/29/EG av den 23 april 2009 (EUT L 140, 2009, s. 63).

XIX. INTERNATIONELLA AVTAL

Vad gäller internationella avtal ska tre domar rörande olika associeringsavtal nämnas.

I domen **Genc** (C-561/14, [EU:C:2016:247](#)), som meddelades den 12 april 2016, tolkade domstolen (stora avdelningen) den "standstill"-klausul som återfinns i artikel 13 i beslut nr 1/80 av associeringsrådet EEG-Turkiet¹⁰⁰ enligt vilken medlemsstaterna och Turkiet inte får införa nya begränsningar så vitt avser villkoren för tillträde till anställning för arbetstagare och deras familjemedlemmar som uppehåller sig inom respektive lands territorium i enlighet med gällande lagstiftning. I det nationella målet hade ett underårigt barn, som var turkisk medborgare och var bosatt i Turkiet ansökt om uppehållstillstånd i Danmark. Barnets far, som också var turkisk medborgare, hade permanent uppehållstillstånd i Danmark där han var stadigvarande bosatt och hade anställning. De danska myndigheterna avlog ansökan om uppehållstillstånd på grundval av en nationell bestämmelse som införts efter den tidpunkt då beslut nr 1/80 trädde i kraft i Danmark.¹⁰¹ Enligt den bestämmelsen måste det underåriga barnet, för att familjeåterförening ska beviljas, ha tillräcklig anknytning till Danmark vilket inte är fallet om ansökan ges in två år efter det att föräldern erhöll uppehållstillstånd.

Med hänvisning till den tolkning som gjorts i domen *Dogan*¹⁰², fann domstolen att en nationell lagstiftning som försvårar familjeåterförening genom att skärpa villkoren för den första inresan i den berörda medlemsstaten för underåriga barn till turkiska medborgare som är bosatta i denna medlemsstat i egenskap av arbetstagare, i förhållande till de bestämmelser som var tillämpliga när beslut nr 1/80 trädde i kraft, och som är ägnade att påverka dessa turkiska medborgares utövande av en ekonomisk verksamhet, utgör en ny begränsning av dessa medborgares utövande av den fria rörligheten för arbetstagare.

Målet att uppnå en lyckad integrering av det underåriga barnet kan visserligen utgöra ett tvingande skäl av allmänintresse som kan motivera en sådan åtgärd. Den omständigheten att kravet på en tillräcklig anknytning i värdlandet inte ska bedömas utifrån barnets personliga situation utan utifrån ett kriterium som inte har samband med utsikterna att uppnå en lyckad integration i den berörda medlemsstaten, såsom den tid som har förflutit från det att den berörda föräldern erhöll permanent uppehållstillstånd och det datum då ansökan om familjeåterförening ingavs kan ge upphov till diskriminering som inte är berättigad enligt unionsrätten.

I domen **SECIL** (C-464/14, [EU:C:2016:896](#)), meddelad den 24 november 2016, uttalade sig domstolen om den *samtidiga tillämpningen av EUF-fördraget och associeringsavtalen mellan Europa och Medelhavsområdet, närmare bestämt avtalen mellan EG och Tunisien*¹⁰³ respektive *EG och Libanon*¹⁰⁴, vilka bland annat är avsedda att fastställa villkoren för en *gradvis liberalisering av handeln med kapital*. Inom ramen för ett mål mellan ett bolag hemmahörande i Portugal och de portugisiska skattemyndigheterna ombads domstolen att klargöra

100| Beslut nr 1/80 av den 19 september 1980 om utveckling av associeringen och som fogats till avtalet om upprättandet av en associering mellan Europeiska ekonomiska gemenskapen och Turkiet, vilket undertecknades den 12 september 1963 i Ankara av Republiken Turkiet, å ena sidan, och av medlemsstaterna i EEG och gemenskapen, å andra sidan, och vilket ingicks, godkändes och bekräftades för gemenskapens räkning genom rådets beslut 64/732/EEG av den 23 december 1963 (EGT 217, 1964, s. 3685).

101| 9 § stycke 13 i den danska utlänningslagen, som infördes genom lag nr 427 av den 9 juni 2004.

102| Domstolens dom av den 10 juli 2014, *Dogan* (C-138/13, [EU:C:2014:2066](#)).

103| Europa-Medelhavsavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Tunisien, å andra sidan, undertecknat i Bryssel den 17 juli 1995 och godkänt på Europeiska gemenskapens och Europeiska kol- och stålgemenskapens vägnar genom rådets och kommissionens beslut 98/238/EG, EKSG av den 26 januari 1998 (EGT L 97, 1998, s. 1).

104| Europa-Medelhavsavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskapen och dess medlemsstater, å ena sidan, och Republiken Libanon, å andra sidan, undertecknat i Luxemburg den 17 juni 2002 och godkänt på Europeiska gemenskapens vägnar genom rådets beslut 2006/356/EG av den 14 februari 2006 (EUT L 143, 2006, s. 1).

huruvida skattebestämmelser enligt vilka ett sådant bolag, på vissa villkor, från sitt beskattningsunderlag får dra av utdelning som det erhåller från ett bolag med hemvist i denna medlemsstat men inte utdelning från ett bolag med hemvist i Tunisien eller Libanon strider mot de båda ovannämnda avtalen liksom mot artiklarna 63–65 FEUF.

Efter att ha analyserat avtalens mål eller syfte fann domstolen att artikel 34 i avtalet mellan EG och Tunisien och artikel 31 i avtalet mellan EG och Libanon, vilka rör den fria rörligheten för kapital, har direkt effekt. Domstolen konstaterade vidare att den aktuella nationella lagstiftningen kan avhålla bolag med hemvist i Portugal från att investera sitt kapital i bolag som är etablerade i tredjeländer, såsom Republiken Tunisien och Republiken Libanon och utgör följaktligen en restriktion för den fria rörligheten för kapital inte enbart enligt artikel 63 FEUF, utan även enligt bestämmelserna i de nämnda avtalen.

Enligt domstolen kan emellertid en sådan restriktion vara motiverad av tvingande skäl av allmänintresse hänförliga till behovet av att säkerställa effektiva skattekontroller. Detta skulle kunna vara fallet om det visar sig vara omöjligt för skattemyndigheterna i den berörda medlemsstaten att få sådana upplysningar av det berörda tredjelandet på grundval av vilka det kan kontrolleras att samtliga villkor för rätten att dra av utdelning som uppbärs av ett bolag med hemvist i den medlemsstaten är uppfyllda. Domstolen preciserade dock samtidigt att ett beslut att neka partiellt avdrag – vilket i princip är tillämpligt när inkomsterna härrör från vinster som faktiskt inte har beskattats – inte kan motiveras av behovet av att säkerställa effektiva skattekontroller när detta partiella avdrag kan tillämpas i situationer där det utdelande bolagets skattskyldighet, i den stat där det har sin hemvist, inte kan kontrolleras.

Vad gäller möjligheten, enligt artikel 64.1 FEUF, för en medlemsstat att i sina relationer med tredjeländer fortsätta att tillämpa restriktioner för vissa kapitalrörelser som strider mot artikel 63 FEUF i den mån restriktionerna var i kraft redan den 31 december 1993 angav domstolen att detta tidsmässiga villkor förutsätter att de bestämmelser som den aktuella restriktionen utgör en del av oavbrutet, från detta datum, har ingått i den berörda medlemsstatens rättsordning. I annat fall skulle en medlemsstat vid varje tidpunkt kunna återinföra restriktioner för kapitalrörelser till eller från tredjeländer som var i kraft i den nationella rättsordningen den 31 december 1993, men som inte bibehållits. I det avseendet slog domstolen fast att en medlemsstat avstår från befogenheten enligt artikel 64.1 FEUF om den, utan att formellt upphäva eller ändra befintlig lagstiftning, ingår ett internationellt avtal, såsom ett associeringsavtal, som innehåller en bestämmelse, som har direkt effekt, om *liberalisering av en av de kapitalkategorier som avses i denna artikel 64.1. Verkan av en sådan ändring av regelverket ska, såvitt avser möjligheten att återropa artikel 64.1 FEUF, följaktligen likställas med att det införts en ny lagstiftning som inte grundas på samma logik som den befintliga lagstiftningen.*

I domen **rådet/Front Polisario** (C-104/16 P, [EU:C:2016:973](#)), som meddelades den 21 december 2016, biföll domstolen (stora avdelningen) rådets överklagande av den dom¹⁰⁵ varigenom tribunalen delvis hade ogiltigförklarat beslut 2012/497¹⁰⁶ om godkännande på unionens vägnar av liberaliseringsavtalet mellan EU och Marocko genom vilket det tidigare associeringsavtalet ändras¹⁰⁷ och närmare bestämt bestämmelserna om liberalisering av handel med jordbruksprodukter, fisk och fiskeriprodukter. Klagande i målet var organisationen

105 | Tribunalens dom av den 10 december 2015, *Front Polisario/rådet* (T-512/12, [EU:T:2015:953](#)).

106 | Rådets beslut 2012/497/EU av den 8 mars 2012 om ingående av avtalet genom skriftväxling mellan Europeiska unionen och Konungariket Marocko om ömsesidiga liberaliseringsåtgärder angående jordbruksprodukter, bearbetade jordbruksprodukter, fisk och fiskeriprodukter, om ersättande av protokoll nr 1, 2 och 3 och deras bilagor samt om ändring av Europa–Medelhavsavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater, å ena sidan, och Konungariket Marocko, å andra sidan (EUT L 241, 2012, s. 2).

107 | Europa–Medelhavsavtalet om upprättande av en associering mellan Europeiska gemenskaperna och deras medlemsstater, å ena sidan, och Konungariket Marocko, å andra sidan undertecknat i Bryssel den 26 februari 1996 och godkänt på nämnda gemenskabers vägnar genom rådets och kommissionens beslut 2000/204/EG, EKS av den 24 januari 2000 (EGT L 70, 2000, s. 1).

Front Polisario, vars mål är att uppnå självständighet för Västsahara. Front Polisario kontrollerar en liten, mycket glest befolkad del av Västsahara som för närvarande till övervägande del kontrolleras av Marocko.

Vad gäller frågan om talan om ogiltigförklaring kunde tas upp till prövning fann domstolen att tribunalen hade gjort fel när den slog fast att liberaliseringsavtalet var tillämpligt på Västsahara. Det kunde således inte anses att Front Polisario hade ett berättigat intresse av att få saken prövad och talan om ogiltigförklaring skulle därmed avvisas.

Vad för det första gäller tolkningen av associeringsavtalet ansåg domstolen att tribunalen var skyldig att beakta inte enbart regeln om ärlig traktattolkning som anges i artikel 31.1 i Wienkonventionen¹⁰⁸, utan i det aktuella fallet även den i artikel 29 i Wienkonventionen kodifierade sedvanerättsliga principen om självbestämmande, enligt vilken ett avtal binder varje part endast med avseende på "dess territorium" om inget annat uttryckligen angetts, samt principen om traktaters relativa verkan. Enligt domstolen utgjorde dessa regler och principer hinder för att anse att Västsahara omfattas av associeringsavtalets territoriella tillämpningsområde därför att Västsaharas folk, i egenskap av "tredje part" måste samtycka till att avtalet genomfördes i det territoriet. Av den överklagade domen framgick emellertid inte att något sådant samtycke hade lämnats.

Vidare angav domstolen att associeringsavtalet och liberaliseringsavtalet utgör successiva traktater och att det sistnämnda ska gälla med förbehåll för det förstnämnda på sätt som avses i artikel 30.2 i Wienkonventionen. Med beaktande av detta samband ska de bestämmelser i associeringsavtalet som inte uttryckligen har ändrats genom liberaliseringsavtalet ha företräde vid tillämpningen av det sistnämnda avtalet, i syfte att förhindra att avtalen är oförenliga i något avseende. Följaktligen kunde liberaliseringsavtalet vid tidpunkten för dess ingående inte tolkas så, att dess tillämpningsområde omfattade Västsaharas territorium. Denna tolkning påverkas inte heller av förekomsten av en praxis som utvecklats efter associeringsavtalets ingående som bestod i att de marockanska myndigheterna sedan många år i praktiken tillämpade associeringsavtalets bestämmelser på Västsahara.

XX. GEMENSAM UTRIKES OCH SÄKERHETSPOLITIK

I domen *National Iranian Oil Company/rådet* (C-440/14, [EU:C:2016:128](#)), meddelad den 1 mars 2016, fastställde domstolen (stora avdelningen) efter överklagande den dom¹⁰⁹ varigenom tribunalen ogillade den talan om ogiltigförklaring som ett iranskt offentligt företag verksamt inom olje- och gasindustrin väckt mot *ett flertal beslut om frysning av tillgångar som rådet antagit på grund av att företaget ägdes och förvaltades av iranska staten och tillhålls av regeringen i Iran finansiella resurser*. I sitt överklagande gjorde det iranska företaget bland annat gällande att tribunalen hade gjort en felaktig rättstillämpning när den fann att rådet lagligen, i förordningen om antagande av restriktiva åtgärder mot Iran, kunde förbehålla sig befogenheten att själv anta den genomförandeförordning varigenom de aktuella restriktiva åtgärderna vidtogs. Klagandebolaget gjorde även gällande att tribunalen hade gjort fel genom att bekräfta att rådet hade rätt att besluta om frysningen av tillgångar med tillämpning av det rättsliga kriteriet avseende stöd till den iranska regeringen.

Domstolen ogillade överklagandet och angav att det förvisso i allmänhet ankommer på kommissionen att genomföra rådets förordningar men rådet kan emellertid förbehålla sig befogenheten att genomföra sina egna förordningar i särskilda vederbörligen motiverade fall. I det aktuella fallet hade rådet förbehållit sig befogenheten att vidta de mest känsliga restriktiva åtgärderna, nämligen att upprätta förteckningarna över

¹⁰⁸ | Wienkonventionen om traktaträtten av den 23 maj 1969 (United Nations Treaty Series, vol. 1155, s. 331).

¹⁰⁹ | Tribunalens dom av den 16 juli 2014, *National Iranian Oil Company/rådet* (T-578/12, [EU:T:2014:678](#)).

de fysiska eller juridiska personer vars tillgångar skulle frysas. Sådan frysning har betydande negativ inverkan på de berörda personernas liv och ekonomiska verksamhet och den ska vidtas skyndsamt enligt förfaranden, vilkas enhetliga tillämpning och koordinering bäst kan säkerställas av rådet. Domstolen slog således fast att rådet hade fog för att anse att de aktuella åtgärderna för frysning av penningmedel avsåg ett särskilt fall vilket berättigade rådet att förbehålla sig genomförandebefogenheten.

Vad gäller kriteriet för att fastställa vilka personer som skulle omfattas av frysningen av tillgångar fann domstolen att tribunalen hade gjort en korrekt tolkning av hur detta kriterium utvecklats. Domstolen betonade härvidlag att, såsom tribunalen helt korrekt hade funnit, hade rådet, från år 2012, rätt att utvidga kriteriet till att avse även fysiska eller juridiska personer som visserligen inte har något direkt eller indirekt samband med spridning av kärnmaterial men som kan främja denna genom att ge Irans regering resurser eller stöd som gör det möjligt för denna regering att fortsätta spridningen av kärnmaterial.

I dom **H/rådet och kommissionen** (C-455/14, [EU:C:2016:569](#)), meddelad den 19 juli 2016, upphävde domstolen det beslut¹¹⁰ varigenom tribunalen förklarade sig vara *obehörig att pröva en talan som väckts av en italiensk domare som utstationerats till Europeiska unionens polisuppdrag (EUPM) i Sarajevo. Talan avsåg ogiltigförklaring av två beslut av EUPM om omplacering av domaren vid polisuppdragets regionkontor*. Till stöd för sitt överklagande hade klaganden bland annat gjort gällande att tribunalen hade gjort sig skyldig till felaktig rättstillämpning när den fann att den saknade behörighet att pröva hennes talan.

Domstolen erinrade inledningsvis om att den i princip inte är behörig att pröva bestämmelser som rör den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken och konstaterade därefter att de omtvistade besluten hängde samman med en operativ insats från unionen som beslutats och genomförts inom ramen för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. En sådan omständighet innebar emellertid inte nödvändigtvis att unionsdomstolen saknade behörighet i det aktuella fallet. I enlighet med artikel 270 FEUF är unionsdomstolarna nämligen behöriga att avgöra varje talan som väckts av unionsanställda som har utstationerats till EUPM. Det framgår vidare av beslut 2009/906¹¹¹ att anställda som utstationerats av medlemsstaterna och de som utstationerats av unionsinstitutionerna är underkastade samma regler vad gäller deras tjänsteutövning i "insatsområdet". Begränsningen av domstolens behörighet vad gäller bestämmelserna rörande den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken utesluter således inte att domstolen är behörig att kontrollera administrativa åtgärder avseende anställda som utstationerats av medlemsstaterna för att tillgodose uppdragets behov i insatsområdet. Följaktligen är tribunalen och domstolen, inom ramen för ett överklagande, behöriga att kontrollera sådana åtgärder.

¹¹⁰ | Tribunalens beslut av den 10 juli 2014, *H/rådet m.fl.* (T-271/10, [EU:T:2014:702](#)).

¹¹¹ | Rådets beslut 2009/906/Gusp av den 8 december 2009 om Europeiska unionens polisuppdrag (EUPM) i Bosnien och Hercegovina (EUT L 322, 2009, s. 22).

C | VERKSAMHETEN VID DOMSTOLENS KANSLI ÅR 2016

av Timothy MILLETT, biträdande justitiesekreterare

Domstolens kansli ägnar merparten av sitt arbete åt att fullgöra sina tre huvudsakliga uppdrag enligt de texter som reglerar dess verksamhet.

Kansliet har enligt rättegångsreglerna ansvar för att ta emot, översända och bevara samtliga handlingar. Framför allt ser kansliet till att förfarandet förflyter på ett korrekt sätt och administrerar akterna i de mål som kommer in till domstolen. Kansliets arbete sträcker sig från tidpunkten då ansökan lämnas in till dess parterna delges det slutgiltiga avgörandet.

I arbetet med detta första uppdrag – och i förlängningen av det – håller kansliet nödvändig kontakt med parternas ombud och med utomstående beträffande pågående och avslutade mål. Kontakterna kan ske på samtliga Europeiska unionens officiella språk.

Slutligen står kansliet till domstolens ledamöters tjänst och bistår dem på alla sätt i deras arbete, såsom att handlägga de många olika processuella frågor som kan uppstå under ett förfarandes gång. Kansliets personal deltar även aktivt i förhandlingarna vid domstolen och i avdelningarnas administrativa möten. Likaså deltar kansliets ledning i arbetet i olika kommittéer, i synnerhet i den kommitté som ansvarar för att granska föreslagna ändringar i domstolens stadga och rättegångsregler.

Nedan följer en kortfattad redogörelse för det gångna årets verksamhetsstatistik. Redogörelsen syftar även till att belysa kansliets tre ovannämnda uppdrag för läsaren.

I. KORTFATTAD REDOGÖRELSE FÖR VERKSAMHETSSTATISTIKEN ÅR 2016

Såsom följer av vad som nämns ovan påverkas kansliets arbete direkt av antalet mål som anhängiggörs vid domstolen – något kansliet inte råder över – samt i viss utsträckning av antalet mål som domstolen avgör. I likhet med år 2015 har det gångna året präglats av en hög arbetstakt. Denna vittnar om såväl EU-rättens dynamik som om den vikt domstolen fäster vid att snabbt avgöra mål som underställts dess prövning.

Inkomna mål

År 2016 inkom 692 mål till domstolen. Antalet nya mål ligger således på en något lägre nivå än föregående år då ett rekordstort antal mål – 713 stycken – inkom. Vad som dock slår läsaren vid en genomgång av tabellerna nedan är fördelningen av mål utifrån måltyp. Bland de 692 mål som inkom år 2016 avsåg inte mindre än 470 mål begäran om förhandsavgörande, vilket motsvarar nära 70 procent av samtliga mål som underställts domstolen för prövning under året. Aldrig någonsin i domstolens historia har antalet mål som avser begäran om förhandsavgörande varit så högt. Med 35 mål ligger antalet fall av direkt talan (talan om ogiltigförklaring, passivitetstalan eller talan om fördragsbrott) däremot på en historiskt låg nivå medan antalet överklaganden (oberoende av ämnesområde), motsvarande 175 mål, minskade något. Minskningen förklaras delvis av att tribunalen avgjort ett färre antal mål på grund av den särskilda situation tribunalen befunnit sig i under år 2016 (många domare har lämnat sin tjänst och nya domare tillsatts vilket bland annat hänger samman med reformen av Europeiska unionens domstolsstruktur).

Förutom det stora antalet mål om begäran om förhandsavgörande som tillställts domstolen under år 2016 är det även intressant att notera varifrån de kommer. Domstolar i alla medlemsstater utom en har nämligen vänt sig till EU-domstolen år 2016 med frågor avseende unionsrättens tolkning och giltighet. Trenden speglar inte bara den allt större vikt detta förfarande har i stater som är medlemmar i Europeiska unionen sedan länge (ett stort antal begäran om förhandsavgörande under år 2016 kom från Tyskland, Italien eller Spanien), men även i stater som anslutit sig till unionen år 2004, år 2007 eller år 2013. Bulgariska domstolar framställde således begäran om förhandsavgörande i inte mindre än 18 mål år 2016 medan polska domstolar framställde en sådan begäran i 19 mål. Detta är det högsta antalet från Polen under ett och samma år sedan landet anslöt sig till Europeiska unionen år 2004. Det är likaså intressant att notera att trots den stora osäkerhet som råder till följd av folkomröstningen den 23 juni 2016, vände sig brittiska domstolar till EU-domstolen vid 23 tillfällen under året, vilket är det högsta antalet mål om begäran om förhandsavgörande från Förenade kungariket sedan år 2011.

Vad slutligen gäller de olika rättsområden som underställts domstolens bedömning under år 2016, kan vi åter igen notera att de varierar mycket. I likhet med år 2015 upptar området med frihet, säkerhet och rättvisa, beskattning samt immateriell och industriell äganderätt de tre förstaplatserna. Mål rörande det förstnämnda rättsområdet har dock ökat väsentligt (76 mål avseende området med frihet, säkerhet och rättvisa jämfört med 52 sådana mål året före). Flyktingkrisen och de åtgärder som nationella myndigheter har vidtagit för att komma till rätta med krisen har varit en klart bidragande faktor till denna ökning. Med inte mindre än 39 nya mål som anhängiggjordes år 2016 utgör även mål om statligt stöd en icke försumbar del av domstolens arbete, på samma sätt som konkurrensrätt, socialpolitik, miljö och transport.

Avgjorda mål

Även om antalet anhängiggjorda mål under år 2016 minskat något, har antalet avgjorda mål däremot kraftigt ökat. Domstolen avgjorde nämligen inte mindre än 704 mål år 2016, vilket motsvarar en ökning med 14 procent jämfört med år 2015 (under år 2015 avgjordes 616 mål). Merparten av målen gäller begäran om förhandsavgörande eller överklagande. Tillsammans utgör de 90 procent av alla mål som domstolen avgjorde år 2016.

Vad gäller sättet på vilket målen avgjorts vill jag särskilt framhålla två omständigheter. Det rör sig dels om antalet mål som avgjorts med förslag till avgörande, dels om den betydande ökningen av antalet särskilt uppsatta beslut genom vilket målet avgörs slutligt.

Under år 2016 avkunnade domstolen 412 domar, varav inte mindre än 271 (det vill säga 66 procent av det totala antalet domar) föregicks av förslag till avgörande från en generaladvokat. Som en jämförelse kan nämnas att antalet mål där domen föregicks av ett förslag till avgörande under år 2015 "endast" uppgick till 57 procent av samtliga domar som avkunnades under det året.

Även antalet beslut har ökat markant eftersom domstolen, under år 2016, förutom 4 beslut om interimistiska åtgärder, även antog hela 232 särskilt uppsatta beslut genom vilket målet avgörs slutligt. Jämförelsevis kan nämnas att sådana beslut meddelades i 171 mål år 2015. Ökningen förklaras huvudsakligen av en ökad användning av de processuella verktyg som inrättats genom rättegångsreglerna för att påskynda handläggningen av målen och i synnerhet av möjligheten att i enlighet med artikel 99 i samma regler besvara en fråga i en begäran om förhandsavgörande som är identisk med en fråga som domstolen redan har avgjort genom särskilt uppsatt beslut som är motiverat, om svaret på en sådan fråga klart kan utläsas av rättspraxis eller om svaret på frågan inte lämnar utrymme för rimligt tvivel. Under år 2016, avgjordes sålunda totalt 55 mål (mot 37 år 2015) med stöd av denna bestämmelse.

I fråga om överklaganden avgjordes inte mindre än 89 sådana mål – det vill säga närmare hälften av det totala antalet överklaganden som avgjordes år 2016 (189) – med stöd av artikel 181 i rättegångsreglerna. Enligt denna bestämmelse får domstolen nämligen, om det är uppenbart att huvudöverklagandet eller anslutningsöverklagandet helt eller delvis inte kan tas upp till prövning eller helt eller delvis är ogrundat avgöra målet genom ett särskilt uppsatt beslut som är motiverat. Under år 2015 skedde detta i endast 57 mål.

Handläggningstid

En kombinationen av de faktorer som nämns ovan förklarar till viss del föregående års positiva resultat vad gäller handläggningstiden. Den genomsnittliga handläggningstiden för mål om begäran om förhandsavgörande uppgick således till 15 månader, vilket är detsamma som år 2014 och utgör den kortaste handläggningstiden sedan mer än trettio år. Handläggningstiden ökade något såvitt gäller direkt talan (19,3 månader), men minskade för överklagande. Under år 2016 var handläggningstiden för denna typ av mål 12,9 månader, vilket även här utgör den kortaste handläggningstiden någonsin sedan tribunalen inrättades.

Den förkortade handläggningstiden för överklaganden förklaras i allt väsentligt av det nya handläggningssätt som domstolen börjat tillämpa under år 2016 för överklaganden i mål som gäller tillgång till handlingar, offentlig upphandling samt intellektuell och industriell äganderätt. När domstolen anser att ett överklagande som framställts i ett mål inom något av dessa tre områden ska ogillas i enlighet med artikel 181 i rättegångsreglerna medtar domstolen numera generaladvokatens analys i sitt beslut. Domstolen gör inte någon ny prövning av parternas argument vilket bidrar till en betydlig förkortning av handläggningstiden.

För fullständighetens skull ska det slutligen noteras att ett stort antal ansökningar om tillämpning av förfarandena för skyndsam handläggning och för brådskande mål om förhandsavgörande kom in till domstolen under år 2016 och att domstolen beviljat dessa ansökningar i ett betydande antal fall. Av de 12 ansökningar om tillämpning av förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande som inkom år 2016 biföll den utsedda avdelningen 8 av dem. Förfarandet för skyndsam handläggning tillämpades för sin del vid tillfällena (tre gånger i mål om förhandsavgörande och en gång vid ett överklagande). Den tid det tog att handlägga målen är mycket tillfredsställande, i synnerhet med tanke på att det hädanefter lämnas förslag till avgörande även i denna typ av mål: i genomsnitt 2,7 månader för mål som handläggs enligt förfarandet för brådskande mål om förhandsavgörande och 4 månader för mål som handläggs skyndsamt. I likhet med år 2015 beslutade domstolen att 7 mål skulle avgöras med förtur.

Pågående mål

Den 31 december 2016 uppgick antalet pågående mål vid domstolen till 872 mål (824, sedan vissa mål förenats), vilket är något färre än antalet pågående mål i slutet av år 2015 (884 mål).

II. KOMMUNIKATION MED PARTERNA OCH UTOMSTÅENDE

Kansliets kontakter med parternas ombud och, i förekommande fall, med utomstående om pågående eller avgjorda mål vittnar på ett realistiskt sätt om intensiteten i den dömande verksamheten under det gångna året. Kontakterna har intensifierats ytterligare under år 2016, vilket särskilt avspeglas i det ökande antalet rättegångshandlingar som registreras i kansliets register liksom antalet förhandlingar. Antalet muntliga förhandlingar har ökat från 256 år 2015 till 270 år 2016, medan antalet förhandlingar då förslag till avgörande föredragits uppgick till 319 år 2016, vilket motsvarar en ökning på 33 procent i förhållande till föregående år.

Det innebär ett avsevärt arbete för kansliet liksom för domstolens tolktjänst att anordna var och en av dessa förhandlingar. Arbetet underlättas tack och lov av en allt mer utbredd användning av IT-applikationer.

Jag vill härvidlag framhålla en utomordentligt positiv summering av fem års användning av applikationen e-Curia, en applikation som är gemensam för institutionens båda instanser och som gör det möjligt att inkomma med och delge handlingar elektroniskt. Utöver unionens institutioner och ett stigande antal ombud och advokater har i nuläget även samtliga medlemsstater i Europeiska unionen ett användarkonto för applikationen. Mer än 75 procent av alla handlingar som kom in till domstolen under år 2016 ingavs med hjälp av denna applikation. Det bör sägas att i en situation som präglas av en ständigt ökande arbetsbörda har applikationen utgjort ett viktigt hjälpmedel för att förbättra instansernas produktivitet och bidrar samtidigt till att minska handläggningstiderna (liksom portokostnaderna) och till en ökad miljömedvetenhet.

I IT-hänseende kännetecknas år 2016 av en snabbare publicering av rättsfallssamlingen och av en förbättrad användarvänlighet. Tidigare publicerades rättsfallssamlingen i form av häften som gavs ut varje månad och som innehöll samtliga avgöranden som unionsdomstolen avkunnat under den aktuella månaden. Numera fylls den elektroniska rättsfallssamlingen på med avgöranden och publiceras kontinuerligt allteftersom de meddelas av domstolen och tribunalen. Den ändrade publiceringstakten – som infördes den 1 november 2016 och ställde krav på betydande organisations- och samordningsåtgärder från alla parter som deltar i publiceringen av rättspraxis såväl inom som utanför institutionen – har stora fördelar för användarna. Den innebär inte bara att rättspraxis görs tillgänglig mycket snabbt, på alla tillgängliga språk, utan erbjuder även ökade sökmöjligheter, eftersom avgöranden som publiceras i rättsfallssamlingen innehåller hyperlänkar som leder läsaren direkt till relevanta punkter i avgöranden och lagtext som citeras i dessa domar och beslut.

Liksom tidigare år har kansliet, under år 2016, tagit emot en stor mängd förfrågningar och ansökningar av olika slag, som inte hänger samman med mål vid domstolen. Dessa har handlagts direkt av kansliet eller i samarbete med direktoratet för kommunikation. Det arbete det medför att handlägga alla dessa tusentals förfrågningar och ansökningar som tillställs domstolens kansli, på alla Europeiska unionens officiella språk och i de mest olika former (post, e-postmeddelande eller per telefon) ska inte underskattas. Arbetet kräver nämligen en detaljerad analys av varje ansökan som kommer in till domstolen och döljer i vissa fall rent av ett mål vid domstolen.

III. ATT BISTÅ DOMSTOLENS LEDAMÖTER

Såsom angetts i inledningen av denna presentation står kansliet till domstolens ledamöters tjänst och bistår dem på alla sätt i deras arbete.

Biståndet innebär för det första att det är kansliet som rent konkret översänder samtliga rättegångshandlingar – och översättningen av dessa – till domare och generaladvokater med uppgift att pröva de aktuella målen. Kansliet handlägger även de många olika processuella frågor som kan uppstå under förfarandets gång. Uppgiften har förvisso motsvarat en ansevärd del av kansliets arbete under år 2016 men även den genomgick en betydande förändring under det gångna året. På inrådan av ordföranden har domstolen nämligen övergått till en pappersfri intern överföring av rättegångshandlingarna. Genom att övergå från att översända dokument i pappersform till en helt och hållet elektronisk överföring med hjälp av befintliga applikationer, har de "elektroniska mottagningsbevisen" gjort det möjligt att modernisera domstolens funktionssätt och samtidigt förkortat den tid som är nödvändig för att fatta rena förfarandebeslut.

Kansliets bistående innebär vidare att det aktivt deltar i förberedelserna och genomförandet av de beslut som fattas vid domstolens allmänna sammanträde samt i de förhandlingar som domstolen håller. Det är till

exempel kansliet som ansvarar för protokollföringen vid förhandlingarna. Protokollen ingår sedan i akten i respektive mål.

Slutligen deltar kansliet även i arbetet i olika kommittéer, i synnerhet i den kommitté som arbetar med domstolens stadga och domstolens rättegångsregler. Kommittén har sammanträtt vid flera olika tillfällen under året och dess arbete har lett till att flera viktiga texter antogs under år 2016.

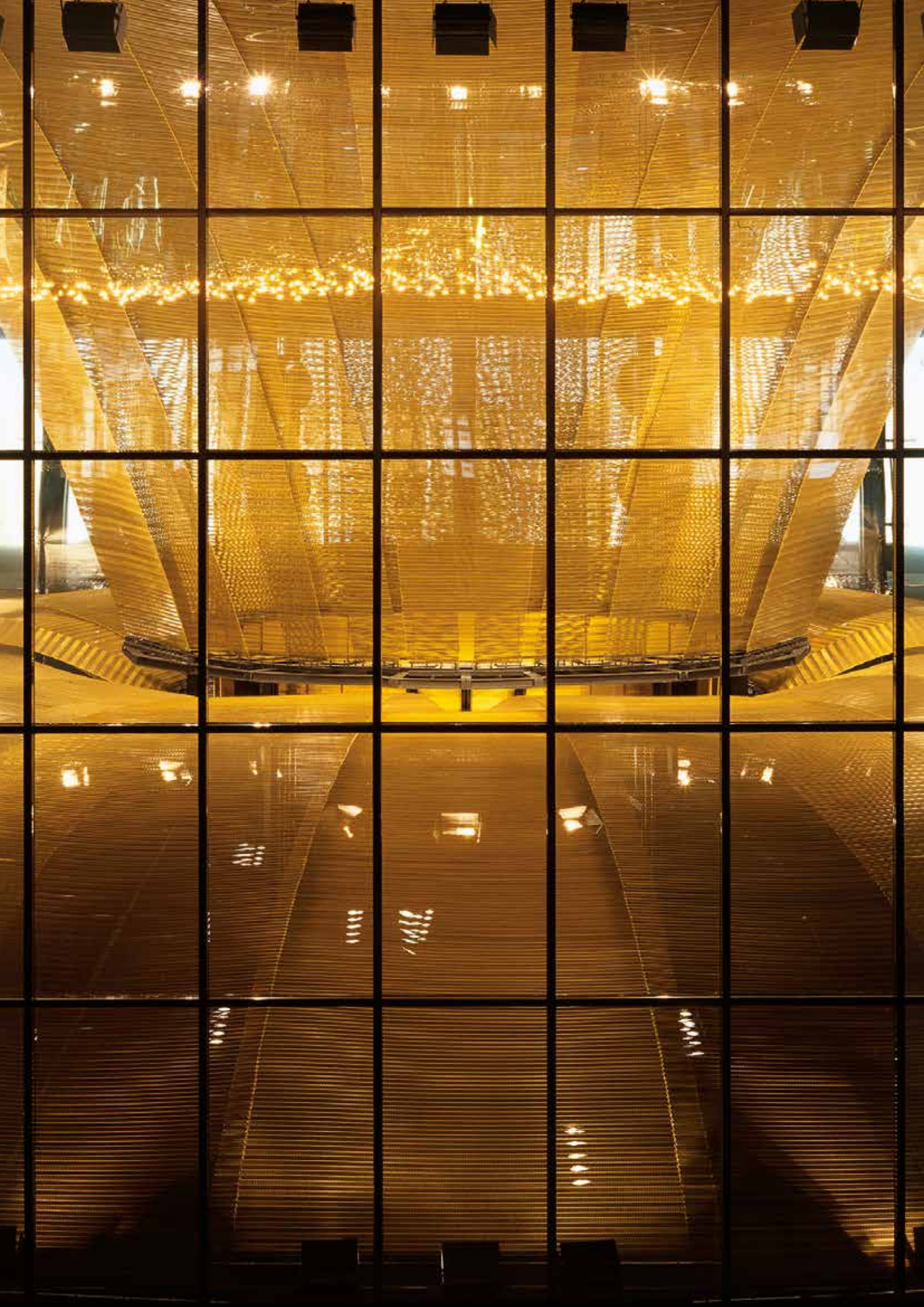
Jag vill för det första erinra om diskussionerna om reformen av Europeiska unionens domstolsstruktur. Dessa utmynnade i antagande av Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda.¹

På säkerhetsområdet vill jag erinra om det arbete som genomförts för att komplettera de regler som tribunalen inrättat för att garantera ett lämpligt skydd för uppgifter och handlingar som har getts in till tribunalen och som rör unionens eller medlemsstaternas säkerhet eller deras internationella förbindelser. Parallellt med ändringen av artikel 105 i rättegångsreglerna infördes en ny artikel 190a i domstolens rättegångsregler för att vid överklagande av ett av tribunalens avgöranden säkerställa en motsvarande skyddsnivå som den som garanteras vid tribunalen. Såväl domstolen som tribunalen antog, som ett komplement till dessa bestämmelser, tillämpningsföreskrifter till artiklarna 105 och 190a, vari arten och räckvidden av de åtgärder som planerades för att uppnå detta resultat preciserades.² Enligt ordalydelsen trädde besluten i kraft dagen efter deras offentliggörande i *Europeiska unionens officiella tidning*, det vill säga den 25 december 2016.

Slutligen vill jag nämna att domstolen antagit en ny version av sina Rekommendationer till nationella domstolar om begäran om förhandsavgörande. Rekommendationerna publicerades på samtliga officiella språk i *Europeiska unionens officiella tidning* C 439 av den 25 november 2016 och utgör ett viktigt redskap för dialogen mellan EU-domstolen och medlemsstaternas domstolar. I rekommendationerna erinras det om vad som kännetecknar förfarandet för begäran om förhandsavgörande. Det ges även värdefulla upplysningar om föremålet för och omfattningen av en begäran om förhandsavgörande, dess form och innehåll. För första gången i domstolens historia lämnas i en bilaga en mycket praktisk översikt, riktad till de nationella domstolarna, över de väsentliga uppgifter som en begäran om förhandsavgörande ska innehålla.

1| Förordningen publicerades i *Europeiska unionens officiella tidning* L 200 av den 26 juli 2016, s. 137.

2| Dessa artiklar och beslut har publicerats i *Europeiska unionens officiella tidning*, L 217 av den 12 augusti 2016, s. 69 och s. 72, respektive L 355 av den 24 december 2016, s. 5 och s. 18.

DI DOMSTOLENS VERKSAMHETSSTATISTIK

I. DOMSTOLENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. Inkomna, avgjorda och pågående mål (2012–2016)

II. INKOMNA MÅL

2. Typ av förfaranden (2012–2016)
3. Föremål för talan (2016)
4. Talan om fördragsbrott (2012–2016)
5. Typ av förfaranden (2012–2016)

III. AVGJORDA MÅL

6. Domar, beslut och yttranden (2016)
7. Dömande sammansättning (2012–2016)
8. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär (2012–2016)
9. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Föremål för talan (2012–2016)
10. Mål avgjorda genom dom, yttrande eller beslut av rättskipningskaraktär – Föremål för talan (2016)
11. Domar i mål om fördragsbrott: utgången i målen (2012–2016)
12. Handläggningstid (2012–2016)¹ I månader

IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

13. Typ av förfaranden (2012–2016)
14. Dömande sammansättning (2012–2016)

V. ÖVRIGT

15. Skyndsam handläggning (2012–2016)
16. Förfaranden för brådskanie mål om förhandsavgörande (2012–2016)
17. Interimistiska förfaranden (2016)

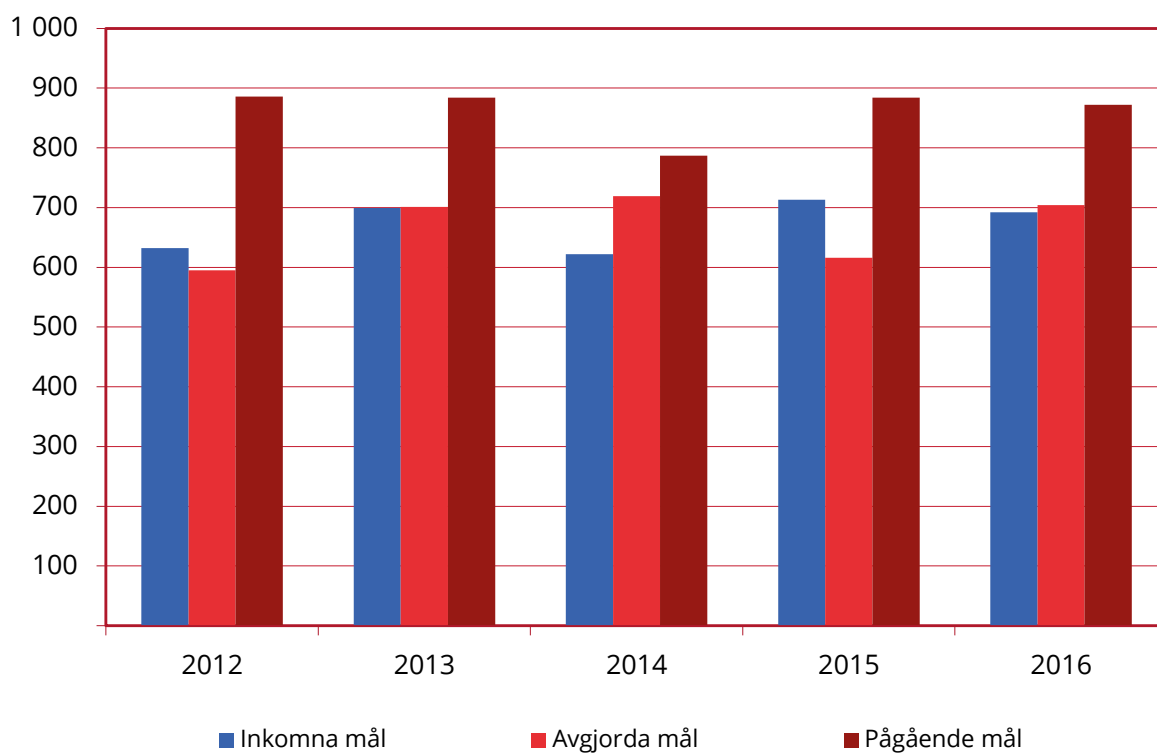
VI. DEN DÖMANDE VERKSAMHETENS ALLMÄNNA UTVECKLING (1952–2016)

18. Inkomna mål och avkunnade domar
19. Antalet inkomna mål om förhandsavgörande (per medlemsstat och år)
20. Antalet inkomna mål om förhandsavgörande (per medlemsstat och domstol)
21. Talan om fördragsbrott mot medlemsstaterna

VII. VERKSAMHET VID DOMSTOLENS KANSLI

I. DOMSTOLENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. INKOMNA, AVGJORDA OCH PÅGÅENDE MÅL (2012–2016)¹

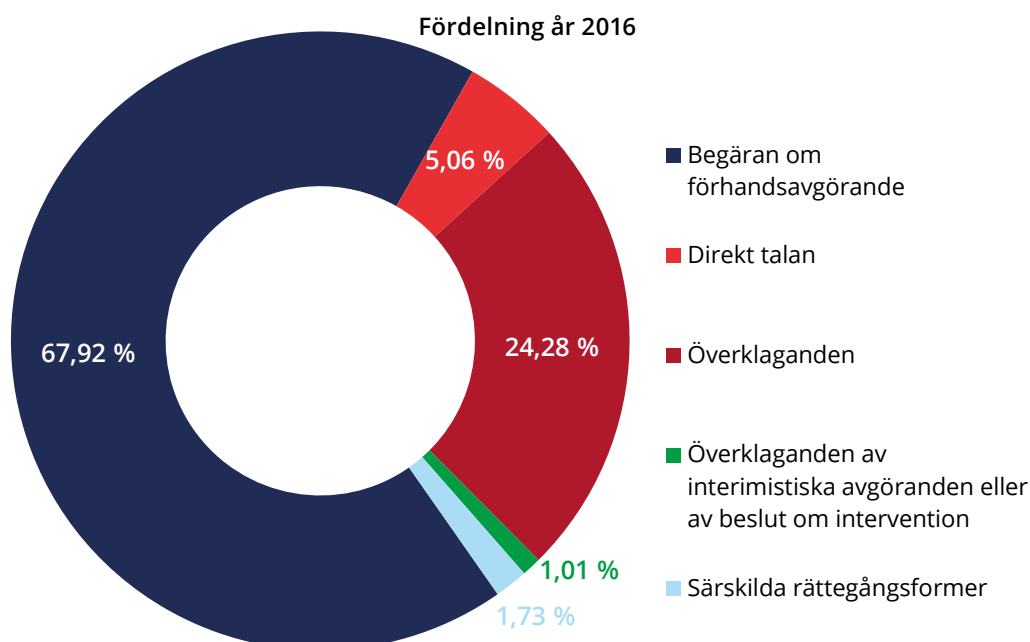

	2012	2013	2014	2015	2016
Inkomna mål	632	699	622	713	692
Avgjorda mål	595	701	719	616	704
Pågående mål	886	884	787	884	872

1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

II. INKOMNA MÅL

2. TYP AV FÖRFARANDEN (2012–2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Begäran om förhandsavgörande	404	450	428	436	470
Direkt talan	73	72	74	48	35
Överklaganden	136	161	111	206	168
Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	3	5		9	7
Begäran om yttrande	1	2	1	3	
Särskilda rättegångsformer ²	15	9	8	11	12
Totalt	632	699	622	713	692
Ansökan om interimistiska åtgärder		1	3	2	3

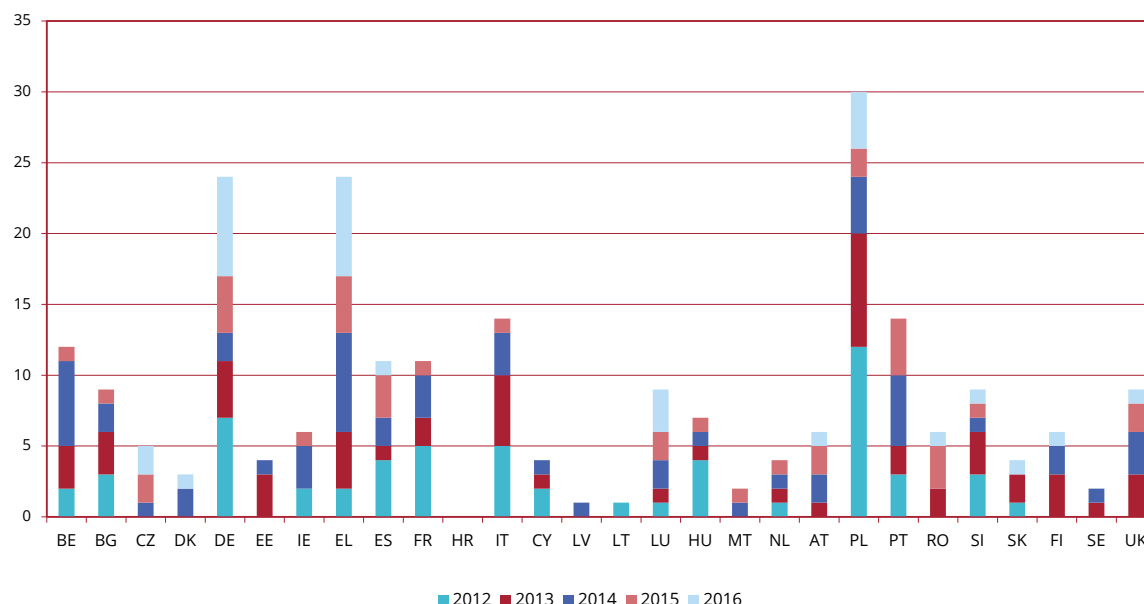
1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

2| Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredskodom, tredjemanstalan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande av tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder, mål rörande immunitet.

3. FÖREMÅL FÖR TALAN (2016)¹

	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	Totalt	Särskilda rättegångsformer
Bolagsrätt	7				7	
Ekonomisk och monetär politik			1		1	
Energi	2		1		3	
Etableringsfrihet	15	1			16	
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	76				76	
Europeiska unionens yttre åtgärder	3		1		4	
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)	2		1		3	
Folkhälsa			1		1	
Forskning och teknisk utveckling samt rymden			3		3	
Fri rörlighet för kapital	4				4	
Fri rörlighet för personer	27	1			28	
Fri rörlighet för varor	3				3	
Frihet att tillhandahålla tjänster	15				15	
Gemensam fiskeripolitik	2		1		3	
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik			7		7	
Handelspolitik	6		14		20	
Immaterialrätt och industriell äganderätt	18		48		66	
Industripolitik	3				3	
Institutionell rätt	2	3	15	1	21	1
Jordbruk	14		12	1	27	
Konkurrens	12		23		35	
Konsumentskydd	21		2		23	
Miljö	18	11		1	30	
Offentlig upphandling	15	1	3		19	
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)			2		2	
Skatterätt	68	3			71	
Social trygghet för migrerande arbetstagare	10				10	
Socialpolitik	33				33	
Statligt stöd	10	2	26	1	39	
Tillgång till handlingar			3	3	6	
Tillnärmning av lagstiftning	32	2			34	
Transport	23	9			32	
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	13				13	
Unionsmedborgarskap	6				6	
Unionsrättens principer	9	1	1		11	
EG-fördraget/FEUF	469	34	165	7	675	1
Förfarande			3		3	10
Immunitet och privilegier	1				1	1
Tjänsteföreskrifterna		1			1	
Övriga	1	1	3		5	11
TOTALT	470	35	168	7	680	12

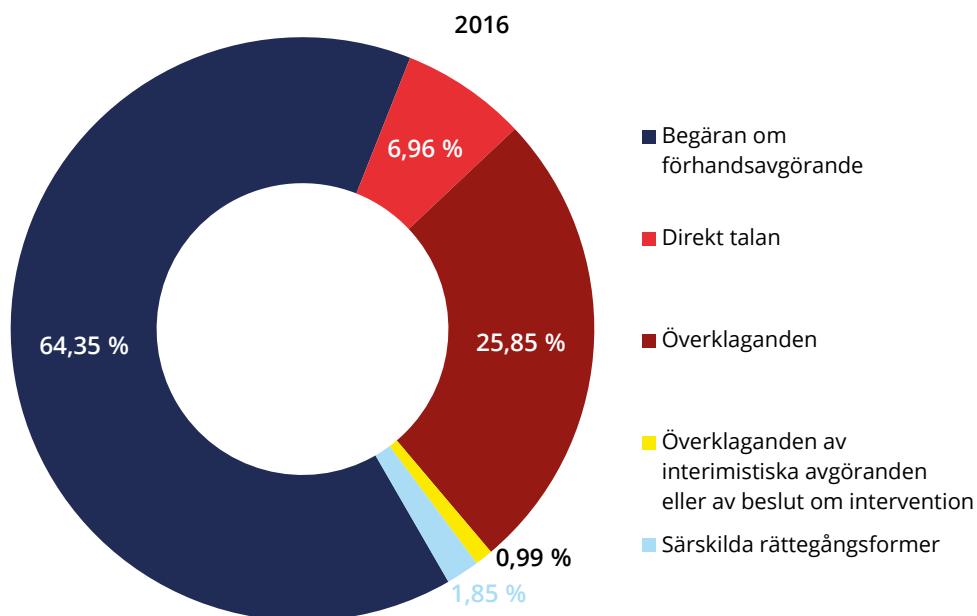
1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

4. TALAN OM FÖRDRAGSBROTT (2012–2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Belgien	2	3	6	1	
Bulgarien	3	3	2	1	
Tjeckien			1	2	2
Danmark			2		1
Tyskland	7	4	2	4	7
Estland		3	1		
Irland	2		3	1	
Grekland	2	4	7	4	7
Spanien	4	1	2	3	1
Frankrike	5	2	3	1	
Kroatien					
Italien	5	5	3	1	
Cypern	2	1	1		
Lettland			1		
Litauen	1				
Luxemburg	1	1	2	2	3
Ungern	4	1	1	1	
Malta			1	1	
Nederländerna	1	1	1	1	
Österrike		1	2	2	1
Polen	12	8	4	2	4
Portugal	3	2	5	4	
Rumänien		2		3	1
Slovenien	3	3	1	1	1
Slovakien	1	2			1
Finland		3	2		1
Sverige		1	1		
Förenade kungariket		3	3	2	1
Totalt	58	54	57	37	31

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

5. TYP AV FÖRFARANDE (2012–2016)¹

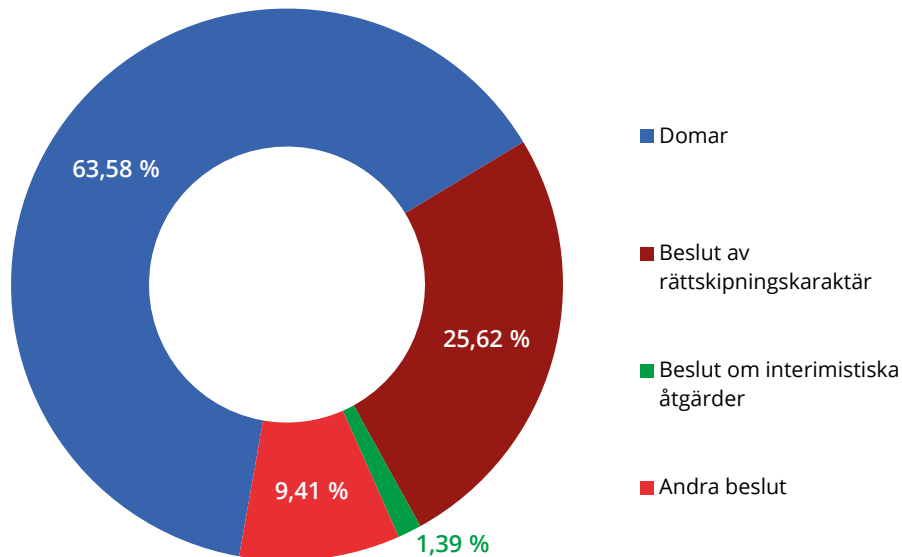

	2012	2013	2014	2015	2016
Begäran om förhandsavgörande	386	413	476	404	453
Direkt talan	70	110	76	70	49
Överklaganden	117	155	157	127	182
Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	12	5	1	7	7
Begäran om yttrande		1	2	1	
Särskilda rättegångsformer	10	17	7	7	13
Totalt	595	701	719	616	704

1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

III. AVGJORDA MÅL

6. DOMAR, BESLUT OCH YTTRANDE (2016)¹

	Domar	Beslut av rättskipningskaraktär ²	Beslut om interimistiska åtgärder ³	Andra beslut ⁴	Begäran om yttrande	Totalt
Begäran om förhandsavgörande	302	67		39		408
Direkt talan	37	1		10		48
Överklaganden	73	87	4	9		173
Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention			5	2		7
Begäran om yttrande						
Särskilda rättegångsformer		11		1		12
Totalt	412	166	9	61	0	648

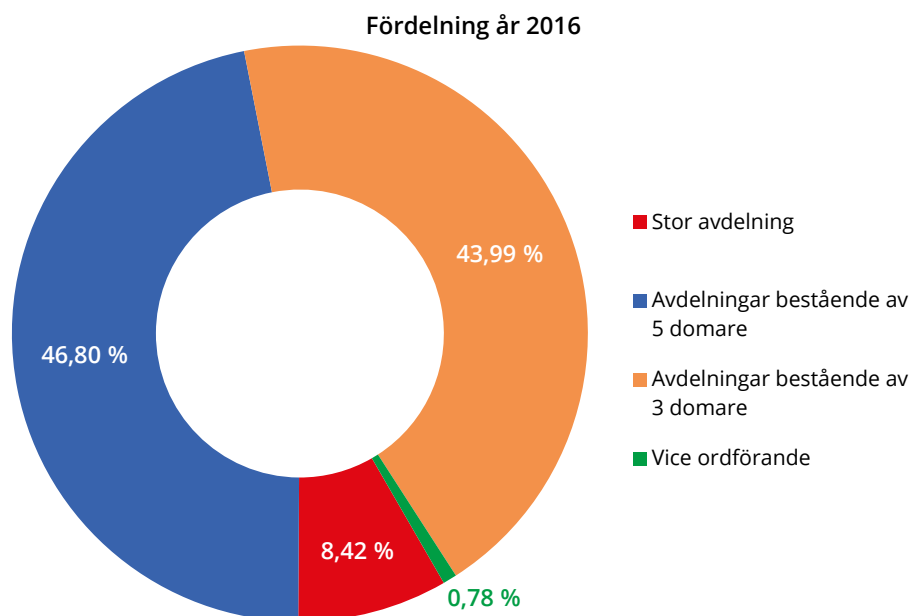
1| De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband (en serie förenade mål = ett mål).

2| Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

3| Beslut som meddelats efter en begäran enligt artiklarna 278 FEUF och 279 FEUF (tidigare artiklarna 242 EG och 243 EG) eller artikel 280 FEUF (tidigare artikel 244 EG) eller enligt motsvarande bestämmelser i Euratomfördraget, eller beslut som meddelats till följd av ett överklagande av ett beslut om interimistiska åtgärder eller intervention.

4| Beslut som innebär att domstolen skiljer sig från målet genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller beslut om återförvisning till tribunalen.

7. DÖMANDE SAMMANSÄTTNING (2012–2016)¹

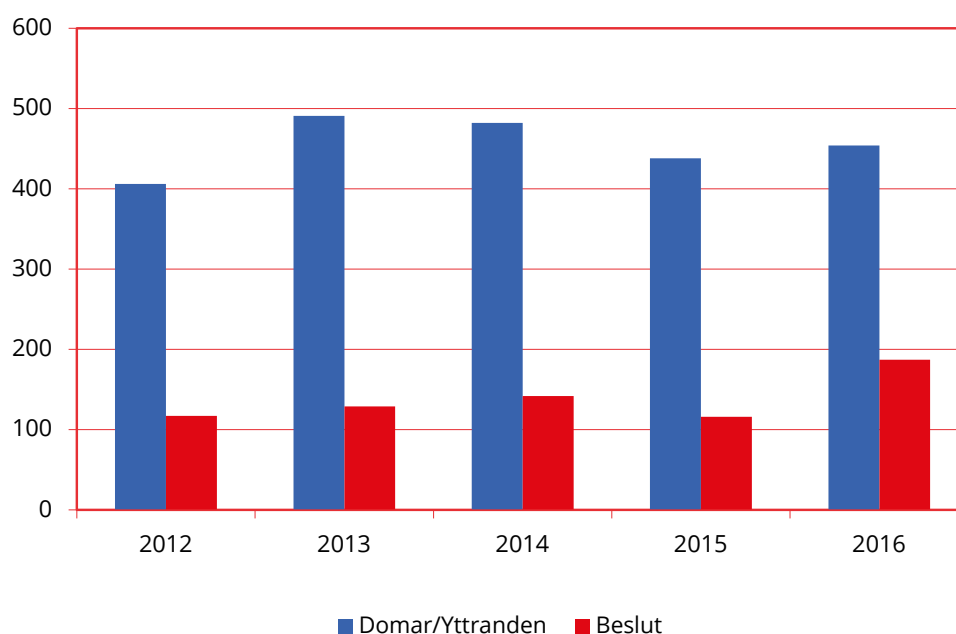

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt	Domar/Yttranden	Beslut ²	Totalt
Domstolen i plenum	1		1				1		1						
Stor avdelning	47		47	52		52	51	3	54	47		47	54		54
Avdelningar bestående av 5 domare	275	8	283	348	18	366	320	20	340	298	20	318	280	20	300
Avdelningar bestående av 3 domare	83	97	180	91	106	197	110	118	228	93	89	182	120	162	282
Ordförande		12	12												
Vice ordförande					5	5		1	1		7	7		5	5
Totalt	406	117	523	491	129	620	482	142	624	438	116	554	454	187	641

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

2| Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

8. MÅL AVGJORDA GENOM DOM, YTTRANDE ELLER BESLUT AV RÄTTSKIPNINGSKARAKTÄR (2012–2016)^{1 2}

	2012	2013	2014	2015	2016
Domar/Yttranden	406	491	482	438	454
Beslut	117	129	142	116	187
Totalt	523	620	624	554	641

1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

2 | Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

9. MÅL AVGJORDA GENOM DOM, YTTRANDE ELLER BESLUT AV RÄTTSKIPNINGSKARAKTÄR – FÖREMÅL FÖR TALAN (2012–2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Anslutning av nya stater	2				1
Bolagsrätt	1	4	3	1	1
Civilrättsligt samarbete	1				1
Ekonomisk och monetär politik	3		1	3	10
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	3	6	8	4	2
Energi		1	3	2	
Etableringsfrihet	6	13	9	17	27
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	37	46	51	49	51
Europeiska unionens yttre åtgärder	5	4	6	1	5
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...) ²	3	2	5	1	2
Folkhälsa	1	2	3	5	4
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	1	1		1	3
Fri rörlighet för kapital	21	8	6	8	7
Fri rörlighet för personer	18	15	20	13	12
Fri rörlighet för varor	7	1	10	9	5
Frihet att tillhandahålla tjänster	29	16	11	17	14
Gemensam fiskeripolitik			5	3	1
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	9	12	3	6	11
Handelspolitik	8	6	7	4	14
Immaterialrätt och industriell äganderätt	46	43	69	51	80
Industripolitik	8	15	3	9	10
Institutionell rätt	27	31	18	27	20
Jordbruk	22	33	29	20	13
Konkurrens	30	42	28	23	30
Konsumentskydd ³	9	19	20	29	33
Miljö ³	27	35	30	27	53

>>>

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

2| Rubrikerna "Gemenskapernas budget" och "Gemenskapernas egna medel" har slagits samman och återfinns under rubriken "Finansiella bestämmelser" såvitt avser mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

3| Rubriken "Miljö- och konsumentskydd" har delats upp i två olika rubriker för mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

Miljö- och konsumentskydd ³	1				
Offentlig upphandling	12	12	13	14	31
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)			5	1	1
Skatterätt	64	74	52	55	41
Social trygghet för migrerande arbetstagare	8	12	6	14	5
Socialpolitik	28	27	51	30	23
Statligt stöd	10	34	41	26	26
Sysselsättning	1			1	
Tillgång till handlingar	5	6	4	3	4
Tillnärmning av lagstiftning	12	24	25	24	16
Transeuropeiska nät					1
Transport	14	17	18	9	20
Tullunionen och gemensamma tulltaxan ⁴	19	11	21	20	27
Turism					
Unionsmedborgarskap	8	12	9	4	8
Unionsrättens principer	7	17	23	12	13
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott			1	1	
EG-fördraget/FEUF	513	601	617	544	626
Euratomfördraget				1	
Förfarande	7	14	6	4	14
Immunitet och privilegier	3			2	1
Tjänsteföreskrifterna		5	1	3	
Övriga	10	19	7	9	15
TOTALT	523	620	624	554	641

4| Rubrikerna "Gemensamma tulltaxan" och "Tullunionen" har slagits samman till en enda rubrik för mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

10. MÅL AVGJORDA GENOM DOM, YTTRANDE ELLER BESLUT AV RÄTTSKIPNINGSKARAKTÄR – FÖREMÅL FÖR TALAN (2016)¹

	Domar/ Yttranden	Domar/Beslut ²	Totalt
Anslutning av nya stater	1		1
Bolagsrätt	1		1
Civilrättsligt samarbete	1		1
Ekonomisk och monetär politik	10		10
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	2		2
Etableringsfrihet	5	22	27
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	45	6	51
Europeiska unionens yttre åtgärder	5		5
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel, bedrägeribekämpning, ...)³	2		2
Folkhälsa	2	2	4
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	1	2	3
Fri rörlighet för kapital	6	1	7
Fri rörlighet för personer	11	1	12
Fri rörlighet för varor	5		5
Frihet att tillhandahålla tjänster	11	3	14
Gemensam fiskeripolitik	1		1
Gemensam utrikes- och säkerhetspolitik	11		11
Handelspolitik	10	4	14
Immaterialrätt och industriell äganderätt	29	51	80
Industripolitik	10		10
Institutionell rätt	11	9	20
Jordbruk	11	2	13
Konkurrens	23	7	30
Konsumentskydd⁴	22	11	33

>>>

1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

2 | Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

3 | Rubrikerna "Gemenskapernas budget" och "Gemenskapernas egna medel" har slagits samman och återfinns under rubriken "Finansiella bestämmelser" såvitt avser mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

4 | Rubriken "Miljö- och konsumentskydd" har delats upp i två olika rubriker för mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

Miljö ⁴	42	11	53
Offentlig upphandling	20	11	31
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	1		1
Skatterätt	37	4	41
Social trygghet för migrerande arbetstagare	5		5
Socialpolitik	19	4	23
Statligt stöd	19	7	26
Tillgång till handlingar	2	2	4
Tillnärmning av lagstiftning	15	1	16
Transeuropeiska nät	1		1
Transport	14	6	20
Tullunionen och gemensamma tulltaxan ⁵	25	2	27
Unionsmedborgarskap	7	1	8
Unionsrättens principer	10	3	13
EG-fördraget/FEUF	453	173	626
Immunitet och privilegier	1		1
Förfarande		14	14
Övriga	1	14	15
TOTALT	454	187	641

1| De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

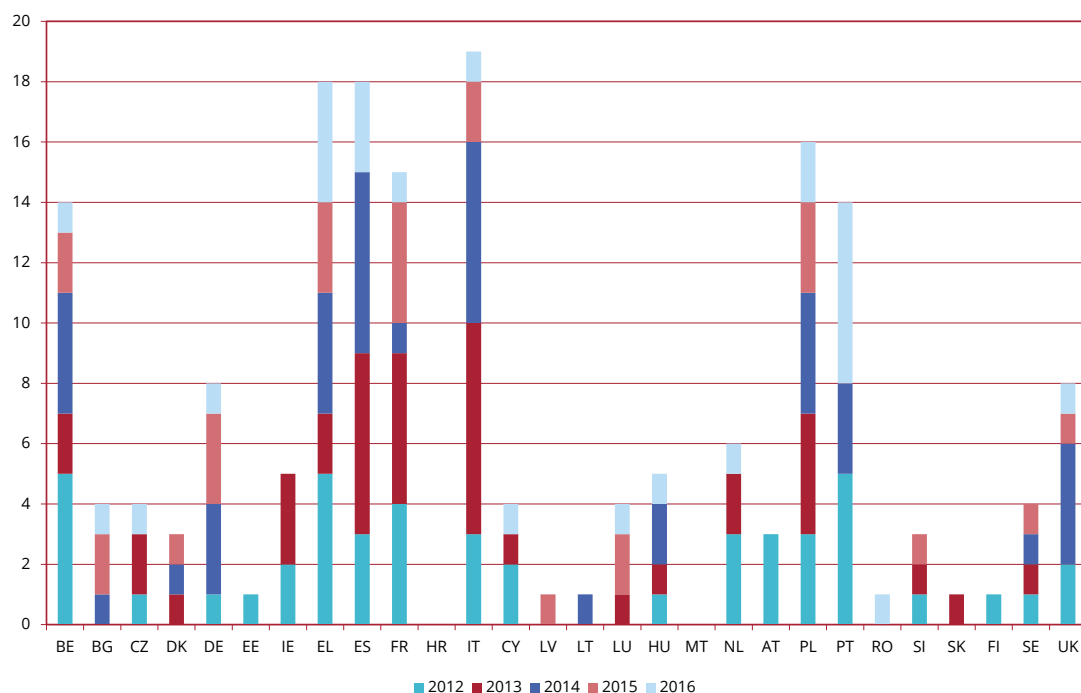
2| Beslut varigenom domstolen skiljer sig från ett mål på annat sätt än genom avskrivning, genom beslut om att anledning saknas att döma i saken eller genom återförvisning till tribunalen.

3| Rubrikerna "Gemenskapernas budget" och "Gemenskapernas egna medel" har slagits samman och återfinns under rubriken "Finansiella bestämmelser" såvitt avser mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

4| Rubriken "Miljö- och konsumentskydd" har delats upp i två olika rubriker för mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

5| Rubrikerna "Gemensamma tulltaxan" och "Tullunionen" har slagits samman till en enda rubrik för mål som anhängiggjorts efter den 1 december 2009.

11. DOMAR I MÅL OM FÖRDRAGSBROTT: UTGÅNGEN I MÅLEN (2012–2016)¹

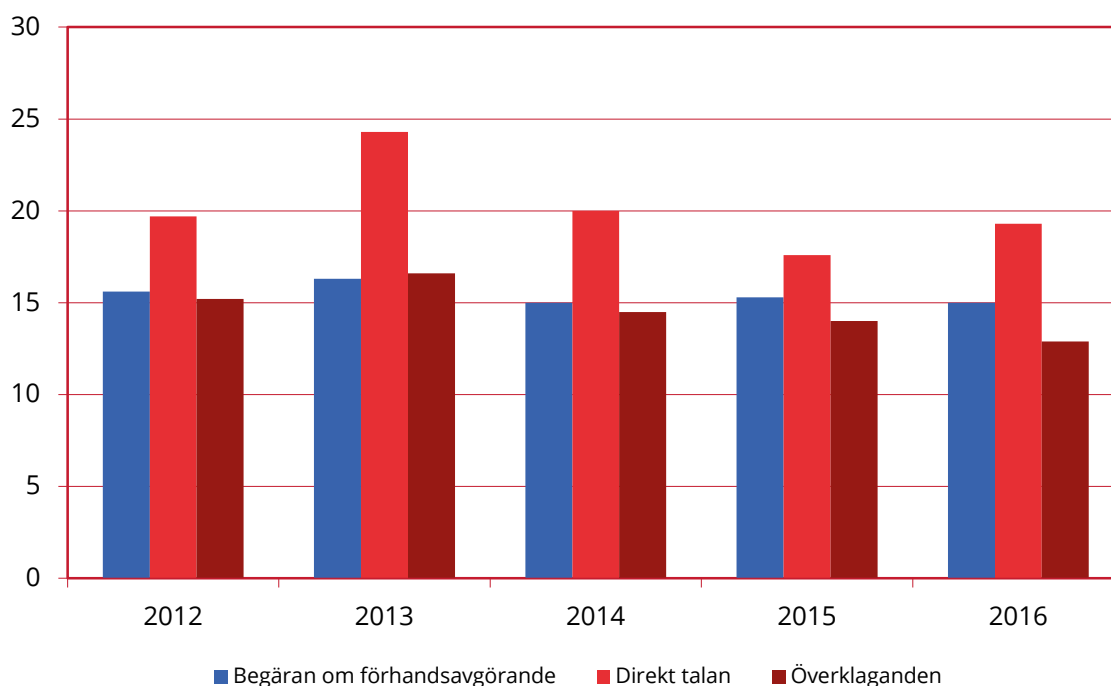

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag
Belgien	5	1	2	1	4		2		1	
Bulgarien					1	1	2		1	
Tjeckien	1		2	2					1	
Danmark			1	1	1		1			
Tyskland	1	2		2	3	1	3		1	
Estland	1									
Irland	2		3	1				1		
Grekland	5		2	1	4		3		4	
Spanien	3		6		6				3	
Frankrike	4		5	3	1		4		1	
Kroatien										
Italien	3		7	1	6		2		1	
Cypern	2		1						1	
Lettland							1			
Litauen					1					
Luxemburg			1	1			2		1	
Ungern	1		1		2				1	
Malta										1
Nederländerna	3	1	2	2		1			1	1
Österrike	3			1						1
Polen	3		4	2	4		3	1	2	
Portugal	5			1	3				6	
Rumänien									1	
Slovenien	1		1				1			
Slovakien		1	1					2		
Finland	1			2						
Sverige	1		1	1	1		1			
Förenade kungariket	2			1	4		1	1	1	1
Totalt	47	5	40	23	41	3	26	5	27	4

1 | De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband (en serie förenade mål = ett mål).

12. HANDLÄGGNINGSTID (2012–2016)¹ i MÅNADER

(DOMAR OCH BESLUT AV RÄTTSKIPNINGSKARAKTÄR)

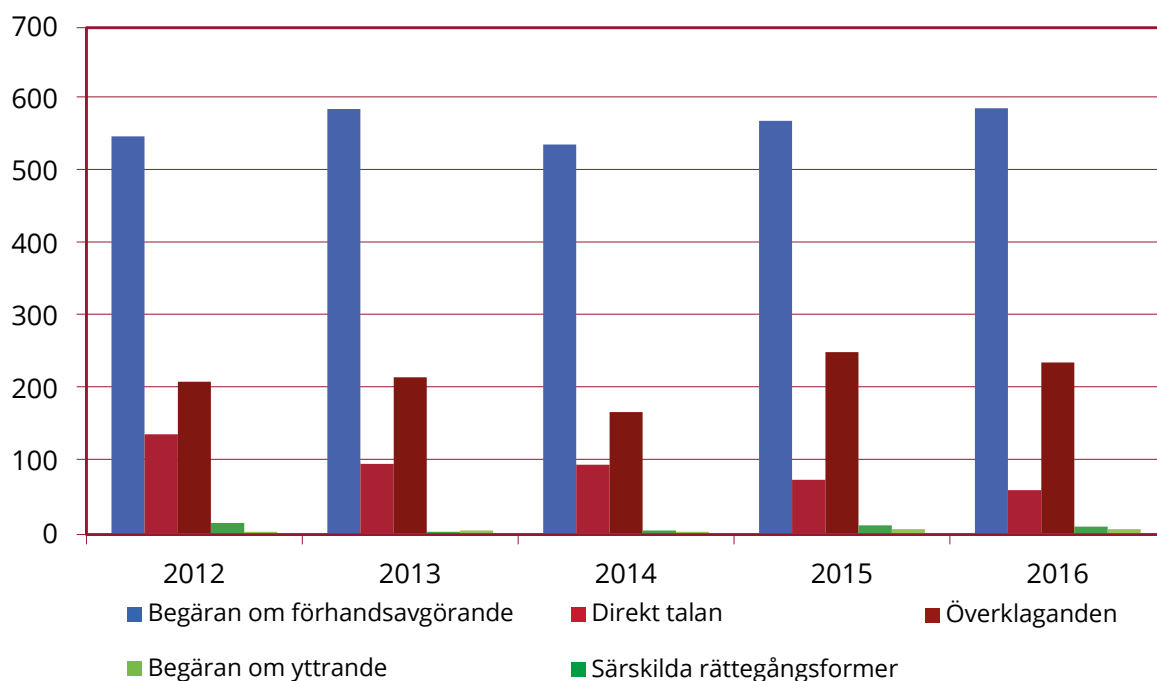

	2012	2013	2014	2015	2016
Begäran om förhandsavgörande	15,6	16,3	15,0	15,3	15,0
Förfaranden för brådskande mål om förhandsavgörande	1,9	2,2	2,2	1,9	2,7
Direkt talan	19,7	24,3	20,0	17,6	19,3
Överklaganden	15,2	16,6	14,5	14,0	12,9

1] Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av handläggningstiden: mål som innehåller en mellandom eller en åtgärd för bevisupptagning, yttranden, särskilda rättegångsformer (det vill säga rättshjälp, fastställelse av rättegångskostnader, rättelse, återvinning av tredsdom, tredjemanstalan, tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut, resning, prövning av förste generaladvokatens förslag om omprövning av ett avgörande från tribunalen, förfaranden om utmätning, kvarstad och andra säkerhetsåtgärder och mål rörande immunitet), mål som avslutas genom ett beslut om avskrivning, beslut att anledning saknas att döma i saken, beslut om återförvisning till tribunalen, interimistiska förfaranden samt överklaganden angående interimistiska åtgärder eller intervention.

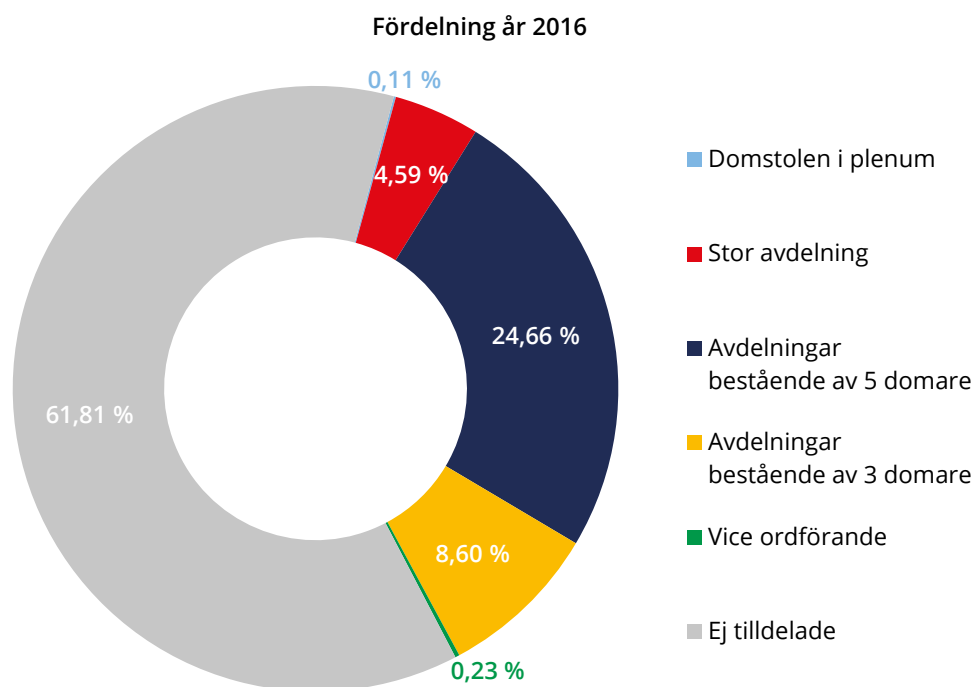
IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

13. TYP AV FÖRFARANDEN (2012–2016) ¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Begäran om förhandsavgörande	537	574	526	558	575
Direkt talan	134	96	94	72	58
Överklaganden	205	211	164	245	231
Särskilda rättegångsformer	9	1	2	6	5
Begäran om yttrande	1	2	1	3	3
Totalt	886	884	787	884	872

¹ | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

14. DÖMANDE SAMMANSÄTTNING (2012–2016)¹

	2012	2013	2014	2015	2016
Domstolen i plenum					1
Stor avdelning	44	37	33	38	40
Avdelningar bestående av 5 domare	239	190	176	203	215
Avdelningar bestående av 3 domare	42	51	44	54	75
Vice ordförande	1	1		2	2
Ej tilldelade	560	605	534	587	539
Totalt	886	884	787	884	872

1 | De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

V. ÖVRIGT

15. SKYNDSAM HANDLÄGGNING (2012–2016)¹

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag
Direkt talan	1			1						
Begäran om förhandsavgörande	1	5		16	2	10	1	14	2	13
Överklaganden		1							1	
Totalt	2	6	0	17	2	10	1	14	3	13

1 | Mål i vilka det under det aktuella året har beslutats att bifalla eller avslå en ansökan om skyndsam handläggning.

16. FÖRFARANDE FÖR BRÅDSKANDE MÅL OM FÖRHANDSAVGÖRANDE (2012–2016)¹

	2012		2013		2014		2015		2016	
	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag	Bifall	Avslag
Ett område med frihet, säkerhet och rättvisa	4	1	2	3	4	1	5	5	8	4
Tillnärmning av lagstiftning						1				
Totalt	4	1	2	3	4	2	5	5	8	4

1 | Mål i vilka det under det aktuella året har beslutats att bifalla eller avslå en ansökan om tillämpning av förfarandet för brådskande mål.

17. INTERIMISTISKA FÖRFARANDEN (2016)¹

	Inkomna ansökningar om interimistiska åtgärder	Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	Utgången i målen		
			Avslag	Bifall	Avskrivning eller anledning saknas att döma i saken
Tillgång till handlingar		3	1	1	
Jordbruk	1	1	2		
Statligt stöd		1	1		
Konkurrens			2	1	
Institutionell rätt		1			1
Miljö	1	1	2		
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	1				1
TOTALT	3	7	8	2	2

1| De angivna siffrorna (nettosiffror) visar antalet mål med beaktande av att vissa mål har förenats på grund av samband (en serie förenade mål = ett mål).

VI. DEN DÖMANDE VERKSAMHETENS ALLMÄNNA UTVECKLING (1952–2016)

18. INKOMNA MÅL OCH AVKUNNADE DOMAR

År	Inkomna mål ¹							Domar/Yttranden ²
	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	Begäran om yttrande	Totalt	Ansökan om interimistiska åtgärder	
1953		4				4		
1954		10				10		2
1955		9				9	2	4
1956		11				11	2	6
1957		19				19	2	4
1958		43				43		10
1959		46			1	47	5	13
1960		22			1	23	2	18
1961	1	24			1	26	1	11
1962	5	30				35	2	20
1963	6	99				105	7	17
1964	6	49				55	4	31
1965	7	55				62	4	52
1966	1	30				31	2	24
1967	23	14				37		24
1968	9	24				33	1	27
1969	17	60				77	2	30
1970	32	47				79		64
1971	37	59				96	1	60
1972	40	42				82	2	61
1973	61	131				192	6	80
1974	39	63				102	8	63
1975	69	61			1	131	5	78
1976	75	51			1	127	6	88
1977	84	74				158	6	100
1978	123	146			1	270	7	97
1979	106	1 218				1 324	6	138
1980	99	180				279	14	132
1981	108	214				322	17	128
1982	129	217				346	16	185
1983	98	199				297	11	151
1984	129	183				312	17	165
								>>>

1| Bruttosiffror, särskilda rättegångsformer undantagna.

2| Nettosiffror.

År	Inkomna mål ¹							Domar/Yttranden ²
	Begäran om förhandsavgörande	Direkt talan	Överklaganden	Överklaganden av interimistiska avgöranden eller av beslut om intervention	Begäran om yttrande	Totalt	Ansökan om interimistiska åtgärder	
1985	139	294				433	23	211
1986	91	238				329	23	174
1987	144	251				395	21	208
1988	179	193				372	17	238
1989	139	244				383	19	188
1990	141	221	15	1		378	12	193
1991	186	140	13	1	2	342	9	204
1992	162	251	24	1	2	440	5	210
1993	204	265	17			486	13	203
1994	203	125	12	1	3	344	4	188
1995	251	109	46	2		408	3	172
1996	256	132	25	3		416	4	193
1997	239	169	30	5		443	1	242
1998	264	147	66	4		481	2	254
1999	255	214	68	4		541	4	235
2000	224	197	66	13	2	502	4	273
2001	237	187	72	7		503	6	244
2002	216	204	46	4		470	1	269
2003	210	277	63	5	1	556	7	308
2004	249	219	52	6	1	527	3	375
2005	221	179	66	1		467	2	362
2006	251	201	80	3		535	1	351
2007	265	221	79	8		573	3	379
2008	288	210	77	8	1	584	3	333
2009	302	143	105	2	1	553	1	376
2010	385	136	97	6		624	3	370
2011	423	81	162	13		679	3	370
2012	404	73	136	3	1	617		357
2013	450	72	161	5	2	690	1	434
2014	428	74	111		1	614	3	416
2015	436	48	206	9	3	702	2	399
2016	470	35	168	7		680	3	412
Totalt	9 616	8 984	2 063	122	26	20 811	364	11 024

1| Bruttosiffror, särskilda rättegångsformer undantagna.

2| Nettosiffror.

19. ANTALET INKOMNA MÅL OM FÖRHANDSAVGÖRANDE (PER MEDLEMSSTAT OCH ÅR)

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Övrigt ¹	Totalt
1961																			1											1
1962																			5											5
1963																1			5											6
1964												2						4		4										6
1965					4					2								1		1										7
1966																		1		1										1
1967	5				11					3						1		3		3										23
1968	1				4					1		1						2		2										9
1969	4				11					1						1														17
1970	4				21					2		2						3		3										32
1971	1				18					6		5				1		6		6										37
1972	5				20					1		4						10		10										40
1973	8				37					4		5				1		6		6										61
1974	5				15					6		5						7		7								1		39
1975	7			1	26					15		14				1		4		4								1		69
1976	11				28					8		12						14		14								1		75
1977	16			1	30					14		7						9		9								5		84
1978	7			3	46					12		11						38		38								5		123
1979	13			1	33					18		19				1		11		11								8		106
1980	14			2	24					14		19						17		17								6		99
1981	12			1	41					17		11				4		17		17								5		108
1982	10			1	36					39		18						21		21								4		129
1983	9			4	36					15		7						19		19								6		98
1984	13			2	38					34		10						22		22								9		129
1985	13				40					45		11				6		14		14								8		139
1986	13			4	18					19		5				1		16		16								8		91
																														>>>

1 | Mål C-265/00, *Campina Melkunie* (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof). Mål C-196/09, *Miles m.fl.* (Chambre de recours des écoles européennes). Mål C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux/Benelux Gerichtshof).

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Övrigt¹	Totalt
1987	15			5	32		2	17	1	36		5				3			19									9		144
1988	30			4	34				1	38		28				2			26									16		179
1989	13			2	47		1	2	2	28		10				1			18			1						14		139
1990	17			5	34		4	2	6	21		25				4			9			2						12		141
1991	19			2	54		2	3	5	29		36				2			17			3						14		186
1992	16			3	62			1	5	15		22				1			18			1						18		162
1993	22			7	57		1	5	7	22		24				1			43			3						12		204
1994	19			4	44		2		13	36		46				1			13			1						24		203
1995	14			8	51		3	10	10	43		58				2			19	2		5					6	20		251
1996	30			4	66			4	6	24		70				2			10	6		6				3	4	21		256
1997	19			7	46		1	2	9	10		50				3			24	35		2				6	7	18		239
1998	12			7	49		3	5	55	16		39				2			21	16		7				2	6	24		264
1999	13			3	49		2	3	4	17		43				4			23	56		7				4	5	22		255
2000	15			3	47		2	3	5	12		50							12	31		8				5	4	26	1	224
2001	10			5	53		1	4	4	15		40				2			14	57		4				3	4	21		237
2002	18			8	59			7	3	8		37				4			12	31		3				7	5	14		216
2003	18			3	43		2	4	8	9		45				4			28	15		1				4	4	22		210
2004	24			4	50		1	18	8	21		48				1	2		28	12		1				4	5	22		249
2005	21		1	4	51		2	11	10	17		18				2	3		36	15	1	2				4	11	12		221
2006	17		3	3	77		1	14	17	24		34			1	1	4		20	12	2	3			1	5	2	10		251
2007	22	1	2	5	59	2	2	8	14	26		43			1		2		19	20	7	3	1		1	5	6	16		265
2008	24		1	6	71	2	1	9	17	12		39	1	3	3	4	6		34	25	4	1				4	7	14		288
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28		29	1	4	3		10	1	24	15	10	3	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33		49		3	2	9	6		24	15	8	10	17	1	5	6	6	29		385
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31		44		10	1	2	13		22	24	11	11	14	1	3	12	4	26		423
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15		65		5	2	8	18	1	44	23	6	14	13		9	3	8	16		404
2013	26	10	7	6	97	3	4	5	26	24		62	3	5	10		20		46	19	11	14	17	1	4	4	12	14		450
2014	23	13	6	10	87		5	4	41	20	1	52	2	7	6		23		30	18	14	8	28	4	3	8	3	12		428
2015	32	5	8	7	79	2	8	2	36	25	5	47		9	8	7	14		40	23	15	8	18	5	5	4	7	16	1	436
2016	26	18	5	12	84	1	6	6	47	23	2	62		9	8	1	15	1	26	20	19	21	14	3	6	7	5	23		470
Totalt	820	101	53	184	2 300	18	91	178	437	954	8	1 388	7	55	45	91	136	3	975	490	108	153	123	17	38	102	126	612	3	9 616

1 | Mål C-265/00, *Campina Melkunie* (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof). Mål C-196/09, *Miles* m.fl. (Chambre de recours des écoles européennes). Mål C-169/15, *Montis Design* (Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof).

20. ANTALET INKOMNA MÅL OM FÖRHANDSAVGÖRANDE (PER MEDLEMSSTAT OCH DOMSTOL)

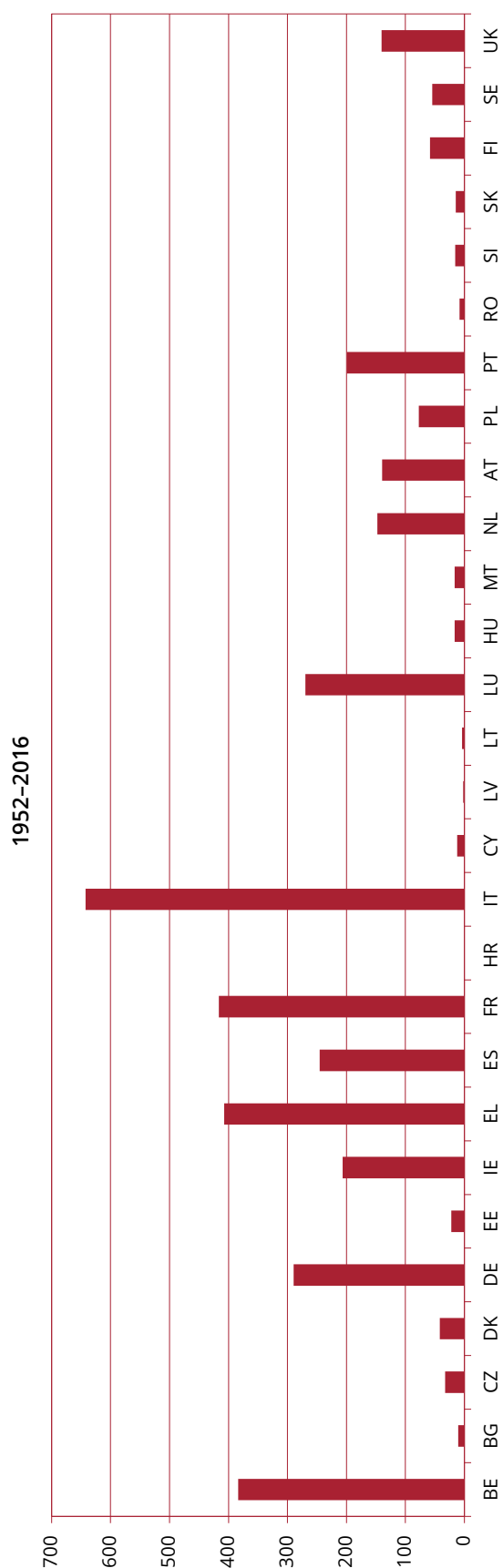
			Totalt
Belgien	Cour constitutionnelle	32	
	Cour de cassation	94	
	Conseil d'État	80	
	Övriga domstolar	614	820
Bulgarien	Върховен касационен съд	2	
	Върховен административен съд	17	
	Övriga domstolar	82	101
Tjeckien	Ústavní soud		
	Nejvyššího soudu	8	
	Nejvyšší správní soud	26	
	Övriga domstolar	19	53
Danmark	Højesteret	36	
	Övriga domstolar	148	184
Tyskland	Bundesverfassungsgericht	1	
	Bundesgerichtshof	213	
	Bundesverwaltungsgericht	120	
	Bundesfinanzhof	313	
	Bundesarbeitsgericht	37	
	Bundessozialgericht	76	
	Övriga domstolar	1 540	2 300
Estland	Riigikohus	7	
	Övriga domstolar	11	18
Irland	Supreme Court	30	
	High Court	28	
	Övriga domstolar	33	91
Grekland	Άρειος Πάγος	11	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	57	
	Övriga domstolar	110	178
Spanien	Tribunal Constitucional	1	
	Tribunal Supremo	71	
	Övriga domstolar	365	437
Frankrike	Conseil constitutionnel	1	
	Cour de cassation	122	
	Conseil d'État	110	
	Övriga domstolar	721	954

Kroatien	Ustavni sud		
	Vrhovni sud		
	Visoki upravni sud		
	Visoki prekršajni sud		
	Övriga domstolar	8	8
Italien	Corte Costituzionale	2	
	Corte suprema di Cassazione	141	
	Consiglio di Stato	134	
	Övriga domstolar	1 111	1 388
Cypern	Ανώτατο Δικαστήριο	4	
	Övriga domstolar	3	7
Lettland	Augstākā tiesa	21	
	Satversmes tiesa		
	Övriga domstolar	34	55
Litauen	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas	1	
	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas	16	
	Lietuvos vyriausiasis administracinis Teismas	17	
	Övriga domstolar	11	45
Luxemburg	Cour constitutionnelle	1	
	Cour de cassation	27	
	Cour administrative	28	
	Övriga domstolar	35	91
Ungern	Kúria	23	
	Fővárosi Ítéltábla	6	
	Szegedi Ítéltábla	2	
	Övriga domstolar	105	136
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Övriga domstolar	3	3
Nederländerna	Hoge Raad der Nederlanden	278	
	Raad van State	109	
	Centrale Raad van Beroep	63	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	156	
	Tariefcommissie	35	
	Övriga domstolar	334	975
Österrike	Verfassungsgerichtshof	5	
	Oberster Gerichtshof	115	
	Verwaltungsgerichtshof	96	
	Övriga domstolar	274	490

Polen	Trybunał Konstytucyjny	1	
	Sąd Najwyższy	15	
	Naczelny Sąd Administracyjny	40	
	Övriga domstolar	52	108
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	8	
	Supremo Tribunal Administrativo	59	
	Övriga domstolar	86	153
Rumänien	Înalta Curte de Casație și Justiție	11	
	Curtea de Apel	64	
	Övriga domstolar	48	123
Slovenien	Ustavno sodišče	1	
	Vrhovno sodišče	11	
	Övriga domstolar	5	17
Slovakien	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	15	
	Övriga domstolar	23	38
Finland	Högsta domstolen	19	
	Högsta förvaltningsdomstolen	50	
	Arbetsdomstolen	3	
	Övriga domstolar	30	102
Sverige	Högsta domstolen	21	
	Högsta förvaltningsdomstolen	8	
	Marknadsdomstolen	5	
	Arbetsdomstolen	4	
	Övriga domstolar	88	126
Förenade kungariket	House of Lords	40	
	Supreme Court	10	
	Court of Appeal	83	
	Övriga domstolar	479	612
Övriga	Cour de justice Benelux/Benelux Gerechtshof ¹	2	
	Europaskolornas överklagandenämnd ²	1	3
Totalt			9 616

1 | Mål C-265/00, *Campina Melkunie*. Mål C-169/15, *Montis Design*2 | Mål C-196/09, *Miles m.fl.*

21. TALAN OM FÖRDRAGSBROTT MOT MEDLEMSSTATERNA

BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	HR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Totalt
383	9	32	41	289	22	206	407	245	416	0	642	12	1	3	269	16	16	147	139	77	199	7	15	14	58	54	140	3 859

VII. VERKSAMHET VID DOMSTOLENS KANSLI

Verksamhetsområden	2015	2016
Antal rättegångshandlingar som har registrerats hos kansliet	89 328	93 215
Andel inlagor som ingetts via e-Curia	69 %	75 %
Antal genomförda muntliga förhandlingar	256	270
Antal genomförda muntliga förhandlingar där generaladvokatens förslag till avgörande föredragits	239	319
Antal domar, yttranden och beslut varigenom domstolen skiljer sig från målet som delgetts parterna	570	645
Antal förhandlingsprotokoll (muntliga anföranden, domar och förslag till avgörande)	894	1001
Antal meddelanden som införts i EUT om inkomna mål	639	660
Antal meddelanden som införts i EUT om avgjorda mål	546	522

E | DOMSTOLENS SAMMANSÄTTNING

(Protokollär ordning den 31 december 2016)

Första raden från vänster till höger:

Förste generaladvokaten M. Wathelet; avdelningsordförandena T. von Danwitz och M. Ilešič; domstolens vice ordförande A. Tizzano; domstolens ordförande K. Lenaerts; avdelningsordförandena R. Silva de Lapuerta, L. Bay Larsen och J.L. da Cruz Vilaça

Andra raden från vänster till höger:

Domarna A. Borg Barthet och A. Rosas; avdelningsordförandena M. Vilaras, M. Berger, E. Juhász, A. Prechal och E. Regan; generaladvokaten J. Kokott

Tredje raden från vänster till höger:

Domarna C. Toader och J.-C. Bonichot; generaladvokaten P. Mengozzi; domarna E. Levits och J. Malenovský; generaladvokaterna E. Sharpston och Y. Bot; domaren A. Arabadjiev

Fjärde raden från vänster till höger:

Domaren F. Biltgen; generaladvokaten N. Wahl; domarna C.G. Fernlund, D. Šváby, M. Safjan, E. Jarašiūnas, C. Vajda och S. Rodin

Femte raden från vänster till höger:

Generaladvokaterna M. Bobek, M. Campos Sánchez-Bordona och M. Szpunar; domarna K. Jürimäe och C. Lycourgos; generaladvokaterna H. Saugmandsgaard Øe och E. Tanchev; justitiesekreteraren A. Calot Escobar

1. FÖRÄNDRINGAR I DOMSTOLENS SAMMANSÄTTNING ÅR 2016

Företrädarna för medlemsstaternas regeringar har genom beslut av den 7 september 2016 utnämnt Evgeni Tanchev¹ till generaladvokat vid domstolen för perioden 16 september 2016–6 oktober 2021.

1| I enlighet med rotationsprincipen efterträder Evgeni Tanchev, som är bulgarisk medborgare, Niilo Jääskinen, som är finsk medborgare. Niilo Jääskinens förordnande löpte ut den 7 oktober 2015.

2. PROTOKOLLÄR ORDNING

FRÅN DEN 1 JANUARI 2016 TILL DEN 6 OKTOBER 2016

K. LENAERTS, ordförande
A. TIZZANO, vice ordförande
R. SILVA DE LAPUERTA, ordförande på första avdelningen
M. ILEŠIČ, ordförande på andra avdelningen
L. BAY LARSEN, ordförande på tredje avdelningen
T. von DANWITZ, ordförande på fjärde avdelningen
J.L. da CRUZ VILAÇA, ordförande på femte avdelningen
M. WATHELET, förste generaladvokat
A. ARABADJIEV, ordförande på sjätte avdelningen
C. TOADER, ordförande på sjunde avdelningen
D. ŠVÁBY, ordförande på åttonde avdelningen
F. BILTGEN, ordförande på tionde avdelningen
C. LYCOURGOS, ordförande på nionde avdelningen
A. ROSAS, domare
J. KOKOTT, generaladvokat
E. JUHÁSZ, domare
A. BORG BARTHET, domare
J. MALENOVSKÝ, domare
E. LEVITS, domare
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, domare
M. SAFJAN, domare
M. BERGER, domare
A. PRECHAL, domare
E. JARAŠIŪNAS, domare
C.G. FERNLUND, domare
C. VAJDA, domare
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, domare
K. JÜRIMÄE, domare
M. SZPUNAR, generaladvokat
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, generaladvokat
M. VILARAS, domare
E. REGAN, domare
H. Saugmandsgaard ØE, generaladvokat
M. BOBEK, generaladvokat
E. TANCHEV, generaladvokat
A. CALOT ESCOBAR, justitiesekreterare

FRÅN DEN 7 OKTOBER 2016 TILL DEN 31 DECEMBER 2016

K. LENAERTS, ordförande
A. TIZZANO, vice ordförande
R. SILVA de LAPUERTA, ordförande på första avdelningen
M. ILEŠIČ, ordförande på andra avdelningen
L. BAY LARSEN, ordförande på tredje avdelningen
T. von DANWITZ, ordförande på fjärde avdelningen
J.L. da CRUZ VILAÇA, ordförande på femte avdelningen
M. WATHELET, förste generaladvokat
E. JUHÁSZ, ordförande på nionde avdelningen
M. BERGER, ordförande på tionde avdelningen
A. PRECHAL, ordförande på sjunde avdelningen
M. VILARAS, ordförande på åttonde avdelningen
E. REGAN, ordförande på sjätte avdelningen
A. ROSAS, domare
J. KOKOTT, generaladvokat
A. BORG BARTHET, domare
J. MALENOVSKÝ, domare
E. LEVITS, domare
E. SHARPSTON, generaladvokat
P. MENGGOZZI, generaladvokat
Y. BOT, generaladvokat
J.-C. BONICHOT, domare
A. ARABADJIEV, domare
C. TOADER, domare
M. SAFJAN, domare
D. ŠVÁBY, domare
E. JARAŠIŪNAS, domare
C.G. FERNLUND, domare
C. VAJDA, domare
N. WAHL, generaladvokat
S. RODIN, domare
F. BILTGEN, domare
K. JÜRIMÄE, domare
M. SZPUNAR, generaladvokat
C. LYCOURGOS, domare
M. CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA, generaladvokat
H. Saugmandsgaard ØE, generaladvokat
M. BOBEK, generaladvokat
E. TANCHEV, generaladvokat

A. CALOT ESCOBAR, justitiesekreterare

3. DOMSTOLENS TIDIGARE LEDAMÖTER

(efter tjänstetillträde)

DOMARELEDEN

Massimo PILOTTI, domare (1952–1958), ordförande 1952–1958
Petrus SERRARENS, domare (1952–1958)
Otto RIESE, domare (1952–1963)
Louis DELVAUX, domare (1952–1967)
Jacques RUEFF, domare (1952–1959 och 1960–1962)
Charles Léon HAMMES, domare (1952–1967), ordförande 1964–1967
Adrianus VAN KLEFFENS, domare (1952–1958)
Maurice LAGRANGE, generaladvokat (1952–1964)
Karl ROEMER, generaladvokat (1953–1973)
Rino ROSSI, domare (1958–1964)
Nicola CATALANO, domare (1958–1962)
Andreas Matthias DONNER, domare (1958–1979), ordförande 1958–1964
Alberto TRABUCCHI, domare (1962–1972), generaladvokat (1973–1976)
Robert LECOURT, domare (1962–1976), ordförande 1967–1976
Walter STRAUSS, domare (1963–1970)
Riccardo MONACO, domare (1964–1976)
Joseph GAND, generaladvokat (1964–1970)
Josse J. MERTENS de WILMARS, domare (1967–1984), ordförande 1980–1984
Pierre PESCATORE, domare (1967–1985)
Hans KUTSCHER, domare (1970–1980), ordförande 1976–1980
Alain Louis DUTHEILLET DE LAMOTHE, generaladvokat (1970–1972)
Henri MAYRAS, generaladvokat (1972–1981)
Cearbhall O'DALAIGH, domare (1973–1974)
Max SØRENSEN, domare (1973–1979)
Jean-Pierre WARNER, generaladvokat (1973–1981)
Alexander J. MACKENZIE STUART, domare (1973–1988), ordförande 1984–1988
Gerhard REISCHL, generaladvokat (1973–1981)
Aindrias O'KEEFFE, domare (1974–1985)
Francesco CAPOTORTI, domare (1976), generaladvokat (1976–1982)
Giacinto BOSCO, domare (1976–1988)
Adolphe TOUFFAIT, domare (1976–1982)
Thijmen KOOPMANS, domare (1979–1990)
Ole DUE, domare (1979–1994), ordförande 1988–1994
Ulrich EVERLING, domare (1980–1988)
Alexandros CHLOROS, domare (1981–1982)
Gordon SLYNN, generaladvokat (1981–1988), domare (1988–1992)
Pieter VERLOREN van THEMAAT, generaladvokat (1981–1986)
Simone ROZÈS, generaladvokat (1981–1984)
Fernand GRÉVISSE, domare (1981–1982 och 1988–1994)
Kai BAHLMANN, domare (1982–1988)
G. Federico MANCINI, generaladvokat (1982–1988), domare (1988–1999)
Yves GALMOT, domare (1982–1988)
Constantinos KAKOURIS, domare (1983–1997)

Carl Otto LENZ, generaladvokat (1984–1997)
Marco DARMON, generaladvokat (1984–1994)
René JOLIET, domare (1984–1995)
Thomas Francis O'HIGGINS, domare (1985–1991)
Fernand SCHOCKWEILER, domare (1985–1996)
Jean MISCHO, generaladvokat (1986–1991 och 1997–2003)
José Carlos de CARVALHO MOITINHO de ALMEIDA, domare (1986–2000)
José Luís da CRUZ VILAÇA, generaladvokat (1986–1988)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS, domare (1986–2003), ordförande 1994–2003
Manuel DIEZ de VELASCO, domare (1988–1994)
Manfred ZULEEG, domare (1988–1994)
Walter VAN GERVEN, generaladvokat (1988–1994)
Francis Geoffrey JACOBS, generaladvokat (1988–2006)
Giuseppe TESAURO, generaladvokat (1988–1998)
Paul Joan George KAPTEYN, domare (1990–2000)
Claus Christian GULMANN, generaladvokat (1991–1994), domare (1994–2006)
John L. MURRAY, domare (1991–1999)
David Alexander Ogilvy EDWARD, domare (1992–2004)
Antonio Mario LA PERGOLA, domare (1994 och 1999–2006), generaladvokat (1995–1999)
Georges COSMAS, generaladvokat (1994–2000)
Jean-Pierre PUISSOCHET, domare (1994–2006)
Philippe LÉGER, generaladvokat (1994–2006)
Günter HIRSCH, domare (1994–2000)
Michael Bendik ELMER, generaladvokat (1994–1997)
Peter JANN, domare (1995–2009)
Hans RAGNEMALM, domare (1995–2000)
Leif SEVÓN, domare (1995–2002)
Nial FENNELLY, generaladvokat (1995–2000)
Melchior WATHELET, domare (1995–2003)
Dámaso RUIZ-JARABO COLOMER, generaladvokat (1995–2009)
Romain SCHINTGEN, domare (1996–2008)
Krateros IOANNOU, domare (1997–1999)
Siegbert ALBER, generaladvokat (1997–2003)
Antonio SAGGIO, generaladvokat (1998–2000)
Vassilios SKOURIS, domare (1999–2015), ordförande 2003–2015
Fidelma O'KELLY MACKEN, domare (1999–2004)
Ninon COLNERIC, domare (2000–2006) Stig von BAHN, domare (2000–2006)
José Narciso da CUNHA RODRIGUES, domare (2000–2012)
Christiaan Willem Anton TIMMERMANS, domare (2000–2010)
Leendert A. GEELHOED, generaladvokat (2000–2006)
Christine STIX-HACKL, generaladvokat (2000–2006)
Luís Miguel POIARES PESSOA MADURO, generaladvokat (2003–2009)
Konrad Hermann Theodor SCHIEMANN, domare (2004–2012)
Jerzy MAKARCZYK, domare (2004–2009)
Pranas KŪRIS, domare (2004–2010)
Georges ARESTIS, domare (2004–2014)
Ján KLUČKA, domare (2004–2009)
Uno LÖHMUS, domare (2004–2013)
Aindrias Ó CAOIMH, domare (2004–2015)

Pernilla LINDH, domare (2006–2011)
Ján MAZÁK, generaladvokat (2006–2012)
Verica TRSTENJAK, generaladvokat (2006–2012)
Jean-Jacques KASEL, domare (2008–2013)
Niilo JÄÄSKINEN, generaladvokat (2009–2015)
Pedro CRUZ VILLALÓN, generaladvokat (2009–2015)

ORDFÖRANDE

Massimo PILOTTI (1952–1958)
Andreas Matthias DONNER (1958–1964)
Charles Léon HAMMES (1964–1967)
Robert LECOURT (1967–1976)
Hans KUTSCHER (1976–1980)
Josse J. MERTENS de WILMARS (1980–1984)
Alexander John MACKENZIE STUART (1984–1988)
Ole DUE (1988–1994)
Gil Carlos RODRÍGUEZ IGLÉSÍAS (1994–2003)
Vassilios SKOURIS (2003–2015)

JUSTITIESEKRETERARE

Albert VAN HOUTTE (1953–1982)
Paul HEIM (1982–1988)
Jean-Guy GIRAUD (1988–1994)
Roger GRASS (1994–2010)

KAPITEL II

TRIBUNALEN

A | TRIBUNALENS VERKSAMHET ÅR 2016

Av ordföranden **Marc JAEGER**

År 2016 var ett år präglad av många och genomgripande förändringar för tribunalen. Utöver den nytillsättning som sker vart tredje år inleddes även genomförandet av reformen av institutionens struktur, vilket bestod i de två första etapperna för att utöka antalet domare i tribunalen,¹ upplösningen av personaldomstolen och överföringen av dess behörighet till tribunalen att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda.² Tribunalens ledamöter har i nära samarbete med kansliet och institutionens övriga tjänsteavdelningar gjort en djupgående analys och då strävat mot den grundläggande målsättningen att anpassa organisationen efter en utökad dömande instans behov och samtidigt bevara den effektivitet och kvalitet som uppnåtts genom interna reformer som genomförts under snart ett decennium. Med hjälp av sina nya resurser har tribunalen lagt grunden för att uppnå de mål som tribunalen satt upp som en konsekvens av det utökade antalet domare: skyndsamhet i handläggningen, samt en rättspraxis som kännetecknas av hög kvalitet, konsekvens och auktoritet.

1. ORGANISATION

Tribunalens sammansättning har för det första utökats med 22 nya domare (vilket motsvarar exakt hälften av antalet nu tjänstgörande domare). Detta har ställt krav på en rad åtgärder för att säkerställa en harmonisk och snabb integrering av de nya kabinetten (rekrytering, faktisk installering, omfördelning av mål, utbildning av personalen, uppdatering av IT-system etcetera).

Sexton av domarna tillsattes inom ramen för de två första etapperna av reformen av tribunalen. Tillsättningarna skedde i flera steg på grund av de begränsningar som följer av beslutsförfarandet för att tillsätta domarna. Följande personer har tillträtt sina tjänster:

- den 13 april 2016, C. Iliopoulos, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, D. Spielmann, V. Valančius et Z. Csehi, N. Pótorak och A. Marcoulli, under reformens första etapp;
- den 8 juni 2016, P.G. Xuereb, F. Schalin och I. Reine, under reformens första etapp;
- den 19 september 2016 :
 - J. Passer, under reformens första etapp;

1| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14). Enligt förordning 2015/2422 ska ökningen av antalet domare i tribunalen ske i tre etapper. Under den första etappen skulle ytterligare tolv domare tillsättas från och med den 25 december 2015. Under den andra etappen skulle sedan ytterligare sju domare tillsättas med anledning av att Europeiska unionens personaldomstol upplöstes från och med den 1 september 2016. Under den tredje etappen skulle slutligen ytterligare nio domare tillsättas från och med den 1 september 2019, vilket skulle innebära att antalet domare kommer att uppgå till totalt 56.

2| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda (EUT L 200, 2016, s. 137). De särskilda aspekter som är kännetecknande för unionens personalmål gjorde det även nödvändigt att göra vissa ändringar av tribunalens rättegångsregler (EUT L 217, 2016, s. 73).

- E. Perillo, R. Barents, J. Svenningsen, M.J. Costeira och A. Kornezov, under reformens andra etapp.

Vidare har tribunalen välkomnat sex andra domare inom ramen för den nytillsättning som sker vart tredje år: R. da Silva Passos, P. Nihoul, B. Berke, U. Öberg, O. Spineanu-Matei och K. Kowalik-Bańczyk tillsattes för att ersätta M. E. Martins Ribeiro, F. Dehousse, O. Czúcz, C. Wetter, A. Popescu respektive I. Wyszniowska-Białecka.

I nuläget består tribunalen av 44 domare.³ Det återstår att ta emot de tre ytterligare domare som ska tillsättas (en som ett led i den första etappen och de övriga två som ett led i den andra etappen) för att uppnå de 47 domare som föreskrivs i artikel 48 i stadgan för Europeiska unionens domstol för perioden 2016–2019. Sistnämnda år inleds slutligen reformens tredje och sista etapp med tillsättning av ytterligare nio domare.

Vidare har tribunalen ändrat sin interna organisation som varit i kraft mellan september 2007 och september 2016. Tribunalen är således numera uppdelad i nio avdelningar bestående av fem domare. Avdelningarna kan ha en dömande sammansättning bestående av antingen tre domare – med två underavdelningar som leds av avdelningsordföranden – eller av fem domare.⁴

Vad slutligen beträffar tribunalens funktionssätt har den skapat förutsättningarna för att garantera balans mellan effektivitet och samordning. Den ordinarie dömande sammansättningen förblir en avdelning bestående av tre domare. Den nya strukturen syftar till att underlätta att hänskjuta mål till dömande sammansättningar bestående av fem domare, att förenkla förfarandet för att ersätta domare som fått förhinder inom en och samma avdelning samt att ge vice-ordföranden och avdelningsordförandena en förstärkt roll för att samordna och skapa konsekvens i rättspraxis.

I samband med den nytillsättning som sker vart tredje år skulle tribunalen även välja sin ordförande, vice-ordförande samt avdelningsordföranden för perioden mellan september 2016 och augusti 2019. M. Jaeger och M. van der Woude valdes vid detta tillfälle till ordförande respektive vice-ordförande för tribunalen. Vidare valdes I. Pelikánová, M. Prek, S. Frimodt Nielsen, H. Kanninen, D. Gratsias, G. Berardis, V. Tomljenović, A.M. Collins och S. Gervasoni till avdelningsordförande.

2. VERKSAMHETSSTATISTIK

En analys av verksamhetsstatistiken för år 2016 påvisar framför allt två tendenser: en ökning av antalet anhängiggjorda mål och av antalet pågående mål, å ena sidan, och en påtaglig minskning av handläggningstiden, å andra sidan.

Antalet anhängiggjorda mål ökade med 17 procent, från 831 mål år 2015 till 974 mål år 2016. Detta beror till stor del på att behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda överförts till tribunalen (vilket i sig motsvarar 163 mål)⁵. Även antalet pågående mål har ökat i liknande proportioner, från 1 267 mål år 2015 till 1 486 mål år 2016. Tribunalens produktivitet ligger i linje med de resultat som uppnåtts sedan 2013, med ett antal avgjorda mål som är bland de tre högsta sedan

3| Per den 31 december 2016.

4| I väntan på att de tre återstående domarna ska tillsättas, består tre av de nio avdelningarna under en övergångsperiod av fyra domare som kan sammanträda i en dömande sammansättning bestående av antingen tre domare i tre underavdelningar eller av fem domare. En ytterligare domare hämtas då från en annan avdelning för att den dömande sammansättningen ska vara fullständig.

5| Personaldomstolen var verksam till och med 31 augusti 2016. För en översikt av dess verksamhet hänvisas läsaren till kapitel III "Personaldomstolen".

tribunalen inrättades (755 avgjorda mål). Den sättning i produktionstakten som kan noteras i förhållande till år 2015 och år 2014 kan förklaras av en kombination av att målbalansen har minskat (i synnerhet år 2015), den nytillsättning av ledamöter som sker vart tredje år och en intern omorganisation av instansen som var nödvändig till följd av integreringen av de nya domarna, vilka under de första månaderna av sin tjänstgöring inte på något mätbart och påtagligt sätt kan bidra till produktiviteten.

Parallellt fortsätter handläggningstiden, som är den främsta resultatindikatorn, sin positiva utvecklingstrend. Den minskning av handläggningstiden som kunnat observeras sedan år 2013 bekräftas ånyo med en allmän genomsnittlig handläggningstid (mål som avgjorts genom dom eller beslut, oavsett ämnesområde) på 18,7 månader, det vill säga en minskning med 1,9 månader jämfört med år 2015 och med 8,2 månader jämfört med år 2013.

Omorganisationen av tribunalen och de nya möjligheter som reformen har medfört innebar vidare att 29 mål hänsköts till en dömande sammansättning bestående av fem domare år 2016, medan det årliga genomsnittet för sådana hänskjutande mellan åren 2010 och 2015 var mindre än 9 mål per år.

Verksamhetens utveckling präglas av en ökning av immaterialrättsmålen (+ 11 procent) och av att behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan unionen och dess anställda har överförts till tribunalen (123 mål överfördes från personaldomstolen den 1 september och 40 mål anhängiggjordes fram till och med den 31 december 2016, vilket ger totalt 163 mål, motsvarande nära 17 procent av samtliga anhängiggjorda mål). Vidare präglas denna utveckling av en minskning av antalet mål som rör restriktiva åtgärder (28 sådana mål anhängiggjordes år 2016), av en fortsatt hög andel mål som rör statligt stöd (76 mål), i synnerhet i fråga om beskattning i medlemsstaterna, och av att en ny typ av mål börjat framträda, nämligen mål som rör tillämpning av regler om övervakning av kreditinstitut.

Nedanstående referat har utarbetats av tribunalens vice ordförande och ägnas åt rättspraxis som haft en avgörande betydelse under år 2016. De illustrerar den stora variationsrikedomen, och i vissa fall komplexiteten, i de frågor som underställs tribunalen för bedömning. De vittnar även den grundläggande roll tribunalen har i egenskap av garant för rätten till ett effektivt domstolsskydd och därigenom som garant för en union som grundas på rättsstatsprincipen.

B | RÄTTSPRAXIS FRÅN TRIBUNALEN ÅR 2016

I. RÄTTSLIGT FÖRFARANDE

UPPTAGANDE TILL SAKPRÖVNING AV TALAN SOM VÄCKTS MED STÖD AV ARTIKEL 263 FEUF

2016 års rättspraxis har gett tribunalen tillfälle att uttala sig om iakttagandet av formkraven och talefristerna och om begreppet rättsakt mot vilken talan kan väckas, talerätt och lagstiftningsakt som inte innehåller genomförandeåtgärder.

1. BEGREPPET RÄTTSAKT MOT VILKEN TALAN KAN VÄCKAS

I domen av den 15 september 2016, *Italien/kommissionen* (T-353/14 och T-17/15, överklagad till domstolen,¹ [EU:T:2016:495](#)), fick tribunalen tillfälle att precisera begreppet rättsakt mot vilken en ogiltighetstalan kan väckas, i den mening som avses i artikel 263 FEUF. Till grund för de förenade mål som gav upphov till denna dom låg två talan om ogiltigförklaring av två meddelanden om allmänt uttagningsprov som publicerats av Europeiska rekryteringsbyrån (Epsa).² Kommissionen gjorde gällande att målen inte kunde tas upp till prövning på grund av att de angripna meddelandena antingen var bekräftande rättsakter eller att de innebar rena verkställighetsåtgärder i förhållande till de allmänna bestämmelserna för allmänna uttagningsprov³ och de allmänna riktlinjerna från kollegiet av förvaltningschefer avseende språkanvändning i Epsas uttagningsprov, som återfinns i bilaga 2 till de allmänna bestämmelserna.

Tribunalen påpekade först att det, för att den skulle kunna besvara kommissionens argument, var nödvändigt att utreda de allmänna bestämmelsernas och de allmänna riktlinjernas natur och deras rättsliga betydelse. Det är nämligen endast om dessa texter syftar till att införa tvingande regler och i denna egenskap kan medföra tvingande rättsverkningar som de angripna meddelandena om uttagningsprov kan utgöra mer än endast bekräftande rättsakter eller rena verkställighetsåtgärder. Det framgår emellertid redan av ordalydelsen av dessa texter att Epsa, genom att offentliggöra dem, inte slutgiltigt bestämt vilken språkordning som ska gälla för samtliga uttagningsprov som Epsa har bemyndigats att anordna. Även om dessa texter innehåller ett antal överväganden som begränsar valet av andraspråk i uttagningsprov som anordnas av Epsa, och av det språk som ska användas i kommunikationen mellan Epsa och de sökande, kan de dessutom i vart fall inte tolkas så, att det upprättats en språkordning som gäller för samtliga uttagningsprov som anordnas av Epsa, eftersom det inte finns någon bestämmelse som ger Epsa eller kollegiet av förvaltningschefer befogenhet att upprätta en sådan allmänt giltig språkordning eller att härvidlag anta principiella regler som endast i undantagsfall får frångås i ett meddelande om uttagningsprov. Det finns inget som hindrar Epsa från att – för att säkerställa likabehandling och rättssäkerhet – anta och offentliggöra rättsakter såsom de allmänna bestämmelserna och de allmänna riktlinjerna för att visa hur myndigheten avser att i vissa situationer använda sitt utrymme för eget skön enligt dessa bestämmelser, under förutsättning att dessa bestämmelser

1| Mål C-621/16 P, *kommissionen/Italien*.

2| Meddelande om allmänt uttagningsprov – EPSO/AD/276/14 – Handläggare (AD 5) (EUT C 74 A, 2014, s. 4), och meddelande om allmänt uttagningsprov – EPSO/AD/294/14 – Handläggare (AD 6) på området för dataskydd (EUT C 391 A, 2014, p. 1).

3| Allmänna bestämmelser för allmänna uttagningsprov (EUT C 60 A, 2014, s. 1).

inte avviker från regler med allmän giltighet som gäller för dess arbetsuppgifter och under förutsättning att Epso, genom att anta dessa bestämmelser, inte har avstått från den befogenhet Epso har att bedöma Europeiska unionens institutioners och organs behov, däribland deras behov av språkkunskaper, när Epso anordnar olika uttagningsprov. Av detta följer att de allmänna bestämmelserna och de allmänna riktlinjerna ska tolkas så, att de på sin höjd utgör meddelanden som anger vilka kriterier Epso avser att tillämpa i valet av språkordning för de uttagningsprov myndigheten har bemyndigats att anordna.

Därefter påpekade tribunalen att syftet med varje enskilt meddelande om uttagningsprov är att uppställa regler för förfarandet i ett eller flera enskilda uttagningsprov, som därigenom meddelas, samt ett regelverk som överensstämmer med tillsättningsmyndighetens syfte. Det är detta regelverk som i förekommande fall införts med stöd av regler med allmän giltighet för anordnande av uttagningsprov som avgör hur det aktuella uttagningsförfarandet ska genomföras, från det att det aktuella meddelandet om uttagningsprov offentliggörs till dess att det publiceras en förteckning över godkända sökande i det aktuella uttagningsprovet. Ett meddelande om uttagningsprov, såsom de angripna meddelandena, som, med beaktande av de berörda unionsinstitutionernas och unionsorganens specifika behov, inrättar ett regelverk för ett visst uttagningsprov, bland annat vad avser språkordningen, och som därmed medför självständiga rättsverkningar, kan således i princip inte anses som en bekräftande rättsakt eller som en ren verkställighetsåtgärd i förhållande till tidigare rättsakter. De angripna meddelandena utgör således rättsakter med bindande rättsverkningar vad avser språkordningen för de aktuella uttagningsproven, och därmed rättsakter mot vilka talan kan väckas. Den omständigheten att Epso, när den antog de angripna meddelandena, beaktade de kriterier som anges i de allmänna bestämmelserna och de allmänna riktlinjerna, till vilka det uttryckligen hänvisas i nämnda meddelanden, påverkar inte denna slutsats.

2. TALERÄTT

BEGREPPET DIREKT BERÖRD

I beslutet av den 28 september 2016, *PAN Europe m.fl./kommissionen* (T-600/15, [EU:T:2016:601](#)), förtydligade tribunalen villkoret direkt berörd, i samband med sin bedömning av om sökandena – en sammanslutning av biodlare och miljöskyddsorganisationer – kunde väcka talan om ogiltigförklaring av genomförandeförordning (EU) 2015/1295,⁴ eftersom denna bland annat syftade till att, under förutsättning att vissa villkor är uppfyllda, godkänna det verksamma ämnet sulfoxaflor som ingrediens i växtskyddsmedel i enlighet med förordning nr 1107/2009⁵ och till att uppta detta ämne i bilagan till genomförandeförordning (EU) nr 540/2011.⁶

Tribunalen inledde med att påpeka att godkännandet av sulfoxaflor och dess upptagande i förteckningen över godkända verksamma ämnen, enligt den angripna rättsakten, får till rättsverkning att medlemsstaterna har möjlighet att, under förutsättning att ett antal ytterligare villkor är uppfyllda, godkänna utsläppande på marknaden av växtskyddsmedel som innehåller sulfoxaflor, om en begäran om detta lämnas in. Det är således medlemsstaternas rättsliga ställning, och den rättsliga ställningen för potentiella sökande av godkännande för utsläppande på marknaden av växtskyddsmedel innehållande sulfoxaflor, som den angripna rättsakten

4] Kommissionens genomförandeförordning (EU) 2015/1295 av den 27 juli 2015 om godkännande av det verksamma ämnet sulfoxaflor i enlighet med Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden, och om ändring av bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 (EUT L 199, 2015, s. 8).

5] Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 av den 21 oktober 2009 om utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden och om upphävande av rådets direktiv 79/117/EEG och 91/414/EEG (EUT L 309, 2009, s. 1).

6] Kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 av den 25 maj 2011 om tillämpning av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1107/2009 vad gäller förteckningen över godkända verksamma ämnen (EUT L 153, 2011, s. 1).

har direkt inverkan på. Enligt tribunalen medför godkännandet av det verksamma ämnet sulfoxaflor i den angripna förordningen inte några skadliga effekter för den produktion som bedrivs av medlemmarna i den sammanslutning som är sökande, och det medför därmed inte några rättsverkningar rörande deras äganderätt och deras rätt att bedriva näringsverksamhet. Även om det antogs att användningen av växtskyddsmedel innehållande sulfoxaflor verkligen kan hota den näringsverksamhet som bedrivs av medlemmarna i den sammanslutning som är sökande, berör dessa ekonomiska följder inte deras rättsliga ställning, utan endast deras faktiska situation. Vidare förutsätter detta påstådda hot även att en medlemsstat godkänner ett växtskyddsmedel som innehåller sulfoxaflor. Av detta följer att även om den angripna rättsakten antogs ha rättsverkningar avseende äganderätt och rätten att bedriva näringsverksamhet för medlemmarna i den sammanslutning som är sökande, så kan denna inverkan under alla förhållanden inte anses vara direkt.

Tribunalen preciserade dessutom att artiklarna 37 och 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna inte påverkar tolkningen av artikel 263 fjärde stycket FEUF, och särskilt inte tolkningen av villkoret direkt berörd. Artikel 37 i stadgan om de grundläggande rättigheterna innehåller nämligen endast en princip som föreskriver en generell skyldighet för unionen vad gäller de mål som ska eftersträvas i unionens politik, och inte någon rätt att väcka talan vid unionsdomstolarna i miljöfrågor. Artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna har inte till syfte att ändra på det system för kontroll av lagenligheten som föreskrivs i fördragen, bland annat reglerna för om mål kan tas upp för direkt talan i vid unionsdomstolarna. Tribunalen erinrade slutligen om att de internationella avtal som unionen ingår, såsom Århuskonventionen,⁷ inte har företrädare framför unionens primärrätt, varför nämnda konvention inte kan medföra undantag från artikel 263 fjärde stycket FEUF. Artikel 9.3 i Århuskonventionen innehåller för övrigt inte någon ovillkorlig och tillräckligt precis skyldighet som är ägnad att direkt reglera enskildas situation, varför enskilda inte direkt kan åberopa denna bestämmelse vid unionsdomstolarna. Tribunalen påpekade att Århuskonventionen dessutom, genom formuleringen "den allmänhet som uppfyller eventuella kriterier i nationell rätt", villkorar de rättigheter som enligt artikel 9.3 i konventionen ska ges allmänheten med att dessa uppfyller villkoren för upptagande till sakprövning som följer av artikel 263 fjärde stycket FEUF. Det hade således inte visats att artikel 263 fjärde stycket FEUF, såsom denna har tolkats av unionsdomstolarna, var oförenlig med artikel 9.3 i Århuskonventionen.

a. BEGREPPET PERSONLIGEN BERÖRD

I domen av den 13 december 2016, *IPSO/ECB* (T-713/14, [EU:T:2016:727](#)), fick tribunalen tillfälle att uttala sig angående en fackförenings talerätt i samband med en talan om bland annat ogiltigförklaring av en rättsakt antagen av direktionen för Europeiska centralbanken (ECB) om att begränsa den längsta tid ECB får anlita en viss inhyrd arbetstagare för uppgifter inom administration och sekretariat till två år. Talan väcktes av Organisation der Beschäftigten bei europäischen und internationalen Einrichtungen in der Bundesrepublik Deutschland (IPSO).

Tribunalen erinrade om att en talan som väckts av en fackförening kan tas upp till sakprövning i tre situationer: när fackföreningen företräder intressen för personer som själva har rätt att väcka talan, när föreningen individualiseras till följd av att dess egna intressen i egenskap av förening påverkas, exempelvis på grund av att dess ställning som förhandlingspart har påverkats av den akt som begärs ogiltigförklarad, eller när den i en lagbestämmelse uttryckligen ges ett antal processuella rättigheter. I förevarande fall gjorde sökanden gällande att föreningen hade talerätt bland annat på grund av den hade ett eget intresse i egenskap av

7] Konventionen om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor, som undertecknades i Århus den 25 juni 1998 och som godkändes på Europeiska gemenskapens vägnar genom rådets beslut 2005/370/EG av den 17 februari 2005 (EUT L 124, 2005, s. 1).

arbetsmarknadspart och förhandlare som deltagit i diskussionerna angående situationen för tillfälligt anställda vid ECB.

Tribunalen påpekade att en fackförenings ställning som förhandlare inte i sig räcker för att individualisera den på ett motsvarande sätt som mottagaren av den angripna rättsakten. En sådan förenings talan kan emellertid tas upp till sakprövning när dess ställning som förhandlingspart har påverkats av den angripna rättsakten, i speciella situationer där föreningens ställning som förhandlingspart varit klart avgränsad och nära förbunden med själva föremålet för det angripna beslutet. I förevarande fall ansåg tribunalen att föreningens ställning som ECB:s förhandlingspartner i samband med de aktuella diskussionerna räckte för att visa att föreningen var personligen berörd av den angripna rättsakten i den mening som avses i artikel 263 FEUF. Denna ställning individualiserar nämligen föreningen i förhållande till alla andra fackföreningar som representerar personer som är anställda av eller arbetar för ECB, eftersom den, av alla olika fackföreningar som eventuellt aktivt företräder dessa personers intressen, var den enda som engagerade sig i de diskussioner med ECB som rörde de frågor som omfattades av den angripna rättsakten.

3. BEGREPPET REGLERINGSAKT SOM INTE MEDFÖR GENOMFÖRANDEÅTGÄRDER

Under år 2016 fick tribunalen vid flera tillfällen möjlighet att återkomma till begreppet regleringsakt som inte medför genomförandeåtgärder, i den mening som avses i det tredje fallet i artikel 263 fjärde stycket FEUF. I målen som gav upphov till domen av den 14 januari 2016, *Tilly-Sabco/kommissionen* (T-397/13, överklagad till domstolen,⁸ [EU:T:2016:8](#)) och domen av den 14 januari 2016, *Doux/kommissionen* (T-434/13, ej publicerad, [EU:T:2016:7](#)), väcktes talan vid tribunalen av två företag vars verksamhet bland annat bestod i export av hela djupfrysta kycklingar till länder i Mellanöstern. Respektive talan avsåg ogiltigförklaring av genomförandeförordning (EU) nr 689/2013,⁹ genom vilken kommissionen fastställde exportbidragen inom sektorn för fjäderfäkött för tre kategorier av hela djupfrysta kycklingar till noll.

Sökandena gjorde gällande att deras talan kunde tas upp till sakprövning enligt artikel 263 fjärde stycket FEUF, på grund av att den angripna genomförandeförordningen var en regleringsakt som inte medförde några genomförandeåtgärder. Tribunalen påpekade i detta hänseende först att det visserligen framgår av rättspraxis att begreppet regleringsakt som inte medför genomförandeåtgärder ska tolkas mot bakgrund av bestämmelsens syfte, vilket är att säkerställa ett effektivt domstolsskydd. Detta innebär dock inte att detta begrepp ska prövas enbart mot bakgrund av nämnda syfte. Med hänsyn till hur det tredje fallet i artikel 263 fjärde stycket FEUF är formulerat kan enbart bestämmelser som unionens institutioner, organ eller byråer eller de nationella myndigheterna antar inom ramen för sin normala verksamhet utgöra genomförandeåtgärder i den mening som avses i denna bestämmelse. För det fall unionens institutioner, organ eller byråer eller de nationella myndigheterna inom ramen för sin normala verksamhet inte antar några bestämmelser för att genomföra regleringsakten eller för att precisera dess konsekvenser för de enskilda berörda aktörerna, kan denna regleringsakt inte anses medföra genomförandeåtgärder. Det måste även vara fråga om åtgärder som normalt följer på regleringsakten. Det är således inte tillräckligt att en aktör, på ett konstlat sätt, har möjlighet att förplikta administrationen att anta en åtgärd mot vilken talan kan väckas, eftersom en sådan åtgärd inte innebär att regleringsakten "medför" en åtgärd.

8| Mål C-183/16 P, *Tilly-Sabco/kommissionen*.

9| Kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 689/2013 av den 18 juli 2013 om fastställande av exportbidrag för fjäderfäkött (EUT L 196, 2013, s. 13).

På grund av att exportbidragen fastställts till noll i den angripna genomförandeförordningen och att det saknas skyldighet att förete en exportlicens för att kunna exportera de aktuella produkterna, kommer det, under normala förhållanden, inte att inges några ansökningar om exportlicens med förutfastställelse av exportbidragen till nationella myndigheter. Eftersom det inte föreligger några sådana ansökningar, kommer de nationella myndigheterna, under normala förhållanden, inte att vidta någon åtgärd för att genomföra den angripna genomförandeförordningen. Det kommer således inte att finnas någon åtgärd som preciserar vilka konsekvenser den angripna genomförandeförordningen har gentemot de olika berörda aktörerna.

Det förhållandet att en ansökan om exportlicens inges till en nationell myndighet enbart i syfte att få till stånd en domstolsprövning medför att denna ansökan inte inges under normala förhållanden. Eftersom den nationella myndigheten inte har något annat val än att fastställa exportbidraget till noll, kan en exportör inte ha något intresse av att den nationella myndigheten under dessa förhållanden fastställer exportbidraget, förutom i syfte att på ett konstlat sätt få till stånd en rättsakt mot vilken talan kan väckas. Av detta följer att den angripna genomförandeförordningen inte medför några genomförandeåtgärder, i den mening som avses med det tredje fallet i artikel 263 fjärde stycket FEUF.

I målet som ledde till domen av den 15 september 2016, **Ferracci/kommissionen** (T-219/13, överklagad till domstolen,¹⁰ [EU:T:2016:485](#)), väcktes talan vid tribunalen av ägaren till ett hotell beläget nära Rom (Italien) mot ett beslut som fattats av kommissionen angående en skatterättslig ordning enligt vilken icke-kommersiella enheter befriades från skyldigheten att betala kommunal fastighetsskatt. Även om kommissionen, genom detta beslut, hade förklarat att den aktuella ordningen delvis var oförenlig med den inre marknaden, förordnade den inte om återkrav, eftersom den ansåg att det skulle vara omöjligt att återkräva stödet.

Tribunalen ansåg först, angående frågan huruvida det angripna beslutet skulle anses utgöra en regleringsakt, att ett beslut av kommissionen inom området för statligt stöd, som är tillämpligt på objektivet bestämda situationer och medför rättsverkningar för en allmänt och abstrakt angiven personkrets, har allmän giltighet. Ett beslut angående skatterättsliga bestämmelser i en medlemsstat har särskilt i syfte att, enligt artikel 107 FEUF, pröva huruvida en nationell lagstiftning som är tillämplig för ett obestämt antal personer i en allmänt och abstrakt angiven personkrets innehåller inslag av statligt stöd och, i förekommande fall, huruvida det aktuella stödet är förenligt med den inre marknaden och möjligt att återkräva. Med hänsyn till arten av kommissionens befogenheter enligt FEU-fördragets bestämmelser, inom området för statligt stöd, återspeglar ett sådant beslut, även om det endast har en mottagare, omfattningen av de nationella rättsakter som är föremål för institutionens prövning, antingen för att bevilja det tillstånd som är nödvändigt för att en stödåtgärd ska kunna genomföras eller för att fastställa de konsekvenser som följer av att stödet eventuellt är olagligt eller oförenligt med den inre marknaden. De aktörer som omfattas av de aktuella rättsakternas tillämpningsområde har emellertid definierats på ett allmänt och abstrakt sätt. Dessa rättsakter har således allmän giltighet.

Tribunalen ansåg vidare, angående frågan huruvida det vidtagits några åtgärder för att genomföra det angripna beslutet, att de nationella myndigheterna – i den mån kommissionen anser att det är absolut omöjligt att genomföra en återbetalning av illegala stöd som beviljats av en medlemsstat och därför beslutar att inte ålägga denna medlemsstat att från varje mottagare återkräva de belopp som beviljats enligt stödordningen – inte ska vidta några åtgärder, särskilt med avseende på sökanden, för att genomföra det angripna beslutet. Tribunalen påpekade dessutom att för det fall kommissionen anser att en nationell bestämmelse inte utgör ett stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF, så ska det inte vidtas några genomförandeåtgärder till följd av det angripna beslutet, utan de nationella myndigheterna ska endast tillämpa den nationella lagstiftningen

10| Mål C-624/16 P, *kommissionen/Ferracci*.

som sådan. Det kommer inte att förordnas om några åtgärder på nationell nivå för att genomföra beslutet, i synnerhet vad gäller sökanden.

4. IAKTTAGANDE AV FORMKRAV OCH FRISTER FÖR ATT VÄCKA TALAN

I målet som ledde till beslutet av den 22 juni 2016, **1&1 Telecom/kommissionen** (T-43/16, [EU:T:2016:402](#)), väcktes talan vid tribunalen om ogiltigförklaring av ett beslut som fattats av kommissionen om genomförandet av den avhjälpande åtgärden i de slutliga åtagandena som angavs i en bilaga till ett villkorat beslut om tillstånd till en koncentration. Kommissionen gjorde gällande att ansökan inte kunde tas upp till sakprövning, eftersom den inte var undertecknad av den advokat som företrädde sökanden.

Tribunalen påpekade först att den omständigheten att en ansökan inte har skrivits under av en advokat som är behörig att företa processhandlingar inför tribunalen inte ingår bland de formella brister som, i enlighet med artikel 19 andra stycket i domstolens stadga samt artiklarna 51.4 och 78.5 i tribunalens rättegångsregler, kan avhjälpas efter det att tidsfristen för att väcka talan har gått ut. Kravet på att sökandens företrädare ska skriva under ansökan, vilket, av hänsyn till rättssäkerheten, syftar till att säkerställa att ansökan är äkta och till att utesluta risken att den inte i själva verket har upprättats av en person som saknar behörighet, är nämligen att anse som en väsentlig formföreskrift som ska tillämpas restriktivt, vilket innebär att talan ska avvisas om detta krav inte är uppfyllt.

I detta fall konstaterade tribunalen att ansökan var undertecknad av en advokat som hade behörighet att företa processhandlingar inför tribunalen. På första sidan av ansökan angavs visserligen att sökanden företräddes av en advokat som var verksam i Bryssel (Belgien), medan ansökan ingavs via e-Curia av en solicitor som var inskriven vid Law Society i Storbritannien och Wales och arbetade vid samma advokatbyrå som nämnda advokat. Det hade emellertid inte bestritts att denna solicitor var medlem i ett europeiskt advokatsamfund och i denna egenskap hade behörighet att företa processhandlingar inför tribunalen.

Enbart den omständigheten att denna solicitors namn inte förekom på första sidan av ansökan räcker inte för att ifrågasätta hans ställning som sökandens företrädare. Denna ställning intygas nämligen genom att sökandebolaget har gett in en fullmakt som ger denne behörighet att företräda bolaget. Att fullmakten inte gavs in samtidigt som ansökan kan varken förändra denna bedömning eller leda till att ansökan ska avvisas, eftersom en sådan brist vid ingivandet av ansökan kan avhjälpas, vilket sökandebolaget också gjorde inom den angivna fristen enligt artikel 78.5 i rättegångsreglerna.

Dessutom är användningen av ett e-Curia-konto inte bara att jämföras med ett undertecknande enligt artikel 3 i e-Curia-beslutet,¹¹ utan är även, till skillnad från en egenhändig underskrift, en automatisk upplysning om den undertecknandes – som företräder sökanden – identitet, ställning och adress. Följaktligen ska ansökan även anses uppfylla kravet i artikel 76.b i rättegångsreglerna enligt vilket ansökan ska innehålla uppgift om sökandens företrädares ställning och adress. Under alla omständigheter kan enbart den omständigheten att advokatens adress inte angetts i ansökan inte i sig leda till att en ansökan som har undertecknats i vederbörlig ordning av en advokat i unionen, som befullmäktigats av sökanden och som har getts in inom den i artikel 263 sjätte stycket FEUF angivna fristen ska avvisas. Detta gäller oavsett om ansökan har undertecknats egenhändigt eller elektroniskt via e-Curia.

I domen av den 18 oktober 2016, **Sina Bank/rådet** (T-418/14, [EU:T:2016:619](#)), prövade tribunalen en talan som väckts av en iransk bank, vilken ifrågasatte de restriktiva åtgärder som vidtagits mot banken. Inför

11 | Tribunalens beslut av den 14 september 2011 om ingivande av inlagor och om delgivning av inlagor samt domar och beslut med hjälp av datasystemet e-Curia (EUT C 289, 2011, s. 9).

tribunalen yrkade rådet att det tredje yrkandet, avseende ogiltigförklaring av beslut (Gusp) 2015/1008¹² och genomförandeförordning (EU) 2015/1001,¹³ i den del sökandens namn genom dessa rättsakter bibehölls i den omtvistade förteckningen, skulle avvisas då det inte kunde tas upp till sakprövning. Enligt rådet började fristen för att väcka talan mot dessa rättsakter löpa när sökandens advokater den 26 juni 2015 delgavs rättsakterna, och den löpte följaktligen ut den 5 september 2015.

Tribunalen framhöll att en ansökan om justering av yrkandena måste inkomma inom den frist för väckande av talan som föreskrivs i artikel 263 sjätte stycket FEUF. För att denna frist skulle börja löpa för sökanden var rådet skyldigt att personligen delge sökanden beslut 2015/2008 och genomförandeförordning 2015/1001, eftersom rådet hade kännedom om dennes adress. Tribunalen påpekade att i förevarande fall delgav rådet sökanden dessa rättsakter, via dennes advokater, genom en skrivelse och ett e-postmeddelande av den 26 juni 2015.

Artikel 263 sjätte stycket FEUF hänvisar emellertid till "den dag då åtgärden ... delgavs klaganden", och inte till den dag då åtgärden delgavs klagandens ombud. Härav följer att delgivningen, i de fall då en rättsakt ska bli föremål delgivning i princip måste ske till rättsaktens adressat och inte till de advokater som företräder adressaten för att talefristen ska börja löpa. I förevarande fall ger de tillämpliga bestämmelserna, det vill säga artikel 24.3 i beslut 2010/413/Gusp¹⁴ och artikel 46.3 i förordning (EU) nr 267/2012,¹⁵ ingen direkt hänvisning till en möjlighet att delge en person eller en enhet de restriktiva åtgärder som vidtagits gentemot denne via vederbörandes ombud, utan föreskriver uttryckligen att när adressen till den berörda personen eller enheten är känd ska beslutet om att vidta restriktiva åtgärder gentemot denne delges personen eller enheten personligen. Beslut 2015/1008 och genomförandeförordning 2015/1001 skulle följaktligen ha delgetts sökanden, vars adress rådet hade kännedom om, personligen. Eftersom det dessutom inte fanns något som tydde på att sökanden hade ingått ett avtal med rådet om att de aktuella handlingarna kunde delges sökanden på dennes advokaters adress och sålunda via dessa advokater, ansåg tribunalen att den faktiska underrättelsen till sökandens advokater om de ifrågavarande rättsakterna inte var likvärdig med en underrättelse, och således inte heller med en delgivning, av dessa rättsakter till sökanden själv.

RÄTTEGÅNGSMISSBRUK

I beslutet av den 16 mars 2016, *One of Us m.fl./kommissionen* (T-561/14, [EU:T:2016:173](#)), preciserade tribunal begreppet rättegångsmisbruk, efter det att sökandena hade publicerat interventionsansökningar i detta mål på sin webbplats, tillsammans med negativa kommentarer om de organisationer som hade ingett dessa ansökningar.

Tribunalen erinrade om att parterna, enligt bestämmelserna om handläggningen av mål vid tribunalen, åtnjuter skydd mot att rättegångshandlingarna i ett mål används på ett otillbörligt sätt. Detta skydd ger uttryck för den allmänna principen om god rättskipning, enligt vilken parterna har rätt att försvara sina intressen oberoende av all yttre påverkan, särskilt från allmänhetens sida. Av detta följer, i syfte att säkerställa

12| Rådets beslut (Gusp) 2015/1008 av den 25 juni 2015 om ändring av beslut 2010/413/Gusp om restriktiva åtgärder mot Iran (EUT L 161, 2015, s. 19).

13| Genomförandeförordning (EU) 2015/1001 av den 25 juni 2015 om genomförande av förordning nr 267/2012 om restriktiva åtgärder mot Iran (EUT L 161, 2015, s. 1).

14| Rådets beslut 2010/413/Gusp av den 26 juli 2010 om restriktiva åtgärder mot Iran och om upphävande av gemensam standpunkt 2007/140/Gusp (EUT L 195, 2010, s. 39).

15| Rådets förordning (EU) nr 267/2012 av den 23 mars 2012 om restriktiva åtgärder mot Iran och om upphävande av förordning (EU) nr 961/2010 (EUT L 88, 2012, s. 1).

att meningsutbytet mellan parterna och rättens överläggning i målet sker under lugna former, att en part som ges tillgång till andra parter inlagor i målet endast åtnjuter denna rättighet för att försvara sin egen ståndpunkt och inte för andra syften, såsom att uppmåna allmänheten att kritisera de argument som anförts av övriga parter i målet. En handling som strider mot ovannämnda del av den allmänna principen om en god rättskipning utgör ett rättegångsmissbruk som det kan tas hänsyn till vid fördelningen av kostnaderna. Detta skydd för parterna i ett domstolsförfarande bör även gälla en interventionssökande. Denna deltar nämligen i domstolsförfarandet och bör därför åtnjuta samma skyddsnivå som parterna i förfarandet när det gäller möjligheten att försvara sina intressen oberoende av varje yttre påverkan.

Mot denna bakgrund fann tribunalen att sökandena, i förevarande fall, genom att på internet publicera interventionsansökningarna, samtidigt som de direkt hänvisade till förfarandet vid tribunalen och framställde de två interventionssökandena på ett negativt sätt i allmänhetens ögon, hade gjort sig skyldiga till rättegångsmissbruk, vilket kan beaktas vid fördelningen av kostnaderna enligt artikel 135.2 i rättegångsreglerna.

RÄTTSHJÄLP

I beslutet av den 17 februari 2016, **KK/Easme** (T-376/15 AJ, [EU:T:2016:89](#)), preciserade tribunal villkoren för att beviljas rättshjälp enligt artiklarna 146–150 i rättegångsreglerna.

Tribunal påpekade inledningsvis att bedömningen av huruvida en juridisk person ska beviljas rättshjälp inte endast beror på dennes ekonomiska resurser, utan även på den situation som den juridiska personens direkta eller indirekta aktieägare befinner sig i. Villkoren för rättshjälp i artiklarna 146–150 i rättegångsreglerna ska nämligen tolkas mot bakgrund av principen i artikel 47 tredje stycket i stadgan om de grundläggande rättigheterna, enligt vilken rättshjälp ska ges till personer som inte har tillräckliga medel, om denna hjälp är nödvändig för att ge dem en effektiv möjlighet att få sin sak prövad inför domstol. En juridisk person kan emellertid inte anses ha fråntagits möjligheten att på ett effektivt sätt få sin sak prövad inför domstol i den mening som avses i artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna endast på grund av att de direkta eller indirekta aktieägarna vägrar att använda sina ekonomiska resurser till att ge den juridiska personen möjlighet att väcka talan vid domstol. Unionsbudgeten, i form av de ekonomiska medel som tribunalen förfogar över, ska under sådana omständigheter inte användas till att kompensera för underlåtenheten hos de personer som kontrollerar den aktuella juridiska personen och som slutgiltigt huvudsakligen är intresserade av att tillvarata sina rättigheter.

Tribunalen fann att det, för att bedöma den ekonomiska situationen för en juridisk person som ansökt om rättshjälp, således inte endast ska tas hänsyn till den juridiska personens egna ekonomiska resurser, utan även till de resurser som den företagsgrupp som den juridiska personen direkt eller indirekt ingår i som helhet förfogar över och de ekonomiska medel som dess aktieägare och delägare, fysiska eller juridiska personer, förfogar över.

TILLÄMPNINGEN AV DE NYA RÄTTEGÅNGSREGLERNA

I domen av den 25 maj 2016, **kommissionen/McCarron.Poultry** (T-226/14, [EU:T:2016:313](#)), uttalade sig tribunalen angående tillämpningen i tiden av artikel 123 i rättegångsreglerna, som medför ett ändrat förfarande i förhållande till rättegångsreglerna av den 2 maj 1991, som gällde tidigare, när det gäller tredsdomar. I målet hade kommissionen väckt talan och yrkade att ett privat bolag skulle förpliktas att återbetala en del av den förskottsbetalning kommissionen utgett inom ramen för ett avtal som ingick i det femte ramprogrammet för Europeiska gemenskapens verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration (1998–2002). Kommissionen ingav, den 10 mars 2015, med stöd av artikel 122.1 i rättegångsreglerna av den

2 maj 1991, en ansökan om att tribunalen skulle bifalla kommissionens yrkanden. Eftersom rättegångsreglerna trädde i kraft den 1 juli 2015, och dessa i sin artikel 123 innehöll nya bestämmelser om tredskodom, hade tribunalen att pröva vilken bestämmelse som var tillämplig i målet.

Tribunalen påpekade att eftersom det inte finns någon övergångsbestämmelse som uttryckligen avser artikel 123 i rättegångsreglerna, ska denna bestämmelse, i egenskap av en processuell bestämmelse, anses vara omedelbart tillämplig från och med den 1 juli 2015 då rättegångsreglerna trädde i kraft och är således tillämplig i förevarande mål, som var anhängigt när bestämmelsen trädde i kraft. Tribunalen konstaterade i detta hänseende att även om man skulle utgå från att de regler som gäller för bifall till sökandens yrkanden i form av en tredskodom delvis kan anses vara materiella regler, i den meningen att de direkt påverkar intressena hos de parter som deltar i rättegången, så saknar detta betydelse. Den situation som har uppstått genom att svaranden inte inkommit med svaromål och genom att sökanden yrkat att dennes talan ska bifallas kan nämligen inte säkert konstateras förrän tribunalen avgör målet, eftersom nämnda regler är omedelbart tillämpliga.

Tribunalen ska följaktligen, enligt artikel 123.3 i rättegångsreglerna, bifalla sökandens yrkanden, såvida det inte är uppenbart att den saknar behörighet att pröva talan eller det är uppenbart att talan inte kan tas upp till prövning eller att den helt saknar rättslig grund. Tribunalen konstaterade att den var behörig att pröva förevarande talan med stöd av en skiljedomsklausul, i den mening som avses i artikel 272 FEUF, som framgår av artikel 5.2 i det omtvistade avtalet. Tribunalen ansåg vidare att det inte fanns några tvivel om att talan kunde upptas till sakprövning och att det, med hänsyn till bestämmelserna i avtalet och till kommissionens beskrivning av de faktiska omständigheterna i ansökan, inte var uppenbart att talan helt saknade rättslig grund.

II. INSTITUTIONELL RÄTT – EUROPEISKT MEDBORGARINITIATIV – SOCIALPOLITIK

I målet som ledde fram till domen av den 19 april 2016, *Costantini m.fl./kommissionen* (T-44/14, [EU:T:2016:223](#)), väcktes talan vid tribunalen om ogiltigförklaring av kommissionens beslut om avslag på ansökan om registrering av det föreslagna europeiska medborgarinitiativet, vars syfte var att uppmana unionen att "lägga fram ett lagförslag som skyddar den grundläggande rätten till mänsklig värdighet genom att säkerställa ett lämpligt socialt skydd och tillgång till kvalitativ och finansiellt hållbar långtidsomsorg, utöver hälso- och sjukvården". Det föreslagna europeiska medborgarinitiativet syftade till att, på grundval av artikel 14 FEUF, undanta långtidsomsorg från tillämpningsområdet för inre marknadsregler och att kvalificera sådan omsorg som en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse. Kommissionen hade grundat sitt avslag på artikel 4.2 b i förordning (EU) nr 211/2011,¹⁶ eftersom den ansåg att förslaget uppenbart föll utanför kommissionens befogenheter att lägga fram ett förslag till unionsrättsakt för att tillämpa fördragen. Kommissionen ansåg bland annat att artikel 14 FEUF inte utgjorde någon giltig rättslig grund för det föreslagna europeiska medborgarinitiativet, eftersom unionslagstiftaren inte hade möjlighet att ålägga medlemsstaterna att tillhandahålla en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse.

Tribunalen påpekade först att det var riktigt av kommissionen att fastställa att den, mot bakgrund av kompetensfördelningen mellan medlemsstaterna och unionen vad gäller tjänster av allmänt ekonomiskt intresse, inte var behörig att lägga fram ett förslag till rättsakt med stöd av artikel 14 FEUF i syfte att

16| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 211/2011 av den 16 februari 2011 om medborgarinitiativet (EUT L 65, 2011, s. 1, och rättelse i EUT L 94, 2012, s. 49).

långtidsomsorg ska kvalificeras såsom en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse. Medlemsstaterna har nämligen rätt att, med iakttagande av unionsrätten, bestämma omfattningen av sina tjänster av allmänt ekonomiskt intresse och hur dessa ska organiseras. De har ett omfattande utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller att bestämma vad de anser vara tjänster av allmänt ekonomiskt intresse och en medlemsstats definition av dessa tjänster kan inte ifrågasättas av kommissionen annat än om ett uppenbart fel har begåtts. Denna befogenhet för medlemsstaten att definiera tjänster av allmänt ekonomiskt intresse bekräftas av att unionen inte har tilldelats någon särskild befogenhet och av att det i unionsrätten saknas en precis och fullständig definition av begreppet tjänst av allmänt ekonomiskt intresse.

Tribunalen ansåg vidare att det även var riktigt av kommissionen att i det angripna beslutet fastställa att det var uppenbart att den inte kunde lägga fram ett förslag till rättsakt med stöd av artikel 14 FEUF för att undanta långtidsomsorg från tillämpningsområdet för inre marknadsreglerna. Det framgår nämligen av artikel 14 FEUF att de särskilda bestämmelserna som anges däri är tillämpliga på tjänster av allmänt ekonomiskt intresse utan att det påverkar tillämpningen av artikel 106 FEUF. Av artikel 106.2 FEUF framgår att även företag som anförtrots att tillhandahålla sådana tjänster ska vara underkastade reglerna i fördragen, och särskilt reglerna för den inre marknaden och konkurrensreglerna. Det går endast att göra undantag från den principen under vissa särskilda förhållanden och huruvida sådana förhållanden är för handen beror på de rättsliga och faktiska omständigheter som råder i varje medlemsstat och de ska styrkas i varje enskilt fall av den medlemsstat eller det företag som åberopar dem. Härav följer, enligt tribunalen, att kommissionen inte kan lägga fram ett generellt förslag om att tjänster, vilkas kvalificering såsom tjänster av allmänt ekonomiskt intresse beror på den nationella politik som varje medlemsstat för, ska vara undantagna från tillämpningsområdet för inre marknadsreglerna.

III. KONKURRENSREGLER

TILLÄMPLIGA PÅ FÖRETAG

ALLMÄNT

År 2016 var ett händelserikt år när det gäller ny rättspraxis på konkurrensområdet, bland annat avseende rätten till försvar, villkoren för att beviljas immunitet, kommissionens möjligheter till förlikning, motiveringsskyldigheten samt unionsdomstolarnas obegränsade behörighet.

1. RÄTTEN TILL FÖRSVAR

a. MEDDELANDE OM INVÄNDNINGAR

I domen av den 19 januari 2016, **Toshiba/kommissionen** (T-404/12, överklagad till domstolen,¹⁷ [EU:T:2016:18](#)), prövade tribunalen lagligheten av kommissionens beslut att på nytt ålägga två kartelldeltagare böter, efter det att det tidigare beslutet delvis hade ogiltigförklarats av tribunalen, som hade upptäckt ett metodfel beträffande valet av referensår för beräkningen av bötesbeloppet.¹⁸ Innan kommissionen fattade det angripna beslutet hade den tillsänt de berörda parterna en faktskrivelse som sammanfattade hur det nya

¹⁷ | Mål C-180/16 P, *Toshiba/kommissionen*.

¹⁸ | Se även, beträffande denna dom, nedan under "b) Rätten att yttra sig" och "Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF – 3. Beräkning av böter".

bötesbeloppet hade beräknats. Sökanden hävdade dock att kommissionen borde ha sänt företaget ett nytt meddelande om invändningar, inte bara en faktaskrivelse.

Tribunalen påpekade att innehållet i det meddelande om invändningar som hade skickats ut innan det tidigare beslutet fattades kan beaktas, förutsatt att det inte satts i fråga genom domen om delvis ogiltigförklaring av beslutet, eftersom nämnda dom inte ifrågasatte trovärdigheten, relevansen eller riktigheten i de rättsliga och faktiska uppgifter avseende beräkningen av bötesbeloppet som angavs i det meddelande om invändningar som lämnades inför det beslutet. Tribunalen underkände sökandens argument, som bland annat grundade sig på domen **Cimenteries CBR m.fl./kommissionen**,¹⁹ om kommissionens påstådda beslutspraxis och tillkännagivandet om bästa praxis,²⁰ och fann att principen om iakttagande av rätten att yttra sig inte tvingande kommissionen att sända ett nytt meddelande om invändningar.

b. RÄTTEN ATT YTTRA SIG

Domen av den 19 januari 2016, **Toshiba/kommissionen** (T-404/12, överklagad till domstolen,²¹ [EU:T:2016:18](#)), gav även tribunalen tillfälle att precisera räckvidden av rätten att yttra sig.²²

Iakttagandet av rätten till försvar förutsätter att den berörda personen har getts tillfälle att under det administrativa förfarandet på ett meningsfullt sätt framföra sina synpunkter på huruvida de påstådda omständigheterna och förhållandena verkligen föreligger och är relevanta och på de handlingar som enligt kommissionen styrker dess påstående om att EUF-fördraget har överträtts. När, som i detta mål, ett beslut om åläggande av böter delvis har ogiltigförklarats och kommissionen därefter har antagit ett beslut om ändring av bötesbeloppet, är kommissionen skyldig att ge det berörda bolaget ytterligare uppgifter vad beträffar formerna för att genomföra kommissionens avsikt att säkerställa böternas avskräckande verkan, för att göra det möjligt för sökanden att på ett ändamålsenligt sätt framföra sina ståndpunkter i det avseendet, även vad beträffar åläggandet av tilläggsbeloppet. Om kommissionen i detta sammanhang, innan beslutet om ändring antagits, sänder en faktaskrivelse till bolaget, krävs det emellertid inte att de aktuella uppgifterna har formulerats klart och tydligt i just faktaskrivelsen, eftersom denna handling inte har någon särskild processuell ställning. Det är snarare viktigt att undersöka huruvida det inblandade företaget, med hänsyn till hela det förfarande som utmynnade i antagandet av det angripna beslutet, på ett lämpligt sätt getts möjlighet att förstå denna avsikt och bemöta denna.

Mot denna bakgrund konstaterade tribunalen att det berörda företaget, från och med tidpunkten för det ursprungliga meddelande om invändningar, kände till att kommissionen avsåg att säkerställa de ålagda böternas avskräckande verkan. Åtminstone från och med tidpunkten för det ursprungliga beslutet kunde företaget förstå att denna avsikt medförde att ett tilläggsbelopp skulle åläggas avseende en viss verksamhetsperiod, och denna avsikt ifrågasattes inte i domen om delvis ogiltigförklaring av det ursprungliga beslutet, utan bekräftades både i faktaskrivelsen och vid ett möte mellan kommissionen och bolaget. Enligt tribunalen finns det därför inte stöd för att fastslå att företagets rätt till försvar åsidosatts vad beträffar kommissionens avsikt att ålägga tilläggsbeloppet.

19| Dom av den 15 mars 2000 (T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 och T-104/95, [EU:T:2000:77](#)).

20| Kommissionens tillkännagivande om bästa praxis för förfaranden som rör artiklarna 101 [FEUF] och 102 [FEUF] (EUT C 308, 2011, s. 6).

21| Mål C-180/16 P, **Toshiba/kommissionen**.

22| Se även, beträffande denna dom, ovan under "a) Meddelande om invändningar" och nedan under "Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF – 3. Beräkning av böternas belopp".

c. HEMLIGA INSPELNINGAR AV TELEFONSAMTAL SOM BEVISNING

I domen av den 8 september 2016, **Goldfish m.fl./kommissionen** (T-54/14, [EU:T:2016:455](#)), hade tribunalen tillfälle att uttala sig om huruvida hemliga inspelningar av telefonsamtal kan användas som bevisning i en undersökning av en överträdelse av konkurrensrätten. Mer specifikt var frågan i detta fall huruvida kommissionen kunde använda sig av bevisning som den inhämtat på laglig väg – i förevarande fall hemliga inspelningar av telefonsamtal – även om denna ursprungligen erhållits av tredje man, eventuellt olagligt, exempelvis i strid med rätten till respekt för privatlivet för den person som var föremål för de omtvistade inspelningarna.

Det framgår av praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att det inte i sig strider mot artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som undertecknades i Rom den 4 november 1950, att använda en olaglig inspelning som bevisning. Detta gäller även om bevisningen erhållits i strid med kraven i artikel 8 i konventionen, när sökanden inte nekats en rättvis rättegång eller rätten att yttra sig och bevisningen i fråga inte är den enda bevisning som ligger till grund för att sökanden hålls ansvarig. I förevarande fall erbjöd kommissionen under det administrativa förfarandet alla parter möjlighet att få tillgång till samtliga ljudinspelningar och därmed sammanhängande skriftliga anteckningar i akten. Dessutom var de omtvistade inspelningarna inte den enda bevisning som kommissionen använde sig av. Konstaterandet i det angripna beslutet att sökandena överträtt artikel 101 FEUF grundade sig på en helhetsbedömning av bevis som kommissionen erhållit under det administrativa förfarandet. Under dessa omständigheter anser tribunalen att även om inspelningarna i fråga skulle anses ha gjorts illegalt av ett av sökandenas konkurrentföretag, använde kommissionen dem som bevisning i god tro när den fattade det angripna beslutet och konstaterade en överträdelse av artikel 101 FEUF.

2. FÖRESKRIVNA VILLKOR FÖR BEVILJANDE AV IMMUNITET

I domen av den 29 februari 2016, **Schenker/kommissionen** (T-265/12, överklagad till domstolen,²³ [EU:T:2016:111](#)), uttalade sig tribunalen om villkoren för när kommissionen får bevilja ett företag som avslöjar sitt deltagande i en misstänkt kartell immunitet.²⁴ Talan väcktes vid tribunalen om ogiltigförklaring av kommissionens beslut där den konstaterat att bolag verksamma inom sektorn för internationella flygspeditionstjänster hade deltagit i olika överenskommelser och samordnande förfaranden i den sektorn. Efter att ha inlett en undersökning efter en ansökan om immunitet från Deutsche Post AG, enligt 2006 års meddelande om samarbete,²⁵ beviljade kommissionen detta företag immunitet. Sökanden ifrågasatte kommissionens beslut att bevilja Deutsche Post immunitet och gjorde gällande att den hade gynnat det företaget framför övriga som ansökt om immunitet och nedsättning av böter. Trots att kommissionen hade konstaterat att det rörde sig om fyra överträdelser, beviljade den Deutsche Post en generell villkorlig immunitet som omfattade sektorn för flygspeditionstjänster, utan att pröva om den bevisning som detta företag hade förebringat täckte alla de ifrågavarande agerandena. Sökanden har påstått att om alla ansökningarna om immunitet och nedsättning av böter hade bedömts med beaktande av speditionssektorn i dess helhet, skulle sökanden haft rätt till en mer förmånlig behandling.

Tribunalen erinrade härvidlag om att vid den tidpunkt då kommissionen mottar en ansökan om immunitet i den mening som avses i punkt 8 a i 2006 års meddelande om samarbete, har den ännu inte fått kännedom

23| Mål C-263/16 P, *Schenker/kommissionen*.

24| Se även, beträffande denna dom, nedan under "3. Kommissionens möjligheter till förlikning".

25| Kommissionens meddelande om immunitet mot böter och nedsättning av böter i kartellärenden (EUT C 298, 2006, s. 17).

om den ifrågavarande kartellen. Såsom preciseras i fotnot 1 under punkt 8 a i 2006 års meddelande om samarbete, är kommissionen skyldig att göra en bedömning av ansökan om immunitet i förväg. Bedömningen ska uteslutande bygga på vilken typ av uppgifter som företaget har lämnat och uppgifternas kvalitet. Således utgör 2006 års meddelande om samarbete inte hinder mot att kommissionen tillerkänner ett företag villkorlig immunitet även om de upplysningar som företaget har tillhandahållit ännu inte gör det möjligt att skapa sig en detaljerad och tydlig bild av den misstänkta kartellens natur och omfattning. Punkterna 8 a, 9 och 18 i 2006 års meddelande om samarbete kräver därför inte att de uppgifter som ett företag inkommit med utgör upplysningar och bevismaterial som specifikt avser de överträdelser som kommissionen konstaterar i slutet av det administrativa förfarandet. Det är tillräckligt att de har gjort det möjligt att utföra en målinriktad undersökning i samband med en misstänkt överträdelse som omfattar den överträdelse eller de överträdelser som kommissionen i slutet av detta förfarande fastställer.

3. KOMMISSIONENS MÖJLIGHETER TILL FÖRLIKNING

Domen av den 29 februari 2016, **Schenker/kommissionen** (T-265/12, överklagad till domstolen,²⁶ [EU:T:2016:111](#)), gav också tribunalen tillfälle att uttala sig om räckvidden av kommissionens utrymme för skönmässig bedömning när det gäller att vid tillämpningen av artiklarna 101 och 102 FEUF välja en förlikningslösning.²⁷ Sökanden hävdade att kommissionen gjorde en oriktig bedömning när den fattade beslutet att inte inleda ett förlikningsförfarande innan den fått kontakt med mottagarna av det angripna beslutet. Enligt sökanden är kommissionen inte förmögen att fullt ut bedöma huruvida det är lämpligt med ett förlikningsförfarande, innan den kommit i kontakt med de berörda parterna och innan den har undersökt om de är intresserade av att nå en förlikning.

Enligt artikel 10 a.1 i förordning (EG) nr 773/2004,²⁸ i dess lydelse enligt förordning nr 622/2008,²⁹ får kommissionen fastställa en tidsfrist inom vilken parterna skriftligen får ange att de är beredda att inleda förlikningsdiskussioner i syfte att eventuellt ge in förlikningsinlagor. Det framgår således klart av denna bestämmelses lydelse att kommissionen inte är skyldig att ta kontakt med parterna, utan den har ett utrymme för skönmässig bedömning i detta avseende. Tribunalen noterade att kommissionens praxis är i linje med det angreppssättet. Enligt punkt 6 i dess tillkännagivande om förlikningsförfaranden³⁰ förväntas kommissionen, när den anser att ett ärende i princip lämpar sig för detta förfarande, undersöka om alla parter i ett och samma förfarande är intresserade av en förlikning, även om parterna i förfarandet inte har rätt till denna form av förfarande. Det framgår tydligt av den punkten att det enbart är i en situation där den anser att ett ärende lämpar sig för förlikning som den ska ta reda på huruvida de berörda företagen är intresserade av en förlikning. Därför anges även i denna punkt att kommissionen kan anse att ett ärende inte lämpar sig för förlikning utan att den tidigare tagit kontakt med de berörda parterna och undersökt om de hade något intresse av att nå en förlikning. Härav följer, i det aktuella målet, att enbart den omständigheten att kommissionen inte undersökte om sökanden och de övriga berörda företagen hade intresse av att nå en förlikning inte i sig kan visa att det angripna beslutet är behäftat med fel.

26 | Mål C-263/16 P, **Schenker/kommissionen**.

27 | Se även, beträffande denna dom, ovan under "2. Föreskrivna villkor för beviljande av immunitet".

28 | Kommissionens förordning (EG) nr 773/2004 av den 7 april 2004 om kommissionens förfaranden enligt artiklarna [101 FEUF] och [102 FEUF] (EUT L 123, 2004, s. 18).

29 | Kommissionens förordning (EG) nr 622/2008 av den 30 juni 2008 om ändring av förordning (EG) nr 773/2004 med avseende på förlikningsförfaranden i kartellärenden (EUT L 171, 2008, s. 3).

30 | Kommissionens tillkännagivande om förlikningsförfaranden i samband med beslut enligt artikel 7 och artikel 23 i rådets förordning (EG) nr 1/2003 i kartellärenden (EUT C 167, 2008, s. 1).

4. MOTIVERINGSSKYLDIGHET

I domen av den 13 december 2016, *Printeos m.fl./kommissionen* (T-95/15, [EU:T:2016:722](#)), hade tribunalen tillfälle att precisera räckvidden av motiveringsskyldigheten vid kommissionsbeslut om konkurrensrättsliga böter, vilka fattas inom ramen för ett förlikningsförfarande med stöd av artikel 10a i förordning nr 773/2004 och tillkännagivandet om förlikningsförfaranden.

Efter att ha erinrat om principerna för tillämpning av motiveringsskyldigheten, som stadgas i artikel 296 andra stycket FEUF, fann tribunalen – med hänsyn till kraven i artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna jämförd med artikel 263 FEUF, å ena sidan, och med artikel 261 FEUF och artikel 31 i förordning (EG) nr 1/2003³¹, å andra sidan, som punkt 41 i tillkännagivandet om förlikningsförfaranden erinrar om – att dessa principer i tillämpliga delar gäller för kommissionens skyldighet att motivera ett beslut att ålägga böter som den fattar efter ett förlikningsförfarande, i vilket det berörda företaget anses ha accepterat det högsta föreslagna bötesbeloppet.

Att kommissionen i administrativa förfaranden iakttar de garantier som unionens rättsordning ger, däribland motiveringsskyldigheten, är särskilt grundläggande när den i det skede då bötesbeloppet fastställs beslutar att frångå den allmänna metod som anges i 2006 års riktlinjer för beräkning av böter,³² med stöd av, såsom i detta fall, punkt 37 i de riktlinjerna. Riktlinjerna anger en vägledande förhållningsregel för vilken praxis som ska följas, och kommissionen får i ett enskilt fall inte avvika från denna utan att ange skäl som är förenliga med bland annat likabehandlingsprincipen. Den motiveringen måste vara desto mer precis som punkt 37 i riktlinjerna en lämnar en vag hänvisning till omständigheterna i ett enskilt ärende och därmed ger kommissionen ett brett utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller att i undantagsfall justera grundbeloppet för böterna. Av detta följer att kommissionen i detta fall var skyldig att tillräckligt klart och tydligt förklara hur den avsåg att använda sitt utrymme för skönsmässig bedömning, inklusive de olika faktiska och rättsliga omständigheter som den beaktat. Sett till skyldigheten att iaktta likabehandlingsprincipen vid fastställandet av böterna, omfattar denna motiveringsskyldighet i synnerhet alla de relevanta omständigheter som behövs för att kunna bedöma om de berörda företagen, som fått grundbeloppen för sina böter justerade, befinner sig i jämförbara situationer eller inte, om situationerna behandlats lika eller olika och om en eventuell likabehandling eller olikabehandling av situationerna är objektivt motiverad. I det aktuella målet konstaterade tribunalen att kommissionen inte i det överklagade beslutet redogjort för varför den satte ned böterna i klart olika omfattning för de berörda företagen. Tribunalen fann således att det överklagade beslutet inte var tillräckligt motiverat.

5. OBEGRÄNSAD BEHÖRIGHET

Domarna av den 28 juli 2016, *Portugal Telecom/kommissionen* (T-208/13, [EU:T:2016:368](#)), och av den 28 juni 2016, *Telefónica/kommissionen* (T-216/13, överklagad till domstolen,³³ [EU:T:2016:369](#)), gav tribunalen tillfälle att precisera omfattningen av unionsdomstolarnas prövning av kommissionsbeslut om tillämpningen av artiklarna 101 och 102 FEUF och, i synnerhet, fastställandet av de bötesbelopp som åläggs i detta sammanhang.³⁴ Tribunalen hade att pröva lagligheten av kommissionens beslut att förklara att Portugal

31| Rådets förordning (EG) nr 1/2003 av den 16 december 2002 om tillämpning av konkurrensreglerna i artiklarna [101 och 102 FEUF] (EGT L 1, 2003, s. 1).

32| Riktlinjer för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 23.2 a i förordning nr 1/2003 (EUT C 210, 2006, s. 2).

33| *Mål C-487/16 P, Telefónica/kommissionen*.

34| Se även, beträffande denna dom, nedan under "Artikel 101 FEUF – 2. Konkurrensbegränsande syfte" och "3. Beräkning av böter".

Telecom SGPS, SA (den största teleoperatören i Portugal) och Telefónica, SA (den största teleoperatören i Spanien) hade överträtt artikel 101 FEUF genom en överenskommelse om att inte konkurrera med varandra. Målet gällde en konkurrensklausul avseende den iberiska marknaden i avtalet för Telefónicas förvärv av Portugal Telecoms andel av den brasilianska mobiltelefonoperatören Vivo.

Systemet för domstolsprövning av kommissionsbeslut i förfaranden enligt artiklarna 101 FEUF och 102 FEUF består av en sådan prövning av lagenligheten av institutionernas rättsakter som föreskrivs i artikel 263 FEUF. Denna prövning kan, i enlighet med artikel 261 FEUF och på begäran av sökandena, kompletteras genom att tribunalen utövar sin obegränsade behörighet i fråga om de påföljder som kommissionen beslutat om på detta område. Tribunalen fann dock att den i dessa mål inte hade tillräckligt underlag för att fastställa det slutliga bötesbelopp som ska åläggas sökandena. Med stöd av tribunalens obegränsade behörighet enligt artikel 31 i förordning nr 1/2003 kan den förvisso, förutom att kontrollera påföljdens lagenlighet, ersätta kommissionens bedömning med sin egen bedömning. I detta fall hade kommissionen emellertid inte gjort någon analys av de omständigheter som sökanden anfört för att styrka en avsaknad av potentiell konkurrens mellan parterna rörande vissa tjänster för att fastställa det försäljningsvärde som ska beaktas vid beräkningen av böterna. Om tribunalen fastställde värdet av den försäljningen skulle det således betyda att den fyllde i en lucka i utredningen i akten. Tribunalens obegränsade behörighet kan inte gå så långt att den utför en sådan utredning.

RÄTTSPRAXIS PÅ OMRÅDET FÖR ARTIKEL 101 FEUF

1. BEGREPPET POTENTIELL KONKURRENS

I domen av den 8 september 2016, **Lundbeck/kommissionen** (T-472/13, överklagad till domstolen,³⁵ [EU:T:2016:449](#)) – som meddelades samma dag som fem andra domar (**Arrow Group och Arrow Generics/kommissionen**, T-467/13, ej publicerad, [EU:T:2016:450](#), **Merck/kommissionen**, T-470/13, ej publicerad, [EU:T:2016:452](#), **Sun Pharmaceutical Industries och Ranbaxy (UK)/kommissionen**, T-460/13, ej publicerad, [EU:T:2016:453](#), **Generics (UK)/kommissionen**, T-469/13, ej publicerad, [EU:T:2016:454](#), och **Xellia Pharmaceuticals och Alpharma/kommissionen**, T-471/13, ej publicerad, [EU:T:2016:460](#)), avseende talan som väckts i en rad fall mot kommissionens beslut där den konstaterade att det förelåg en kartell på marknaden för antidepressiva läkemedel innehållande den farmaceutiska beståndsdel citalopram – hade tribunalen tillfälle att uttala sig om begreppet potentiell konkurrens.³⁶ Målet gällde avtal som ingåtts mellan H. Lundbeck A/S (nedan kallat Lundbeck), ett bolag bildat enligt dansk rätt som kontrollerar en koncern som utvecklar nya läkemedel och saluför dessa, och som innehar patent på läkemedlen i fråga, och företag som tillverkar och säljer generiska läkemedel. Avtalen syftade till att begränsa de sistnämndas inträde på marknaden för de berörda produkterna i utbyte mot betydande belopp som Lundbeck betalat dem. Kommissionen hade konstaterat att Lundbeck och generikaföretagen var åtminstone potentiella konkurrenter och att de omtvistade avtalen hade ett konkurrensbegränsande syfte.

Tribunalen erinrade om att prövningen av konkurrensvillkoren på en viss marknad grundar sig inte bara på den aktuella utan även på den potentiella konkurrensen. Det är relevant att veta huruvida, med hänsyn till marknadsstruktur och det ekonomiska och rättsliga sammanhang som styr hur den fungerar, det

35| Mål C-591/16 P, **Lundbeck/kommissionen**.

36| Se även, beträffande denna dom, nedan under "2. Konkurrensbegränsande syfte – b) Oproportionerliga omvända betalningar som medför att konkurrenter utestängs från marknaden".

finns faktiska, konkreta möjligheter att de berörda företagen hamnar i en konkurrenssituation eller att en ny konkurrent kan inträda på den relevanta marknaden och konkurrera med de etablerade företagen. För att bedöma om ett företag är en potentiell konkurrent måste kommissionen pröva huruvida det skulle ha förelegat faktiska, konkreta möjligheter att det företaget, om avtalet under prövning inte hade existerat, enligt en hållbar ekonomisk strategi hade inträtt på marknaden och konkurrerat med de etablerade företagen. En sådan slutsats måste stödjas av faktiska omständigheter eller en analys av den relevanta marknadens strukturer.

Tribunalen hade i detta sammanhang att mer specifikt pröva Lundbecks argument att det angripna beslutet är behäftat med felaktig rättstillämpning såtillvida som kommissionen där fann att lansering av läkemedel som strider mot tredje mans immateriella rättigheter utgjorde potentiell konkurrens i den mening som avses i artikel 101 FEUF. Tribunalen noterade att även om patent presumeras vara giltiga till dess att de uttryckligen dras tillbaka eller ogiltigförklaras av en behörig myndighet eller domstol, kan den presumptionen inte innebära en presumtion för att generiska produkter som på ett korrekt sätt släppts ut på marknaden är olagliga när en patentinnehavare anser att de gör intrång i patentet. I detta fall ankom det på Lundbeck att inför de nationella domstolarna visa att om generika släpps ut på marknaden, så gör dessa intrång i något av företagets metodpatent. Att släppa ut en produkt som skulle kunna vara intrångsgörande är inte i sig olagligt. Vid en eventuell intrångstalan av Lundbeck mot generikaföretagen har de senare möjlighet att i genkärsmål bestrida att det patent som Lundbeck åberopar är giltigt. Det fanns alltså, allmänt sett, flera vägar som utgjorde faktiska, konkreta möjligheter att inträda på marknaden för generikaföretagen vid den tidpunkt då de omtvistade avtalen ingicks, bland annat att lansera en generisk produkt som skulle kunna vara intrångsgörande, med risk för att behöva möta Lundbeck i eventuella rättstvister. Den möjligheten utgör potentiell konkurrens i en situation, som i detta fall, då Lundbecks patent hade löpt ut och det fanns andra metoder att tillverka generisk citalopram som inte visats göra intrång i andra av Lundbecks patent. De åtgärder som generikaföretagen vidtagit och de investeringar de gjort för att inträda på marknaden för citalopram innan de ingick de omtvistade avtalen visar att de var redo att inträda på marknaden, med de risker detta innebar. Även om andra uttalanden, samtida med ingåendet av de omtvistade avtalen, skulle kunna ge intrycket att generikaföretagen tvivlade på att deras produkter inte var intrångsgörande, eller att Lundbeck var övertygat om att dess patent var giltiga, räcker inte det för att sätta i fråga slutsatsen att generikaföretagen uppfattades som ett potentiellt hot för Lundbeck och genom sin blotta existens kunde utöva ett konkurrenstryck på det bolaget och på företagen på den marknaden.

Tribunalen tillade att för att visa att det föreligger potentiell konkurrens krävs det endast att marknadsinträdet sker inom rimlig tid. Något exakt tidsgräns behöver inte preciseras. Kommissionen behöver således inte visa att generikaföretagens marknadsinträde med säkerhet skulle ha skett innan det omtvistade avtalet löpte ut för att styrka potentiell konkurrens i detta fall. Detta gäller särskilt som den potentiella konkurrensen, i läkemedelssektorn i synnerhet, kan utövas långt innan ett patent löper ut, och de åtgärder som vidtagits dessförinnan är relevanta vid bedömningen av om konkurrensen begränsats. Slutligen noterade tribunalen att den potentiella konkurrensen bland annat innefattar generikaföretagens åtgärder för att få nödvändiga tillstånd för att släppa ut sina produkter på marknaden liksom alla de administrativa och kommersiella åtgärder som krävs för att förbereda en sådan lansering. Denna potentiella konkurrens skyddas av artikel 101 FEUF. Om det var möjligt att utan att överträda konkurrensreglerna betala företag som håller på att vidta nödvändiga förberedande åtgärder inför en lansering av ett generiskt läkemedel och som lagt ned betydande investeringar på detta för att de ska upphöra med eller helt enkelt sakta ned denna process, skulle aldrig någon faktisk konkurrens uppstå, eller i varje fall skulle det bli väsentligt fördröjd, och detta på konsumenternas bekostnad.

2. KONKURRENSBEGRÄNSANDE SYFTE

a. KONKURRENSKLAUSUL

I domarna av den 28 juni 2016, *Portugal Telecom/kommissionen* (T-208/13, [EU:T:2016:368](#)), och *Telefónica/kommissionen* (T-216/13, överklagad till domstolen,³⁷ [EU:T:2016:369](#)), uttalade sig tribunalen också om huruvida den omtvistade konkurrensklausulen skulle anses ha ett konkurrensbegränsande syfte.³⁸ Sökandena bestred detta och anförde att kommissionen inte hade visat att de var potentiella konkurrenter och att klausulen därför kunde begränsa konkurrensen.

Vad för det första gäller kvalificeringen av den omtvistade klausulen som en "accessorisk begränsning" fann tribunalen att Portugal Telecom inte visat att den begränsning som klausulen innebar var kopplad till köptionen för de aktier i företaget som ägdes av Telefónica (optionen fanns ursprungligen med i avtalet men togs senare bort) och till att de styrelseledamöter som utsetts av det spanska bolaget avgått (vilket föreskrevs i den slutliga versionen av avtalet). Vad gäller det krav på självutvärdering som återfanns i den omtvistade klausulen, är det inget som tyder på att klausulen innehöll det kravet, som var ett villkor för att skyldighet att inte konkurrera skulle börja gälla. Medan Telefónica hävdade att det var den portugisiska regeringen som tvingade igenom den omtvistade klausulen eller att den i varje fall var nödvändig för att denna inte skulle blockera avtalet om "operation Vivo", finner tribunalen att Telefónica inte lämnat tillräckliga bevis till stöd för de påståendena. Den påpekar vidare att Telefónica inte anført någon omständighet som kan förklara varför en konkurrensklausul avseende de portugisiska och spanska marknaderna skulle kunna anses objektivt nödvändiga för en transaktion som rör övertagande av delar av en brasiliansk operatör.

Vad för det andra gäller hur väl ägnad den omtvistade klausulen är att begränsa konkurrensen mellan Portugal Telecom och Telefónica, hävdade sökandena att kommissionen gjort fel som inte prövat de potentiella konkurrensvillkoren för att bedöma om det fanns faktiska, konkreta möjligheter till konkurrens emellan på de relevanta marknader som påstods beröras av konkurrensklausulen. Tribunalen påpekar att för att bedöma om ett avtal mellan företag eller ett beslut av en företagssammanslutning är tillräckligt skadlig för att anses utgöra en konkurrensbegränsning redan på grund av sitt syfte enligt artikel 101.1 FEUF, måste man se till lydelsen av bestämmelserna i avtalet eller beslutet, till de mål som eftersträvas med detta och till dess ekonomiska och rättsliga sammanhang. Kommissionen är dock inte alltid skyldig att exakt avgränsa den relevanta marknaden eller de relevanta marknaderna. Det är för tillämpningen av artikel 101.1 FEUF inte nödvändigt att avgränsa den relevanta marknaden på förhand om det omtvistade avtalet i sig har ett konkurrensbegränsande syfte. Eftersom kommissionen i detta fall konstaterat att den klausul som underkändes i det angripna beslutet hade till syfte att dela upp marknader, kunde sökandena inte med framgång hävda att en detaljerad analys av de relevanta marknaderna var nödvändig för att kunna avgöra om klausulen utgjorde en konkurrensbegränsning redan på grund av sitt syfte. Företag som ingår ett avtal som har till syfte att begränsa konkurrensen kan i princip inte undkomma en tillämpning av artikel 101.1 FEUF genom att påstå att avtalet inte torde ha någon märkbar inverkan på konkurrensen. Sökandenas argument att förekomsten av en påstådd konkurrensklausul inte kan utgöra bevis för potentiell konkurrens mellan parterna är således inte relevant.

37| Mål C-487/16 P, *Telefónica/kommissionen*.

38| Se även, beträffande denna dom, ovan under "Allmänt – 5. Obegränsad behörighet" och nedan under "3. Beräkning av böter".

b. OPROPORTIONERLIGA OMVÄNDA BETALNINGAR SOM MEDFÖR ATT KONKURRENTER UTESTÄNGS FRÅN MARKNADEN

I sin dom av den 8 september 2016, *Lundbeck/kommissionen* (T-472/13, överklagad till domstolen,³⁹ [EU:T:2016:449](#)), hade tribunalen bland annat att pröva om avtalen mellan den koncern som Lundbeck kontrollerade, som hade patent på antidepressiva läkemedel innehållande den aktiva farmaceutiska beståndsdelen citalopram, och företag som tillverkade generiska läkemedel – avtal som stängde ute dessa företag från marknaden för dessa läkemedel i utbyte mot betydande betalning från Lundbeck, omfattades av förbudet i artikel 101.1 FEUF.⁴⁰

Tribunalen noterade inledningsvis att den omständigheten att konkurrensen har begränsats genom betydande omvända betalningar är avgörande för den rättsliga bedömningen av dessa avtal. Av detta framgår att när en omvänd betalning kombineras med att konkurrenser stängs ute från marknaden eller med att de omständigheter som syftar till ett sådant marknadsinträde begränsas, kan denna begränsning bero inte uteslutande på parternas bedömning av om patenten är giltiga, utan den kan uppnås genom en sådan betalning, som liknar ett uppköp av konkurrensen. I detta fall var den oproportionerliga storleken på dessa betalningar, i kombination med flera andra faktorer – såsom att beloppen tycks motsvara åtminstone generikaföretagens förväntade vinst om de skulle inträda på marknaden, eller att det inte fanns några avtalsvillkor som lät generikaföretagen lansera sina produkter på marknaden när avtalen löper ut utan att behöva befara intrångstalan – som gav stöd för slutsatsen att de omtvistade besluten hade en konkurrensbegränsande syfte i den mening som avses i artikel 101.1 FEUF.

Tribunalen noterade vidare att asymmetrin i de risker som bärs av generikaföretagen respektive Lundbeck – där det patenterade läkemedlet i fråga svarar för huvuddelen av Lundbecks omsättning – delvis kan förklara varför sistnämnda företag kunnat se sig föranlett att göra betydande omvända betalningar, för att undvika varje risk, även en minimal sådan, för att de generiska läkemedlen inträder på marknaden. Den omständigheten kan dock på intet sätt utesluta att artikel 101 FEUF tillämpas. Även om det är möjligt att Lundbeck kunnat lida en irreparabel skada om generikaföretag olagligen hade inträtt på marknaden, till följd av de oåterkalleliga prissänkningar detta skulle medföra, är prissänkningar efter det att ett patent på den aktiva farmaceutiska beståndsdelen löper ut ett kännetecken för läkemedelsmarknaderna som Lundbeck känner till och som utgör en normal affärsrisk som inte kan motivera att konkurrensbegränsande avtal ingås. Accepterar man tesen om asymmetriska risker kommer man således definitivt till slutsatsen att Lundbeck genom avtal såsom de omtvistade avtalen med generikaföretagen kan skydda sig mot en oåterkallig prissänkning som inte kunnat undvikas, även om sistnämnda företag hade vunnit i mål om intrångstalan vid nationell domstol. Detta skulle uppenbart strida mot ändamålen med EUF-fördragets konkurrensregler, som bland annat syftar till att skydda konsumenter mot omotiverade prisökningar till följd av samverkan mellan konkurrenser. Det finns följaktligen inget skäl till att tillåta en sådan samverkan i detta fall, under förevändning att det var fråga om metodpatent, trots att ett försvar av dessa patent vid nationell domstol inte ens i det för Lundbeck mest fördelaktiga scenariot hade kunnat leda till samma negativa följder för konkurrensen och, i synnerhet, för konsumenterna. Även om begränsningarna i de omtvistade avtalen potentiellt omfattades av omfånget för Lundbecks patent, såtillvida att de även kunde ha erhållits genom en talan i domstol, var detta vid den tidpunkt då avtalen ingicks inte mer än ett möjligt scenario. Att byta ut denna ovisshet om huruvida generikaföretagens produkter gör intrång och huruvida Lundbecks patent är giltiga mot visshet om att generikaföretagen inte skulle inträda på marknaden så länge de omtvistade avtalen löpte utgör i sig en

39 | Mål C-591/16 P, Lundbeck/kommissionen.

40 | Se även, beträffande denna dom, ovan under "1. Begreppet potentiell konkurrens".

konkurrensbegränsning på grund av syftet i detta fall, eftersom detta resultat uppnåtts genom en omvänd betalning.

Tribunalen konstaterade slutligen att generikaföretagen hade lagt ned betydande ansträngningar på att förbereda sitt inträde på marknaden och att de inte hade för avsikt att försaka dessa ansträngningar på grund av Lundbecks patent. Det rådde förvisso en osäkerhet om huruvida en behörig domstol eventuellt kunde finna att deras produkter gjorde intrång i något patent. Det angripna beslutet visade emellertid att generikaföretagen hade verkliga möjligheter att vinna en eventuell rättstvist. Genom att ingå de omtvistade avtalen hade avtalsparterna bytt ut denna ovisshet mot vissheten om att generikaföretagen inte skulle inträda på marknaden, genom betydande omvända betalningar, och därmed undanröjt all konkurrens på marknaden, även potentiell sådan, under hela avtalstiden.

3. BERÄKNING AV BÖTERNAS BELOPP

I domarna av den 28 juni 2016, **Portugal Telecom/kommissionen** (T-208/13, [EU:T:2016:368](#)), och **Telefónica/kommissionen** (T-216/13, överklagad till domstolen,⁴¹ [EU:T:2016:369](#)), uttalade sig tribunalen också om fastställande av det försäljningsvärde som ska beaktas vid beräkningen av det tillämpliga bötesbeloppet.⁴² Sökandena hävdade att beräkningen inte skulle innefatta försäljningsvolymerna på de marknader eller avseende de tjänster där det inte förelåg någon potentiell konkurrens och vilka inte omfattades av den omtvistade konkurrensklausulens tillämpningsområde.

Kommissionen gjorde gällande att den med tanke på konkurrensklausulens mycket breda tillämpningsområde inte behövde analysera den potentiella konkurrensen mellan parterna för varje enskild tjänst som sökandena åberopat för fatställandet av de försäljningsvärden som skulle beaktas vid beräkningen av böterna. Tribunalen fann dock att det argumentet inte kunde vinna framgång. Klausulen omfattade, enligt sin lydelse, "varje projekt inom telekommunikationssektorn som kan konkurrera med avtalsparten på den iberiska marknaden". Tribunalen noterade vidare att kommissionen vid beräkningen av böterna använt försäljningsvärdet från verksamheter som enligt kommissionen faller under klausulens tillämpningsområde och uteslutit försäljningen i pågående verksamheter, vilka enligt klausulens lydelse inte omfattas av dess tillämpningsområde. Försäljning avseende verksamheter som inte torde konkurrera med den andra parten under klausulens giltighetstid, vilka också är uteslagna från klausulens tillämpningsområde enligt dess lydelse, borde därför också uteslutas från beräkningen av böterna. Av detta följer att även om kommissionen inte behövde utvärdera den potentiella konkurrensen för var och en av de tjänster som sökandena åberopat beträffande konstaterandet av överträdelsen, behövde den däremot pröva om sökandena hade fog för att hävda att försäljningsvärdet avseende tjänsterna i fråga skulle uteslutas vid beräkningen av böterna till följd av att det inte förelåg någon potentiell konkurrens mellan parterna beträffande de tjänsterna.

Tribunalen erinrade om att kommissionen ska bedöma den eftersträlvade inverkan på det berörda företaget, bland annat genom att grunda sig på ett omsättningstal som återspeglar företagets faktiska ekonomiska situation under den period då överträdelsen begicks. När bötesbeloppet fastställs är det också möjligt att beakta såväl företagets sammanlagda omsättning som den del av den omsättningen som härrör från de produkter som var föremål för överträdelsen och vilken därmed är ägnad att ge en indikation på överträdelsens storlek. Tanken bakom punkt 13 i 2006 års riktlinjer för beräkning av böter är att utgångspunkten för beräkningen av de böter som åläggs ett företag ska vara ett belopp som återspeglar överträdelsens

41 | Mål C-487/16 P, *Telefónica/kommissionen*.

42 | Se även, beträffande denna dom, ovan under "Allmänt – 5. Obegränsad behörighet" och "2. Rättspraxis på området för artikel 101 FEUF – 2. Konkurrensbegränsande syfte – a) konkurrensklausul".

ekonomiska betydelse och företagets relativa tyngd i överträdelsen. Begreppet försäljningsvärde i punkt 13 i riktlinjerna innefattar följaktligen försäljningen på den marknad som berörs av överträdelsen inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet (EES). Det behöver inte avgöras om denna försäljning faktiskt har påverkats av överträdelsen. Detta begrepp kan dock inte sträcka sig till att innefatta de delar av företagets försäljning som inte, direkt eller indirekt, ryms inom kartellens yttre gränser.

Enligt tribunalen kan det inte krävas av kommissionen att den, när det föreligger en konkurrensbegränsning på grund av syfte, ex officio prövar den potentiella konkurrensen för samtliga marknader och tjänster inom överträdelsens räckvidd. Lösningen är inte att ålägga kommissionen en skyldighet, när den fastställer böterna, som den inte har vid tillämpningen av artikel 101 FEUF på överträdelsen med konkurrensbegränsande syfte, utan att dra konsekvenserna av att försäljningsvärdet ska ha ett direkt eller indirekt samband med överträdelsen i den mening som avses i punkt 13 i riktlinjerna och inte kan innefatta försäljning som inte direkt eller indirekt ryms inom kartellens yttre gränser. Sett till lydelsen i den omtvistade klausulen och till att sökandena hade redogjort för faktiska omständigheter för att visa att försäljningsvärdet för vissa åberopade tjänster borde exkluderas vid beräkningen av böterna av det skälet att de inte förelåg någon som helst konkurrens mellan parterna, borde kommissionen i detta fall prövat dessa omständigheter. Kommissionen borde ha fastställt avseende vilka tjänster det inte förelåg någon potentiell konkurrens mellan parterna på den iberiska marknaden. Endast utifrån en sådan prövning av de faktiska och rättsliga omständigheterna hade det varit möjligt att bestämma den försäljning som har ett direkt eller indirekt samband med överträdelsen och vars värde borde använts som utgångsbelopp vid beräkningen av grundbeloppet för böterna.

I domarna av den 19 januari 2016, *Toshiba/kommissionen* (T-404/12, överklagad till domstolen,⁴³ [EU:T:2016:18](#))⁴⁴, och *Mitsubishi Electric/kommissionen* (T-409/12, [EU:T:2016:17](#)), preciserade tribunalen bland annat hur grundbeloppet för böterna ska fastställas när ett företag deltar i en kartell genom ett gemensamt företag. Under referensåret hade sökandena deltagit i den omtvistade kartellen genom ett gemensamt företag som de ägde i lika andelar tillsammans med en annan av deltagarna. För att åtgärda den rättsstridighet som ledde till ogiltigförklaring av det beslut som ursprungligen hade fattats rörande denna kartell, hade kommissionen valt att beräkna ett hypotetiskt utgångsbelopp för det gemensamma företaget på grundval av dess omsättning under referensåret och fördela det på de båda aktieägarna i proportion till deras respektive försäljning av de berörda produkterna under det sista hela året innan det gemensamma företaget bildades.

Tribunalen finner att kommissionen hade fog för sitt val att fastställa ett hypotetiskt utgångsbelopp för det gemensamma företaget och fördela det mellan aktieägarna. Det företag var nämligen ett fullt ut gemensamt företag som utgjorde en separat enhet från sina aktieägare, om än kontrollerat av dem gemensamt. Därför kan den omständigheten att de böter som ålades i det angripna beslutet endast ålades aktieägarna, med hänsyn till att det gemensamma företaget upplösts, inte medföra att kommissionen är tvungen att på ett konstlat sätt dela upp det företagets omsättning. Tribunalen kunde inte godta argumentet att fördelningen av omsättningen mellan de båda aktieägarna borde ha gjorts utifrån deras respektive ägarandelar i det gemensamma företaget, snarare än utifrån deras försäljning under det sista året innan det gemensamma företaget bildades. Tribunalen godtar även kommissionens val att fördela utgångsbeloppet mellan aktieägarna utifrån deras försäljning under det sista året innan det gemensamma företaget bildades, eftersom de uppgifterna visar de två aktieägarnas faktiska, ojämlika marknadsposition vid företagets bildande. Ägarandelarna däremot kan ha motiverats eller påverkats av omständigheter som saknar samband med marknaden. Tribunalen finner att under de aktuella omständigheterna utgör det valet inte olika behandling jämfört med de andra kartelldeltagarna.

43 | Mål C-180/16 P, Toshiba/kommissionen.

44 | Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. juuli 2007. aasta määrus (EÜ) nr 864/2007 lepinguväliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta (Rooma II) (ELT L 199, lk 40).

Sökandena anförde också att kommissionen hade åsidosatt proportionalitetsprincipen genom att beräkna det bötesbelopp som de ålades på samma sätt som de europeiska tillverkarnas böter hade beräknats beräknades. Tribunalens erinrade om att när flera företag har begått en överträdelse, ska överträdelsens allvar bedömas avseende vars och ens deltagande. Om ett företag inte har deltagit i samtliga led i en kartell eller om det har spelat en mindre roll vad avser de aspekter där det har deltagit i kartellen, ska detta således beaktas vid bedömningen av hur allvarlig överträdelsen var och vid fastställandet av bötesbeloppet. I detta fall var de japanska företagens, däribland sökandenas, underlåtenhet att handla ett villkor för att tilldelningen av projekt avseende gasisolerade ställverk GIS-projekt i EES skulle kunna utföras mellan de europeiska tillverkarna enligt överenskomna regler. Genom att iaktta sina utfästelser enligt den gemensamma överenskommelsen bidrog således de japanska företagen på ett sätt som krävdes för att överträdelsen i sin helhet skulle kunna genomföras. Tribunalen konstaterade följaktligen att sökandenas bidrag till överträdelsen är jämförbart med de europeiska företagens bidrag.

IV. STATLIGT STÖD

UPPTAGANDE TILL PRÖVNING

1. RÄTTSAKT MOT VILKEN TALAN KAN VÄCKAS

I domen av den 9 mars 2016, *Port autonome du Centre et de l'Ouest m.fl./kommissionen* (T-438/15, [EU:T:2016:142](#)), hade tribunalen tillfälle att erinra om under vilka villkor en skrivelse från kommissionen mot vilken talan kan väckas enligt artikel 263 FEUF, inom ramen för ett förfarande om existerande statligt stöd. Den omtvistade skrivelsen hade sänts under samarbetsfasen mellan den berörda medlemsstaten och kommissionen, enligt artikel 17.1 i förordning (EG) nr 659/1999.⁴⁵ Enligt sökandena innehöll skrivelsen ett beslut där det konstaterades att det existerande stödet var oförenligt med den inre marknaden, ett stöd som var följden av ett skatteundantag till förmån för belgiska hamnar.

Eftersom förslaget till lämpliga åtgärder enligt tribunalen inte utgör en rättsakt mot vilken talan kan väckas, ska förberedande handlingar som upprättas före förslaget till lämpliga åtgärder, såsom den omtvistade skrivelsen, inte heller anses utgöra rättsakter med tvingande rättsverkningar. När det rör sig om rättsakter eller beslut som utarbetas i flera led, i synnerhet efter ett internt förfarande, är det enligt fast rättspraxis i princip endast de åtgärder genom vilka institutionens ställningstagande slutgiltigt slås fast efter detta förfarande som utgör sådana rättsakter mot vilka talan kan väckas, med undantag av mellankommande åtgärder som syftar till att förbereda det slutliga beslutet. Det är uppenbart att det inte förhöll sig så i förevarande fall vad gäller den omtvistade skrivelsen, eftersom det tydligt framgår av skrivelsen att det är fråga om kommissionens "preliminära uppfattning" och att kommissionen följaktligen skulle kunna se sig nödsakad att gå vidare till nästa skede i förfarandet, som består i att lämna formella förslag till lämpliga åtgärder för den berörda medlemsstaten. Mot bakgrund av övervägandena ovan finner tribunalen att den angripna skrivelsen inte utgör en rättsakt med slutgiltiga rättsverkningar mot vilken en talan om ogiltigförklaring kan väckas med stöd av artikel 263 FEUF.

2. VILLKORET PERSONLIGEN BERÖRD

45 | Rådets förordning (EG) nr 659/1999 av den 22 mars 1999 om tillämpningsföreskrifter för artikel [108 FEUF] (EGT L 83, 1999, s. 1).

I domarna av den 4 februari 2016, **Heitkamp BauHolding/kommissionen** (T-287/11, överklagad till domstolen,⁴⁶ [EU:T:2016:60](#)), och **GFKL Financial Services/kommissionen** (T-620/11, överklagad till domstolen,⁴⁷ [EU:T:2016:59](#)), preciserade tribunalen bland annat begreppet personligen berörd i den mening som avses i artikel 263 fjärde stycket FEUF.⁴⁸ Målen gällde ett kommissionsbeslut som förklarade ett statligt stöd från Förbundsrepubliken Tyskland i form av en bestämmelse om företagsrekonstruktion i bolagsskattelagen oförenligt med den inre marknaden. Denna bestämmelse lät företag i svårigheter som genomgått en betydande förändring av ägarstrukturen överföra sina underskott till framtida beskattningsår.

Ett företag kan i princip inte väcka talan om ogiltigförklaring av ett beslut av kommissionen att förbjuda en stödordning till förmån för en viss sektor om det enbart berörs av detta beslut på grund av att det är verksamt inom sektorn i fråga och eventuellt kan erhålla stöd enligt nämnda stödordning. När kommissionens beslut berör en grupp av personer som med hjälp av gruppmedlemmarnas egna kriterier kunde identifieras eller skulle ha kunnat identifieras när rättsakten antogs, kan dessa personer däremot vara personligen berörda av rättsakten i den mån de ingår i en begränsad krets av ekonomiska aktörer. Ett företag som, liksom sökandena, har en förvärvat rätt till skattenedsättning enligt nationell lagstiftning, vilken kvalificerats som statligt stöd genom ett beslut om förbud för stöd till en viss sektor, ska följaktligen anses ingå i en begränsad krets av ekonomiska aktörer, vilka var identifierade, eller åtminstone enkelt kunde identifieras, vid tidpunkten då det angripna beslutet antogs, i den mening som avses i domen **Plaumann/kommissionen**.⁴⁹ Denna slutsats påverkas inte av det förhållandet att nationella myndigheter, efter kommissionens beslut att inleda det formella granskningsförfarandet och det efterföljande beslutet att förbjuda stöd till en viss sektor, vidtog åtgärder som syftade till att den nationella lagstiftningen inte skulle tillämpas.

DET ADMINISTRATIVA FÖRFARANDET

I domen av den 1 mars 2016, **Secop/kommissionen** (T-79/14, [EU:T:2016:118](#)), hade tribunalen att pröva en talan mot kommissionens beslut att förklara det stöd som Republiken Italien beviljat ACC Compressors SPA i form av en statlig garanti förenligt med den inre marknaden.⁵⁰ Kommissionen hade tidigare beslutat, i ett förfarande för koncentrationskontroll, att inte invända mot att ett dotterbolag till sökanden förvärvade ACC Austria GmbH:s tillgångar, ett av ACC Compressors dotterbolag. Vid tribunalen uppgav sig sökandena bland annat inte ha beretts tillfälle att lägga fram sina synpunkter inom ramen för det förfarande avseende statligt stöd som inletts till förmån för ACC Compressors, medan sistnämnda bolag inom ramen för förfarandet för koncentrationskontroll haft tillfälle att motsätta sig att sökanden köpte upp ACC Austrias tillgångar. Detta stred enligt sökanden mot likabehandlingsprincipen.

Tribunalen konstaterar att varken under förfarandet avseende statligt stöd eller under förfarandet i koncentrationsärendet har konkurrenterna till de berörda bolagen någon som helst rätt att automatiskt delta i förfarandet. Detta gäller särskilt under det första skedet av förfarandet, då kommissionen gör en preliminär bedömning av antingen det aktuella stödet eller den anmälda koncentrationen. Däremot var ACC Compressors roll i förfarandet i koncentrationsärendet inte endast som konkurrent till Secop Austria, utan

46| Mål C-203/16 P, *Andres (Heitkamp BauHolding i konkurs)/kommissionen*, och mål C-208/16 P, *Tyskland/kommissionen*.

47| Mål C-209/16 P, *Tyskland/kommissionen*, och mål C-219/16 P, *GFKL Financial Services/kommissionen*.

48| Se även, beträffande denna dom, nedan under "Selektivitet – Stöd i form av skatteåtgärder".

49| Dom av den 15 juli 1963 (25/62, [EU:C:1963:17](#)).

50| Se även, beträffande denna dom, nedan under "Statligt stöd som är förenligt med den inre marknaden".

även som "annan berörd part" i den mening som avses i artikel 11 b i förordning (EG) nr 802/2004.⁵¹ När ett dotterbolags samtliga tillgångar säljs ska moderbolaget jämföras med säljaren av dessa tillgångar och är således en part i koncentrationsplanen. Berörda parter har dock, till skillnad från konkurrenter, rätt att yttra sig i varje skede av förfarandet, inbegripet det preliminära skedet. Således är situationen för sökanden, inom ramen för det förfarande angående statligt stöd som avslutats med det angripna beslutet, annorlunda än ACC Compressors situation inom ramen för förfarandet i koncentrationsärendet. ACC Compressors hade nämligen rätt att yttra sig före antagandet av sistnämnda beslut. Följaktligen utgör den omständigheten att kommissionen avstått från att bereda sökanden tillfälle att yttra sig innan kommissionen antog det angripna beslutet inte något åsidosättande av principen om likabehandling.

Tribunalen hade vidare att pröva kommissionens möjlighet att använda upplysningar som den inhämtat i ett förfarande för koncentrationskontroll för andra ändamål. Tribunalen betonade inledningsvis att enligt artikel 17.1 i förordning (EG) nr 139/2004⁵² får upplysningar som har inhämtats med stöd av förordningen endast användas för det ändamål som eftersträvas med begäran om upplysningar, undersökningen eller hörandet. Dessa upplysningar utgör dock indicier som i förekommande fall kan beaktas för att motivera att ett förfarande inleds på en annan rättslig grund. I förevarande fall kritiserade inte sökanden kommissionen för att ha avstått från att inleda ett förfarande avseende statligt stöd på grundval av de upplysningar som inhämtats under förfarandet i koncentrationsärendet. I stället kritiserade sökanden kommissionen för att inte ha beaktat dessa upplysningar inom ramen för det förfarande avseende statligt stöd som redan pågick. Kommissionen har åtminstone rätt att, inom ramen för förfarandet avseende statligt stöd, begära in upplysningar eller handlingar som kommissionen fått kännedom om under förfarandet i koncentrationsärendet, om dessa upplysningar eller handlingar är relevanta för prövningen av det aktuella stödet. Kommissionen har en principiell skyldighet att se till att tillämpningen av olika unionsrättsliga bestämmelser inte leder till inkonsekvenser. När kommissionen antar ett beslut om ett statligt stöds förenlighet med den inre marknaden, måste den beakta konsekvenserna av en koncentration som den håller på att bedöma inom ramen för ett annat förfarande. I förekommande fall kan kommissionen således vara skyldig att ställa en fråga till den berörda medlemsstaten, i syfte att föra in aktuella upplysningar i det ärende som avser statligt stöd. Eftersom upplysningarna i fråga inte var relevanta för bedömningen av huruvida det omtvistade stödet var förenligt med den inre marknaden, förelåg emellertid inte någon sådan skyldighet i förevarande fall.

BEGREPPET FÖRDEL

1. BEVISBÖRDA

I domen av den 26 maj 2016, **Frankrike och IFP Énergies nouvelles/kommissionen** (T-479/11 och T-157/12, överklagad till domstolen,⁵³ [EU:T:2016:320](#)), uttalade sig tribunalen om lagenligheten av kommissionens beslut att kvalificera Republiken Frankrikes underförstådda och obegränsade garanti till Institut français du pétrole (IFP) genom att det beviljats ställning som offentlig institution av industriellt och kommersiellt slag (EPIC) som ett statligt stöd. Tribunalen hade bland annat att pröva frågan huruvida kommissionen hade fog

51 | Kommissionens förordning (EG) nr 802/2004 av den 21 april 2004 om tillämpning av rådets förordning (EG) nr 139/2004 om kontroll av företagskoncentrationer (EUT L 133, 2004, s. 1).

52 | Rådets förordning (EG) nr 139/2004 av den 20 januari 2004 om kontroll av företagskoncentrationer (EUT L 24, 2004, s. 1).

53 | Mål C-438/16 P, *kommissionen/Frankrike*.

för sin slutsats att den garantin gav upphov till en selektiv fördel för IFP Énergies nouvelles (IFPEN), vilket är ett av rekvisiten för statligt stöd enligt artikel 107.1 FEUF.

Tribunalen inledde med att notera att den metod som kommissionen valt för att avgöra om IFPEN haft någon ekonomisk fördel av sin ställning som EPIC bestod av att pröva fördelen i relationerna mellan IFPEN och dess fordringsägare. Enligt tribunalen utgör den metoden inte felaktig rättstillämpning. För det första utgör nämligen en garanti utgör nämligen ett accessoriskt åtagande som inte kan bedömas utan beaktande av den skyldighet som den är knuten till. För det andra är särdraget hos den garanti som det angripna beslutet avser att den följer av ställningen för det företag som omfattas av garantin. På grund av detta särdrag skulle den garanti som det angripna beslutet avser kunna påverka fordringsägarnas uppfattning om det företag som omfattas av garantin. Fördelen som följer av en statlig garanti som är knuten till ställningen för det företag som omfattas av garantin uppkommer i relationen mellan detta företag och dess fordringsägare. Fördelen består i att dessa fordringsägare ger det företag som omfattas av garantin en mer förmånlig behandling.

Det förekommer däremot stora brister i det sätt på vilket kommissionen tillämpade denna metod i det aktuella fallet. För det första hänvisar det angripna beslutet inte till någon uppgift som visar att det förekommer ett fenomen med prissänkningar som leverantörerna beviljar de institutioner som åtnjuter en statlig garanti mot risken för insolvens. I själva verket förutsatte kommissionen endast att det hade skett en prissänkning. Vidare ägnade sig kommissionen åt att bedöma omfattningen av denna prissänkning med hjälp av en indikator som inte mätte prissänkningen i sig, utan endast värdet av en garanti som den ansåg var jämförbar med den garanti som IFPEN omfattades av. Vad för det andra beträffar relationerna mellan IFPEN och kunderna framgår det av det angripna beslutet att kommissionen definierade den fördel som IFPEN hade kunnat åtnjuta genom den statliga garanti som följde av dess ställning som EPIC som avsaknaden av betalning av en premie som motsvarar en fullgörandegaranti. Kommissionen har dock inte lagt fram någon bevisning som kan styrka att det finns fog för de antaganden som dess resonemang består av eller att dessa i vart fall är sannolika. Kommissionen har således underlåtit att definiera den fördel som IFPEN kunde åtnjuta i sina relationer med kunderna genom den aktuella garantin. Motivering i det angripna beslutet på denna punkt är dessutom svårbegriplig och osammanhängande och uppfyller därmed inte de krav som uppställs i artikel 296 FEUF.

Detta mål gav också tribunalen tillfälle att precisera räckvidden av domen **Frankrike/kommissionen**,⁵⁴ där domstolen slog fast att det kan presumeras att om det föreligger en underförstådd och obegränsad statlig garanti till förmån för ett företag som inte omfattas av de förfaranden för rekonstruktion och likvidation av företag som gäller i allmänhet, leder det till en förbättring av företagets ekonomiska situation genom att de utgifter minskar som normalt sett belastar dess budget. Möjligheten att använda en presumtion som bevisning är dock avhängig av sannolikheten i de antaganden som presumtionen grundar sig på. Kommissionen kan inte åberopa denna presumtion för att styrka en fördel i relationerna mellan, å ena sidan, en offentlig forskningsinstitution som åtnjuter en sådan underförstådd och obegränsad statlig garanti och, å andra sidan, leverantörerna och kunderna, eftersom denna presumtion endast kan tillämpas på relationer som innebär en finansieringsåtgärd, ett lån eller, i vidare mening, kredit som beviljas av en fordringsägare till en offentlig institution.

2. KRITERIET PRIVATA FORDRINGSÄGARE

I domen av den 16 mars 2016, **Frucona Košice/kommissionen** (T-103/14, överklagad till domstolen,⁵⁵ [EU:T:2016:152](#)), hade tribunalen att pröva en talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att förklara

54 | Dom av den 3 april 2014 (C-559/12 P, [EU:C:2014:217](#)).

55 | Mål C-200/16 P, *kommissionen/Frucona Košice*.

ett statligt stöd till sökanden från den slovakiska staten i form av en partiell avskrivning av en skatteskuld inom ramen för ett ackord oförenligt med den inre marknaden. I denna dom återvände tribunalen till bedömningen av begreppet statligt stöd enligt begreppet privat borgenär och av bevisbördan i detta sammanhang.

När en offentlig borgenär beviljar nedsättning av en fordran som den har på ett företag utgör detta statligt stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF om det är uppenbart att det berörda företaget, med hänsyn till omfattningen av den ekonomiska förmånen, inte skulle ha erhållit motsvarande betalningslättnader av en privat borgenär som dels befann sig i en situation som ligger så nära som möjligt den situation som den offentliga borgenären befinner sig i, dels försökte få betalt för de fordringar som borgenären har hos en gäldenär med finansiella svårigheter. Denna bedömning ska i princip ske med tillämpning av kriteriet privat borgenär. Detta kriterium – då det är tillämpligt – ingår bland de omständigheter som kommissionen ska beakta vid prövningen av om det är fråga om ett sådant stöd. Det ankommer på kommissionen att göra en helhetsbedömning, varvid den ska beakta alla de relevanta omständigheter i det aktuella fallet som gör det möjligt för kommissionen att avgöra om det är uppenbart att det berörda företaget inte skulle ha erhållit betalningslättnader av en sådan privat borgenär. I fall då en normalt försiktig och noggrann privat borgenär, som befinner sig i en situation som ligger så nära som möjligt den situation som lokala skattemyndigheten befinner sig i, har att välja mellan flera förfaranden för att få betalt för sina fordringar måste den bedöma fördelarna och nackdelarna med respektive förfarande för att hitta det mest förmånliga alternativet. Denna beslutsprocess påverkas av en rad faktorer, såsom om borgenären har panträtt i fast egendom, har förmånsrätt eller oprioriterade fordringar, dess eventuella säkerheter och deras omfattning, dess bedömning av företagets chans att återhämta sig och vad som skulle komma den till godo om företaget gick i konkurs, liksom riskerna att dennes förluster skulle öka ytterligare. Den tid som förfarandena tar i anspråk och med vilken återbetalningen av skulderna skjuts upp, skulle också skulle kunna påverka – för det fall förfarandena drar ut på tiden – bland annat skuldernas värde.

Vad vidare gäller bevisbördan fann tribunalen, per analogi med domstolens praxis om tillämpligheten av kriteriet en privat investerare, att om en medlemsstat under det administrativa förfarandet åberopar kriteriet privat borgenär, är det således denna medlemsstat som – om tvivel råder därom – entydigt ska visa, med stöd av objektiva och kontrollerbara omständigheter, att åtgärden vidtagits av staten i dess egenskap av aktieägare. Det följer dock inte av denna rättspraxis att kommissionen, när den berörda medlemsstaten inte åberopar kriteriet privat borgenär och anser att den aktuella åtgärden utgör ett statligt stöd, enbart av detta skäl kan underlåta att pröva detta kriterium eller betrakta det som otillämpligt. Tvärtom kan kriteriet privat borgenär åberopas av stödmottagaren. Det ankommer dock på denne att i tveksamma fall på ett entydigt sätt och med objektiva och verifierbara bevis styrka att den vidtagna åtgärden följer av den berörda medlemsstatens ställning som privat marknadsaktör.

Slutligen erinrar tribunalen om att det tidigare slagits fast att tillämpligheten av kriteriet privat borgenär inte var beroende av den form under vilken fördelen hade beviljats, utan av kvalificeringen av åtgärden. Det är i detta hänseende avgörande huruvida den aktuella åtgärden uppfyller ett kriterium avseende ekonomisk rationalitet. Enbart den omständigheten att ett annat förfarande än det enligt vilket den omtvistade åtgärden vidtagits, det vill säga ett skatteindrivningsförfarande, inte var tillgängligt för en privat borgenär kan inte hindra en bedömning av kriteriet privat borgenär. Denna omständighet hindrar nämligen inte en kontroll av den ekonomiska rationaliteten i det beslut som det lokala skattekontoret fattat om att välja ackordsförfarandet.

I domen av den 15 september 2016, *FIH Holding och FIH Erhvervsbank/kommissionen* (T-386/14, överklagad till domstolen,⁵⁶ [EU:T:2016:474](#)), prövade tribunalen en talan mot kommissionens beslut att förklara det stöd som Konungariket Danmark beviljat FIH Erhvervsbank A/S genom att bankens värdeminskade tillgångar

56 | Mål C-579/16 P, *kommissionen/FIH Holding och FIH Erhvervsbank*.

överfördes till ett nytt dotterbolag och därefter förvärvades av det danska organ som ska säkerställa finansiell stabilitet oförenligt med den inre marknaden. Enligt det angripna beslutet utgjorde åtgärderna till förmån för FIH Erhvervsbank statligt stöd i den mening som avses i artikel 107.1 FEUF. Kommissionens bedömning var att åtgärderna inte var förenliga med principen om en privat aktör i en marknadsekonomi. Sökandena har bestritt denna slutsats. Enligt dem gjorde kommissionen fel som fann att ingen aktör i en marknadsekonomi skulle ha investerat under motsvarande villkor.

Tribunalen noterar inledningsvis att för att bedöma om en åtgärd utgör ett statligt stöd i den mening som avses i artikel 107 FEUF måste man avgöra huruvida det företag som mottar stödet får en ekonomisk fördel som det inte skulle ha erhållit under normala marknadsvillkor. För att avgöra om det har karaktären av statligt stöd när myndigheter går in i ett företags kapital, ska det bedömas om en privat investerare av jämförbar storlek som de offentliga ledningsorganen under liknande omständigheter hade kunnat tänka sig att vidta åtgärden i fråga. När det handlar om uppbörd av offentliga fordringar ska det dock inte prövas om de offentliga organen i fråga agerat som offentliga investerare vars ingripande ska jämföras med en privat investerares agerande, vilken för en strukturell, global eller sektoriell politik och vägleds av en strävan efter långsiktig avkastning på investerat kapital. Dessa organ ska jämföras med en privat borgenär som försöker få betalt för sina fordringar från en gäldenär med ekonomiska svårigheter. I detta sammanhang kan det vara rationellt för en ekonomisk aktör som äger en andel av ett bolag som denne även lämnat en garanti till att vidta åtgärder som medför vissa kostnader när detta gör att de kan väsentligt begränsa, eller helt undanröja, risken för att förlora sitt kapital och att garantin verkställs. Mer specifikt kan det vara ekonomiskt rationellt för en medlemsstat att godta åtgärder, såsom avyttring av värdeminskade tillgångar, när kostnaderna för dessa är begränsad och medför minskade risker och det utan dem skulle vara högst troligt att den blir tvungen att bära förluster som är större än nämnda kostnader. Det var därför felaktig rättstillämpning när kommissionen prövade de omtvistade åtgärderna utifrån kriteriet privat investerare i en marknadsekonomi snarare än mot bakgrund av principen om en privat borgenär i en marknadsekonomi, oberoende av resultatet av denna bedömning.

BEGREPPET STATLIGA MEDEL

I domen av den 10 maj 2016, *Tyskland/kommissionen* (T-47/15, överklagad till domstolen,⁵⁷ [EU:T:2016:281](#)), prövade tribunalen en talan om ogiltigförklaring av kommissionens beslut att förklara det statliga stöd som beviljats genom vissa bestämmelser i den tyska lagen om förnyelsebara energikällor delvis oförenligt med den inre marknaden. Förbundsrepubliken Tyskland gjorde gällande att beslutet stred mot artikel 107.1 FEUF, eftersom kommissionen där felaktigt funnit att den mekanism som införts genom den omtvistade lagstiftningen innefattade statliga medel. Domen gav tribunalen tillfälle att precisera räckvidden av domen *PreussenElektra*.⁵⁸

Genom den omtvistade lagstiftningen inrättas en ordning för stöd till företag som producerar elektricitet från förnyelsebara energikällor (nedan kallad EEG-el). För att finansiera detta stöd föreskriver lagen en "EEG-tilläggsavgift" för leverantörerna. Avgiften ska betalas av dem som driver interregionala överföringsnät med högspänningsledning (nedan kallade systemansvariga), vilka är skyldiga att saluföra EEG-elen. De systemansvariga är, påpekar tribunalen, ansvariga för att förvalta systemet för stöd till produktion av el från förnybara energikällor. De är därför navet i det system som föreskrivs i den omtvistade lagstiftningen. Uppdraget

57 | Mål C-405/16 P, *Tyskland/kommissionen*. Det kan noteras att flera konnexa mål för närvarande är vilandeförklarade i väntan på domen i målet om överklagande. Det handlar om mål T-103/15, *Flabeg Deutschland/kommissionen*, T-108/15, *Bundesverband Glasindustrie m.fl./kommissionen*, T-109/15, *Saint-Gobain Isover G+H m.fl./kommissionen*, T-294/15, *ArcelorMittal Ruhrort/kommissionen*, T-319/15, *Deutsche Edelstahlwerke/kommissionen*, T-576/15, *VIK/kommissionen*, T-605/15, *Wirtschaftsvereinigung Stahl m.fl./kommissionen*, T-737/15, *Hydro Aluminium Rolled Products/kommissionen*, T-738/15, *Aurubis m.fl./kommissionen*, och T-743/15, *Vinnolit/kommissionen*.

58 | Dom av den 13 mars 2001, C-379/98, [EU:C:2001:160](#).

att driva och förvalta det systemet är i fråga om verkan att jämföra med en statlig koncession. De medel som används för att driva det systemet – vilka utgörs av merkostnader som övervältras på slutkonsumenterna och betalas av dem som levererar el till de systemansvariga – överförs inte direkt från slutkonsumenterna till EEG-elproducenterna, det vill säga mellan självständiga marknadsaktörer, utan de kräver en mellanhand. De bokförs separat och används endast för att finansiera stöd- och kompensationsordningarna, inte för något annat syfte. Dessa medel kvarstår därför under myndigheternas dominerande inflytande.

De medel som är i fråga i målet och som uppkommit genom EEG-tilläggsavgiften har tillkommit genom avgifter som slutligen betalats genom de avgifter som privata rättssubjekt erlägger enligt den omtvistade lagstiftningen. Det är ostridigt att elleverantörerna i praktiken övervältrar de kostnader som följer av EEG-tilläggsavgiften på slutkonsumenterna. De kostnaderna utgör mellan 20 och 25 procent av totalbeloppet för en faktura till en genomsnittlig slutkonsument. Med hänsyn till kostnadernas storlek, ska den omständigheten att de övervältras på slutkonsumenterna anses utgöra en följd som den tyska lagstiftaren förutsett och anordnat. Det är således fråga om en kostnad som staten ålägger ensidigt i samband med sin politik för stöd till EEG-elproducenterna. Den åläggs av en myndighet, av allmänintresse och i enlighet med objektiva kriterier. De aktuella beloppen, som uppkommit genom EEG-tilläggsavgiften, ska således kvalificeras som medel som innebär att statliga medel som kan likställas med en avgift tas i anspråk.

De systemansvariga är förvisso organ som till största delen har formen av privaträttsliga aktiebolag. De har dock, utöver de åligganden som åtföljer deras huvudverksamhet, till uppgift att driva systemet för stöd till produktionen av EEG-el och kontrolleras i det avseendet. De organens verksamhet inom den ramen är således inte en verksamhet som utförs av en ekonomisk enhet som i vinstsyfte agerar självständigt på marknaden, utan en verksamhet som lagstiftaren avgränsar. De systemansvariga är också förpliktade att förvalta de belopp som erhållits med tillämpning av den omtvistade lagstiftningen på ett specifikt allmänt konto som är föremål för de statliga instansernas kontroll. Detta utgör ett ytterligare indicium på att det inte handlar om medel som motsvarar normala tillgångar som tillhör den privata sektorn. När det närmare bestämt gäller de statliga instansernas kontroll av de systemansvariga, utövas den på flera nivåer. En sådan strikt kontroll hör till den allmänna logiken för den helhetsstruktur som föreskrivs i den omtvistade lagstiftningen och utgör därför ett stöd för slutsatsen att de systemansvariga inte agerar fritt och för egen räkning, utan som förvaltare – i likhet med en enhet som har en statlig koncession – av ett stöd som beviljats av statliga medel.

SELEKTIVITET – STÖD GENOM SKATTEÅTGÄRDER

Genom domarna av den 4 februari 2016, *GFKL Financial Services/kommissionen* (T-620/11, överklagad till domstolen,⁵⁹ [EU:T:2016:59](#)), *Heitkamp BauHolding/kommissionen* (T-287/11, överklagad till domstolen,⁶⁰ [EU:T:2016:60](#)), kunde tribunalen ge en nyttig påminnelse om den trestegsanalys av selektivitetskriteriet som ska utföras beträffande stöd genom skatteåtgärder.⁶¹

För att en nationell skatteåtgärd ska kunna kvalificeras som "selektiv" ska för det första det allmänna eller "normala" skattesystem som är tillämpligt i den berörda medlemsstaten identifieras och undersökas. I förhållande till denna allmänna eller "normala" ordning ska det för det andra bedömas och fastställas huruvida den skattefördel som beviljats genom den aktuella skatteåtgärden är selektiv genom att visa att denna bestämmelse avviker från nämnda allmänna ordning. Efter det att de två första stegen i prövningen

59 | Mål C-209/16 P, *Tyskland/kommissionen*, och mål C-219/16 P, *GFKL Financial Services/kommissionen*.

60 | Mål C-203/16 P, *Andres (Heitkamp BauHolding i konkurs)/kommissionen*, och mål C-208/16 P, *Tyskland/kommissionen*.

61 | Se även, beträffande denna dom, ovan under "IV. Statligt stöd – Upptagande till sakprövning – 2. Villkoret personligen berörd".

har genomförts, kan det fastställas att en åtgärd vid första påseende anses selektiv. Det ska dock även, för det tredje, avgöras om selektiviteten av fördelen är motiverad sett till det relevanta systemets beskaffenhet och allmänna struktur. Detta ankommer på den berörda medlemsstaten att visa. Om så är fallet, är selektivitetskriteriet inte uppfyllt.

För att visa att den aktuella åtgärden är selektivt tillämplig på vissa företag eller viss produktion, måste kommissionen styrka att åtgärden innebär skillnader i behandling mellan företag som, med hänsyn till de syften som eftersträvas med den aktuella skatteordningen, befinner sig i en i faktiskt och rättsligt hänseende jämförbar situation, medan det ankommer på den medlemsstat som har infört en sådan skillnad i behandling i fråga om kostnader att styrka att skillnaden i behandling verkligen är motiverad mot bakgrund av det aktuella systemets beskaffenhet och systematik.

Vad gäller det första steget i analysen konstaterade tribunalen i detta fall först att kommissionen inte gjorde någon felaktig bedömning när den fastställde att den referenslagstiftning som skulle användas för att bedöma huruvida den omtvistade åtgärden var selektiv utgjordes av regeln om en begränsning av möjligheten till underskottsavdrag, samtidigt som den konstaterade att det förelåg en mer allmän regel, nämligen regeln om överföring av underskott. Sistnämnda regel tillämpas systematiskt på samtliga fall som rör ändringar av aktieägarkretsen motsvarande eller överstigande 25 procent av aktiekapitalet, utan att det görs någon åtskillnad i förhållande till karaktären på eller de särskilda egenskaperna hos de berörda företagen.

Vad gäller det andra steget i analysen fann tribunalen att en skattenedsättning som utgör ett undantag från regeln enligt vilken möjligheten att överföra underskott vid förvärv av 25 procent eller mer av andelarna i ett bolag och som, på vissa villkor, gör det möjligt att överföra underskott när ett företag i svårigheter förvärvas i rekonstruktionssyfte är selektiv vid ett första påseende, eftersom den inte avser alla företag i vilka det har skett en betydande förändring av aktieägarkretsen, utan är tillämplig på en väldefinierad kategori företag, nämligen företag som vid tidpunkten för förvärvet är insolventa eller överskuldssatta alternativt hotas av insolvens eller överskuldsättning. Vissa av villkoren för denna åtgärd har inte något samband med syftet att förhindra missbruk, och den omfattar inte samtliga företag som befinner sig i en i faktiskt och rättsligt hänseende jämförbar situation sett till syftet med skattebestämmelserna i fråga. Den medför således ett gynnande av företag i svårigheter. Tribunalen konstaterade således att kommissionen inte gjorde fel när den ansåg att åtgärden innebar en åtskillnad mellan aktörer som, med hänsyn till de syften som eftersträvas med skattesystemet, befinner sig i en, i faktiskt och rättsligt hänseende, jämförbar situation.

Vad gäller det tredje steget erinrade tribunalen om att en nationell åtgärd endast kan anses motiverad med hänsyn till det aktuella skattesystemets beskaffenhet och allmänna systematik förutsatt dels att den är konsekvent, inte endast i förhållande till skattesystemets inre sammanhang, utan även i förhållande till genomförandet av detta system, dels att den är förenlig med proportionalitetsprincipen och inte går ut över vad som är nödvändigt, i den meningen att det legitima syfte som eftersträvas inte kan uppnås genom mindre ingripande åtgärder. I det aktuella fallet är skatteåtgärden inte motiverad med hänsyn till skattesystemets beskaffenhet och allmänna systematik, eftersom det huvudsakliga syftet att underlätta för rekonstruktion av företag i svårigheter inte syftet inte omfattas av de grundläggande principerna eller riktlinjerna för skattesystemet och således inte utgör ett internt syfte utan ett syfte som är fristående från skattesystemet. Det är därmed inte nödvändigt att pröva huruvida den omtvistade åtgärden är proportionerlig i förhållande till det eftersträvalda syftet.

STATLIGT STÖD SOM ÄR FÖRENLIGT MED DEN INRE MARKNADEN

I domen av den 1 mars 2016, *Secop/kommissionen* (T-79/14, [EU:T:2016:118](#)), hade tribunalen även tillfälle att precisera under vilka villkor ett stöd för undsättning av ett företag i svårigheter kan anses förenlig med den inre marknaden och, i synnerhet, om kommissionen i detta sammanhang är skyldig att beakta den kumulativa effekten av detta stöd och påstådda tidigare stöd.⁶²

Punkt 23 i 2004 års riktlinjer för statligt stöd till undsättning och omstrukturering av företag i svårigheter⁶³ föreskriver inte uttryckligen att den kumulativa effekten av tidigare stöd och ett nytt stöd för undsättning eller omstrukturering, såvida det inte gäller olagliga stöd. Vad gäller frågan huruvida kommissionen är skyldig att beakta detta, trots att någon sådan skyldighet inte uttryckligen nämns i 2004 års riktlinjer, påpekade tribunalen att undsättningsstödens särdrag utgör hinder för att beakta den kumulativa effekten av sådana tidigare stöd som inte anges i punkt 23 i riktlinjerna. Det framgår av den definition av begreppet undsättningsstöd, som ges i punkt 15 i 2004 års riktlinjer, att sådant stöd – såväl genom begränsningen av vilka åtgärder som kan komma i fråga som att det ska röra sig om ett tillfälligt stöd som kan krävas tillbaka och genom begränsningen till endast sådana åtgärder som är nödvändiga för det aktuella företags tillfälliga överlevnad – har mycket begränsade effekter på den inre marknaden. Det är dessa begränsade effekter, tillsammans med undsättningsens brådskande natur, som motiverar att kommissionen normalt prövar dessa stöd enligt ett förenklat förfarande. Om kommissionen skulle beakta den kumulativa effekten av varje eventuellt tidigare stöd som påstås vara olagligt, skulle det bli omöjligt att iaktta den enmånadsfrist som kommissionen anstränger sig för att hålla i det förenklade förfarandet, vilket således inte skulle vara förenligt med denna prövnings brådskande karaktär och de begränsade effekter dessa stöd har på konkurrensen.

Om andra tidigare stöd än de som definieras i punkt 23 i 2004 års riktlinjer – angående vilka kommissionen redan har fattat ett negativt slutligt beslut – skulle beaktas, skulle det kunna strida mot de krav som följer av rättssäkerhetsprincipen. Ett sådant tillvägagångssätt skulle tvinga kommissionen att göra en preliminär prövning av tidigare stöd, vilkas kvalificering som stöd och olagliga stöd kan vara omtvistad mellan kommissionen och den berörda medlemsstaten, och vilka i förekommande fall ska bli föremål för ett separat förfarande och ett separat beslut. Detta skulle i slutändan kunna leda antingen till att undsättningsstöd nekas, på grundval av en ytlig prövning av tidigare stöd, trots att dessa senare skulle kunna visa sig vara lagliga eller inte utgöra stöd, eller till att beslutet angående undsättningsstödet försenas otillbörligen. Av dessa skäl finner tribunalen att kommissionen inte är skyldig att beakta den kumulativa effekten av påstådda tidigare stöd och ett undsättningsstöd, annat än i de situationer som anges i punkt 23 i riktlinjerna.

ÅTERKRAV AV STÖD

I domarna av den 22 april 2016, *Irland och Aughinish Alumina/kommissionen* (T-50/06 RENV II och T-69/06 RENV II, överklagad till domstolen,⁶⁴ [EU:T:2016:227](#)), och *Frankrike/kommissionen* (T-56/06 RENV II, [EU:T:2016:228](#)),⁶⁵ hade tribunalen tillfälle att uttala sig om tillämpningen av bestämmelserna om återkrav av statligt stöd sett till principerna om iakttagande av en skälighetsfrist, skydd för berättigade förväntningar

62] Se även, beträffande denna dom, nedan under "IV. Statligt stöd – Administrativt förfarande".

63] Gemenskapens riktlinjer för statligt stöd till undsättning och omstrukturering av företag i svårigheter (EUT C 244, 2004, s. 2).

64] Mål C-373/16 P, *Aughinish Alumina/kommissionen*, och mål C-369/16 P, *Irland/kommissionen*.

65] Se, även, dom av den 22 april 2016, *Italien och Eurallumina/kommissionen*, T-60/06 RENV II, [EU:T:2016:233](#).

och rättssäkerhet. Domarna rör beslut 2006/232/EG,⁶⁶ där kommissionen kvalificerade tre medlemsstaters åtgärder för befrielse från punktskatt på mineraloljor som används vid framställning av aluminiumoxid som statligt stöd och ålade medlemsstaterna att återkräva stöden. Tribunalen hade att pröva dessa mål för tredje gången, efter det att dess tidigare domar i målet⁶⁷ upphävts av domstolen efter överklagande.⁶⁸

I den första domen noterade tribunalen att *estoppel*-principen är en anglosaxisk rättsprincip som inte i sig existerar i unionsrätten. Detta hindrar inte att vissa principer, såsom principerna om rättssäkerhet och skyddet för berättigade förväntningar, och vissa regler, såsom regeln att ingen får bestrida sina egna medgivanden (*nemo potest venire contra factum proprium*), vilka säkerställs i unionsrätten, kan anses förbundna med eller likna den principen. Invändningen ska således avvisas såsom rättsligt irrelevant i den mån den grundar sig på den principen. Det finns däremot inget som hindrar att de argument som sökanden framfört prövas såsom stöd för den grund som i sak avser åsidosättande av principerna om rättssäkerhet och skydd för berättigade förväntningar.

Tribunalen noterade att domstolen i domen *kommissionen/Irland m.fl.*⁶⁹ hade slagit fast att ett beslut av rådet att ge en medlemsstat tillstånd, enligt artikel 8.4 i direktiv 92/81/EEG⁷⁰, att införa en skattebefrielse för punktskatter, inte kunde hindra kommissionen från att utnyttja sina befogenheter enligt fördraget och, följaktligen, att inleda det förfarande som föreskrivs i artikel 108 FEUF för att avgöra huruvida denna skattebefrielse utgör ett statligt stöd samt, efter avslutat förfarande, i förekommande fall, fatta ett beslut som det omtvistade beslutet. Härav följer att kommissionen, genom att genomföra det förfarande som föreskrivs i artikel 108 FEUF, för att pröva huruvida den ifrågasatta skattebefrielsen utgör statligt stöd, och genom att efter detta förfarande anta ett beslut genom vilket det förordnas om att stödet delvis ska återbetalas, endast har utövat sina befogenheter enligt fördraget i fråga om statligt stöd. Den kunde därvid inte ha inskränkt de befogenheter rådet tilldelats genom fördraget i fråga om harmonisering av lagstiftning om punktskatter eller de rättsakter som rådet antagit vid utövandet av dessa befogenheter. Rådets beslut om tillstånd, vilka antas på förslag av kommissionen, kan nämligen endast medföra verkningar inom ramen för det område som omfattas av harmoniseringen av lagstiftning rörande punktskatt och innebär inget ställningstagande i förhållande till ett beslut, såsom det angripna beslutet, som kommissionen kan anta med utövande av sina befogenheter i fråga om statligt stöd. Tribunalen kunde därför inte godta invändningarna om åsidosättande av principerna om rättssäkerhet och om att institutionernas rättsakter presumeras ha en ändamålsenlig verkan, om åsidosättande av artikel 8.5 i direktiv 92/81 eller om befogenhetsöverskridande.

Begreppet statligt stöd motsvarar en objektiv situation som inte påverkas av institutionernas agerande eller uttalanden. Den omständigheten att kommissionen, vid rådets antagande av beslut i enlighet med artikel 8.4 i direktiv 92/81/EEG om harmonisering av strukturerna för punktskatter på mineraloljor, bedömt att skattebefrielser för mineraloljor som används som bränsle vid framställningen av aluminiumoxid inte snedvrider konkurrensen och inte påverkar den inre marknadens funktion kan inte hindra att dessa

66] Kommissionens beslut 2006/323/EG av den 7 december 2005 om den befrielse från punktskatt på mineraloljor som används som bränsle vid framställningen av aluminiumoxid i regionerna Gardanne och Shannon samt på Sardinien, och som tillämpas av Frankrike, Irland och Italien (EUT L 119, 2006, s. 12).

67] Dom av den 12 december 2007, *Irland m.fl./kommissionen*, T-50/06, T-56/06, T-60/06, T-62/06 och T-69/06, ej publicerad, [EU:T:2007:383](#), och dom av den 21 mars 2012, *Irland/kommissionen*, T-50/06 RENV, T-56/06 RENV, T-60/06 RENV, T-62/06 RENV och T-69/06 RENV, [EU:T:2012:134](#).

68] Dom av den 2 december 2009, *kommissionen/Irland m.fl.*, C-89/08 P, [EU:C:2009:742](#), och dom av den 10 december 2013, *kommissionen/Irland m.fl.*, C-272/12 P, [EU:C:2013:812](#).

69] Dom av den 10 december 2013, C-272/12, [EU:C:2013:812](#).

70] Rådets direktiv 92/81/EEG av den 19 oktober 1992 om harmonisering av strukturerna för punktskatter på mineraloljor (EGT L 316, 1992, s. 12; svensk specialutgåva, område 9, volym 2, s. 91).

skattebefrielser kvalificeras som statligt stöd när villkoren i artikel 107 FEUF är uppfyllda. Av detta följer, i än högre grad, att kommissionen vid kvalificering av befrielser från punktskatt som statligt stöd inte är bunden av de bedömningar som rådet gjort i sina beslut rörande harmonisering av lagstiftning om punktskatter, enligt vilka dessa skattebefrielser inte leder till snedvridningar av konkurrensen eller hindrar den gemensamma marknadens funktion.

I den andra domen konstaterade tribunalen – efter att ha erinrat om rättspraxis angående rättssäkerhetsprincipen och principen om skydd för berättigade förväntningar, särskilt på området statligt stöd – att tidsåtgången på lite drygt 49 månader från beslutet att inleda det formella granskningsförfarandet till det slutliga beslutet är orimlig. Mängden av ärenden att handlägga och deras komplexitet, utvecklingen av det tillämpliga regelverket samt praktiska och språkliga svårigheter kan inte motivera denna tidsåtgång.

Tribunalen prövar vidare huruvida den omständigheten att kommissionen dröjt med att fatta sitt beslut rimligen kan ha gett upphov till ett antagande av stödmottagaren att kommissionen inte längre ansåg att den ifrågasatta skattebefrielsen skulle möta några hinder och huruvida detta dröjsmål var av sådan art att den hindrade kommissionen från att besluta om återkrav av det beviljade stödet. Det är därvidlag viktigt att säkerställa att rättssäkerhetskraven till skydd för enskildas intressen iakttas. Det är emellertid likaledes viktigt att göra en avvägning mellan dessa och kraven på skydd för allmänintresset, bland vilka återfinns, på området statligt stöd, sådana som avser att undvika att marknaden snedvrids av statligt stöd som kan skada konkurrensen och som kräver att otillåtet stöd ska återkrävas, så att den tidigare situationen återupprättas. Det är följaktligen endast under exceptionella omständigheter, såsom i målet RSV/kommissionen,⁷¹ som en orimlig tidsåtgång för att fatta ett slutligt beslut angående statligt stöd kan beaktas för att konstatera att stödmottagaren haft ett berättigat intresse som hindrar kommissionen från att ålägga de berörda nationella myndigheterna att återkräva stödet. Den långa rad av exceptionella omständigheter som förelåg i det målet återfinns emellertid inte i förevarande mål. I synnerhet beviljades det omtvistade stödet efter det att kommissionen inlett det formella granskningsförfarandet avseende den ifrågasatta skattebefrielsen.

Domstolen har också slagit fast att på området statligt stöd kan berättigade förväntningar inte uppkomma till följd av passivitet från kommissionens sida när en stödordning inte har anmälts till kommissionen.⁷² I detta fall kan således inte den uppenbara passiviteten från kommissionens sida – hur oförenlig med principen om en rimlig tidsfrist den än må vara – anses utgöra en exceptionell omständighet som gett upphov till berättigade förväntningar hos stödmottagaren om att det omtvistade stödet var förenligt med reglerna om statligt stöd. Härav följer att enbart åsidosättandet av principen om att beslut ska fattas inom rimligt tid under de aktuella omständigheterna inte medförde något hinder för kommissionen att besluta att det omtvistade stödet ska återkrävas.

V. IMMATERIALRÄTT – EU-VARUMÄRKE

EU-VARUMÄRKESSYSTEMETS SJÄLVSTÄNDIGHET

I domen av den 18 mars 2016, *Karl-May-Verlag/harmoniseringskontoret – Constantin Film Produktion (WINNETOU)* (T-501/13, [EU:T:2016:161](#)), fick tribunalen tillfälle att erinra om principerna om EU-varumärkessystemets självständighet och oberoende. Till stöd för sitt överklagande anmärkte klaganden

71 | Dom av den 24 november 1987, 223/85, [EU:C:1987:502](#).

72 | Dom av den 11 november 2004, *Demasa och Territorio Histórico de Álava/kommissionen*, C-183/02 P och C-187/02 P, [EU:C:2004:701](#), punkt 52.

bland annat att den första överklagandenämnden vid Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO) åsidosatte dessa principer, eftersom dess beslut uteslutande grundade sig på avgöranden från tyska domstolar utan att göra en självständig bedömning enligt de kriterier som fastställts inom unionens varumärkesrätt i detta syfte.

Tribunalen slog i detta hänseende fast att utöver det fall som avses i artikel 8.4 i förordning (EG) nr 207/2009⁷³ – i vilket EUIPO är skyldig att tillämpa nationell rätt, inklusive nationell rättspraxis – är varken EUIPO eller tribunalen bundna av de avgöranden som meddelats av nationella myndigheter eller domstolar. Unionsordningen för varumärken är nämligen ett självständigt system, som består av en samling regler och som syftar till att uppnå de mål som är specifika för detta system. Detta system ska tillämpas utan hänsyn till de nationella systemen. Det finns inte någon bestämmelse i förordning nr 207/2009 enligt vilken EUIPO, eller tribunalen om EUIPO:s beslut överklagas dit, är skyldiga att komma fram till samma utgång som de nationella förvaltningsmyndigheterna eller domstolarna i en liknande situation. Även om EUIPO inte är bunden av de avgöranden som fattats av nationella myndigheter, så kan EUIPO emellertid välja att beakta avgörandena – trots att de varken är tvingande eller ens avgörande – såsom indicier i samband med bedömning av de faktiska omständigheterna i saken.

I förevarande fall slog tribunalen fast att överklagandenämnden återgav de skäl som angetts i tysk rättspraxis rörande frågan huruvida det aktuella kännetecknet kan registreras, hur nämnda kännetecken uppfattas och det omstridda varumärkets beskrivande karaktär avseende de aktuella varorna och tjänsterna, utan att göra en självständig bedömning mot bakgrund av de argument och omständigheter som anförts av rättegångsdeltagarna. Tribunalen drog därav slutsatsen att överklagandenämnden, genom att den inte gav de tyska domstolsavgörandena en vägledande betydelse, såsom indicier inom ramen för bedömningen av de faktiska omständigheterna i saken, utan en avgörande betydelse i frågan huruvida det omstridda varumärket kan registreras, gjorde sig skyldig till en felaktig rättstillämpning.

ABSOLUTA REGISTRERINGSHINDER

Fem domar ska tas upp från år 2016 vad gäller absoluta registreringshinder enligt artikel 7.1 i förordning nr 207/2009.

1. ÖVERKLAGANDENÄMNDENS PRÖVNING PÅ EGET INITIATIV

I domen av den 28 september 2016, *European Food/EUIPO – Société des produits Nestlé (FITNESS)* (T-476/15, överklagad till domstolen,⁷⁴ [EU:T:2016:568](#))⁷⁵ uttalade sig tribunalen om huruvida det finns en skyldighet för EUIPO att i ogiltighetsförfaranden på grund av absoluta registreringshinder på eget initiativ pröva de relevanta sakförhållandena, liksom om överklagandenämndernas möjlighet att i detta sammanhang inte beakta för sent ingiven bevisning.

Efter att ha erinrat om skillnaderna mellan ett förfarande för att pröva huruvida det föreligger absoluta hinder mot en registreringsansökan och ett invändningsförfarande avseende relativa registreringshinder, poängterade tribunalen att det föreskrivs i artikel 76.1 i förordning nr 207/2009 att EUIPO:s överklagandenämnder på eget initiativ ska pröva sakförhållandena för att fastställa huruvida det sökta varumärket omfattas av något

73| Rådets förordning (EG) nr 207/2009 av den 26 februari 2009 om EU-varumärken (EUT L 78, 2009, s. 1).

74| Mål C-634/16 P, *EUIPO/European Food*.

75| Se även, beträffande denna dom, nedan under "6. Ingivande av bevisning".

av de registreringshinder som anges i artikel 7 i samma förordning. I ett ogiltighetsförfarande som inletts på begäran av en part kan EUIPO dock inte anses vara skyldig att göra om granskarens prövning på eget initiativ av de relevanta sakförhållanden som kan föranleda EUIPO att tillämpa de absoluta registreringshindren. Såsom framgår av bestämmelserna i artiklarna 52 och 55 i samma förordning anses EU-varumärket vara giltigt till dess att EUIPO förklarar det ogiltigt, vilken giltighetspresumtion begränsar EUIPO: skyldighet i artikel 76.1 i förordning nr 207/2009 att på eget initiativ pröva de relevanta sakförhållandena. I ett ogiltighetsförfarande är det emellertid, mot bakgrund av att EU-varumärket efter registrering presumeras vara giltigt, den person som har ansökt om ogiltighetsförklaring som vid EUIPO ska redogöra för de konkreta omständigheter som påstås påverka varumärkets giltighet.

2. MOTIVERINGSSKYLDIGHET

I domen av den 15 december 2016, *Intesa Sanpaolo/EUIPO (START UP INITIATIVE)* (T-529/15, [EU:T:2016:747](#)) preciserade tribunalen räckvidden av EUIPO:s skyldighet att motivera ett beslut om avslag på ansökan om registrering av EU-varumärke.

Tribunalen angav härvidlag att prövningen av de registreringshinder som görs gällande mot en varumärkesansökan måste ta sikte på varje vara eller tjänst som ansökan om varumärkesregistrering avser. När ett och samma registreringshinder anförs mot en hel kategori eller grupp av varor eller tjänster kan motiveringen vara övergripande för alla berörda varor eller tjänster. En sådan möjlighet finns emellertid bara med avseende på varor och tjänster som har ett tillräckligt direkt och konkret samband med varandra för att det ska kunna anses att de utgör en kategori eller grupp som är tillräckligt homogen. Blott den omständigheten att varorna eller tjänsterna ingår i samma klass i Niceöverenskommelsen⁷⁶ räcker inte för att de ska anses tillräckligt homogena, eftersom det i dessa klasser ofta ingår varor eller tjänster av vitt skilda slag mellan vilka det inte nödvändigtvis finns ett sådant tillräckligt direkt och konkret samband.

Tribunalen preciserade att homogeniteten hos varorna eller tjänsterna bedöms mot bakgrund av det konkreta registreringshinder som görs gällande mot varumärkesansökan. Det är möjligt att ge en helhetsmotivering för varor och tjänster som sinsemellan har ett tillräckligt direkt och konkret samband för att det ska kunna anses att varorna eller tjänsterna utgör en tillräckligt homogen kategori för att säkerställa att samtliga faktiska och rättsliga överväganden i beslutsskäl i tillräcklig utsträckning förklarar resonemanget beträffande var och en av varorna eller tjänsterna i kategorin och kan tillämpas utan åtskillnad på var och en av de aktuella varorna och tjänsterna.

3. OND TRO

I domen av den 7 juli 2016, *Copernicus-Trademarks/EUIPO – Maquet (LUCO)* (T-82/14, [EU:T:2016:396](#)), prövade tribunalen ett överklagande av beslutet från EUIPO:s fjärde överklagandenämnd att fastställa annulleringsenhetens slutsats om att klaganden hade varit i ond tro när ansökan om registrering av det omtvistade varumärket lämnades in. Enligt överklagandenämnden hade innehavaren begärt registreringen enbart för att kunna invända mot ansökan om registrering från tredje man av ett annat EU-varumärke och dra ekonomiska fördelar av detta.

Tribunalen påpekade att begreppet ond tro som avses i artikel 52.1 b i förordning nr 207/2009 hänför sig till ett subjektivt motiv hos den som ansöker om registrering i form av en oärlig avsikt eller ett annat ohederligt

76| Niceöverenskommelsen om internationell klassificering av varor och tjänster vid varumärkesregistrering av den 15 juni 1957, med ändringar och tillägg.

motiv. Ond tro föreligger bland annat när en ansökan om registrering frångår sitt ursprungliga syfte och lämnas in i spekulativt syfte eller enbart i syfte att erhålla ekonomisk ersättning.

Vidare angav tribunalen att klaganden inte hade framfört några argument som kunde vederlägga överklagandenämndens konstaterande att det, i syfte att bedöma huruvida klaganden hade handlat i ond tro, skulle tas hänsyn inte bara till klagandens eget beteende, utan också till beteendet hos klagandens ombud liksom till bolag som var knutna till ombudet. I förevarande fall använde klagandens ombud en strategi som gick ut på att var sjätte månad lämna in ansökningar om registrering av nationella varumärken i två olika medlemsstater utan att betala ansökningsavgiften, och därigenom åstadkomma en blockerande ställning. När tredje man ansökte om registrering av ett identiskt eller liknande EU-varumärke ansökte klagandens ombud i sin tur om ett EU-varumärke och gjorde gällande prioritet för detta och grundade sig på den sista länken i kedjan av registreringsansökningar om nationella varumärken. Tribunalen slog fast att ett sådant beteende inte är förenligt med syftena med förordning nr 207/2009, eftersom det avser att kringgå den betänketid på sex månader som föreskrivs i artikel 29 i förordning nr 207/2009 och den uppskovsperiod på fem år som föreskrivs i artikel 51.1 a i nämnda förordning. Mot denna bakgrund gjorde överklagandenämnden rätt när den fann att denna ansökningsstrategi endast syftade till att invända mot tredje mans registreringsansökningar och att dra ekonomiska fördelar av denna invändning.

4. GEOGRAFISK BETECKNING

I domen av den 20 juli 2016, *Internet Consulting/EUIPO – Provincia Autonoma di Bolzano-Alto Adige (SUEDITIROL)* (T-11/15, [EU:T:2016:422](#)) uttalade sig tribunalen om tillämpningen av det absoluta registreringshindret avseende ett varumärkes beskrivande karaktär i artikel 7.1 c i förordning nr 207/2009, på varumärken som består av geografiska ursprungsbeteckningar. I det målet prövade tribunalen lagenligheten av ett beslut från EUIPO:s utvidgade överklagandenämnd att bifalla intervenientens överklagande och att ogiltighetsförklara det omtvistade varumärket.

Tribunalen underkände inledningsvis grunden om att intervenienten i sin egenskap av offentligt organ inte var behörig att ansöka om ogiltighetsförklaring av det omtvistade varumärket. Tribunalen påpekade i detta hänseende att grunder för upphävande och ogiltighet, i synnerhet absoluta ogiltighetsgrunder i den mening som avses i artikel 52 i förordning nr 207/2009, kan åberopas av alla, oberoende av om de är privata eller offentliga så länge vederbörande "har rätt att föra talan inför domstolar och andra myndigheter" i enlighet med artikel 56.1 a in fine i samma förordning.

Som svar på klagandens argument om att överklagandenämnden åsidosatte bestämmelserna i förordning nr 207/2009 när den bedömde att det omtvistade varumärket utgjorde en geografisk ursprungsbeteckning av en plats känd för omsättningskretsen som informerade om de aktuella tjänsternas geografiska ursprung och inte deras kommersiella ursprung, noterade tribunalen att artikel 7.1 c i nämnda förordning syftar till att förhindra att en ekonomisk aktör monopoliserar en geografisk ursprungsbeteckning till nackdel för sina konkurrenter. Det är visserligen så, att överklagandenämnden i princip är skyldig att pröva betydelsen av den geografiska ursprungsbeteckningen för konkurrensförhållandet genom att undersöka sambandet mellan ursprunget och de varor och tjänster för vilka varumärkesregistreringen begärs innan den kan avslå en registrering med stöd av artikel 7.1 c i förordning nr 207/2009. Det är däremot icke desto mindre så, att skyldighetens omfattning kan variera utifrån flera faktorer, däribland utsträckningen, renomméet eller arten av den aktuella geografiska ursprungsbeteckningen. Det är i förevarande fall ostridigt att sannolikheten att den aktuella geografiska ursprungsbeteckningen kan påverka konkurrensförhållandena måste anses vara stor med hänsyn till de positiva känslor som hänvisningen till Sydtyrolen (Italien) ger upphov till vid marknadsföringen av de aktuella tjänsterna. Vidare underströk tribunalen att artikel 7.1 c i förordning nr 207/2009 inte utgör hinder mot registreringen av geografiska namn som inte är kända i den berörda

kundkretsen. I det aktuella målet uppvisade emellertid de tjänster som det omtvistade varumärket avsåg inga särskilda egenskaper som kunde leda omsättningskretsen till att inte förbinda den geografiska beteckningen med nämnda tjänsters geografiska ursprung. Härav följer att artikel 7.1 c i förordning nr 207/2009 utgör hinder mot registreringen av den aktuella geografiska beteckningen, som är känd i den berörda kundkretsen som beteckningen för en geografisk region.

Slutligen erinrade tribunalen om att det följer av artikel 12 b i förordning nr 207/2009 att de till EU-varumärket knutna rättigheterna inte ger innehavaren rätt att förhindra tredje man att i näringsverksamhet använda uppgifter om varornas eller tjänsternas geografiska ursprung. Visserligen syftar artikeln bland annat till att göra det möjligt att användningen av en beteckning om geografiskt ursprung som dessutom utgör en del av ett sammansatt varumärke inte omfattas av förbudet i artikel 9 i förordningen. Emellertid ger artikel 12 b i förordning nr 207/2009 tredje man inte någon rätt att använda ett geografiskt namn som varumärke, utan begränsar sig till att säkerställa att tredje man kan använda det på ett beskrivande sätt, det vill säga för att ange geografiskt ursprung under förutsättning att användningen sker i enlighet med god affärssed.

5. LJUDMÄRKEN

I domen av den 13 september 2016, *Globo Comunicação e Participações/EUIPO (ljudmärke)* (T-408/15, [EU:T:2016:468](#)) prövade tribunalen ett överklagande om ogiltigförklaring av ett beslut från EUIPO:s femte överklagandenämnd att avslå ansökan om registrering av ett ljudmärke som EU-varumärke för bland annat underlag för informationsöverföring på elektronisk väg, i muntlig form eller på tv, på den grunden att det sökta varumärket saknade särskiljningsförmåga.

Med stöd i domen *Shield Mark*⁷⁷ noterade tribunalen inledningsvis att artikel 4 i förordning nr 207/2009 ska tolkas så, att ljud kan utgöra ett varumärke, under förutsättning att de dessutom kan återges grafiskt och att det är ostridigt att angivandet av noter i ett notsystem, med åtföljande tonart, pauser och förtecken, som de i nämnda mål, innebär att de återges grafiskt.

Vad gäller särskiljningsförmågan för det aktuella varumärket påpekade tribunalen att även om allmänheten är van vid att uppfatta ord- eller figurmärken som kännetecken som anger varornas eller tjänsternas kommersiella ursprung, förhåller det sig inte nödvändigtvis på samma sätt när kännetecknet endast utgörs av ett ljudelement. Vad gäller vissa varor eller tjänster – särskilt i sektorn för televisionsutsändning, radiosändning eller telefoni och i sektorn för datormedier, mjukvaror eller generellt alla medier – är det emellertid inte ovanligt, utan även till och med vanligt att konsumenten föranleds att identifiera en vara eller en tjänst från den nämnda sektorn med hjälp av ett ljudelement (jinglar, melodier), vilket gör det möjligt att särskilja varan eller tjänsten som härrörande från ett visst företag. Det är enligt tribunalen emellertid nödvändigt att det sökta ljudkännetecknet besitter en viss uttrycksfull karaktär som gör det möjligt för konsumenten att uppfatta det och betrakta det som ett varumärke, och inte som en funktionell beståndsdel eller som en indikator utan någon egen kännetecknande egenskap. Ett ljudkännetecken som inte har möjligheten att förmedla mer än den helt enkla och alldagliga sammansättningen av noter som den består av, möjliggör inte för konsumenten att uppfatta det som en angivelse för de aktuella varorna och tjänsterna, för så vitt det är begränsat till en enkel ”speglingseffekt” i den betydelsen att det enbart hänvisar till sig själv och inget annat. Mot denna bakgrund fann tribunalen, med beaktande av att det sökta varumärket i målet kan sammanfattas som en alarmsignal som inte uppvisar någon ursprunglig särskiljande egenskap i form av upprepning av den not den består av (två giss) och som skulle göra det möjligt att särskilja något annat än denna ringsignal från ett alarm eller en telefon, att varumärket vanligtvis går obemärkt förbi och glöms bort av konsumenterna.

⁷⁷ | Dom av den 27 november 2003, C-283/01, [EU:C:2003:641](#).

Tribunalen slog följaktligen fast att EUIPO inte hade gjort fel när den avlog ansökan om registrering av det aktuella varumärket, då det saknade särskiljningsförmåga.

6. INGIVANDE AV BEVISNING

I domen av den 28 september 2016, *FITNESS* (T-476/15, överklagad till domstolen,⁷⁸ [EU:T:2016:568](#))⁷⁹ fann tribunalen att det i artikel 76.2 i förordning nr 207/2009 föreskrivs att EUIPO inte behöver beakta omständigheter eller bevis som part inte åberopat eller ingett i rätt tid. Det framgår emellertid på intet sätt av regel 37 b iv i förordning (EG) nr 2868/95⁸⁰ att överklagandenämnden måste anse att bevisning som inte ingetts till annulleringsenheten har inkommit för sent. I nämnda regel preciseras nämligen endast att ansökan om ogiltighetsförklaring ska innehålla den bevisning som den grundas på. Tribunalen påpekade vidare att förordningarna nr 207/2009 och 2868/95 inte innehåller någon bestämmelse som föreskriver en bestämd tidsfrist för att inge bevisning i ett ogiltighetsförfarande på grund av absoluta registreringshinder, till skillnad från vissa bestämmelser som anger vilka frister, och följderna av att dessa inte har iakttagits, som gäller i invändningsförfaranden, hävningsförfaranden och ogiltighetsförfaranden på grund av relativa registreringshinder. Mot denna bakgrund fann tribunalen att artikel 76 i förordning nr 207/2009, jämförd med regel 37 b iv i förordning nr 2868/95, inte innebär att bevisning som ingetts för första gången vid överklagandenämnden i ett ogiltighetsförfarande på grund av absoluta registreringshinder ska anses ha ingetts för sent.

Slutligen påpekade tribunalen att ett ogiltighetsförfarande på grund av absoluta registreringshinder visserligen inleds på en parts begäran enligt artikel 52 i förordning nr 207/2009, men att den bestämmelsen hänvisar direkt till de registreringshinder som anges i artikel 7 i samma förordning, vilka eftersträvar ett mål av allmänintresse. Syftet med ett ogiltighetsförfarande på grund av absoluta registreringshinder är bland annat att ge EUIPO möjlighet att ompröva giltigheten av en varumärkesregistrering och fatta det beslut som den, i förekommande fall, borde ha fattat på eget initiativ enligt artikel 37 i förordningen. Att analogt tillämpa regel 50.1 tredje stycket i förordning nr 2868/95 i ett ogiltighetsförfarande på grund av absoluta registreringshinder skulle enligt tribunalen således strida mot det allmänintresse som eftersträvas i artikel 7 i förordning nr 207/2009.

RELATIVA REGISTRERINGSHINDER

Twister avseende relativa registreringshinder har gett tribunalen möjlighet att anta flera avgöranden som är särskilt nämnvärda.

1. ÖVERKLAGANDENÄMNDENS PRÖVNING PÅ EGET INITIATIV

I domen av den 13 december 2016, *Sovena Portugal – Consumer Goods/EUIPO – Mueloliva (FONTOLIVA)* (T-24/16, [EU:T:2016:726](#)), uttalade sig tribunalen om huruvida överklagandenämnderna har en skyldighet att på eget initiativ ta upp frågan huruvida giltigheten av en varumärkesregistrering har upphört. Tribunalen hade att pröva ett överklagande av ett beslut från EUIPO:s andra överklagandenämnd att fastställa

78| Mål C-634/16 P, *EUIPO/European Food*.

79| Se även, beträffande denna dom, ovan under "1. Överklagandenämndens prövning på eget initiativ".

80| Kommissionens förordning (EG) nr 2868/95 av den 13 december 1995 om genomförande av rådets förordning (EG) nr 40/94 om gemenskapsvarumärke (EGT L 303, 1995, s. 1).

invändningsenhetens beslut, varigenom en förväxlingsrisk ansågs föreligga mellan det ordvarumärke som klaganden ansökt om registrering för och ett äldre nationellt ordmärke. Klaganden hade bland annat gjort gällande att när överklagandenämnden fann att invändningen var välgrundad hade registreringen av det äldre nationella varumärket inte förnyats och att giltigheten således hade gått ut.

Enligt tribunalen följer det varken av artikel 41.3 och artikel 76 i förordning nr 207/2009, eller av regel 19.1 och 19.2 a ii, och regel 50.1 första och tredje styckena i förordning nr 2868/95, eller andra tillämpliga förfaranderegler, att en överklagandenämnd som ska pröva lagenligheten av ett beslut från en invändningsenhet som prövat huruvida det föreligger ett relativt registreringshinder, själv är skyldig att på eget initiativ lyfta frågan huruvida giltigheten av registreringen av det äldre märket har upphört, sedan den tidsfrist invändningsenheten har bestämt för den invändande parten att inkomma med bevis för att registreringen är giltig har löpt ut. Dessutom kan inte någon av dessa bestämmelser tolkas så, att de medför en skyldighet för den invändande parten att på eget initiativ inkomma med bevis för att registreringen av det äldre märket är giltig till och med den tidpunkt då överklagandenämnden meddelar sitt avgörande. Dessa slutsatser påverkar emellertid inte möjligheten för en sökande, vars sökta varumärke är föremål för en invändning, att vid överklagandenämnden göra gällande att den invändande parten inte har inkommit med bevis för att registreringen av det äldre märket fortsatt är giltig under en tid som är rimlig med beaktande av förfarandet vid överklagandenämnden, i syfte att den invändande parten ska uttala sig härom och att överklagandenämnden ska beakta situationen. Emellertid hade varumärkessökanden i förevarande fall vid överklagandenämnden inte lyft frågan huruvida registreringen av det äldre nationella varumärket fortsatt var giltig, oaktat att det år då nämnda registrering upphörde och i förekommande fall skulle förnyas närmade sig, eller rent av redan hade börjat. Vid denna tidpunkt hade klaganden fortfarande kunnat lyfta denna fråga med stöd av bestämmelserna i artikel 76.2 i förordning nr 207/2009, som föreskriver att "[EUIPO inte] behöver beakta omständigheter eller bevis som part inte åberopat eller ingivit i rätt tid". Tribunalen drog slutsatsen att överklagandenämnden således inte kunde klandras för att inte ha beaktat den omständigheten att registreringen av det äldre nationella varumärket eventuellt inte hade förnyats – vilket var den omständighet som utgjorde grunden för invändningen – när överklagandenämnden antog det överklagade beslutet, oavsett vid vilket datum giltigheten för nämnda registrering faktiskt upphörde enligt nationell rätt.

2. BEVISNING

I domen av den 5 februari 2016, **Kicktipp/harmoniseringskontoret – Società Italiana Calzature (kicktipp)** (T-135/14, [EU:T:2016:69](#)), tolkade tribunalen regel 19.2 i förordning nr 2868/95 mot bakgrund av frågan om bevisning som den invändande parten ska ge in för att visa förekomsten, giltigheten och omfattningen av skyddet av sitt äldre varumärke.

Härvidlag erinrade tribunalen om att enligt lydelsen i den första delen i regel 19.2 a ii i förordning nr 2868/95, i den franska språkversionen, ska den invändande parten inkomma med en kopia av registreringsbeviset "och" i förekommande fall det senaste förnyelseintyget för ett äldre varumärke som inte är ett gemenskapsvarumärke. Den invändande parten ska således i princip lägga fram registreringsbeviset även om förnyelseintyget tillhandahålls. Enligt regel 19.2 a ii *in fine* i förordning nr 2868/95 har den invändande parten även möjlighet att inkomma med "motsvarande dokument från den förvaltning där varumärket har registrerats". Tribunalen bedömde att det fanns anledning att tolka bestämmelsen på så sätt att möjligheten att inkomma med ett motsvarande dokument inte endast avser förnyelseintyget utan även registreringsbeviset. Det är även möjligt att förnyelseintyget även utgör ett "motsvarande dokument" i förhållande till registreringsbeviset. Tillhandahållande av ett förnyelseintyg kan således räcka för att bevisa förekomsten, giltigheten och omfattningen av skyddet av ett varumärke som ligger till grund för invändningen, om nämnda förnyelseintyg innehåller alla uppgifter som är nödvändiga för ändamålet.

Tribunalen framhöll vidare att när ansökan om förnyelse av det äldre varumärket har ingetts i rätt tid, men den behöriga myndigheten ännu inte prövat ansökan, är det tillräckligt att inkomma med ett intyg om att ansökan ingetts, om intyget utfärdats av den behöriga myndigheten och innehåller alla nödvändiga uppgifter med avseende på registreringen av varumärket, såsom de skulle ha angetts i ett registreringsbevis. När det varumärke som ligger till grund för invändningen har registrerats, är det däremot inte längre tillräckligt, enligt regel 19.2 a ii i förordning nr 2868/95 att inkomma med ett inlämningsbevis. I ett sådant fall ska i stället ett registreringsbevis eller motsvarande dokument inges. Enligt samma synsätt är det inte tillräckligt att inkomma med ett intyg som visar att en ansökan om förnyelse har ingetts, när förnyelsen har ägt rum.

I domen av den 9 september 2016, **Puma/EUIPO – Gemma Group (Återgivning av ett kattdjur på språng)** (T-159/15, överklagad till domstolen,⁸¹ [EU:T:2016:457](#)), fick tribunalen möjlighet att precisera rättspraxis om EUIPO:s skyldighet att med hänsyn till principerna om likabehandling och god förvaltningssed beakta sin tidigare beslutspraxis.

Till stöd för sitt överklagande hade klaganden gjort gällande en felaktig rättstillämpning av den femte överklagandenämnden genom att den bland annat åsidosatte EUIPO:s beslutspraxis om äldre varumärkens renommé, som hade gjorts gällande till stöd för invändningen.

Efter att ha understrukt att rätten till god förvaltning, enligt artikel 41.2 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, innefattar en skyldighet för förvaltningen att motivera sina beslut, erinrade tribunalen om att det enligt domen **Agencja Wydawnicza Technopol/harmoniseringskontoret**⁸² följer av principerna om likabehandling och god förvaltningssed att EUIPO vid behandlingen av en ansökan om registrering som EU-varumärke ska beakta de beslut som redan fattats i fråga om liknande ansökningar och ägna särskild uppmärksamhet åt frågan huruvida det finns anledning att besluta på samma sätt. Principerna om likabehandling och god förvaltningssed ska emellertid tillämpas på ett sätt som är förenligt med legalitetsprincipen. Med hänsyn till kraven på rättssäkerhet och god förvaltning, ska bedömningen av en registreringsansökan vara strikt och fullständig. En sådan bedömning måste göras i varje enskilt fall.

I förevarande fall påpekade tribunalen att EUIPO i tre nyligen antagna beslut hade fastställt att de äldre varumärkena var kända. De besluten bekräftades genom ett flertal nationella beslut och dessa beslut rörde samma äldre varumärken, varor som var identiska med eller liknade de nu aktuella varorna, och vissa av de i förevarande fall berörda medlemsstaterna. Vidare underströk tribunalen att konstaterandet att de äldre varumärkena är kända dessutom är ett konstaterande av ett faktiskt förhållande som inte är avhängigt av det sökta varumärket. Dessutom framgår det av domen **Budziewska/harmoniseringskontoret – Puma (Kattdjur på språng)**⁸³, som klaganden har hänvisat till, att formgivningen är känd. Mot denna bakgrund slog tribunalen fast, med beaktande av domen **Agencja Wydawnicza Technopol/harmoniseringskontoret**⁸⁴ och överklagandenämndens motiveringsskyldighet, att överklagandenämnden inte hade rätt att avvika från EUIPO:s beslutspraxis utan att på något sätt förklara varför den ansåg att det i dessa tidigare beslut fastställda sakförhållandet att de äldre varumärkena var kända inte, eller inte längre, var relevant. I detta hänseende underkände tribunalen även EUIPO:s argument att de beslut som klaganden hade åberopat inte kunde beaktas av det skälet att de inte innehöll den bevisning för att de äldre varumärkena var kända som hade getts in i dessa förfaranden. Överklagandenämnden hade nämligen ett utrymme för skönsässig bedömning när det gäller att besluta huruvida nya eller kompletterande sakförhållanden och bevis som

81| Mål C-564/16 P, *EUIPO/Puma*.

82| Dom av den 10 mars 2011, C-51/10 P, [EU:C:2011:139](#), särskilt punkterna 74–77.

83| Dom av den 7 november 2013, T-666/11, ej publicerad, [EU:T:2013:584](#).

84| Dom av den 10 mars 2011, C-51/10 P, [EU:C:2011:139](#).

inte har åberopats respektive ingetts inom de tidsfrister som fastställts av invändningsenheten ska beaktas. I enlighet med principen om god förvaltningssed borde överklagandenämnden under de omständigheter som var för handen i förevarande fall således anmodat klaganden att antingen ge in kompletterande bevis till styrkande av att de äldre varumärkena var kända eller ha förklarat varför den ansåg de slutsatser som den hade dragit i tidigare beslut i frågan huruvida äldre varumärken var kända borde frångås. Eftersom överklagandenämnden inte hade uppfyllt dessa krav, skedde det ett åsidosättande av principen om god förvaltningssed, särskilt i fråga om EUIPO:s skyldighet att motivera sina beslut.

3. RÄTTIGHETSFÖRLUST TILL FÖLJD AV PASSIVITET

I domen av den 20 april 2016, *Tronios Group International/EUIPO – Sky (SkyTec)* (T-77/15, [EU:T:2016:226](#)), gjorde tribunalen vissa klargöranden avseende beräkningen av när fristen för rättighetsförlust till följd av passivitet börjar löpa, i de fall det föreligger användning av ett yngre varumärke som antingen är identiskt med det äldre varumärket eller som är så likt detta att det finns risk för förväxling i den mening som avses i artikel 54.2 i förordning nr 207/2009.

I detta hänseende erinrade tribunalen inledningsvis om att fyra villkor måste vara uppfyllda för att fristen för rättighetsförlust till följd av passivitet ska börja löpa i ett sådant fall. För det första måste det yngre varumärket vara registrerat, för det andra måste innehavaren av det yngre varumärket ha gjort ansökan i god tro, för det tredje måste varumärket användas i den medlemsstat där det äldre varumärket är skyddat och slutligen, för det fjärde, måste innehavaren av det äldre varumärket ha varit medveten om användningen av detta varumärke efter dess registrering. Tribunalen angav sedan att artikel 54.2 i förordning nr 207/2009 utgör en sanktionsåtgärd gentemot de innehavare av äldre varumärken som förhållit sig passiva till att ett yngre EU-varumärke använts under en sammanhängande femårsperiod, men som varit medvetna om denna användning, genom att de går miste om rätten att ansöka om ogiltighetsförklaring av och framställa invändningar mot detta varumärke. Denna bestämmelse syftar sålunda till att varumärkesinnehavarens intresse av att varumärkets grundläggande funktion bevaras ska vägas mot andra ekonomiska aktörers intresse av att kännetecken som kan beteckna deras varor eller tjänster hålls fria. Detta syfte förutsätter att innehavaren av ett äldre varumärke, för att bevara denna grundläggande funktion, kan motsätta sig bruk av ett yngre varumärke som är identiskt med eller liknar det äldre varumärket.

En teleologisk tolkning av artikel 54.2 i förordning nr 207/2009 ger således vid handen att den relevanta tidpunkten vid beräkningen av när fristen för rättighetsförlust börjar löpa är den tidpunkt då vederbörande blev medveten om att det yngre varumärket använts. Denna tolkning kräver att innehavaren av det yngre varumärket framlägger bevis för att innehavaren av det äldre varumärket faktiskt var medveten om att förstnämnda varumärke används, varvid avsaknad av sådan medvetenhet innebär att innehavaren av det äldre varumärket inte kan motsätta sig användning av det yngre varumärket. Enligt tribunalen är det nämligen i detta hänseende nödvändigt att beakta den analoga regel om rättighetsförlust till följd av passivitet som avses i artikel 9.1 i direktiv 89/104/EEG⁸⁵, vilken ersatts av artikel 9.1 i direktiv 2008/95/EG.⁸⁶

FÖRFARANDEFRÅGOR

85 | Rådets första direktiv 89/104/EEG av den 21 december 1988 om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar (EGT L 40, 1989, s. 1; svensk specialutgåva, område 13, volym 17, s. 178).

86 | Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/95/EG av den 22 oktober 2008 om tillnärmningen av medlemsstaternas varumärkeslagar (EUT L 299, 2008, s. 25).

I domen av den 4 februari 2016, **Meica/harmoniseringskontoret – Salumificio Fratelli Beretta (STICK MiniMINI Beretta)** (T-247/14, överklagad till domstolen,⁸⁷ [EU:T:2016:64](#)), preciserade tribunalen villkoren för upptagande till prövning av yrkanden varigenom motparten i ett tvåpartsförfarande vid överklagandenämnden sökt ändring av invändningsenhetens beslut som överklagats av intervenienten. I förevarande fall hade överklagandenämnden konstaterat att sådana yrkanden inte kunde tas upp till prövning bland annat av det skälet att de inte beaktade överklagandefristen och erläggande av den överklagandeavgift som föreskrivs i artikel 60 i förordning nr 207/2009 och att de utvidgade området för överklagandet genom att de avsåg en del i det omtvistade beslutet som inte berörs i intervenientens överklagande.

Härvidlag påpekade tribunalen att det av lydelsen i artikel 8.3 i förordning (EG) nr 216/96⁸⁸ framgår att motparten i ett tvåpartsförfarande får begära vid överklagandenämnden att en del i det omtvistade beslutet som inte berörs i överklagandet ogiltigförklaras eller ändras. En sådan begäran, som motparten ska ange i sin svarsskrivelse, ska emellertid förfalla om klaganden drar tillbaka överklagandet vid överklagandenämnden. För att bestrida ett beslut av invändningsenheten är sålunda ett självständigt överklagande, såsom det föreskrivs i artikel 60 i förordning nr 207/2009, det enda rättsmedlet genom vilket en part säkert kan göra sina anmärkningar gällande. Av detta följer att yrkandena om upphävande eller ändring av en del i ett angripet beslut som inte berörs i överklagandet, i den mening som avses i artikel 8.3 i förordning nr 216/96, skiljer sig från det överklagande som föreskrivs i artikel 60 i förordning nr 207/2009. Villkoren avseende överklagandefristen och överklagandeavgiften i artikel 60 i förordning nr 207/2009 tillämpas således inte på yrkanden som grundas på artikel 8.3 i förordning nr 216/96. I förevarande fall hade klaganden, i enlighet med sistnämnda bestämmelse i sitt svar på överklagandet, och inom den angivna fristen, framställt yrkanden om att invändningsenhetens beslut om en del som intervenienten inte hade berört, skulle ändras. För att göra detta behövde klaganden inte iaktta villkoren i artikel 60 i förordning nr 207/2009. Överklagandenämnden gjorde sig således skyldig till ett fel när den avvisade nämnda yrkanden.

I domen av den 8 juni 2016, **Monster Energy/EUIPO (Återgivning av en fredssymbol)** (T-583/15, [EU:T:2016:338](#)), preciserade tribunalen att frågan om iakttagandet av fristen för att överklaga till tribunalen är en fråga som endast unionsdomstolen är behörig att avgöra och att underlåtelsen att iaktta den fristen inte kan bli föremål för ett förfarande för återställande av försutten tid med stöd av artikel 81 i förordning nr 207/2009. Klaganden hade ingivit en sådan ansökan till EUIPO med den grunden att den inte hade kunnat bestrida ett beslut vid tribunalen från en av överklagandenämnderna inom fristen som började löpa i samband med delgivningen av beslutet per faxmeddelande, eftersom den inte hade delgetts beslutet. Den andra överklagandenämnden hade emellertid med fastställande av det ställningstagande som överklagandenämndernas kansli hade intagit bedömt att klagandens ansökan inte kunde bifallas, bland annat eftersom artikel 81 i förordning nr 207/2009 endast avsåg frister tillämpliga vid EUIPO och inte vid tribunalen. I överklagandet vid tribunalen gjorde klaganden gällande att lagstiftaren genom uttrycket "frist i förhållande till [myndigheten]" syftade på frister "om" eller "som rör" EUIPO. Enligt klaganden berördes således EUIPO av olika skäl av fristen för överklagande till tribunalen och underlåtelsen att iaktta den fristen kunde alltså bli föremål för ett förfarande för återställande av försutten tid.

I den frågan noterade tribunalen att skäl 12 i förordning nr 207/2009 anger att inrättandet av EUIPO inte får påverka de befogenheter som gemenskapens institutioner har, och att en av EUIPO:s enheter skulle ges befogenhet att bevilja en ansökan om återställande av försutten tid i fråga om en frist för överklagande till tribunalen skulle göra intrång på tribunalens befogenheter att – med undantag för domstolens kontrollbefogenheter – ensam avgöra huruvida ett överklagande till tribunalen kan prövas i sak, i enlighet

87| Mål C-182/16 P, *Meica/EUIPO*.

88| Kommissionens förordning (EG) nr 216/96 av den 5 februari 1996 om processordningen för överklagningsnämnderna vid Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken och mönster) (EGT L 28, 1996, s. 11).

med artiklarna 256 FEUF och 263 FEUF. Frågan om upptagande till sakprövning är nämligen en av de omständigheter i ett överklagande som omfattas av rättens behörighet. Detta gäller i än högre grad då rätten ska göra en bedömning på eget initiativ. Det är således inte artikel 81 i förordning nr 207/2009 om återställande av försutten tid som är tillämplig när rätten kan anse att ett överklagande till tribunalen av ett beslut som fattats av överklagandenämnden vid EUIPO har getts in för sent. Det är de bestämmelser som ska tillämpas som är tillämpliga på rätten, det vill säga artikel 263 FEUF och därutöver artikel 45 andra stycket i stadgan för Europeiska unionens domstol. Enligt denna ska "[f]örsutten tid ... inte medföra rättsförlust, om vederbörande styrker förekomsten av oförutsebara omständigheter eller force majeure".

VI. GEMENSAM UTRIKES OCH SÄKERHETSPOLITIK – RESTRIKTIVA ÅTGÄRDER

Rättspraxis på området för den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken berikades ytterligare under år 2016. Flera avgöranden förtjänar särskild uppmärksamhet.

ISLAMISKA REPUBLIKEN IRAN

Till att börja med hade tribunalen, i domen av den 28 april 2016, *Sharif University of Technology/Conseil* (T-52/15, överklagad till domstolen,⁸⁹ [EU:T:2016:254](#)), tillfälle att ytterligare förtydliga det rekvisit som gäller tillhandahållande av stöd till den iranska regeringen i den mening som avses i artikel 23.2 d i förordning nr 267/2012 och i artikel 20.1 c i beslut 2010/413.

Enligt tribunalen innebär nämnda rekvisit inte att det ska visas att det föreligger ett orsakssamband mellan tillhandahållande av vad som kan betraktas som stöd till den iranska regeringen och bedrivande av spridningskänslig kärnteknisk verksamhet. Enligt rättspraxis omfattar det omtvistade rekvisitet visserligen inte all form av stöd till den iranska regeringen, utan enbart sådana former av stöd som bidrar till att Irans kärntekniska verksamhet kan drivas vidare, och det definierar således på ett objektivt sätt en avgränsad kategori av personer och enheter som kan få sina tillgångar frysta. Det följer dock inte av rättspraxis att uttrycket "stöd till Irans regering" medför att det ska vara styrkt att det föreligger en koppling mellan detta stöd och den kärntekniska verksamhet som Islamiska republiken Iran bedriver. Tribunalen fann i det avseendet att rådet helt korrekt hade ansett att sökanden hade blandat ihop det rekvisit som avser tillhandahållande av stöd till den iranska regeringen – vilket är det enda rekvisit som var relevant i det aktuella fallet – och det rekvisit som avser "stöd till Irans spridningskänsliga kärntekniska verksamhet eller till Irans utveckling av system för kärnvapenbärare". För att det första rekvisitet ska vara tillämpligt krävs det inte att det föreligger en viss grad av koppling, om än indirekt, till Islamiska republiken Irans kärntekniska verksamhet. Kravet på att det ska föreligga en koppling mellan tillhandahållande av stöd till den iranska regeringen och bedrivande av spridningskänslig kärnteknisk verksamhet är nämligen klart fastställt i de tillämpliga bestämmelserna. Under dessa omständigheter ska det omtvistade rekvisitet förstås så, att det avser allt stöd som, även om det inte har någon direkt eller indirekt koppling till utvecklandet av spridningskänslig kärnteknisk verksamhet, ändå kan främja sådan utveckling genom att tillhandahålla den iranska regeringen resurser eller medel av i synnerhet materiell, ekonomisk eller logistisk art. Det rekvisitet kan emellertid inte tolkas så, att det endast syftar till att beröva den iranska regeringen dess inkomster och att härigenom tvinga den att upphöra med sin spridningskänsliga kärntekniska verksamhet.

89 | Mål C-385/16 P, *Sharif University of Technology/rådet*.

Tribunalen fann att det därför ska undersökas huruvida verksamhet som inte motsvarar någon av de tre typerna av stöd – materiellt, ekonomiskt eller logistiskt –, mot bakgrund av de tillämpliga bestämmelserna, kan omfattas av det omtvistade rekvisitet. I det avseendet angav tribunalen att det av nämnda bestämmelser följer att restriktiva åtgärder får antas gentemot personer eller enheter som bidrar till att Islamiska republiken Iran upphandlar förbjudna varor och förbjuden teknik eller som tillhandahåller teknisk assistans kopplad till sådana varor eller teknik. I synnerhet förbjuds i artikel 1.1 c i beslut 2010/413 försäljning, leverans eller överföring till Islamiska republiken Iran av vapen och all form av därmed sammanhängande materiel. Enligt artikel 5.1 a i förordning nr 267/2012 är det för övrigt förbjudet att direkt eller indirekt tillhandahålla tekniskt bistånd som rör sådana varor och sådan teknik som ingår i Europeiska unionens gemensamma militära förteckning,⁹⁰ eller som rör tillhandahållande, tillverkning, underhåll och användning av sådana varor som ingår i den förteckningen, till alla iranska personer, enheter eller organ eller för användning i Iran. Genom att i förordning nr 267/2012 föreskriva ett sådant förbud har lagstiftaren sålunda fastställt att det föreligger en koppling mellan Islamiska republiken Irans förvärv av denna typ av utrustning och den iranska regeringens bedrivande av spridningskänslig kärnteknisk verksamhet eller utveckling av system för kärnvapenbärare. Denna tolkning bekräftas av Förenta nationernas säkerhetsråds resolutioner 1737 (2006)⁹¹ och 1929 (2010)⁹². Tillhandahållande av stöd till den iranska regeringen i fråga om forskning och teknologisk utvecklingsverksamhet inom militära områden eller områden med militär anknytning omfattas således av det omtvistade rekvisitet när stödet avser sådan utrustning eller teknik som anges i den unionens militära förteckning och som Islamiska republiken Iran är förbjuden att förvärva.

För det andra prövade tribunalen, i domen av den 2 juni 2016, **Bank Mellat/rådet** (T-160/13, överklagad till domstolen,⁹³ [EU:T:2016:331](#)), en talan om ogiltigförklaring av artikel 1.15 i förordning (EU) nr 1263/2012⁹⁴, genom vilken det hade införts ett förbud i förordning nr 267/2012 mot ekonomiska överföringar till eller från finansinstitut med säte i Iran. Inom ramen för sin talan framställde sökanden en invändning om rättsstridighet avseende artikel 1 punkt 6 i beslut 2012/635/Gusp.⁹⁵

Tribunalen prövade inledningsvis huruvida den var behörig att pröva sökandens invändning om rättsstridighet. Den angav därvidlag att de åtgärder som vidtagits genom artikel 1.6 i beslut 2012/635 är av allmän karaktär, eftersom deras tillämpningsområde fastställs genom objektiva kriterier och inte med hänsyn till angivna personer eller enheter. Artikel 1.6 i beslut 2012/635 utgör följaktligen inte i sig ett beslut om restriktiva åtgärder mot fysiska eller juridiska personer i den mening som avses i artikel 275 andra stycket FEUF. I och med att artikel 1.15 i den angripna förordningen inte heller uppfyllde det kravet hade den invändning om rättsstridighet avseende artikel 1.6 i beslut 2012/635 som sökanden framställt inom ramen för det tredje yrkandet inte åberopats till stöd för en talan om ogiltigförklaring av ett beslut om restriktiva åtgärder mot fysiska eller juridiska personer i den mening som avses i artikel 275 andra stycket FEUF. Tribunalen är följaktligen inte behörig, enligt nämnda bestämmelse, att pröva invändningen om rättsstridighet. Undantaget från unionsdomstolens behörighet enligt artikel 275 FEUF får likväl inte tolkas så, att det går så långt att denna bestämmelse undantar en prövning av lagenligheten av en rättsakt som antagits på grundval av

90 | Europeiska unionens gemensamma militära förteckning, vilken antogs av rådet den 17 mars 2014 (EUT C 107, 2014, s. 1).

91 | Säkerhetsrådets resolution 1737 (2006) av den 23 december 2006.

92 | Säkerhetsrådets resolution 1929 (2010) av den 9 juni 2010.

93 | Mål C-430/16 P, **Bank Mellat/rådet**.

94 | Rådets förordning (EU) nr 1263/2012 av den 21 december 2012 om ändring av förordning (EU) nr 267/2012 om restriktiva åtgärder mot Iran (EUT L 356, 2012, s. 34)

95 | Rådets beslut 2012/635/Gusp av den 15 oktober 2012 om ändring av beslut 2010/413/Gusp om restriktiva åtgärder mot Iran (EUT L 282, 2012, s. 58).

artikel 215 FEUF, såsom artikel 1.15 i den angripna förordningen, som inte avser den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, av det enda skälet att nämnda rättsakt kan antas med giltighet först efter det att ett beslut som avser den politiken.

Vad gäller frågan huruvida yrkandet om ogiltigförklaring av artikel 1.15 i den angripna förordningen kunde tas upp till prövning angav tribunalen att det är en bestämmelse med allmän giltighet som inte utgör en lagstiftningsakt, utan en regleringsakt i den mening som avses artikel 263 fjärde stycket FEUF. Tribunalen underströk att den aktuella bestämmelsen direkt berörde sökanden och inte medförde genomförandeåtgärder såtillvida som den ändrade vissa bestämmelser i förordning nr 267/2012, med hänsyn till bland annat den omständigheten att behöriga nationella myndigheter saknade utrymme för skönsmässig bedömning vad gäller tillämpningen av dessa bestämmelser, och att sökanden således hade talerätt i det avseendet. Tribunalen påpekade därefter med avseende på frågan huruvida sökanden hade ett berättigat intresse av att få saken prövad att införandet av det omtvistade systemet inte hade någon omedelbart faktisk inverkan på sökandens situation, eftersom de individuella restriktiva åtgärder sökanden tidigare omfattades av föreskrev striktare restriktioner. Icke desto mindre omfattades sökanden faktiskt av nämnda system efter ogiltigförklaringen av de individuella restriktiva åtgärder som avsåg sökanden. Om det i det aktuella fallet konstaterades att sökanden inte hade ett berättigat intresse av att få lagenligheten av artikel 1.15 i den angripna förordningen prövad, skulle det innebära att dess rätt till ett effektivt domstolsskydd åsidosattes. Tribunalen fann således att det skulle anses att sökanden hade ett sådant intresse.

Vad gäller prövningen i sak preciserade tribunalen att det krav på nödvändighet som uppställs i 215.1 FEUF inte avser förhållandet mellan den rättsakt som antas på grundval av artikel 215 FEUF och det ändamål som eftersträvas genom den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, utan det avser förhållandet mellan en sådan rättsakt och det beslut inom ramen för denna politik som rättsakten i fråga grundas på. Hänvisningen till "de åtgärder som krävs" är således avsedd att säkerställa att rådet inte, på grundval av artikel 215 FEUF, antar restriktiva åtgärder som går utöver de som fastställts i det motsvarande beslutet avseende den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken. Vad gäller omfattningen av tribunalens prövning, ansåg tribunalen att hänsyn skulle tas till det omtvistade systemets särdrag. Artikel 1.15 i den angripna förordningen har nämligen allmän giltighet och utgör således inte en individuell rättsakt. För det andra berör vissa bestämmelser i förordning nr 267/201, som ändrats eller införts genom artikel 1.15 i den angripna förordningen, sökanden direkt och medför inte genomförandeåtgärder. Under dessa omständigheter fann tribunalen att rådet skulle tillerkännas ett utrymme för skönsmässig bedömning såväl vad gäller lämpligheten i sig av att anta restriktiva åtgärder, som angående utformningen av de allmänna restriktiva åtgärder som antas för att uppnå det eftersträlvade målet. Det omtvistade systemet utgjorde inte en individuell restriktiv åtgärd och därför skulle inte rättspraxis angående sådana åtgärder tillämpas på det aktuella fallet. Av det skälet kunde det inte krävas att rådet visade att de enheter som omfattades av det omtvistade systemet faktiskt var delaktiga i spridning av kärnmaterial.

Vad gäller frågan om det omtvistade systemet var proportionerligt angav tribunalen att ett ändamål som avser att hindra ekonomiska överföringar som skulle kunna bidra till spridning av kärnmaterial under alla omständigheter klart faller inom ramen för det legitima syftet att hindra sådan spridning i sig samt finansiering därav. Det är förvisso riktigt att anmälningsskyldigheten och skyldigheten att ansöka om förhandstillstånd är tillämpliga såväl på överföringar som kan bidra till spridning av kärnmaterial, som på överföringar som inte kan det. Denna omständighet är emellertid oundviklig med hänsyn till skyldigheternas syfte och innebär inte att skyldigheterna inte är nödvändiga. Rådets val att låta det omtvistade systemet vara tillämpligt på överföringar med inblandning av iranska finansinstitut, medan andra överföringar omfattas av ett i vissa avseenden annorlunda restriktivt system, faller inom det utrymme för skönsmässig bedömning som rådet förfogar över i detta avseende. Det omtvistade systemet är inte heller ett allmänt, odifferentierat och icke-riktat embargo.

Vad vidare gäller den motiveringsskyldighet som är tillämplig vid antagandet av en sådan akt med allmän giltighet som det omtvistade systemet påpekade tribunalen att, när det rör sig om denna kategori akter, innefattar inte de rättsliga garantier som följer av artikel 215.3 FEUF skyldighet för rådet att ge konkreta och särskilda skäl i förhållande till varje berörd person eller enhet, att ge tillgång till handlingar, att ge möjlighet för berörda personer och enheter att inkomma med synpunkter eller att beakta sådana synpunkter. Möjligheten till en effektiv domstolsprövning av den aktuella rättsaktens lagenlighet utgör den grundläggande rättsliga garantin med avseende på förfarandet. Sökandens anmärkningar att rättssäkerhetsprincipen och förbudet mot godtycklig behandling åsidosatts samt att det förekommit diskriminering på grund av nationalitet underkändes av tribunalen och denna underkände därför talan i dess helhet.

Slutligen, i domen av den 24 maj 2016, **Good Luck Shipping/Conseil** (T-423/13 och T-64/14, [EU:T:2016:308](#)), uttalade sig tribunalen bland annat om följderna av en ogiltigförklaring av restriktiva åtgärder mot en enhet som skett i samband med prövningen av giltigheten av restriktiva åtgärder som vidtagits mot enheter som ägdes eller kontrollerades av förstnämnda enhet eller som agerade på dess vägnar.

Tribunalen betonade att giltigheten av upptagandet av en enhets namn i förteckningen över personer eller enheter som omfattas av restriktiva åtgärder med anledning av att de har band till en annan enhet vars namn tagits upp i nämnda förteckning är underkastad villkoret att denna andra enhets namn, vid tidpunkten för upptagandet, var upptagen i förteckningen på goda grunder. Upptagandet av en enhets namn i förteckningen över personer eller enheter som omfattas av restriktiva åtgärder som grundas på det kriterium som avser att det finns ett band till en annan enhet som också har tagits upp i förteckningen har sålunda inte längre någon rättslig grund när upptagandet av sistnämnda enhet försvinner från rättsordningen till följd av en dom om ogiltigförklaring. I det avseendet påpekade tribunalen att även om rättsverkningarna av de restriktiva åtgärder som ogiltigförklarats i dom kan bestå till dess att den frist som anges i artikel 60 andra stycket i stadgan för Europeiska unionens domstol påverkar inte uppskjutandet av följderna av ogiltigförklaringen av en rättsakt den princip enligt vilken ogiltigförklaringen av de berörda rättsakterna får retroaktiv verkan så snart som fristen för uppskjutande löpt ut vilket innebär att de akter som berörs av ogiltigförklaringen kan anses aldrig ha existerat.

Tribunalen erinrade vidare om den regel enligt vilken de angripna rättsakternas lagenlighet endast kan bedömas utifrån de faktiska och rättsliga omständigheter som låg till grund för deras antagande och inte utifrån faktiska och rättsliga omständigheter som inträffat efter det att rättsakterna antogs. När tribunalen ogiltigförklarar restriktiva åtgärder får den fastställa en tidsfrist under vilken rättsverkningarna av ogiltigförklaringen av en rättsakt skjuts upp i syfte att ge rådet möjlighet att avhjälpa de fastställda åsidosättandena genom att, vid behov, anta nya allmänna kriterier för upptagande i förteckningen över personer eller enheter som utgör föremål för restriktiva åtgärder och nya restriktiva åtgärder. Varken sådana nya allmänna kriterier för upptagande eller sådana nya restriktiva åtgärder medger emellertid att åtgärder som fastställts vara olagliga i en dom av tribunalen förklaras vara giltiga. Inte heller påverkas principen att upptaganden i förteckningen som ogiltigförklarats retroaktivt avlägsnas retroaktivt från rättsordningen, som om de aldrig hade existerat av den omständigheten att rådet ändrar de allmänna kriterierna för upptagande för att motivera upptaganden som beslutats på grundval av tidigare allmänna kriterier vilka ogiltigförklaras genom en dom av tribunalen. En sådan ändring av de allmänna kriterierna kan nämligen inte avhjälpa de rättsstridigheter som tribunalen konstaterat i sin dom om ogiltigförklaring, och den kan inte heller medföra att upptaganden i förteckningen som beslutats på grundval av tidigare allmänna kriterier för upptagande som inte kunde motivera de ogiltigförklarade upptagandena.

REPUBLIKEN TUNISIEN

I domarna av den 30 juni 2016, **CW/rådet** (T-224/14, ej publicerad, [EU:T:2016:375](#)), **Al Matri/rådet** (T-545/13, ej publicerad, [EU:T:2016:376](#)), och **CW/rådet** (T-516/13, ej publicerad, [EU:T:2016:377](#)), prövade tribunalen talan som väckts av personer vars tillgångar frysts på grund av att de, i Tunisien, var föremål för brottsutredningar angående förskingring av statliga tillgångar. Genom dessa domar fick tribunalen tillfälle att ytterligare klargöra begreppet förskingring av statliga tillgångar som avses i artikel 1.1 i beslut 2011/72/Gusp.⁹⁶

Tribunalen konstaterade i det avseendet till att börja med att en enhetlig tolkningen av unionsrätten, i avsaknad av uttrycklig hänvisning till berörda tredjeländers rätt, till internationell rätt eller till medlemsstaternas rätt, kräver att begreppet förskingring av statliga tillgångar ges en självständig tolkning som är oberoende av de nationella rättssystemen. Genom att anta säkerhetsåtgärder gentemot de personer som är ansvariga för förskingring av tunisiska statliga tillgångar, det vill säga åtgärder som endast syftar till att bevara de tunisiska myndigheternas möjligheter att återkräva de förskingrade tillgångarna har rådet för avsikt att underlätta såväl fastställandet av de brott som begåtts till skada för de tunisiska myndigheterna som återställandet av egendomen. Med beaktande av detta mål liksom det allmänna sammanhang i vilket beslut 2011/72 antogs och dess rättsliga grund fann tribunalen att begreppet förskingring av statliga tillgångar omfattar alla handlingar som består i olaglig användning av resurser som tillhör tunisiska offentliga myndigheter eller som står under deras kontroll för syften som strider mot dem för vilka tillgångarna är ämnade, särskilt privata syften. Denna användning ska alltså ha haft negativ inverkan på nämnda myndigheters finansiella intressen och således ha orsakat en skada som kan värderas ekonomiskt. Enligt tribunalen kunde det följaktligen inte uteslutas att handlanden som de tunisiska myndigheterna i straffrättsligt hänseende inte ansett motsvarade förskingring av statliga tillgångar icke desto mindre hade fått till följd att tunisiska offentliga myndigheter på ett otillbörligt sätt berövats tillgångar som de hade rätt till, så att det var nödvändigt att frysa tillgångarna för de som var ansvariga för dessa handlanden och för de som var associerade med dem i syfte att säkerställa att de tunisiska myndigheterna eventuellt, och med alla tillgängliga medel, kunde återkräva tillgångarna.

Tribunalen preciserade dessutom att med hänsyn till målen med beslut 2011/72, skulle artikel 1.1 i det beslutet tolkas så, att den inte endast avser personer som befunnits vara ansvariga för "förskingring av tunisiska statliga tillgångar" utan även personer som är föremål för en pågående rättslig utredning i syfte att fastställa deras ansvar vad gäller begåendet av specifika gärningar som utgör sådan förskingring. Enligt tribunalen kan inte det exakta skede i vilket en sådan utredning befinner sig inte utgöra en omständighet som kan motivera att nämnda personer inte ingår i den kategori personer som avses med åtgärderna. Inte heller kan begreppet "personer som är ansvariga för förskingring av tunisiska statliga tillgångar" liksom begreppet personer som är associerade med dem anses vara begränsat till endast de som slutligen drar nytta av dessa handlanden, eftersom en sådan tolkning skulle undergräva beslutets ändamålsenliga verkan. Vidare ska personer som är föremål för brottsutredning för medverkan i handlanden som utgör förskingring av statliga tillgångar åtminstone anses höra till kategorin "personer som är associerade med de ansvariga personerna". Enligt tribunalen avser detta uttryck en synnerligen vidsträckt personkategori som kan omfatta varje person, enhet eller organ som har tillräckligt nära band till en person som är ansvarig för förskingring av statliga tillgångar, så att deras tillgångar kunde ha ökat till följd av förskingringen. En striktare tolkning skulle undergräva den ändamålsenliga verkan med den aktuella bestämmelsen.

Slutligen påpekade tribunalen att rådet visserligen inte under alla omständigheter kunde sanktionera de tunisiska myndigheternas konstateranden men att det i princip inte heller ankom på rådet att självt undersöka och bedöma riktigheten och relevansen av de omständigheter som dessa myndigheter grundade sig på för att genomföra den aktuella brottsutredningen. I de aktuella målen ankom det således på rådet

96| Rådets beslut 2011/72/Gusp av den 31 januari 2011 om restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter med tanke på situationen i Tunisien (EUT L 28, 2011, s. 62).

att, utifrån de konkreta omständigheterna, bedöma huruvida det var nödvändigt att genomföra ytterligare undersökningar, och då särskilt att begära att de tunisiska myndigheterna gav in kompletterande bevisning för det fall den redan framlagda bevisningen skulle vara otillräcklig. I den mån rådet hade visat att de pågick brottsutredningar avseende sökandena, ålåg det dem att ange de konkreta omständigheter som de hade för avsikt att åberopa till stöd för ett ifrågasättande av dessa utredningar.

UKRAINA

I tre domar som meddelades den 15 september 2016, *Klyuyev/rådet* (T-340/14, [EU:T:2016:496](#)), *Janukovyjtj/rådet* (T-346/14, överklagad till domstolen,⁹⁷ [EU:T:2016:497](#)), och *Janukovyjtj/rådet* (T-348/14, överklagad till domstolen,⁹⁸ [EU:T:2016:508](#)), tog tribunalen ställning till restriktiva åtgärder som vidtagits med hänsyn till situationen i Ukraina mot personer som hade fastställts som ansvariga för förskingring av statliga medel. Målen rörde upptagandet av sökandenas namn i förteckningen över personer som omfattas av de restriktiva åtgärder som vidtagits med hänsyn till situationen i Ukraina. Upptagandet i förteckningen hade ursprungligen grundats på den omständigheten att sökandena var föremål för straffrättsliga förfaranden som de ukrainska myndigheterna genomförde för att utreda brott i samband med förskingring av ukrainska statliga medel och olaglig utförsel av medlen ur Ukraina. Sökandenas namn hade efter ändring av tillämpliga bestämmelser bibehållits i förteckningen på grund av att de var föremål för straffrättsliga förfaranden avseende förskingring av offentliga medel eller tillgångar. Sökandena gjorde gällande att varken det ursprungliga beslutet att ta upp deras namn i förteckningen eller beslutet att bibehålla dem i förteckningen var välgrundat.

Vad gäller det ursprungliga beslutet att ta upp sökandenas namn i förteckningen erinrade tribunalen om att rådet visserligen har ett stort utrymme för skönsässig bedömning när det gäller de allmänna kriterier som ska beaktas i samband med att beslut om restriktiva åtgärder antas. För att det ska vara fråga om en sådan effektiv domstolsprövning som garanteras genom artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna, krävs det emellertid att unionsdomstolen, vid sin laglighetsprövning av de skäl som legat till grund för beslutet att uppta eller behålla en persons namn i en förteckning över personer som ska bli föremål för restriktiva åtgärder, förvissas sig om att det föreligger faktiska omständigheter som utgör ett tillräckligt underlag för ett sådant beslut vilket har en individuell innebörd för denna person. Detta förutsätter en undersökning av de faktiska omständigheter som har åberopats i den redogörelse för skälen som ligger till grund för nämnda beslut, vilket betyder att domstolskontrollen inte är begränsad till en bedömning av huruvida de angivna skälen är sannolika i abstrakt mening, utan avser huruvida det föreligger tillräckligt klart och konkret stöd för dessa skäl.

Tribunalen riktade därefter sin uppmärksamhet mot den skrivelse från Ukrainas riksåklagarämbete till Europeiska unionens höga representant för utrikes frågor och säkerhetspolitik som rådet hänvisat till som stöd för att föra upp sökandenas namn i förteckningen och angav att skrivelsen förvisso härrör från en hög rättsinstans i tredjeland, men innehåller endast ett allmänt och vagt påstående som knyter sökandenas namn, bland andra tidigare höga tjänstemän, till utredningar som hade visat att det skett förskingring av offentliga medel. I skrivelsen redogjordes inte närmare för de omständigheter som de ukrainska myndigheterna höll på att undersöka har styrkts och ännu mindre för vilket individuellt ansvar sökanden åtminstone antogs ha för dem. Enligt tribunalen utgjorde skrivelsen därför inte ett tillräckligt underlag för att ta upp sökandenas namn i förteckningen av det skälet att de hade fastställts som ansvariga för förskingring av offentliga medel. Tribunalen ogiltigförklarade följaktligen de angripna rättsakterna i den del de rörde sökandena.

97| Mål C-598/16 P, *Janukovyjtj/rådet*.

98| Mål C-599/16 P, *Janukovyjtj/rådet*.

Vad vidare gäller beslutet att bibehålla sökandenas namn i förteckningen fann tribunalen att det allmänna kriterium för upptagande i förteckningen avseende "personer som har fastställts som ansvariga för förskingring av ukrainska offentliga medel" skulle tolkas så, att det inte abstrakt avsåg varje förskingring av offentliga medel, utan att det snarare avsåg förskingring av offentliga medel eller tillgångar som, med hänsyn till beloppets storlek eller typen av medel eller tillgångar som hade förskingrats eller det sammanhang i vilket detta hade skett, åtminstone kunde skada Ukrainas institutionella och rättsliga grundvalar. Därefter slog tribunalen fast att bibehållandet av sökandenas namn i den omtvistade förteckningen skulle göra det enklare – för det fall det visade sig att åtalet skulle bifallas – att på rättslig väg beivra påstådda korruptionshandlingar som begåtts av medlemmar av den tidigare regimen, vilket därigenom skulle bidra till att stödja rättsstatsprincipen i Ukraina. Tribunalen ogillade följaktligen talan i målen i den del den syftade till ogiltigförklaring av besluten att behålla sökandenas namn i förteckningen.

ARABREPUBLIKEN SYRIEN

I det mål där dom meddelades den 26 oktober 2016, *Hamcho och Hamcho International/rådet* (T-153/15, [EU:T:2016:630](#)), prövade tribunalen en talan som väckts av en syrisk affärsman och det holdingbolag som han äger. Talan riktades mot de restriktiva åtgärder som vidtagits mot affärsmannen och bolaget på grundval av bestämmelserna om restriktiva åtgärder mot vissa personer och enheter som är ansvariga för det våldsamma förtrycket av den civila befolkningen i Syrien.⁹⁹ Sökandena gjorde bland annat gällande att den bevisning som rådet hänvisat till, särskilt tidningsartiklar, som stöd för att på nytt ta upp sökandenas namn i de angripna rättsakterna, var vag, abstrakt och helt saknade bevisvärde, eftersom den primära informationskällan inte framgick av dessa handlingar. Vidare hävdade sökandena att rådets bedömning av huruvida det fanns skäl till att på nytt upp dem i förteckningen var oriktig.

Vad för det första gäller den omständigheten att de primära informationskällorna i de tidningsartiklar som rådet hänvisat till inte identifierats, erinrade tribunalen om att principen om fri bevisvärdering gäller för såväl domstolens som tribunalens verksamhet, och det enda kriteriet för värderingen av den bevisning som lagts fram är dess trovärdighet. Vid bedömningen av en skriftlig handlingens bevisvärde ska vidare prövas om uppgifterna i handlingen är tillförlitliga, varvid hänsyn ska tas särskilt till handlingens ursprung, till omständigheterna kring dess upprättande och till vem den är ställd samt till frågan huruvida handlingen till sitt innehåll verkar rimlig och trovärdig. I det avseendet angav tribunalen att bevisning som härrör från olika digitala informationskällor och akademiska undersökningar med olika geografiskt ursprung, som publicerats vid olika tillfällen och innehåller olika uppgifter kan anses vara trovärdiga även om de inte innehåller någon uttrycklig källhänvisning. Med hänsyn till den krigssituation som råder i Syrien är det nämligen i praktiken svårt, rent av omöjligt, att inhämta vittnesmål från personer som skulle acceptera att identifieras. De svårigheter att göra efterforskningar som den situationen leder till och de faror som uppgiftslämnarna utsätter sig för medför att det är omöjligt att exakt identifiera de källor som vittnar om personliga beteenden till stöd för regimen.

Med hänvisning till domstolens praxis enligt vilken rådet, med hänsyn till situationen i Syrien, har fullgjort sin bevisbörda om rådet vid unionsdomstolen redogör för tillräckligt konkreta, precisa och samstämmiga indicier som gör det möjligt att fastställa att den person som omfattas av en åtgärd om frysning av tillgångar har en

99| Se, bland annat, rådets förordning (EU) nr 36/2012 av den 18 januari 2012 om restriktiva åtgärder med hänsyn till situationen i Syrien och om upphävande av förordning (EU) nr 442/2011 (EUT L 16, 2012, s. 1), rådets genomförandeförordning (EU) 2015/108 av den 26 januari 2015 om genomförande av förordning (EU) nr 36/2012 (EUT L 20, 2015, s. 2), rådets beslut 2013/255/Gusp av den 31 maj 2013 om restriktiva åtgärder mot Syrien (EUT L 147, 2013, s. 14) och rådets genomförandebeslut (Gusp) 2015/117 av den 26 januari 2015 om genomförande av beslut 2013/255 (EUT L 20, 2015, s. 85).

tillräcklig anknytning till den regim som ska bekämpas,¹⁰⁰ fann tribunalen att de skäl som rådet anfört till stöd för att på nytt ta upp sökandena i förteckningen i de angripna rättsakterna är tillräckligt väl underbyggda. Sökandens funktioner i olika ekonomiska råd, såsom Syriens bilaterala handelsråd med Kina, vilka har till syfte att främja Syriens ekonomi och utvecklingen av syriska företag, landets handel och investeringar, kan nämligen, enligt tribunalen, endast förklaras med en viss närhet till den sittande regimen och utgör en obestridd faktisk omständighet som vittnar om en viss anknytning till Assadregimen. Ytterligare stöd för denna anknytning utgör den omständigheten att sökanden i december 2014 utnämndes till generalsekreterare för handelskammaren i Damaskus (Syrien) av Arabrepubliken Syriens ekonomiminister.

TERRORISMBEKÄMPNING

I domen av den 13 december 2016, *Al-Ghabra/kommissionen* (T-248/13, [EU:T:2016:721](#)), hade tribunalen tillfälle att tillämpa de principer som domstolen slog fast i domen *kommissionen m.fl./Kadi* (nedan kallad domen Kadi II)¹⁰¹ i fråga om kontrollen av lagligheten av ett beslut om frysningen av tillgångar för en person som fastställts vara associerad med nätverket al-Qaida. Målet rörde en talan om, bland annat, ogiltigförklaring av förordning (EG) nr 14/2007,¹⁰² i den del förordningen medförde att sökandens namn togs upp i förteckningen i bilaga I till förordning (EG) nr 881/2002.¹⁰³ Sökanden gjorde gällande att det angripna beslutet var olagligt bland annat på grund att principen om en rimlig tidsfrist hade åsidosatts.

I det avseendet erinrade tribunalen inledningsvis om att frågan huruvida den tidsfrist som institutionen har fastställt för att anta rättsakten i fråga är skälig ska bedömas med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet och i synnerhet med hänsyn till tvistens betydelse för den berörde, ärendets komplexitet samt parternas uppträdande. I det aktuella fallet förklarar de av kommissionen åberopade särskilda omständigheterna i ärendet delvis den relativt långa varaktigheten av förfarandena för omprövning av besluten om upptagande av de berörda personernas namn i den omtvistade förteckningen, såsom de förlöpt sedan domen *Kadi och Al Barakaat International Foundation/rådet och kommissionen*¹⁰⁴. Icke desto fann tribunalen att den tid på mer än fyra år som gick mellan dagen för ansökan om omprövning och dagen för antagande av det angripna beslutet avsevärt överskred den tid som skulle kunna anses "normal" för att slutföra ett sådant överprövningsförfarande, även med beaktande av alla ovannämnda särskilda omständigheter. Även om det under dessa omständigheter ska konstateras att principen om en skälig handläggningstid har åsidosatts, berättigar emellertid ett sådant åsidosättande en ogiltigförklaring av ett beslut som fattats efter ett administrativt förfarande endast om det även medför ett åsidosättande av den berördes rätt till försvar. I det aktuella fallet hade det emellertid inte bevisats, eller ens seriöst hävdats, att sökandens kapacitet att försvara sig på ett effektivt sätt konkret skulle ha äventyrats på grund av det överdrivet långa omprövningsförfarandet. Enligt sökanden kunde sökanden således inte med framgång åberopa denna försening som stöd för ett yrkande om ogiltigförklaring av det angripna beslutet.

100| Dom av den 21 april 2015, *Anboubia/rådet*, C-630/13 P, [EU:C:2015:247](#), punkt 53.

101| Dom av den 18 juli 2013, C-584/10 P, C-593/10 P och C-595/10 P, [EU:C:2013:518](#).

102| Kommissionens förordning (EG) nr 14/2007 av den 10 januari 2007 om ändring för sjuttiofjärde gången av rådets förordning (EG) nr 881/2002 om införande av vissa särskilda restriktiva åtgärder mot vissa med Usama bin Ladin, nätverket al-Qaida och talibanerna associerade personer och enheter och om upphävande av rådets förordning (EG) nr 467/2001 (EUT L 6, 2007, s. 6).

103| Rådets förordning (EG) nr 881/2002 av den 27 maj 2002 om införande av vissa särskilda restriktiva åtgärder mot vissa med Usama bin Ladin, nätverket al-Qaida och talibanerna associerade personer och enheter och om upphävande av förordning (EG) nr 467/2001 om förbud mot export av vissa varor och tjänster till Afghanistan, skärpning av flygförbudet och förlängning av spärrandet av tillgångar och andra finansiella medel beträffande talibanerna i Afghanistan (EGT L 139, 2002, s. 9).

104| Dom av den 3 september 2008, C-402/05 P och C-415/05 P, [EU:C:2008:461](#).

Därefter påpekade tribunalen att domstolen, i punkterna 114 och 115 i domen Kadi II, hade preciserat att det ankom på kommissionen att, enligt sin skyldighet att omsorgsfullt och opartiskt pröva de anförda skälen, mot bakgrund av det av den berörde framlagda yttrandets innehåll, bedöma om det är nödvändigt att be sanktionskommittén om dess medverkan för att erhålla ytterligare uppgifter och bevisning. Kommissionen kunde emellertid inte i enbart på grundval av detta kritiseras för att den, under det administrativa förfarande som ledde till antagandet av det angripna beslutet, inte hade erhållit uppgifter eller bevis från sanktionskommittén eller den utseende medlemsstaten till stöd för anklagelserna mot sökanden och således hade gjort en "rent formell och artificiell" prövning av huruvida de anförda skälen var välgrundade, mot bakgrund av den berördes yttrande avseende de skäl som nämnda kommitté anförde.

Tribunalen angav vidare att det "test" som ska tillämpas i det administrativa skedet av omprövningen av beslut om upptagande i den omtvistade förteckningen, skiljer sig från det som är tillämpligt i skedet för domstolsprövningen. Således ska bevisbördan, även om den obestridligen ligger på kommissionen, inte uppfyllas av denna i skedet för omprövningsförfarandet, utan endast i det senare skedet för domstolsprövning av dess beslut om bibehållande efter omprövningen. Det är följaktligen endast i sistnämnda skede som frågan om vilka beviskrav som ska ställas uppkommer. Det krävs i detta hänseende endast att tribunalen förvissar sig om att "det föreligger faktiska omständigheter som utgör ett tillräckligt underlag för ett sådant beslut" genom att kontrollera att det finns "stöd" för de uppgifter som angetts i skälen. En eventuell felaktighet från kommissionens sida i fastställande av beviskravet eller i uppfyllandet av detta kan följaktligen inte, i sig, motivera en ogiltigförklaring av det angripna beslutet om detta i övrigt uppfyller dessa beviskrav. Under alla omständigheter gjorde kommissionen inte någon felaktig bedömning när den fann att upptagandet av en persons namn i den omtvistade förteckningen och därmed frysningen av dennas tillgångar skulle grunda sig "på rimliga skäl eller en rimlig grund för att misstänka eller anta att dessa tillgångar eller dessa övriga resurser skulle kunna användas till finansiering av terroristverksamhet". Slutligen påpekade tribunalen att det visserligen var riktigt att inga uppgifter eller bevis hade ingetts för att styrka de skäl som fastställts mot sökanden i det angripna beslutet den dag då det beslutet antogs. Enligt tribunalen var det emellertid förenligt med de principer som domstolen slog fast i domen Kadi II att beakta de nya uppgifter som lagts fram i bilaga till svarsinlagen vid den legalitetsprövning som ankommer på tribunalen. Det ska nämligen göras åtskillnad mellan, å ena sidan, det processuella kravet på en tillräckligt specifik motivering och underrättelsen om denna till den berörda personen under det administrativa förfarandet och, å andra sidan, den kontroll som unionsdomstolen ska göra av att det föreligger faktiska omständigheter som utgör ett tillräckligt underlag för dessa skäl efter att, i förekommande fall, ha bitt den behöriga unionsmyndigheten att inge uppgifter eller bevis vilka är relevanta för en sådan prövning. De nya uppgifter som lagts fram i bilaga till svarsinlagen är just avsedda att tjäna detta syfte.

VII. REGISTRERING AV KEMIKALIER

Den rättspraxis som utarbetades under år 2016 gav bland annat tribunalen tillfälle att, genom två domar som meddelades samma dag, uttala sig angående den avgift som ska betalas för att registrera kemikalier vid Europeiska kemikaliemyndigheten (Echa) och särskilt angående Echas befogenhet att bevilja en nedsättning av denna avgift för mikroföretag och för små och medelstora företag.

I målet som ledde fram till domen av den 15 september 2016, **La Ferla/kommissionen och Echa** (T-392/13, [EU:T:2016:478](#)), gjorde sökanden bland annat gällande att Echa inte hade den befogenhet som krävdes för att bedöma storleken på de uppgiftslämnande företagen i samband med att den tillämpliga avgiften

fastställdes. Tribunalen påpekade att ett av de syften som eftersträvas med förordning (EG) nr 1907/2006¹⁰⁵ är att Echa ska sörja för en effektiv hantering av de tekniska, vetenskapliga och administrativa aspekterna av förordningen och spela en central roll vid genomförandet av förordningen, bland annat genom att bevilja den stor reglerande kapacitet. I förordning (EG) 340/2008¹⁰⁶ föreskrivs vidare att Echa när som helst får kräva bevis för att villkoren för avgiftsnedsättning eller avgiftsbefrielse är uppfyllda. Tribunalen fann därför att Echa har nödvändig befogenhet för att bedöma om de villkor som krävs för att ett uppgiftslämnande företag ska kunna beviljas avgiftsnedsättning eller avgiftsbefrielse är uppfyllda.

Sökanden gjorde vidare gällande att Echa gjort sig skyldig till maktmissbruk, i och med att Echa borde ha begränsat sig till att tillämpa den definition av företagskategorier som återfinns i artikel 2 i bilagan till rekommendation 2003/361/CE.¹⁰⁷ Tribunalen påpekade i detta hänseende att såväl förordning nr 1907/2006 som förordning nr 340/2008 uttryckligen hänvisar till rekommendation 2003/361, när det gäller att definiera vad som ska avses med små och medelstora företag (SMF), och denna rekommendation syftar till att säkerställa att en och samma definition av små och medelstora företag tillämpas på unionsnivå, inom unionens politikområden. Det kan i princip inte uteslutas att bestämmelserna i en rekommendation skulle kunna vara tillämpliga med stöd av en uttrycklig hänvisning till dessa i en förordning, med förbehåll för iakttagandet av allmänna rättsprinciper och särskilt rättssäkerhetsprincipen. Tribunalen fann för övrigt att det, i avsaknad av indikationer på detta, inte fanns något som kunde leda till slutsatsen att hänvisningen endast avsåg en del av definitionen av små och medelstora företag i rekommendation 2003/361, med uteslutande av vissa av de kriterier som angetts i bilagan till rekommendationen. Tribunalen fann därför att det inte fanns någon grund för att finna att Echa, genom beslutet att tillämpa samtliga de kriterier som anges i bilagan till rekommendation 2003/361, har gjort sig skyldig till maktmissbruk.

I domen av den 15 september 2016, *K Chimica/Echa* (T-675/13, [EU:T:2016:480](#)), fick tribunalen tillfälle att uttala sig angående kriterierna för beräkning, av Echa, av ett företags storlek, i syfte att fastställa den avgift som ska betalas.

Tribunalen erinrade först om att förordningarna nr 1907/2006 och nr 340/2008 hänvisade till rekommendation 2003/361 när det gäller definitionen av små och medelstora företag. Därefter påpekade den först att uppgifterna, inklusive personalstyrkan, i fråga om ett fristående företag, det vill säga ett företag som inte betecknas som "partnerföretag" eller "anknutet företag" i den mening som avses i artikel 3.2 och 3.3 i bilagan till rekommendation 2003/361, ska fastställas enbart på grundval av företagets egna räkenskaper i enlighet med artikel 6.1 i nämnda bilaga.

Tribunalen angav sedan att uppgifterna, inklusive personalstyrkan, i fråga om företag som har partnerföretag eller anknutna företag, ska fastställas på grundval av räkenskaperna och andra uppgifter om företaget eller, om sådana finns, företagets konsoliderade räkenskaper eller de konsoliderade räkenskaperna där företaget räknats in genom konsolidering, i enlighet med artikel 6.2 första stycket i bilagan till rekommendation 2003/361. Artikel 6.2 andra och tredje styckena i bilagan till rekommendation 2003/361 föreskriver att det till ovannämnda uppgifter ska aggregeras dels uppgifter om eventuella partnerföretag (som befinner sig i ett omedelbart tidigare eller senare marknadsled i förhållande till det berörda företaget), i proportion till andelen

¹⁰⁵ Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG (EUT L 396, 2006, s. 1).

¹⁰⁶ Kommissionens förordning (EG) nr 340/2008 av den 16 april 2008 om de avgifter som ska betalas till Europeiska kemikaliemyndigheten enligt förordning nr 1907/2006 (EUT L 107, 2008, p. 6).

¹⁰⁷ Kommissionens rekommendation 2003/361/EG av den 6 maj 2003 om definitionen av mikroföretag samt små och medelstora företag (EUT L 124, 2003, s. 36).

av kapitalet eller rösträtten där den högsta av dessa båda andelar räknas, dels 100 procent av uppgifterna om företag som är direkt eller indirekt anknutna till det berörda företaget och som inte redan har tagits med i räkenskaperna genom konsolidering.

Slutligen preciserade tribunalen att artikel 6.3 första stycket i bilagan till rekommendation 2003/361 föreskriver att uppgifterna om det berörda företags partnerföretag, vid tillämpningen av artikel 6.2 i bilagan till rekommendation 2003/361, ska grundas på räkenskaper och andra uppgifter, konsoliderade om sådana finns, till vilka 100 procent av uppgifterna om företag som är anknutna till dessa partnerföretag ska läggas, om dessa uppgifter inte redan har tagits med genom konsolidering. Uppgifter om företag som är anknutna till det berörda företaget hämtas från räkenskaperna och andra uppgifter, konsoliderade om sådana finns. Till dessa uppgifter ska, i enlighet med artikel 6.3 andra stycket i bilagan till rekommendation 2003/361, aggregeras proportionellt uppgifterna om de eventuella partnerföretagen till dessa anknutna företag som befinner sig i ett omedelbart tidigare eller senare marknadsled i förhållande till dessa, i en proportion som minst motsvarar andelen av kapitalet eller rösträtten där den högsta av dessa båda andelar räknas, om dessa uppgifter inte redan har räknats in i de konsoliderade räkenskaperna.

VIII. DUMPNING

I målet där dom meddelades den 9 juni 2016, **Growth Energy och Renewable Fuels Association/rådet** (T-276/13, överklagad till domstolen,¹⁰⁸ [EU:T:2016:340](#)), prövade tribunalen en talan om delvis ogiltigförklaring av genomförandeförordning (EU) nr 157/2013¹⁰⁹ i den del den rättsakten rörde sökandena och deras medlemmar. Bland annat hade tribunalen att ta ställning till huruvida sökandena, i egenskap av sammanslutningar som företräder den amerikanska bioetanolindustrins intressen, kunde anses ha talerätt i det aktuella målet.

I det avseendet erinrade tribunalen om att när ett antal bolag påförs olika tullar i en förordning om införande av en antidumpningstull, har ett bolag endast talerätt mot de bestämmelser genom vilka det bolaget påförs en särskild antidumpningstull och dess belopp bestäms, och inte mot bestämmelser genom vilka andra bolag påförs tull, med följd att detta bolags talan endast kan tas upp till prövning i den mån den avser ogiltigförklaring av de bestämmelser i förordningen som bara gäller det bolaget. En ogiltigförklaring kan för övrigt endast ge upphov till verkningar i förhållande till de medlemmar i en sammanslutning vars talan skulle ha kunnat tas upp till prövning. Om det inte förhöll sig på det sättet skulle nämligen en yrkessammanslutning kunna göra gällande att vissa av dess medlemmar har talerätt, för att uppnå ogiltigförklaring av en förordning till förmån för alla dess medlemmar, inklusive dem som inte var och en för sig uppfyller villkoren i artikel 263 fjärde stycket FEUF. Tribunalen fann följaktligen att sökandena i det aktuella målet kunde begära ogiltigförklaring av den angripna förordningen till förmån för sina medlemmar, endast i den mån förordningen påverkade de medlemmar som själva hade rätt att väcka talan om ogiltigförklaring av densamma i enlighet med artikel 263 fjärde stycket FEUF.

Därutöver prövade tribunalen huruvida sökandena hade individuell talerätt och fann därvid att även om den omständigheten att sökandena hade varit parter i dumpningsförfarandet saknade inverkan på konstaterandet att införandet av antidumpningstullar på deras medlemmars produkter varken ger upphov till någon rättighet eller någon skyldighet för dem, skulle de ändå i egenskap av berörda parter i förfarandet tillerkännas talerätt därför att de var direkt och personligen berörda. De kunde emellertid endast åberopa den grund för talan som syftade till att tillvarata deras processuella rättigheter.

¹⁰⁸ | Mål C-465/16 P, *rådet/Growth Energy och Renewable Fuels Association*.

¹⁰⁹ | Rådets genomförandeförordning (EU) nr 157/2013 av den 18 februari 2013 om införande av en slutgiltig antidumpningstull på import av bioetanol med ursprung i Amerikas förenta stater (EUT L 49, 2013, s. 10).

Tribunalen preciserade dessutom att om sökandena, i de fyra utvalda tillverkarnas namn, ifrågasatte det beslut genom vilket en antidumpningstull infördes som sådant, måste de visa att nämnda tillverkare hade en särskild ställning i den mening som avses i rättspraxis till följd av domen av den 15 juli 1963, **Plaumann/kommissionen** (C-25/62). Även om det antogs att det rörde sig om tillverkare av den produkt som påförts en antidumpningstull men som på intet sätt var involverade i exporten av produkten, skulle det med säkerhet förhålla sig så, om de för det första kunde visa att de utpekats i kommissionens eller rådets rättsakter eller att de berörts av de förberedande undersökningarna och för det andra om deras marknadsposition påtagligt påverkades av den antidumpningstull som var föremål för den angripna förordningen. Tribunalen fann att de fyra utvalda amerikanska tillverkarna var personligen berörda av den angripna förordningen, eftersom de berördes av den förberedande undersökningen i och med att de intensivt deltog i den och i hög grad påverkades av den antidumpningstull som var föremål för nämnda förordning.

Enligt tribunalen följer det vidare av själva antagandet av förordning nr 765/2012¹¹⁰ om ändring av genomförandeförordningen om skydd mot dumpad import från tredjeländer¹¹¹ att unionslagstiftaren anser att unionen genom artikel 9.5 har avsett att genomföra en särskild skyldighet som den åtagit sig inom ramen för Världshandelsorganisationen (WTO) och som följer av artiklarna 6.10 och 9.2 i WTO:s antidumpningsavtal.¹¹² Detta medför att artikel 9.5 i samma grundförordning i dess ursprungliga lydelse ska tolkas i överensstämmelse med bestämmelserna i detta antidumpningsavtal. Varje exportör eller tillverkare som valts ut i stickprovet med leverantörer av den dumpade produkten och som således har samarbetat med institutionerna under hela undersökningens gång uppfyller villkoren för att betraktas som "leverantör" i den mening som avses i artikel 9.5 i nämnda förordning. I det sammanhanget erinrade tribunalen om att syftet med att sammanställa ett urval av exporterande tillverkare är att, under en begränsad undersökning, fastställa så exakt som möjligt den verkliga prispress som unionsindustrin utsätts för. Därför har kommissionen befogenhet att när som helst ändra stickprovets sammansättning i enlighet med undersökningens behov. Slutligen angav tribunalen att i den mån institutionerna har använt sig av ett stickprovsförfarande, som i det aktuella målet, är undantag från fastställandet av individuella dumpningsmarginaler och påförande av individuella antidumpningstullar i princip endast möjligt för de företag som inte ingår i ett stickprov och som inte annars har någon rätt att få en individuell antidumpningstull fastställd. I synnerhet tillåter inte artikel 9.5 i grundförordningen något undantag från skyldigheten att påföra en utvald tillverkare som har samarbetat under undersökningen en individuell antidumpningstull när institutionerna anser att de inte har haft möjlighet att fastställa ett individuellt exportpris.

IX. TILLSYN ÖVER FINANSSEKTORN

I beslutet av den 24 juni 2016, **Onix Asigurări/Eiopa** (T-590/15, [EU:T:2016:374](#)), belyste tribunalen den ordning som föreskrivs i artikel 17 i förordning (EU) nr 1094/2010,¹¹³ som gör det möjligt för Europeiska försäkrings- och tjänstepensionsmyndigheten (Eiopa) att agera för det fall de nationella myndigheterna i samband med

110| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 765/2012 av den 13 juni 2012 om ändring av rådets förordning (EG) nr 1225/2009 av den 30 november 2009 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EUT L 237, 2012, s. 1).

111| Rådets förordning (EG) nr 1225/2009 av den 30 november 2009 om skydd mot dumpad import från länder som inte är medlemmar i Europeiska gemenskapen (EUT L 343, 2009, s. 51).

112| Avtalet om tillämpning av artikel VI i Allmänna tull- och handelsavtalet 1994 (GATT) (EGT L 336, 1994, s. 103; svensk specialutgåva, område 1, volym 38, s. 105).

113| **Europaparlamentets och rådets förordning** (EU) nr 1094/2010 av den 24 november 2010 om inrättande av en europeisk tillsynsmyndighet (Eiopa), om ändring av beslut nr 716/2009/EG och om upphävande av kommissionens beslut 2009/79/EG (EUT L 331, 2010, s. 48).

sin tillsyn åsidosätter unionsrätten. Sökanden yrkade bland annat ogiltigförklaring av Eiopas beslut att avslå en ansökan enligt artikel 17 i nämnda förordning om att en utredning skulle inledas.

Tribunalen framhöll inledningsvis att det framgår av artikel 17 i förordning nr 1094/2010 att Eiopa har ett utrymme för skönsmässig bedömning när det gäller utredningar, såväl när myndigheten tar emot en begäran från någon av de enheter som är uttryckligen angivna i artikel 17.2 i förordning nr 1094/2010, som när myndigheten agerar på eget initiativ. Av detta följer att Eiopa inte på något sätt är skyldig att vidta åtgärder med tillämpning av artikel 17 i förordning nr 1094/2010. Denna tolkning bekräftas för övrigt av ändamålet för Eiopa och myndighetens uppdrag samt av systematiken i den ordning som införts genom artikel 17 i förordning nr 1094/2010. Eiopa har nämligen, enligt artikel 1.6 i denna förordning, till syfte att skydda allmänintresset genom att bidra till det finansiella systemets stabilitet och effektivitet på kort, medellång och lång sikt, till förmån för unionens ekonomi, dess medborgare och företag. Det framgår dessutom av skäl 26 i nämnda förordning att den ordning som inrättats genom artikel 17 i förordningen inte har till syfte att tillhandahålla ett skydd eller upprättelse för enskilda individer i tvister mellan en fysisk eller juridisk person och en nationell behörig myndighet.

Vidare angav tribunalen att inlämnandet av en sådan begäran som sökanden framställt i det aktuella fallet inte skapar någon rättslig relation mellan sökanden och Eiopa och inte är av sådan art att Eiopa blir skyldig att företa en utredning enligt artikel 17.2 i förordning nr 1094/2010. Mot den bakgrunden hade det aktuella avslagsbeslutet inte några bindande rättsverkningar. I synnerhet, eftersom sökanden inte kunde kräva att Eiopa skulle inleda en utredning i enlighet med artikel 17.2 i förordning nr 1094/2010, kunde Eiopas beslut att inte ex officio inleda ett sådant förfarande inte påverka sökandens intressen, genom att klart förändra dennes rättsliga ställning. Avslagsbeslutet kunde därför inte betraktas som en rättsakt mot vilken talan kan väckas.

X. UNIONSINSTITUTIONERNAS UPPHANDLINGAR

I ett första mål där dom meddelades den 27 april 2016, *Österreichische Post/kommissionen* (T-463/14, [EU:T:2016:243](#)), tog tribunalen ställning till en talan som väckts av den operatör som tillhandahöll samhällsomfattande posttjänster i Österrike om ogiltigförklaring mot ett kommissionsbeslut¹¹⁴ varigenom artikel 30 i direktiv 2004/17/EG,¹¹⁵ tillämpades. Enligt den bestämmelsen är verksamhet som är "direkt konkurrensutsatt" undantagen från tillämpningsområdet för unionsreglerna om förfarandena vid upphandling på områdena vatten, energi, transporter och posttjänster.

I det avseendet slog tribunalen fast att kommissionen inte gjorde någon felaktig bedömning när den fann att de kriterier och metoder som används för att bedöma direkt konkurrensutsatthet enligt artikel 30 i direktiv 2004/17 inte nödvändigtvis är identiska med dem som används för att göra en bedömning i enlighet med artiklarna 101 FEUF och 102 FEUF eller förordning (EG) nr 139/2004.¹¹⁶ Det föreskrivs visserligen i artikel 30.2 i direktiv 2004/17 att bedömningen av om en verksamhet är direkt konkurrensutsatt ska grundas på kriterier som överensstämmer med EUF-fördragets konkurrensbestämmelser. Enligt denna bestämmelses ordalydelse krävs det emellertid inte att dessa kriterier återfinns just i unionsrättsliga konkurrensbestämmelser.

¹¹⁴ Kommissionens genomförandebeslut 2014/184/EU av den 2 april 2014 om undantag av vissa tjänster inom postsektorn i Österrike från tillämpningen av Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/17/EG om samordning av förfarandena vid upphandling på områdena vatten, energi, transporter och posttjänster (EUT L 101, 2014, s. 4).

¹¹⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2004/17/EG av den 31 mars 2004 om samordning av förfarandena vid upphandling på områdena vatten, energi, transporter och posttjänster (EUT L 134, 2004, s. 1).

¹¹⁶ Rådets förordning (EG) nr 139/2004 av den 20 januari 2004 om kontroll av företagskoncentrationer (EUT L 24, 2004, s. 1)

På samma sätt framgår det av skälen 2 och 40 i direktiv 2004/17 att kommissionen inte är skyldig att tillämpa de kriterier och metoder som sådana som föreskrivs i EUF-fördraget på konkurrensområdet i samband med prövningen av en ansökan enligt artikel 30 i direktiv 2004/17. Slutligen konstaterade tribunalen att det i tillkännagivandet om marknadsdefinitionen¹¹⁷ och kommissionens dokument med rubriken "Bästa praxis för delgivning av ekonomiska bevis och insamling av uppgifter i ärenden angående tillämpningen av artiklarna 101 FEUF och 102 FEUF och koncentrationsärenden" som sökanden åberopat uteslutande hänvisas till unionens konkurrensrätt. Det framgår inte alls av dessa handlingar att kommissionen skulle vara skyldig att tillämpa de däri nämnda kriterierna och metoderna i samband med ett förfarande som rör bestämmelserna om offentlig upphandling.

I en andra dom, som meddelades den 27 april 2016, *European Dynamics Luxembourg m.fl./EUIPO* (T-556/11, överklagad till domstolen,¹¹⁸ [EU:T:2016:248](#)), uttalade sig tribunalen om begreppet intressekonflikt.¹¹⁹ Tribunalen erinrade om att förekomsten av organisatoriska band mellan två bolag där ett av dem medverkat i utarbetandet av förfrågningsunderlaget och det andra deltar i det aktuella anbudsförfarandet i princip innebär att det uppkommer en intressekonflikt. Risken för en intressekonflikt är däremot lägre när, såsom i det aktuella fallet, de bolag som förberett förfrågningsunderlaget inte själva ingår i det anbudsgivande konsortiet utan endast tillhör samma koncern som det bolag som ingår i konsortiet. För att den upphandlande myndigheten automatiskt ska kunna utesluta de berörda företagen från anbudsförfarandet är det däremot inte tillräckligt att det blott konstateras att det mellan moderbolaget och dess dotterbolag föreligger ett kontrollförhållande, utan att det provas huruvida detta förhållande har haft någon konkret inverkan på respektive företags beteende inom ramen för detta förfarande. Emellertid ska en intressekonflikt medföra att en upphandlande myndighet utesluter den berörda anbudsgivaren när uteslutning är den enda möjliga åtgärden för att undvika att principerna om likabehandling av anbudsgivare och insyn, som gäller vid alla offentliga upphandlingsförfaranden, åsidosätts, det vill säga när det inte finns något mindre långtgående sätt att säkerställa att dessa principer iakttas.

XI. TILLGÅNG TILL INSTITUTIONERNAS HANDLINGAR

Under år 2016 fick tribunalen möjlighet att meddela flera viktiga domar om tillgång till handlingar. Genom denna rättspraxis kunde tribunalen bland annat ge nya förtydliganden om tillgång till handlingar som lämnats ut tidigare och om undantagen avseende skyddet för beslutsförfarandet, juridisk rådgivning och rättsliga förfaranden.

BEGÄRAN OM TILLGÅNG TILL HANDLINGAR SOM LÄMNATS UT TIDIGARE

I domen av den 26 april 2016, *Strack/kommissionen* (T-221/08, [EU:T:2016:242](#)), uttalade sig tribunalen om lagenligheten av ett beslut från kommissionen att inte ge sökanden tillgång till en rad handlingar om en

117 | Kommissionens tillkännagivande om definitionen av relevant marknad i gemenskapens konkurrenslagstiftning (EGT C 372, 1997, s. 5).

118 | Mål C-376/16 P, *EUIPO/European Dynamics Luxembourg m.fl.*, och beslut av den 24 november 2016, *European Dynamics Luxembourg m.fl./EUIPO*, C-379/16 P, ej publicerat, [EU:C:2016:905](#).

119 | Se även, beträffande denna dom, nedan under "XII. Talan om skadestånd – Förlust av en möjlighet".

utredning hos Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (Olaf).¹²⁰ Sökanden bestred bland annat beslutet att inte ge honom tillgång till vissa handlingar som tidigare hade lämnats ut till honom i sin helhet, identifierade med påskriften "PD", på en annan grund än förordning (EG) nr 1049/2001.¹²¹ Avslaget motiverades med att den berörde redan hade tillgång till handlingarna.

Tribunalen påpekade härvidlag att handlingar som lämnats ut med stöd av förordning nr 1049/2001 blir offentliga. Att således avslå en begäran om tillgång till handlingar med påskriften "PD" med stöd av denna förordning utgör i förekommande fall hinder för att anse att nämnda handlingar är offentliga, vilket är det som sökanden har velat uppnå och vilket överensstämmer med det mål som eftersträvas i förordning nr 1049/2001. Den omständigheten att sökanden redan innehade de handlingar som avsågs i dennes ansökan om tillgång till handlingar och att sökandens syfte följaktligen inte var att få kännedom om innehållet i handlingarna utan snarare att lämna ut dem till tredje man är således utan betydelse. Tribunalen drog slutsatsen att en institution inte kan vägra att pröva ansökan om tillgång till samma handlingar med stöd av förordning nr 1049/2001 med hänvisning endast till den omständigheten att den som ansöker om tillgång till handlingar redan har eller antas inneha de begärda handlingarna, dock på grund av en annan anledning.

UNDANTAG AVSEENDE SKYDD FÖR BESLUTSFÖRFARANDET

Domen av den 26 april 2016, *Strack/kommissionen* (T-221/08, [EU:T:2016:242](#)), gav tribunalen även möjlighet att närmare ange räckvidden av undantaget till skydd för beslutsförfarandet i artikel 4.3 andra stycket i förordning nr 1049/2001 vad gäller tillgång till handlingar som rör en utredning hos Olaf.¹²²

Tribunalen påpekade att allmänhetens tillgång till handlingar knutna till en utredning hos Olaf skulle vara synnerligen skadlig för kommissionens och särskilt Olafs möjlighet att utföra sitt uppdrag, nämligen att i allmänhetens intresse bekämpa bedrägerier. Utlämnandet av de aktuella handlingarna skulle i stor utsträckning skada kommissionens och Olafs beslutsförfarande, eftersom det allvarligt skulle undergräva Olafs framtida utredningars oberoende och deras möjlighet att uppnå de eftersträlvade målen i och med att Olafs strategi och arbetsmetoder skulle röjas och Olafs möjlighet att få oberoende bedömningar från sina medarbetare och att konsultera kommissionens avdelningar i fråga om mycket känsliga frågor skulle minska. Nämnda utlämnande skulle även kunna leda till att enskilda avskräcks från att lämna uppgifter om eventuella bedrägerier och således beröva Olaf och kommissionen uppgifter som är användbara för att inleda utredningar i syfte att skydda unionens ekonomiska intressen. Den slutsatsen gör sig än mer gällande när de aktuella handlingarna rör ett särskilt område inom unionsrätten, såsom i förevarande fall, eftersom tolkningen av de undantag från rätten till tillgång till handlingar, vilka bland annat återfinns i artikel 4 i förordning nr 1049/2001, i dessa fall inte kan ske utan att hänsyn tas till de specifika regler som styr tillgången till de begärda handlingarna, nämligen de i beslut 1999/352/EG¹²³ och förordning (EG) nr 1073/1999.¹²⁴

120| Se även, beträffande denna dom, nedan under "Undantag avseende skydd för beslutsförfarandet".

121| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1049/2001 av den 30 maj 2001 om allmänhetens tillgång till Europaparlamentets, rådets och kommissionens handlingar (EGT L 145, 2001, s. 43).

122| Se även, beträffande den domen, ovan under "Begäran om tillgång till handlingar som lämnats ut tidigare".

123| Kommissionens beslut 1999/352/EG, EKSG, Euratom av den 28 april 1999 om inrättande av en europeisk byrå för bedrägeribekämpning (Olaf) (EGT L 136, 1999, s. 20).

124| Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1073/1999 av den 25 maj 1999 om utredningar som utförs av Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (Olaf) (EGT L 136, 1999, s. 1).

Den särskilda sekretess som gäller för handlingar som rör utredningen motiveras enligt tribunalen inte endast av att Olaf inom ramen för en sådan utredning inhämtar känsliga affärshemligheter och mycket känsliga uppgifter om personer, vilkas utlämnande allvarligt skulle kunna skada deras rykte utan även av att tillgång till handlingar avseende en internutredning av Olaf, även efter det att det aktuella förfarandet har avslutats, riskerar att allvarligt hämma Olafs arbete, röja Olafs metoder och utredningsstrategi, medföra att de personer som medverkat i förfarandet inte vill samarbeta i framtiden och följaktligen äventyra att de aktuella förfarandena utförs på ett korrekt sätt och att de eftersträlvade målen uppnås. Kommissionen hade under dessa omständigheter rätt att vid tillämpningen av undantagen som föreskrivs i artikel 4.2 och 4.3 i förordning nr 1049/2001, utan att vidta en konkret och enskild prövning av var och en av de aktuella handlingarna, anta att allmänhetens tillgång till dessa handlingar med stöd av förordning nr 1049/2001 i princip skulle undergräva skyddet för de berörda intressena.

UNDANTAG TILL SKYDD FÖR JURIDISK RÅDGIVNING

I domarna av den 15 september 2016, **Herbert Smith Freehills/rådet** (T-710/14, [EU:T:2016:494](#)), och **Philip Morris/kommissionen** (T-796/14, [EU:T:2016:483](#))¹²⁵, om en ansökan om att handlingar som avsåg diskussioner som föregick antagandet av direktiv 2014/40/EU¹²⁶ skulle lämnas ut, uttalade sig tribunalen om undantaget från rätten till tillgång till handlingar till skydd för juridisk rådgivning enligt artikel 4.2 andra strecksatsen i förordning nr 1049/2001.

I det första målet uttalade sig tribunalen särskilt om tolkningen av begreppet juridisk rådgivning. Tribunalen slog därvid fast att begreppet juridisk rådgivning inte definieras i förordning nr 1049/2001. Begreppet "juridisk rådgivning" är kopplat till innehållet i en handling och inte till dess upphovsman eller dess mottagare. Av en bokstavstolkning av orden "juridisk rådgivning" framgår att det rör sig om råd i en rättslig fråga, oberoende av på vilket sätt rådgivningen tillhandahålls. För tillämpning av undantaget avseende skydd för juridisk rådgivning saknar det med andra ord betydelse huruvida den handling som innehåller sådan rådgivning har upprättats i ett tidigt, framskridet eller avslutande skede av beslutsprocessen. Likaså är det utan betydelse för tolkningen av dessa ord huruvida rådgivningen har tillhandahållits i ett formellt eller informellt sammanhang.

Vidare är det av ordalydelsen i artikel 4.2 andra strecksatsen i förordning nr 1049/2001 inte möjligt att dra slutsatsen att den endast avser rådgivning som tillhandahålls eller mottas internt inom en institution. Undantaget till skydd för juridisk rådgivning ska tolkas så, att det avser att skydda institutionens intresse av att begära in juridiska yttranden och av att få uppriktiga, objektiva och fullständiga yttranden. Även om en institution i princip brukar vända sig till sin egen juridiska avdelning hindrar inget att nämnda institution vid behov begär in yttranden utifrån. Detta är fallet till exempel om en institution begär in ett yttrande från en advokatbyrå. Huruvida den juridiska rådgivningen härrör från en intern eller extern upphovsman har följaktligen ingen betydelse när en institution åberopar undantaget avseende skydd för juridisk rådgivning. Slutligen finns det inte heller något som hindrar att en institution åberopar undantaget avseende skydd för juridisk rådgivning även om den har gett "tredje part" tillgång till yttrandet. Den omständigheten att en handling som innehåller ett juridiskt yttrande som har avgetts av en institution sänds till andra institutioners rättstjänster eller till en medlemsstat ändrar inte i sig handlingens karaktär. Det framgår följaktligen inte av artikel 4.2 andra strecksatsen i förordning nr 1049/2001 att den juridiska rådgivningen måste ha utfärdats av en institution enbart för internt bruk. I förevarande fall bedömde tribunalen att utbyte av juridiska synpunkter

¹²⁵ Se även, beträffande den sistnämnda domen, nedan under "Undantag avseende skydd för beslutsförfarandet".

¹²⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/40/EU av den 3 april 2014 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillverkning, presentation och försäljning av tobaksvaror och relaterade produkter och om upphävande av direktiv 2001/37/EG (EUT L 127, 2014, s. 1).

mellan de tre institutionernas juridiska avdelningar i ett trepartsförfarande i syfte att nå en kompromiss inom ramen för det ordinarie lagstiftningsförfarandet enligt artikel 194 FEUF om en lagtext kan i förekommande fall betecknas som juridisk rådgivning och kan därför omfattas av undantaget avseende juridisk rådgivning. De juridiska avdelningarna agerar nämligen enligt ett mandat och i syfte att nå en överenskommelse. De fungerar således både som förhandlingsparter och som rådgivare i juridiska frågor.

I den andra domen preciserade tribunalen under vilka villkor en institution får lämna ut handlingar om juridisk rådgivning. Tribunalen erinrade inledningsvis om att det visserligen följer av domen **Sverige och Turco/rådet**¹²⁷ att ett juridiskt yttrande i princip ska lämnas ut, med i nämnda dom utesluts inte att juridiska yttranden inte lämnas ut i särskilda fall. Tribunalen underströk att det vidare förvisso är riktigt att argumentet att utlämnande av juridisk rådgivning kan undergräva en institutions förmåga att senare försvara giltigheten av en rättsakt vid domstol, har tillbakavisats av domstolen som ett så allmänt hållet argument att det inte kan motivera ett undantag från den öppenhet som föreskrivs i förordning nr 1049/2001. Det förhåller sig emellertid annorlunda när det, som i förevarande fall – vid tidpunkten för beslutet att avslå ett visst juridiskt yttrande som avgetts i ett lagstiftningsförfarande – dels en talan som avsåg giltigheten av den aktuella rättsakten och som innebar en stor sannolikhet för en begäran om förhandsavgörande var anhängig vid domstol i en medlemsstat, dels en medlemsstat väckt talan vid unionsdomstolen om giltigheten av vissa bestämmelser i den rättsakten som åsidosatte artikel 114 FEUF, proportionalitetsprincipen och subsidiaritetsprincipen.

Kommissionens argument att ett utlämnande kunde undergräva dess förmåga att försvara sin ståndpunkt vid rättsliga förfaranden och principen om parternas likställdhet i processen saknar således inte grund. Av de delar av den aktuella handlingen som har lämnats ut framgår nämligen att rättstjänsten ansåg att Europeiska unionen inte hade befogenhet att lagstifta vad gällde vissa av de politiska val – varav vissa maskerats – som gjordes i utkastet till konsekvensbedömning och som avsåg tobaksvaror, eller att de politiska valen i fråga inte var proportionerliga mot bakgrund av artikel 114 FEUF. Ett utlämnande av de maskerade delarna i den handlingen skulle kunna undergräva skyddet för juridisk rådgivning, det vill säga skyddet av en institutions intresse av att begära in juridiska yttranden och av att få uppriktiga, objektiva och fullständiga yttranden, samt möjligheterna för kommissionens rättstjänst att försvara giltigheten av direktiv 2014/40 vid Europeiska unionens domstol på samma villkor som övriga parter, eftersom det skulle innebära att rättstjänstens ståndpunkt i känsliga och omtvistade frågor skulle avslöjas innan rättstjänsten ens haft möjlighet att redogöra för sin ståndpunkt under det rättsliga förfarandet, medan ingen liknande skyldighet ålagts den andra parten. Tribunalen konstaterade att det av det angripna beslutet framgår att kommissionen angav de skäl avseende rätten till försvar som motiverade att allmänintresset gällande öppenhet underordnas de skäl som låg till grund för det undantag som den hade gjort gällande. Vidare slog tribunalen fast att kommissionen också hade förklarat att sökandens intresse av att få en så omfattande tillgång som möjligt till handlingarna inte utgör ett allmänintresse, utan uppenbart utgör ett privat intresse. Det kan följaktligen inte anses att kommissionen inte har gjort en konkret bedömning eller inte har angett skälen till sitt beslut.

UNDANTAG TILL SKYDD FÖR RÄTTSLIGA FÖRFARANDEN

Domen av den 15 september 2016, **Philip Morris/kommissionen** (T-796/14, [EU:T:2016:483](#)), gav tribunalen även möjlighet att ta ställning till räckvidden av undantaget från rätten till tillgång till handlingar till skydd för rättsliga förfaranden enligt artikel 4.2 andra strecksatsen i förordning nr 1049/2001¹²⁸.

¹²⁷ | Dom av den 1 juli 2008, C-39/05 P och C-52/05 P, [EU:C:2008:374](#).

¹²⁸ | Se även, beträffande den domen, ovan under "Undantag till skydd för juridisk rådgivning".

Tribunalen konstaterade inledningsvis att det inte följer av domen *Sverige m.fl./API och kommissionen*¹²⁹ att andra handlingar vid behov inte kan omfattas av tillämpningsområdet för undantaget avseende skydd för rättsliga förfaranden. Av nämnda rättspraxis följer nämligen att principen om parternas likställdhet i processen och principen om god rättskipning utgör kärnan i detta undantag. Behovet av att säkerställa parternas likställdhet i domstolsprocessen motiverar skyddet inte endast för handlingar som har upprättats enbart med avseende på en särskild tvist, såsom inlagor, utan också för handlingar vilkas utlämnande inom ramen för en särskild tvist kan undergräva likställdheten, vilken är en naturlig följd av själva begreppet rättvis rättegång. För att detta undantag ska kunna tillämpas krävs emellertid att de begärda handlingarna avslöjar den berörda institutionens ståndpunkt i tvistefrågor som behandlas under det rättsliga förfarandet. Ovanstående överväganden kan också tillämpas avseende ett förfarande som pågår vid nationell domstol vid den tidpunkt när beslutet att neka tillgång till de begärda handlingarna fattas, på villkor att det under förfarandet ställs en fråga som rör tolkningen eller giltigheten av en unionsrättsakt och det därför med hänsyn till sammanhanget i ärendet är särskilt sannolikt att en begäran om förhandsavgörande kommer att lämnas in. I båda dessa fall kan det berörda rättsliga förfarandets integritet och parternas likställdhet i processen allvarligt skadas även om handlingarna i fråga inte har upprättats inom ramen för ett särskilt rättsligt förfarande, om en part har privilegierad tillgång till den andra partens interna information, vilken har en nära koppling till de juridiska aspekterna i en pågående eller potentiell, men nära förestående tvist. I ljuset av dessa omständigheter slog tribunalen fast att kommissionen i förevarande fall, med beaktande av lagstiftningshistoriken bakom direktiv 2014/40, med rätta kunde anse att det var mycket sannolikt att en begäran om förhandsavgörande skulle komma att lämnas in inom en nära framtid och att ett utlämnande av handlingarna i fråga följaktligen kunde undergräva principen om parternas likställdhet i processen i det väntade målet om förhandsavgörande.

Vidare påpekade tribunalen att principen om parternas likställdhet i processen kräver att den institution som den angripna akten härrör ifrån effektivt kan försvara åtgärdens lagenlighet vid domstol. Denna möjlighet reduceras emellertid betydligt om institutionen i fråga tvingas att försvara sig inte endast mot grunder och argument som anförs av sökanden eller såsom i förevarande fall i ett framtida mål om förhandsavgörande, utan också mot interna ställningstaganden om lagenligheten av de olika val som övervägts i samband med utarbetandet av akten i fråga. Ett utlämnande av handlingar som innehåller denna typ av ställningstaganden kan tvinga den berörda institutionen att försvara sig mot den egna personalens bedömningar, vilka slutligen inte har godtagits. Denna omständighet kan rubba balansen mellan parterna i ett rättsligt förfarande, eftersom sökanden inte kan förpliktas att lämna ut interna bedömningar av detta slag. Ett utlämnande av sådana handlingar till allmänheten när det pågår ett rättsligt förfarande som avser tolkningen och lagenligheten av den aktuella rättsakten skulle följaktligen kunna äventyra kommissionens försvar och principen om parternas likställdhet i processen, eftersom det skulle avslöja interna ståndpunkter av juridisk art, vilka härrör från kommissionens avdelningar, rörande tvistefrågor, medan en liknande skyldighet inte skulle åläggas den andra parten.

129 | Dom av den 21 september 2010, C-514/07 P, C-528/07 P och C-532/07 P, [EU:C:2010:541](#).

XII. TALAN OM SKADESTÅND

REPUBLIKEN KROATIENS ANSLUTNING TILL EUROPEISKA UNIONEN

I domen av den 26 februari 2016, *Šumelj m.fl./kommissionen* (T-546/13, T-108/14 och T-109/14, överklagad till domstolen,¹³⁰ [EU:T:2016:107](#)), fick tribunalen tillfälle att uttala sig angående en talan om skadestånd som sökandena hade väckt för att erhålla ersättning för den skada de påstod sig ha lidit på grund av kommissionens skadeståndsgrundande handlande i samband med övervakningen av Republiken Kroatiens anslutningsåtaganden. Dessa mål gjorde det möjligt för tribunalen att precisera såväl de skyldigheter som kommissionen måste iakttä i sin övervakning av att ett kandidatland för anslutning till unionen efterlever de åtaganden som gjorts, som de skyldigheter som, i förevarande fall, de kroatiska myndigheterna skulle uppfylla enligt artikel 36 i akten för Republiken Kroatiens anslutning till unionen¹³¹ och, särskilt, enligt bilaga VII i denna akt, angående Republiken Kroatiens åtaganden på området rättsväsen och grundläggande rättigheter.

Tribunalen preciserade att det påstått rättsstridiga handlande som i det aktuella fallet lades kommissionen till last endast bestod i en ansvarsgrundande underlåtenhet, nämligen att inte ha vidtagit åtgärder som skulle ha gjort det möjligt att förhindra upphävandet av lagen om offentliga exekutionstjänstemän. Tribunalen började därefter med att ange att det av lydelsen av åtagande nr 1 i bilaga VII till anslutningsakten framgår att det inte avser någon bestämd strategi för reform av rättsväsendet eller någon bestämd handlingsplan. Detta åtagande innehåller nämligen en allmän hänvisning till de kroatiska myndigheternas "strategi för reform av rättsväsendet" och "handlingsplan", utan närmare preciseringar, trots att den berörda strategin och handlingsplanen skulle ha kunnat pekas ut genom att nämna de som var i kraft vid tidpunkten för undertecknandet av anslutningsfördraget. Att sådana allmänna ordalag har använts beror på att den tidsperiod som förflyter mellan ett undertecknande av en anslutningsakt och den slutliga anslutningen kännetecknas av regelbunden kontakt mellan unionen och myndigheterna i den anslutande staten, vilken nödvändigtvis tar sig uttryck i olika anpassningar på båda sidor. På grund av detta hänvisade den reformstrategi och den handlingsplan som nämns i bilaga VII till anslutningsakten inte enbart till den strategi för domstolsreformen och till den handlingsplan som var i kraft vid tidpunkten för antagandet av anslutningsakten. Åtagande nr 1 medför således ingen skyldighet för de kroatiska myndigheterna att inrätta ett offentligt exekutionstjänstemannaämbete. Därav kan man dock inte sluta sig till att de kroatiska myndigheterna hade helt fria händer att ändra den strategi för domstolsreformen och den handlingsplan som var i kraft vid tidpunkten för anslutningen. Med beaktande av bestämmelserna i anslutningsakten, särskilt artikel 36 och bilaga VII, hade dessa myndigheter en skyldighet att fullgöra inte bara åtagande nr 1, utan även samtliga av de övriga åtaganden som anges i nämnda bilaga.

När det gäller åtagande nr 3 i bilaga VII till anslutningsakten, angående förbättring av rättsväsendets effektivitet, framhöll tribunalen att detta åtagande enbart avser rättsväsendets effektivitet och att det ingalunda medför ett krav på att behörigheten att verkställa domstolsavgöranden ska tillerkännas ett särskilt

130 | Mål C-239/16 P, *Šumelj m.fl./kommissionen*.

131 | Akt om villkoren för Republiken Kroatiens anslutning och om anpassning av fördraget om Europeiska unionen, fördraget om Europeiska unionens funktionssätt och fördraget om upprättandet av Europeiska atomenergigemenskapen (EUT L 112, 2012, p. 21), som utgör en bilaga till fördraget mellan Konungariket Belgien, Republiken Bulgarien, Republiken Tjeckien, Konungariket Danmark, Förbundsrepubliken Tyskland, Republiken Estland, Irland, Republiken Grekland, Konungariket Spanien, Republiken Frankrike, Republiken Italien, Republiken Cypern, Republiken Lettland, Republiken Litauen, Storhertigdömet Luxemburg, Republiken Ungern, Republiken Malta, Konungariket Nederländerna, Republiken Österrike, Republiken Polen, Republiken Portugal, Rumänien, Republiken Slovenien, Republiken Slovakien, Republiken Finland, Konungariket Sverige, Förenade konungariket Storbritannien och Nordirland (Europeiska unionens medlemsstater) och Republiken Kroatien om Republiken Kroatiens anslutning till Europeiska unionen (EUT L 112, 2012, p. 10).

organ enligt på förhand definierade förfaranden. Det går således inte att av detta åtagande utläsa någon skyldighet att låta verkställighetsförfarandena skötas av offentliga exekutionstjänstemän.

Slutligen, vad gäller kommissionens påstådda åsidosättande av principen om skydd för berättigade förväntningar, så fann tribunalen att sökandena inte åberopat någon omständighet som styrker eller gör det troligt att unionens institutioner, och särskilt kommissionen, hos sökandena har väckt grundade förhoppningar på att dessa institutioner skulle säkerställa att exekutionstjänstemannaämbetet behölls. Den omständigheten, vilken för övrigt inte är styrkt, att kommissionen enligt sökandena deltog vid utarbetandet av lagen om offentliga exekutionstjänstemän, finansierade den, och kanske till och med tog initiativet till den, kan inte i sig utgöra en tydlig försäkran från kommissionen om att denna betraktade inrättandet av offentliga exekutionstjänstemän som det enda sättet för att fullgöra anslutningsåtagandena. Med hänsyn till att Republiken Kroatien inte hade någon skyldighet att inrätta exekutionstjänstemannaämbetet krävs det för att sådana tydliga försäkringar ska anses styrkta att dessa inledande åtgärder till stöd för lagen om offentliga exekutionstjänstemän även har följts av senare samstämmiga och uttryckliga åtgärder av samma innebörd.

BEHANDLING AV PERSONUPPGIFTER

Bakgrunden i målet som ledde fram till domen av den 20 juli 2016, *Oikonomopoulos/kommissionen* (T-483/13, [EU:T:2016:421](#)), var kontrakt som ingåtts mellan ett bolag och kommissionen inom ramen för gemenskapens sjätte ramprogram för verksamhet inom området forskning, teknisk utveckling och demonstration med syfte att främja inrättandet av det europeiska området för forskningsverksamhet samt innovation (2002–2006). Eftersom en revisionsrapport visade att det förekom oegentligheter, inledde Olaf en utredning för att fastställa om det hade begåtts brott som riktade sig mot unionens ekonomiska intressen. Det aktuella bolagets direktör väckte talan vid tribunalen och yrkade dels ersättning för skada som orsakats av kommissionen och Olaf, dels fastställande av att handlingar som antagits av Olaf är nulliteter och inte kan tillåtas som bevisning vid de nationella myndigheterna.¹³² Tribunalen hade således bland annat att pröva huruvida den för sent gjorda anmälan under utredningen av behandlingen av sökandens personuppgifter till uppgiftsskyddsombudet utgjorde en tillräckligt klar överträdelse av en rättsregel som ger enskilda personer rättigheter och kan ådra unionen ett utomobligatoriskt skadeståndsansvar.

Tribunalen konstaterade i detta hänseende att det i fråga om unionens utomobligatoriska skadeståndsansvar gäller att om artikel 25.1 i förordning nr 45/2001¹³³ har åsidosatts genom att anmälningen om uppgifter har skickats till uppgiftsskyddsombudet efter det att de behandlats, har den berörda institutionen åsidosatt en rättsregel som har till syfte att ge rättigheter till de personer som berörs av de personuppgifter som innehas av unionens institutioner och organ. När det gäller frågan huruvida en sådan överträdelse kan anses vara tillräckligt klar, angav tribunalen att uppgiftsskyddsombudets roll enligt förordning nr 45/2001 är att se till att behandlingen av personuppgifter inte kränker fri- och rättigheterna för de personer som berörs av behandlingen. Uppgiftsskyddsombudet har särskilt till uppgift att underrätta den europeiska datatillsynsmannen om en behandling av uppgifter som kan utgöra en risk i den mening som avses i artikel 27 i förordning nr 45/2001. Av detta följer att om uppgiftsskyddsombudet inte har underrättats om en behandling av uppgifter, kan det inte självt underrätta den europeiska datatillsynsmannen därom. Uppgiftsskyddsombudet kan då följaktligen inte effektivt utöva den väsentliga övervakningsroll som det har tilldelats av den europeiska lagstiftaren. Vidare angav tribunalen att bestämmelserna i förordningen, såsom anges i skäl 14 i förordning nr 45/2001, ska vara tillämpliga på all den behandling av personuppgifter

¹³² | Se även, ovan, redogörelsen för denna dom under "XII. Talan om skadestånd – Behandling av personuppgifter".

¹³³ | Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 45/2001 av den 18 december 2000 om skydd för enskilda då gemenskapsinstitutionerna och gemenskapsorganen behandlar personuppgifter och om den fria rörligheten för sådana uppgifter (EGT L 8, 2001, s. 1).

som utförs av alla institutioner. Unionsinstitutionerna och unionsorganen har följaktligen inget utrymme för skönsmässig bedömning såvitt avser tillämpningen av förordning nr 45/2001. Mot bakgrund av dessa omständigheter – uppgiftsskyddsombudets väsentliga övervakningsroll och unionsinstitutionernas och unionsorganens avsaknad av utrymme för skönsmässig bedömning – ansåg tribunalen att en överträdelse av artikel 25.1 i förordning nr 45/2001 i sig är tillräcklig för att styrka att det är fråga om en tillräckligt klar överträdelse av en rättsregel som har till syfte att ge enskilda personer rättigheter. I förevarande fall anmälde kommissionen behandlingarna av personuppgifter för sent till uppgiftsskyddsombudet. Kommissionen försökte motivera denna försening med att det tillvägagångssätt som ska iakttas enligt artikel 25.1 i förordning nr 45/2001 endast kunde genomföras successivt och att Europeiska datatillsynsmannen, i ett beslut om en för sen anmälan, ansett att det inte fanns någon anledning att slå fast att nämnda förordning hade åsidosatts, eftersom överträdelsen hade avhjälpes. Tribunalen menade dock att den omständigheten att situationen hade rättats till, inte gjorde det möjligt att dra slutsatsen att det inte förelåg en överträdelse. Artikel 25.1 i förordning nr 45/2001 har således åsidosatts, eftersom anmälan om uppgifterna gjordes efter det att de hade behandlats.

OLAFS BEFOGENHETER

I domen av den 20 juli 2016, *Oikonomopoulos/kommissionen* (T-483/13, [EU:T:2016:421](#)), hade tribunalen bland annat att pröva Olafs befogenhet för att bedriva en utredning om fullgörandet av ett kontrakt som ingåtts för att genomföra ett ramprogram.¹³⁴

Tribunalen konstaterade, för det första, att en förutsättning för att skyddet av unionens ekonomiska intressen, vilket behandlas i artikel 325 FEUF, ska bli effektivt är att åtgärder med avskräckande effekt vidtas och att kampen mot bedrägeri och andra oegentligheter förs på alla nivåer och med avseende på alla verksamheter där nämnda intressen kan påverkas av sådana fenomen. Det är för att detta mål ska kunna uppfyllas på bästa sätt som kommissionen har föreskrivit att Olaf ska utöva de befogenheter som kommissionen har tilldelats i fråga om externa administrativa utredningar. Den omständigheten att det föreligger ett kontraktsförhållande mellan unionen och juridiska eller fysiska personer som misstänks bedriva olaglig verksamhet saknar betydelse för Olafs utredningsbefogenheter. Olaf kan utföra utredningar om dessa personer misstänks för bedrägeri eller olaglig verksamhet, oavsett om ett kontrakt har ingåtts mellan ovannämnda parter. Tribunalen preciserade dessutom att den omständigheten att det inte finns någon särskild bestämmelse i detta avseende i förordning nr 1073/1999 inte kan förstås så, att det råder ett förbud för Olaf att organisera samtal vid externa utredningar. Befogenheten att utföra kontroller och inspektioner på plats innefattar nämligen obestriddligen befogenheten att organisera samtal med de personer som berörs av dessa kontroller och inspektioner. Det finns inte heller någon bestämmelse i förordning (Euratom, EG) nr 2185/96,¹³⁵ eller, för övrigt, i någon annan förordning som hindrar vare sig kommissionen eller, i detta fall, Olaf från att utföra en kontroll och en inspektion på plats hos en underleverantör utan att först ha utfört en kontroll och en inspektion på plats hos den ekonomiska aktör som misstänks för bedrägeri.

Tribunalen, som hade att pröva omfattningen av rätten till försvar i samband med en extern utredning, ansåg, för det andra, att iakttagandet av denna rätt är tillräckligt säkerställt, om den berörda personen snabbt informeras om att personen kan vara personligt involverad i bedrägeri, korruption eller annan olaglig verksamhet som kan skada unionens intressen, om detta inte riskerar att skada utredningen. Olaf är emellertid inte skyldig att ge en person som berörs av en extern utredning tillgång till handlingar som

¹³⁴ | Se även redogörelsen för denna dom ovan under "Behandling av personuppgifter".

¹³⁵ | Rådets förordning (Euratom, EG) nr 2185/96 av den 11 november 1996 om de kontroller och inspektioner på platsen som kommissionen utför för att skydda Europeiska gemenskapernas finansiella intressen mot bedrägerier och andra oegentligheter (EGT L 292, 1996, s. 2).

omfattas av en sådan utredning eller som Olaf upprättar i samband med utredningen. Det skulle nämligen kunna äventyra effektiviteten av och den konfidentiella karaktären hos det uppdrag som Olaf anförtratts samt Olafs oberoende. Särskilt vad avser tillgången till den slutliga rapporten i en extern utredning, finns det ingen bestämmelse som föreskriver en sådan skyldighet för Olaf.

Tribunalen fann, för det tredje och till sist, att sökanden inte kunnat visa att det fanns ett orsakssamband mellan åsidosättandet av artikel 25.1 i förordning nr 45/2001, på grund av att behandlingen av sökandens personuppgifter anmäldes för sent till uppgiftsskyddsombudet, och den skada som sökanden hade åberopat. Han hade nämligen inte anfört något argument som gjorde det möjligt att förstå hur den för sent gjorda anmälan skulle ha skadat sökandens anseende och lett till att han upphört med sin näringsverksamhet och till att han avbrutit sin akademiska verksamhet. Sökanden hade inte heller förklarat på vilket sätt den för sent gjorda anmälan skulle ha orsakat honom en ideell skada.

FÖRLUST AV EN MÖJLIGHET

I domen av den 27 april 2016, *European Dynamics Luxembourg m.fl./EUIPO* (T-556/11, överklagad till domstolen,¹³⁶ [EU:T:2016:248](#)), fick tribunalen tillfälle att precisera begreppet förlust av en möjlighet i samband med tvister vid unionsinstitutionernas offentliga upphandling.¹³⁷ I detta fall hade tribunalen att pröva dels en talan om ogiltigförklaring av det beslut som fattats av EUIPO, i samband med ett anbudsförfarande, att förkasta sökandens anbud, och av andra beslut av EUIPO inom ramen för upphandlingen i fråga, däribland beslutet att tilldela andra anbudsgivare kontraktet, dels en skadeståndstalan avseende ersättning för den skada sökanden påstod sig ha lidit till följd av förlusten av möjligheten att tilldelas detta kontrakt.

I samband med sin prövning av skadeståndstalan erinrade tribunalen om att det krävs att tre villkor är uppfyllda för att unionen ska ådra sig utomobligatoriskt skadeståndsansvar, i den mening som avses i artikel 340 andra stycket FEUF, för rättsstridiga åtgärder som vidtagits av dess organ: det beteende som den berörda institutionen klandras för ska vara rättsstridigt, det ska föreligga en reell skada och det ska finnas ett orsakssamband mellan detta beteende och den åberopade skadan. Dessa principer är, med nödvändiga ändringar, även tillämpliga på unionens utomobligatoriska ansvar i den mening som avses i samma bestämmelse, på grund av ett rättsstridigt beteende och en skada som orsakats av ett av unionens organ, såsom EUIPO, som denna är skyldig att ersätta i enlighet med artikel 118.3 i förordning nr 207/2009. Tribunalen angav att skadeståndstalan, i förevarande fall, grundades på samma rättsstridigheter som de som åberopats till stöd för talan om ogiltigförklaring av tilldelningsbeslutet, vilket i flera fall var rättsstridigt i materiellt hänseende, däribland åsidosättande av principen om likabehandling av anbudsgivarna, uppenbart oriktig bedömning samt flera fall av bristande motivering. Vad gäller frågan huruvida det förekommer ett orsakssamband mellan dessa rättsstridigheter och den påstådda skadan fann tribunalen emellertid att bristande motivering inte medför att det framgår att kontraktet utan denna brist kunde, eller skulle, ha tilldelats sökanden. Vad däremot gäller orsakssambandet mellan det angripna beslutets andra rättsstridigheter, å ena sidan, och den förlorade möjligheten, å andra sidan, kan inte EUIPO begränsa sig till att påstå att den mot bakgrund av sitt stora utrymme för skönsmässig bedömning, i egenskap av upphandlande myndighet, inte var skyldig att ingå ramavtal med sökanden. Dessa rättsstridigheter har med nödvändighet påverkat sökandens möjligheter till en bättre placering i den aktuella upphandlingen. Härav följer att även mot bakgrund av det stora utrymme för skönsmässig bedömning som tillkommer den upphandlande myndigheten vid tilldelningen av det aktuella kontraktet, utgör sökandens förlust av en möjlighet en faktisk och säker skada.

¹³⁶ | Mål C-376/16 P, *EUIPO/European Dynamics Luxembourg m.fl.*, och beslut av den 24 november 2016, *European Dynamics Luxembourg m.fl./EUIPO*, C-379/16 P, ej publicerat, [EU:C:2016:905](#).

¹³⁷ | Se även redogörelsen för denna dom ovan under "X. Unionsinstitutionernas upphandlingar".

I en situation som den aktuella, där det föreligger en betydande risk för att kontraktet redan har verkställts fullt ut innan förfarandet vid tribunalen har avslutats, skulle det dessutom strida mot principen om ett effektivt rättsmedel, såsom den anges i artikel 47 i stadgan om de grundläggande rättigheterna, om unionsdomstolen inte skulle godta att en sådan möjlighet gått förlorad och inte anse det nödvändigt att besluta om ersättning för denna förlust. Tribunalen noterade att det bör beaktas att den anbudsgivare vars anbud rättsstridigt utvärderats och förkastats, på grund av de regler som styr interimistiska förfaranden inför tribunalens ordförande, för övrigt i praktiken endast ytterst sällan kan erhålla uppskov med verkställigheten av ett sådant beslut. Sökanden ska därför ersättas för förlust av en möjlighet, eftersom beslutet att förkasta anbudet, även om det skulle ogiltigförklaras med retroaktiv verkan, i praktiken slutligt skulle ha omöjliggjort sökandens möjligheter att tilldelas kontraktet.

ÖVERKLAGANDEN

Bland de 39 avgöranden som tribunalens avdelning för överklaganden meddelat under år 2016 förtjänar domen av den 27 oktober 2016, **ECB/Cerafogli** (T-787/14 P, [EU:T:2016:633](#)), ett särskilt omnämnande, eftersom den kännetecknar en utveckling när det gäller ordningen för när invändningar om rättsstridighet kan prövas i sak i personalmål.

I denna dom, som meddelades av en avdelning i utökad sammansättning, fann tribunalen att rättsordningens systematik vad gäller invändningen om rättsstridighet, i synnerhet de överväganden som avser att endast unionsdomstolen är behörig att slå fast att en rättsakt med allmän giltighet inte är tillämplig, bör föranleda domstolen att inte tillämpa regeln om överensstämmelse mellan ansökan och klagomålet, enligt vilken en invändning om rättsstridighet, för att kunna tas upp till prövning under domstolsförfarandet, måste ha åberopats som ett klagomål under det administrativa förfarandet. Tribunalen fastställde därför att även om den indirekta karaktären av invändningen om rättsstridighet inte gör det omöjligt att framställa en sådan invändning i samband med klagomålet, så innebär detta inte att invändningen ska avvisas om den åberopas första gången inför unionsdomstolen.

ANSÖKNINGAR OM INTERIMISTISKA ÅTGÄRDER

Under år 2016 tog tribunalen slutgiltigt ställning i 23 mål,¹³⁸ antog 9 interimistiska beslut enligt artikel 157.2 i rättegångsreglerna och biföll 2 ansökningar om uppskov med verkställigheten, genom beslut av den 20 juli 2016, **PTC Therapeutics International/EMA** (T-718/15 R, ej publicerat, överklagat till domstolen,¹³⁹ [EU:T:2016:425](#)), och av den 20 juli 2016, **MSD Animal Health Innovation och Intervet international/EMA** (T-729/15 R, ej publicerat, överklagat till domstolen,¹⁴⁰ [EU:T:2016:435](#)).

¹³⁸ Två beslut antogs enligt artikel 157.4 i förening med artikel 12 i tribunalens rättegångsregler, nämligen beslut av den 16 december 2016, **Casasnovas Bernad/kommissionen** (T-826/16 R, ej publicerat, [EU:T:2016:752](#)), och beslut av den 11 november 2016, **Solelec m.fl./parlementet** (T-281/16 R, ej publicerat, [EU:T:2016:659](#)).

¹³⁹ Mål C-513/16 P(R), **EMA/PTC Therapeutics International**.

¹⁴⁰ Mål C-512/16 P(R), **EMA/MSD Animal Health Innovation och Intervet International**.

I dessa två beslut, som rörde det förhållandet att Europeiska läkemedelsmyndigheten enligt förordning nr 1049/2001 övervägde att lämna ut påstått konfidentiella uppgifter, intog tribunalen samma förhållningssätt som det i de beslut den antagit under år 2014 och år 2015.¹⁴¹

Tribunalens ordförande medgav inledningsvis att ansökan vid första påseendet framstod som faktiskt och rättsligt befogat (*fumus boni juris*), och erinrade om att den domare som är behörig att besluta om interimistiska åtgärder, när det gäller interimistiskt skydd för uppgifter som påstås vara konfidentiella, i princip endast kan förklara att *fumus boni juris* inte är för handen i de fall då det är uppenbart att de aktuella uppgifterna inte är av konfidentiell karaktär, eftersom domaren annars skulle förbise det faktum att interimistiska förfaranden med nödvändighet är accessoriska och provisoriska. I förevarande fall konstaterade tribunalen att det rörde sig om att pröva konfidentialiteten av rapporter som redogjorde för en nydanande affärsstrategi som sökandena lagt upp för att genomföra de kliniska tester som behövs för att kunna erhålla ett godkännande av ett läkemedel och de toxikologiska tester som krävs i samband med tester avseende ett läkemedels säkerhet. Tribunalens ordförande påpekade i detta hänseende att eftersom det saknas rättspraxis på läkemedelsområdet som gör det möjligt att ge ett enkelt svar på de frågor om konfidentiell behandling som ska avgöras genom den dom som i ett senare skede ska meddelas i målet rörande huvudsaken, rör det sig om nya principfrågor som inte kan avgöras för första gången av en domare som är behörig att besluta om interimistiska åtgärder, utan som kräver en grundligare prövning i huvudförandet.

Tribunalens ordförande ansåg vidare att resultatet av en intresseavvägning var till sökandenas fördel. I de mål som ledde fram till dessa två beslut ska tribunalen, när den dömer i huvudsaken, nämligen pröva lagligheten av det beslut EMA fattat att lämna ut de omtvistade rapporterna till en tredje man. För att en dom, genom vilken detta beslut upphävs, ska vara ändamålsenlig måste sökandena kunna förhindra detta utlämnande innan förfarandet angående huvudsaken har avslutats. Om begäran om interimistiska åtgärder avslogs, skulle en sådan dom inte ha någon ändamålsenlig verkan, eftersom EMA skulle kunna lämna ut rapporterna, vilket skulle föregripa det framtida avgörandet i huvudsaken. Tribunalens ordförande fann, som svar på den invändning som åberopats av EMA i detta hänseende, att det inte fanns någon risk för att detta tillvägagångssätt skulle innebära att ärenden tilläts förhalas, dels eftersom det framstår som faktiskt och rättsligt befogat (*fumus boni juris*) att vidta interimistiska åtgärder, dels eftersom EMA, om myndigheten anser att det är nödvändigt att principen om öppenhet får snabbare verkan, vid varje tillfälle kan inge en ansökan om ett påskyndat förfarande.

När det gällde huruvida det förelåg en situation som ställde krav på skyndsamt konstaterade tribunalens ordförande till att börja med att den påstådda skadan var allvarlig och erinrade om att uppgifterna i de omtvistade rapporterna, enligt relevant rättspraxis, skulle presumeras vara konfidentiella med avseende på prövningen av ansökan om interimistiska åtgärder. Eftersom dessa uppgifter rör sökandenas produktion och affärsverksamhet utgör de nämligen en immateriell tillgång som kan användas för konkurrensändamål, och värdet på denna tillgång skulle kraftigt reduceras om dessa uppgifter inte längre var konfidentiella. Tribunalens ordförande fann därefter det att den skada som skulle kunna orsakas genom att de omtvistade rapporterna lämnades ut till tredje män som ansökt om utlämnande enligt förordning nr 1049/2001 är av irreparabel karaktär. Såsom detta redan fastställts i de beslut som antogs år 2014 och år 2015 framgår

141| Det rör sig om beslut av den 13 februari 2014, *Luxembourg Pamol (Cyprus) och Luxembourg Industries/kommissionen* (T-578/13 R, ej publicerat, [EU:T:2014:103](#)), och beslut av den 25 juli 2014, *Deza/Echa* (T-189/14 R, ej publicerat, [EU:T:2014:686](#)), vilka inte överklagats (se årsrapporten för år 2014, s. 156 och 157), och beslut av den 1 september 2015, *Pari Pharma/EMA* (T-235/15 R, [EU:T:2015:587](#)). Detta sistnämnda beslut överklagades, men domstolen fann att anledning saknades att döma i saken (beslut av den 17 mars 2016, *EMA/Pari Pharma*, C-550/15 P(R), ej publicerat, [EU:C:2016:196](#)). Till följd av domstolens beslut om att anledning att döma i saken saknades ansökte EMA om upphävande av beslutet om uppskov med verkställigheten av den 1 september 2015. Tribunalens ordförande avslog denna ansökan om upphävande (beslut av den 23 maj 2016 *Pari Pharma/EMA*, T-235/15 R, ej publicerat, [EU:T:2016:309](#)). Efter överklagande upphävde domstolens vice ordförande beslutet av den 23 maj 2016 och beslutet av den 1 september 2016 (beslut av den 18 oktober 2016, *EMA/Pari Pharma*, C-406/16 P(R), ej publicerat, [EU:C:2016:775](#)).

det nämligen av den ordning för tillgång till handlingar som inrättats genom denna förordning att tredje män genast kan få kännedom om dessa känsliga uppgifter och utnyttja dem i konkurrenssyfte och därmed försvaga sökandenas konkurrenssituation. Eftersom utlämnandet av en handling på denna rättsliga grund får allmängiltig verkan (*erga omnes*), går det inte att uppskatta skadan, då ett obestämt och obegränsat antal nuvarande och potentiella konkurrenter från hela världen skulle kunna få del av dessa uppgifter i syfte att använda dem på ett stort antal sätt på kort, medellång och lång sikt.

Tribunalens ordförande preciserade dessutom att det, under alla omständigheter och även om den skada sökandena påstår sig lida inte kan anses vara irreparabel, är nödvändigt att skydda de omtvistade rapporterna i deras helhet mot det utlämnande som övervägs av EMA. Tribunalens ordförande påpekade att det nämligen inte är möjligt att pröva konfidentialiteten av varje enskild uppgift som finns i de omtvistade rapporterna för att tillåta ett delvis utlämnande av de aktuella rapporterna, eftersom det inte – vid prövningen av ansökan om interimistiska åtgärder – kan uteslutas att tribunalen, när den dömer i huvudsaken, godtar principen om en allmän presumtion för konfidentialitet med avseende på de omtvistade rapporterna. Om denna lösning väljs är det nämligen inte tillåtet att – ens delvis – lämna ut de nämnda rapporterna. Under dessa förhållanden måste den domare som prövar ansökan om interimistiska åtgärder beakta att dennes befogenhet i detta hänseende är av accessorisk karaktär och vägra att delvis ge tillgång till uppgifterna, i syfte att inte förhindra att tribunalens beslut i huvudsaken får ändamålsenlig verkan. I motsatt fall innebär utlämnandet av uppgifter – vilka tribunalen, när den dömer i huvudsaken, senare kan finna vara konfidentiella – att den domare som avgör frågan om interimistiska åtgärder inkräktar på den befogenhet tribunalen har när den dömer i huvudsaken, trots att tribunalen, i den dömande sammansättningen, är ensam behörig att uttala sig angående nämnda uppgifters konfidentialitet i det avgörande genom vilket målet i huvudsak avslutas, och, följaktligen, angående det slutliga tillståndet att lämna ut dem. En sådan medveten och överlagd inblandning i den dömande sammansättningens befogenheter riskerar att leda till ett åsidosättande av principen om behörig domstol som följer av artikel 6.1 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Bland de mål som lett till ett beslut om avslag på ansökan om uppskov med verkställigheten gav beslutet av den 19 juli 2016, **Belgien/kommissionen** (T-131/16 R, ej publicerat, [EU:T:2016:427](#)), tribunalen tillfälle att bland annat pröva huruvida mildare villkor för att bedöma huruvida en situation som ställer krav på skyndsamhet föreligger är tillämpliga i samband med återkrav av ett statligt stöd som är oförenligt med den inre marknaden, när det framstod som särskilt faktiskt och rättsligt befogat (*fumus boni juris*) att vidta åtgärder. I detta hänseende erinrar den domare som är behörig att besluta om interimistiska åtgärder om att en sådan mildare bedömning endast har tillåtits i tre typer av tvister (restriktiva åtgärder, offentlig upphandling och tillgång till handlingar), i vilka det förefaller orimligt svårt, för att inte säga omöjligt, att på grund av systembetingade orsaker uppfylla detta villkor såsom det anges i rättegångsreglerna och traditionellt sett har tolkats i rättspraxis. Eftersom förevarande fall inte kan inordnas under något av de skäl som motiverar en sådan mildare bedömning som i dessa typer av tvister, ska villkoren avseende att åtgärden ska vara faktiskt och rättsligt befogat (*fumus boni juris*) och avseende skyndsamhet tillämpas så som de traditionellt sett har tolkats i rättspraxis. Konungariket Belgien var således skyldigt att visa att en allvarlig och irreparabel skada var omedelbart förestående, medan den omständigheten att *fumus boni juris* förelåg – hur akut det än kunde vara – inte kunde kompensera för att kravet på skyndsamhet inte var uppfyllt.

C | VERKSAMHETEN VID TRIBUNALENS KANSLI ÅR 2016

Av Emmanuel COULON, justitiesekreterare vid tribunalen

Nedanstående redogörelse är något helt nytt. Det är nämligen första gången en justitiesekreterare vid tribunalen lämnar sitt bidrag till en årsrapport över institutionens dömande verksamhet.

Jag tar således tillfället i akt att framhäva tre aspekter som kännetecknar tribunalens kansli.

Kansliet är för det första tribunalens enda egna tjänsteavdelning. Inom Europeiska unionens domstolsstruktur är kansliet således skilt från övriga tjänsteavdelningar som är gemensamma för domstolen och tribunalen (och som även delades med personaldomstolen fram till och med den 1 september 2016). Situationen är ett resultat av tillämpliga bestämmelser som ger uttryck för krav hänförliga till verksamheten.

Vidare har kansliet en central roll i den rättskipande verksamheten. Kansliet är högst medvetet om att en god förvaltning bidrar till en god rättskipning och verkar därför för att tribunalen ska kunna meddela avgöranden av hög kvalitet inom en förutsebar och optimal tidsfrist. Målsättningen i det dagliga arbetet är att bidra till att tribunalens verksamhet fungerar väl och på ett mera allmänt plan till en kvalitativ rättskipning. Kansliets insats för att tribunalens verksamhet ska fungera väl sker med iakttagande av processuella regler och med de resurser som ställs till tribunalens förfogande. Det bör hållas i minnet att kansliet inte råder över vare sig antalet mål som anhängiggörs, antalet mål som avgörs eller hur många rättegångshandlingar som inges i pågående mål. Kansliet måste således handha samtliga rättegångshandlingar utan att kunna anlita extern hjälp för uppdraget. Jag vill vidare betona att kansliet handhar rättegångshandlingar som ingetts på något av de 24 språk som avses i tribunalens rättegångsregler och kommunicerar med parternas ombud på målets rättegångsspråk.

Kansliets arbete kännetecknas för det tredje av dels externa kontakter, eftersom det är kansliet som parterna står i kontakt med under hela domstolsförfarandet med undantag för förhandlingen, dels av interna kontakter då kansliet står till tribunalens ledamöters direkta tjänst. Kansliet bistår ledamöterna i samtliga aspekter av deras arbete.

År 2016 har präglats av att den första¹ och den andra² etappen av reformen av institutionens struktur har genomförts. Reformen syftar till att fördubbla antalet domare i tribunalen under perioden till och med år 2019. Härigenom har en ny era inletts. De nya domarnas tjänstetillträde, överföringen av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda, det förhållande att många domare lämnat sina tjänster och att nya har tillsatts som en del av den periodiska nytillsättningen av ledamöter är händelser som ställde krav på olika åtgärder som givetvis behövde förberedas i förväg och sedan genomföras. Tribunalens organisation och funktionssätt har genomgått en grundlig förändring och anpassats så att syftet med reformen av Europeiska unionens domstol – det vill säga i första hand en minskning av målbalanserna och en förkortning av handläggningstiden vid tribunalen – skulle uppnås. Tribunalen liksom dess kansli har därför beviljats mer resurser. Antalet budgeterade tjänster för kansliet ökade således från 55 till 72 med verkan från den 1 januari 2016.

1| Domstolens förslag lades fram i mars 2011 och konkretiserades sedan genom antagandet av Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

2| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda (EUT L 200, 2016, s. 137).

Kansliet har spelat en avgörande roll vid genomförandet av reformen. Kansliet har under denna tid visat prov på anpassnings-, organisations- och reaktionsförmåga och även gjort förberedelser, observerat, lyssnat och kommit med förslag etcetera. Det finns inte ord nog för att beskriva det arbete kansliet har lagt ner för att garantera att verksamheten fungerar optimalt samtidigt som kansliet arbetat med stor noggrannhet under den tid reformen rent konkret genomförts. Tribunalen har återigen kunnat räkna med stort engagemang från kansliets personal – högt utbildad och motiverad – och har därmed kunnat njuta frukterna av det nya processuella regelverket (rättegångsregler och praktiska genomförandebestämmelser till tribunalens rättegångsregler), som anpassats till den typ av mål som anhängiggörs vid tribunalen och som trädde i kraft den 1 juli 2015.

När nu år 2016 är till ända, är det med tillfredsställelse som jag konstaterar att kansliet har utfört de uppdrag det anförtrots i olika bestämmelser och av tribunalen, med iakttagande av de krav som hänger samman med rätten till en rättvis rättegång. Detta är glädjande i synnerhet som vi befunnit oss i en situation som kännetecknas av ett antal stora och genomgripande förändringar.

Kansliet har bistått tribunalen i frågor som rör den dömande verksamheten och i administrativt hänseende genom att

- ansvara för att förfarandet genomförs på ett korrekt sätt och att akterna i de olika målen är i ordning,
- ombesörja kommunikationen mellan parternas ombud och domarna,
- praktiskt bistå domarna och deras medarbetare,
- delta i tribunalens förvaltning under ledning av tribunalens ordförande och med stöd från olika avdelningar inom Europeiska unionens domstol.

Genomförandet av reformen har likväl påverkat kansliets arbete på många olika sätt.

I. INVERKAN PÅ ORGANISATIONEN MED ANLEDNING AV DE NYA DOMARNAS TJÄNSTETILLTRÄDE

Utnämningarna av 22 nya domare vid tribunalen och deras påföljande tjänstetillträde har skett i flera successiva etapper under år 2016.

Den första etappen av reformen av tribunalens struktur syftade till att tillsätta ytterligare tolv nya domare i tribunalen. Sålunda avlade sju domare som utnämndes den 23 mars 2016 ed inför domstolen den 13 april 2016. Tre domare som utnämndes den 24 maj 2016 avlade ed den 8 juni 2016 och en domare som utnämndes den 7 september 2016 avlade ed den 19 september 2016.

Under den andra etappen av reformen, som syftade till att utnämna ytterligare sju nya domare i tribunalen, utnämndes fem domare den 7 september 2016 vilka avlade ed den 19 september 2016.³

Den 19 september 2016 avlade även fem nya domare ed inför domstolen vilka tillsatts för att efterträda andra domare vid tribunalen, vars förordnanden inte förlängts. En ny domare tillsattes för att ersätta en domare i tribunalen som avgått.

3| Den 31 december 2016 återstod det att tillsätta en domare av de tolv ytterligare domare som skulle tillsättas under reformens första etapp och två domare av de ytterligare sju domare som skulle tillsättas under reformens andra etapp.

Den 20 september 2016 valde tribunalen sin ordförande och vice ordförande. Därefter, den 21 september, valde domarna de nio ordförandena för de avdelningar som består av fem domare.

Efter vart och ett av dessa tillträden har tribunalen indelat domarna på avdelningar och fördelat målportföljer respektive omfördelat mål mellan domare. I enlighet med rättegångsreglerna informerade kansliet parterna i de berörda målen. Alla beslut fattade av tribunalen publicerades i *Europeiska unionens officiella tidning*.⁴ I samband med målens omfördelning uppdaterade kansliet samtliga interna databaser.

Tillträde och installering av domarna och deras kabinettpersonal i lokaler som inretts för ändamålet ställde stora krav på administrativ assistans från kansliets sida. Arbetet bestod i långtgående förberedelser med institutionens gemensamma avdelningar men även i att välkomna och ta emot dessa personer på ett lämpligt sätt. Härutöver ombesörjde kansliet en noggrann uppföljning av personaltilldelningen.

I samband med att sex domare lämnade sin tjänst gavs tillfälle att uppvakta dem för deras bidrag till institutionens arbete vid ett högtidligt evenemang som tribunalen organiserade för första gången den 19 september 2016 med anledning av domares avgång.

Den 31 december 2016 bestod tribunalen av 44 domare. Hälften av dem hade tillträtt sin tjänst under samma år. Det är första gången detta inträffar i tribunalens historia och har inneburit ett administrativt arbete för kansliet som saknar motstycke jämfört med arbetet i samband med tjänstetillträdet för de tio domare som kom från de medlemsstater som anslöt sig till unionen år 2004.

II. REFORMENS INVERKAN PÅ FÖRFARANDET

Överföring av behörigheten att pröva personalmål i första instans

I förordning 2015/2422 föreskrevs att tribunalen skulle utökas med sju domare från och med den 1 september 2016 och att behörigheten att avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda i första instans samtidigt skulle överföras till tribunalen.

Denna överföring av behörigheten att avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda i första instans stadfästes i förordning 2016/1192. I förordningen föreskrivs att tribunalen i första instans ska utöva den behörighet att avgöra tvister mellan unionen och dess anställda, inbegripet tvister mellan å ena sidan alla institutioner, organ eller byråer och å andra sidan deras personal, som tilldelats Europeiska unionens domstol genom artikel 270 FEUF.

Förordning 2016/1192 antogs den 6 juli 2016. Antagandet av nämnda förordning var emellertid en förberedelse i väntan på att Europeiska unionens råd skulle godkänna de ändringar av rättegångsreglerna som var avsedda att ge tribunalen ett lämpligt och permanent processuellt regelverk för att handlägga personalmål från och med den 1 september 2016.

Det var således för att föregripa händelseutvecklingen som tribunalen, efter att ha konsulterat domstolen, tillställde rådet ändringarna av sina rättegångsregler redan i mars 2016.

4| Det gäller i synnerhet tribunalens beslut om utseende av den domare som ska ersätta en domare som är förhindrad att tjänstgöra (EUT C 296, 2016, s. 2), om stora avdelningens sammansättning (EUT C 296, 2016, s. 2), om riktlinjer för hur målen ska fördelas på avdelningarna (EUT C 296, 2016, s. 2) och om indelning av domare på avdelning (EUT C 392, 2016, s. 2).

Rådet godkände ändringarna av rättegångsreglerna den 6 juli 2016. De antogs därefter av tribunalen den 13 juli 2016 och publicerades i Europeiska unionens officiella tidning den 12 augusti samma år⁵ för att sedan träda i kraft den 1 september 2016.

Tribunalen har även beaktat personalmålens specifika särdrag och inverkan av regeländringar. Som en följd därav beslutade tribunalen den 13 juli 2016 att ändra de praktiska genomförandebestämmelserna till tribunalens rättegångsregler.⁶

En direkt konsekvens av att förordning 2016/1192 antogs var att personaldomstolen upplöstes den 31 augusti 2016 och att personalmål som pågick vid personaldomstolen vid detta datum överfördes till tribunalen. Personaldomstolens kansli har samarbetat med tribunalens kansli på bästa sätt för att förbereda överföringen och säkerställa att den genomfördes på bästa sätt.

Den rent praktiska och elektroniska överföringen av målakterna skedde utan problem. IT-systemen har uppdaterats för att beakta särdragen i de bestämmelser som reglerar personalmål och databaserna uppdaterades omedelbart. Tribunalens kansli har sedan behandlat nya akter mycket snabbt. Information avseende överföringen lämnades av personaldomstolens kansli före överföringen och därefter av tribunalens kansli i skrivelser till parternas ombud i de 139 mål som överfördes. En tabell som återger hur målens ordningsnummer vid personaldomstolen (F-...) överensstämmer med de nummer de tilldelats av tribunalen efter överföringen publicerades sedan även i Europeiska unionens officiella tidning.⁷ Detta har i allra högsta grad hjälpt parterna och andra intressenter att få tillgång till ändamålsenlig information.

Övriga ändringar av rättegångsreglerna

Även om genomförandet av strukturreformen har tagit mycket energi i anspråk under år 2016 har förslag om ändring av de texter som reglerar förfarandet dock lagts fram när det var motiverat eller påkallat med hänsyn till omständigheterna.

För att uppfylla ett lagstadgat villkor som är resultatet av att förordning (EU) 2015/2424⁸ trätt i kraft, var tribunalen tvungen att ändra sina rättegångsregler för att beakta att Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken, mönster och modeller) från och med den 23 mars 2016 ändrat namn till Europeiska unionens immaterialrättsmyndighet (EUIPO). Ändringen av rättegångsreglerna godkändes av rådet den 6 juli 2016 och antogs därefter av tribunalen den 13 juli samma år.⁹

Även om en sådan namnändring kan tyckas vara av underordnad betydelse kan man inte bortse från de ändringar den resulterade i för tribunalen och institutionen. Alla institutionens informationssystem behövde nämligen anpassas för att beakta namnändringen, vilket tog såväl kansliets som andra avdelningars resurser i anspråk.

5| EUT L 217, 2016, s. 73.

6| EUT L 217, 2016, s. 78.

7| EUT C 364, 2016, s. 2.

8| Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2015/2424 av den 16 december 2015 om ändring av rådets förordning (EG) nr 207/2009 om gemenskapsvarumärken och av kommissionens förordning (EG) nr 2868/95 om genomförande av rådets förordning (EG) nr 40/94 om gemenskapsvarumärke samt om upphävande av kommissionens förordning (EG) nr 2869/95 om de avgifter som skall betalas till Byrån för harmonisering inom den inre marknaden (varumärken, mönster och modeller) (EUT L 341, 2015, s. 21).

9| EUT L 217, 2016, s. 71.

Vidare har artikel 105 i rättegångsreglerna, om behandling av upplysningar och handlingar som berör unionens säkerhet eller en eller flera av dess medlemsstaters säkerhet eller deras internationella förbindelser, ändrats. Detta är den enda artikeln i rättegångsreglerna som inte var tillämplig från och med den 1 juli 2015. Trots att de bestämmelser som villkorar tillämpligheten av denna bestämmelse ännu inte hade färdigställts ändrades artikel 105.10 den 13 juli 2016,¹⁰ samtidigt som en artikel lades till i domstolens rättegångsregler. Det var här fråga om att införa en processuell ram som garanterar att upplysningar och handlingar som berör unionens säkerhet eller en eller flera av dess medlemsstaters säkerhet eller deras internationella förbindelser inte återlämnas till den som lämnat dem förrän domstolsförfarandet har avslutats, det vill säga sedan fristen för att överklaga tribunalens avgörande har löpt ut eller, för det fall överklagande sker, efter det att förfarandet vid domstolen har avslutats.

Denna processuella ordning hade varit ofullständig om den inte hade åtföljts av lämpliga säkerhetsbestämmelser för att garantera skyddet för upplysningar och handlingar som berör Europeiska unionens säkerhet eller en eller flera av dess medlemsstaters säkerhet eller deras internationella förbindelser under förfarandets olika skeden vid tribunalen. Artikel 105.11 i rättegångsreglerna innehåller således en bestämmelse som ger tribunalen behörighet att anta regler om införande av ett allmänt system om skydd för sådana upplysningar. Tribunalen antog sådana regler i beslut (EU) 2016/2387¹¹ som utarbetades i nära samarbete med domstolen och institutionens säkerhetstjänst. Beslutet publicerades i Europeiska unionens officiella tidning den 24 december 2016, samma dag som domstolen publicerade sitt beslut (EU) 2016/2386,¹² vilket innebar att artikel 105 i rättegångsreglerna trädde i kraft den 25 december 2016.

Tribunalens kansli har, i sin egenskap av tjänsteavdelning som administrerar mål i vilka känsliga handlingar inges, varit mycket engagerat i arbetet med att ta fram ett regelverk som garanterar att dylika handlingar behandlas på ett sätt som motsvarar den standard som tillämpas på handlingar som är klassificerade som "secret UE". Denna standard innebär bland annat att det ska inrättas ett förfarande för att ge institutionens tjänstemän och andra anställda behörighet att handha sådana handlingar.

III. BISTÅ TRIBUNALEN I DESS DÖMANDE VERKSAMHET

Oberoende av de omfattande arbetsuppgifter som beskrivs ovan har kansliet utfört sitt uppdrag att bistå tribunalen i dess dömande arbete. Kansliet behandlade således 835 ansökningar genom vilka talan väckts, 139 mål som överfördes från personaldomstolen den 1 september 2016 och 3 879 andra inlagor som ingetts inom ramen för pågående mål. Vidare registrerade kansliet 49 773 rättegångshandlingar och verkställde de beslut som tribunalens olika avdelningar fattat om åtgärder för processledning eller åtgärder för bevisupptagning. Kansliet avfattade även 1 412 meddelanden för publicering i *Europeiska unionens officiella tidning*.

Härutöver bistod kansliet domarna och deras kabinett i deras dagliga arbete under 321 avdelningssammanträden och i samband med att muntlig förhandling hölls i 244 mål.

10| EUT L 217, 2016, s. 72.

11| Tribunalens beslut (EU) 2016/2387 av den 14 september 2016 om säkerhetsbestämmelser för upplysningar eller handlingar som har getts in enligt artikel 105.1 eller 105.2 i rättegångsreglerna (EUT L 355, 2016, s. 18).

12| Domstolens beslut (EU) 2016/2386 av den 20 september 2016 om säkerhetsbestämmelser för upplysningar eller handlingar som har getts in till tribunalen enligt artikel 105 i dess rättegångsregler (EUT L 355, 2016, s. 5).

Den logistiska hjälp kansliet tillhandahåller i olika former (samordningshjälp, dokumentation, handhavande av informationssystem, framtagande av statistik) är ägnad att ge tribunalen möjlighet att arbeta under bästa möjliga förhållanden. Kansliet medverkar bland annat till att de beslut ordföranden och de nio avdelningarna fattar är av hög kvalitet och stödjer vice ordföranden i hans arbete med att främja enhetlighet i rättspraxis, en uppgift tribunalen anförtrorde honom i september 2016.

I sitt arbete med att bistå tribunalen har kansliet dragit nytta av att i stort sett samtliga etapper av domstolsförfarandet numera sker elektroniskt. Detta gäller även den interna kommunikationen med domarnas kabinett och kommunikationen med parternas ombud.

Att stora delar av förfarandet sker elektroniskt har utan tvekan – och i allas intresse – avlastat kansliet mycket av dess repetitiva arbetsuppgifter och därmed gett kansliet möjlighet att göra de svar som förväntas av det mer personliga. Detta i sin tur har gjort det möjligt att använda resurserna där de bäst behövs.

När det kommer till den interna kommunikationen mellan kansliet och domarnas kabinett vill jag understryka den framgång de elektroniska överföringsformulären¹³ haft efter två hela års användning. De interna förfarandena har förenklats, arbetsmetoderna rationaliserats och resurser har kunnat sparas. Vidare har vi kunnat göra tidsvinster tack vare användningssättets omedelbarhet vilket bidrar till att utnyttja tiden för domstolsförfarandet på ett optimalt sätt. Den elektroniska överföringen gör det dessutom möjligt att exakt spåra kommunikationens historik och att kvantifiera den. Under år 2016 översände kansliet 10 822 sådana formulär till kabinetten inom ramen för pågående mål.

Extern kommunikation med parternas ombud sker numera i stor omfattning via applikationen e-Curia¹⁴ som är gemensam för institutionens båda instanser. Att applikationen är framgångsrik kan inte förnekas. Framgången kan mätas med dess snabba utbredning. Andelen inlagor som inges med denna applikation har ökat konstant sedan den togs i bruk i november 2011, liksom antalet advokater och ombud som har ett användarkonto.¹⁵ År 2016 ingavs 76 procent av alla handlingar till tribunalen elektroniskt (mot 72 procent år 2015) vilket motsvarar 396 072 sidor (466 875 sidor år 2015). Samtliga medlemsstater och 3 014 advokater har numera ett användarkonto för e-Curia. Vi kommer att fortsätta att vidta nödvändiga åtgärder för att uppnå målsättningen att 100 procent av rättegångshandlingarna ska inges till tribunalen via e-Curia för att på så sätt kunna dra alla praktiska fördelar av applikationen. Fördelarna härmed är i synnerhet att kansliet undviker att behöva administrera handlingar i pappersform och elektronisk form parallellt.

År 2016 var det första hela året då de rättegångsreglerna som trädde i kraft den 1 juli 2015 tillämpades. Det är ännu inte möjligt att sammanfatta vinsterna med de nya reglerna, men jag kan emellertid med tillfredsställelse konstatera att syftet att förenkla och rationalisera objektivt sett redan kan anses uppnått. Antalet beslut som kansliet förbereder har nämligen minskat avsevärt (241 jämfört med 521 år 2015),¹⁶ de

13| Kontakterna mellan kansliet och domarnas kabinett vid tribunalen sker med hjälp av elektroniska meddelanden som syftar till att informera om eller inhämta ett beslut från behörig myndighet avseende en förfarandefråga. Meddelandena skickas sedan november 2014 i elektronisk form.

14| Tribunalens beslut av den 14 september 2011 om ingivande av inlagor och om delgivning av inlagor samt domar och beslut med hjälp av datasystemet e-Curia (EUT C 289, 2011, s. 9).

15| Sedan den 1 juli 2015 får rättegångshandlingar inte längre inges via e-postmeddelande.

16| Sedan den 1 juli 2015 fattas vissa beslut som tidigare antogs i form av särskilt uppsatta beslut (vilandeförklaring och återupptagande av förfarandet, förening av mål, intervention utan att sekretess ska gälla för en medlemsstat eller en institutions identitet) i form av formlösa beslut som tas in i akten i målet.

första domarna har meddelats utan att förhandling hållits i mål om direkt talan,¹⁷ antalet yttranden över val av rättegångsspråk har minskat drastiskt i immaterialrättsmål (33 jämfört med 279 år 2015). I denna typ av mål utväxlas numera inte en andra omgång inlagor. Även andelen rättelser av ansökningar som inte uppfyller formföreskrifterna har minskat (och är nu mindre än 39 procent) även om denna fortsätter att ligga på en för hög nivå, i synnerhet när det gäller ansökningar i immaterialrättsmål.

Nödvändiga åtgärder har således vidtagits för att ge tribunalens kansli möjlighet att utföra sitt uppdrag och resultatet av de ansträngningar som gjorts under år 2016 är påtagligt.

De första åtgärderna har även vidtagits för att tribunalens kansli ska kunna möta de utmaningar det står inför år 2017, då ytterligare tre domare ska förstärka tribunalens kapacitet i den dömande verksamheten. Dessa åtgärder ska även ge kansliet möjlighet att förbereda sig inför den sista etappen i reformen av institutionens struktur år 2019 då ytterligare nio domare ska tillträda.

17| Före den 1 juli 2015 var det endast möjligt att avgöra ett mål genom dom utan förhandling i immaterialrättsliga mål och såvitt gäller överklagande av personaldomstolens avgöranden.

D | TRIBUNALENS VERKSAMHETSSTATISTIK

I. TRIBUNALENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. Inkomna, avgjorda och pågående mål (2012–2016)

II. INKOMNA MÅL

2. Typ av förfarande (2012–2016)
3. Form av talan (2012–2016)
4. Rättsområde som avses med talan (2012–2016)

III. AVGJORDA MÅL

5. Typ av förfarande (2012–2016)
6. Rättsområde som avses med talan (2016)
7. Rättsområde som avses med talan (2012–2016)
8. Dömande sammansättning (2012–2016)
9. Handläggningstid i månader (2012–2016)

IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

10. Typ av förfarande (2012–2016)
11. Rättsområde som avses med talan (2012–2016)
12. Dömande sammansättning (2012–2016)

V. ÖVRIGT

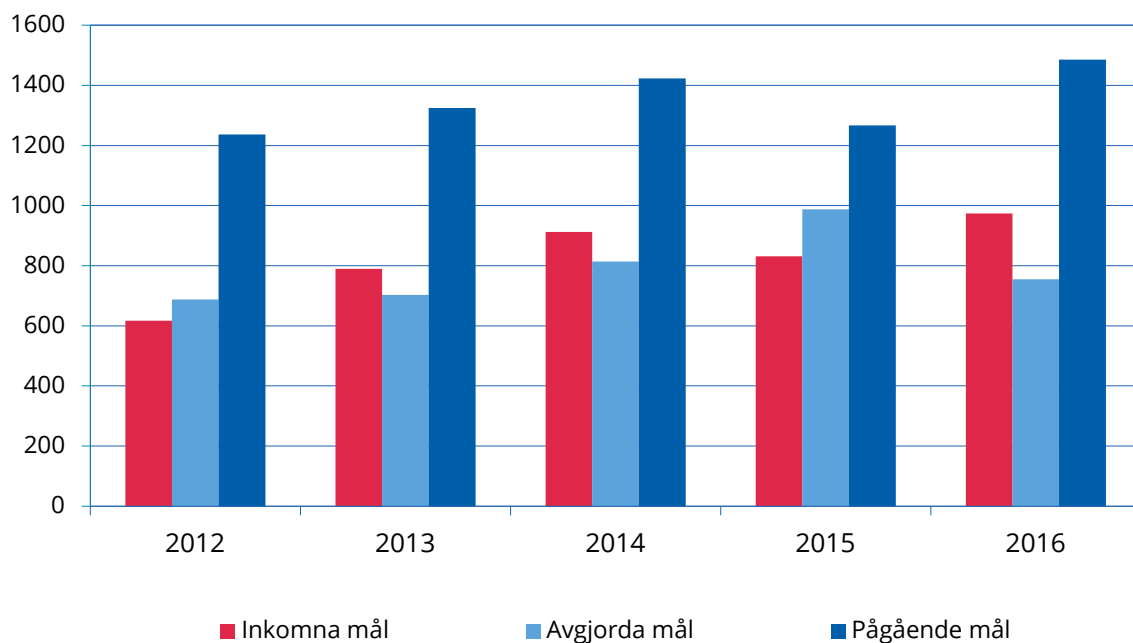
13. Interimistiska beslut (2012–2016)
14. Skyndsam handläggning (2012–2016)
15. Avgöranden av tribunalen som har överklagats till domstolen (1990–2016)
16. Fördelning av överklagandena på typ av förfarande (2012–2016)
17. Utgången i överklagade mål (2016)
18. Utgången i överklagade mål (2012–2016)
19. Allmän utveckling (1989–2016)

VI. VERKSAMHETEN VID TRIBUNALENS KANSLI

20. Verksamheten vid tribunalens kansli (2015–2016)
21. Sätt på vilka inlagor ges in till tribunalen
22. Antal sidor som getts in via e-curia (2012–2016)
23. Meddelanden i Europeiska unionens officiella tidning (2012–2016)
24. Antal mål i vilka muntlig förhandling hållits (2012–2016)

I. TRIBUNALENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. INKOMNA, AVGJORDA OCH PÅGÅENDE MÅL (2012–2016)^{1 2}

	2012	2013	2014	2015	2016
Inkomna mål	617	790	912	831	974
Avgjorda mål	688	702	814	987	755
Pågående mål	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

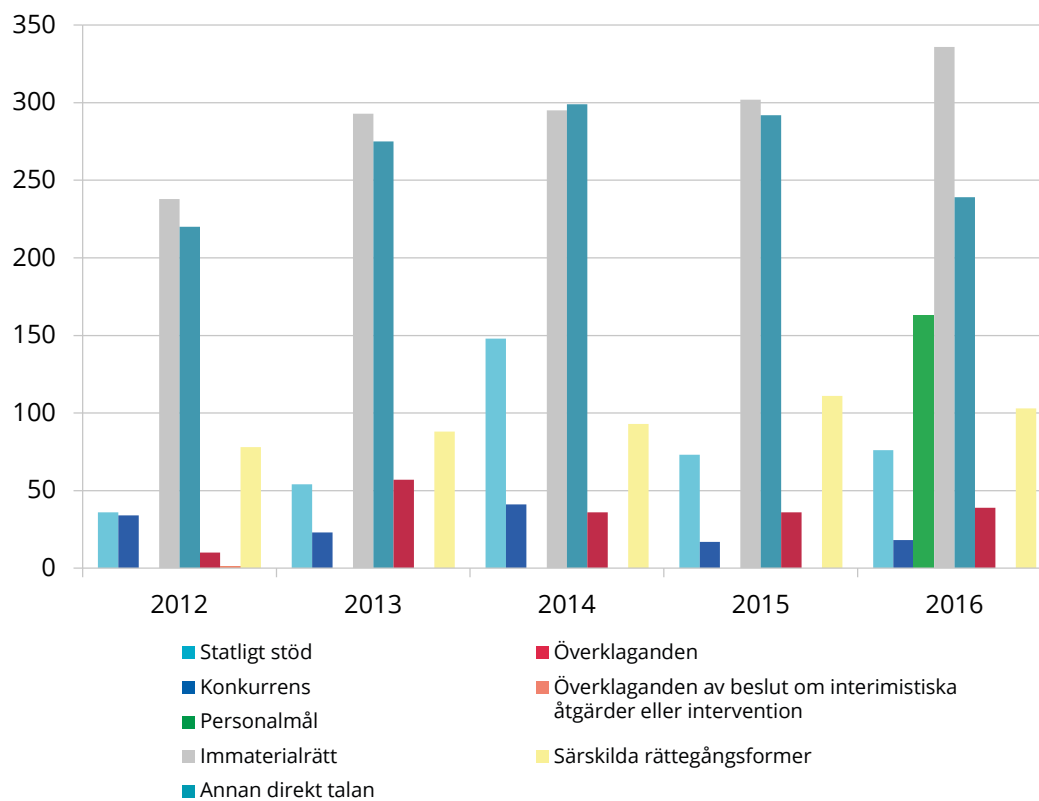
1| Om inget annat anges beaktas de särskilda rättegångsformerna i denna tabell och i tabellerna på följande sidor.

Följande förfaranden anses vara "särskilda rättegångsformer": ansökan om återvinning av tredskodom (artikel 41 i domstolens stadga, artikel 166 i tribunalens rättegångsregler), tredjemanstalan (artikel 42 i domstolens stadga, artikel 167 i tribunalens rättegångsregler), tolkning av dom eller särskilt uppsatt beslut (artikel 43 i domstolens stadga, artikel 168 i tribunalens rättegångsregler), resning (artikel 44 i domstolens stadga, artikel 169 i tribunalens rättegångsregler), rättshjälp (artikel 148 i tribunalens rättegångsregler), rättelse (artikel 164 i tribunalens rättegångsregler) och tvist om de ersättningsgilla rättegångskostnaderna (artikel 170 i tribunalens rättegångsregler).

2| Om inget annat anges beaktas inte interimistiska förfaranden i denna tabell eller i tabellerna på följande sidor.

II. INKOMNA MÅL

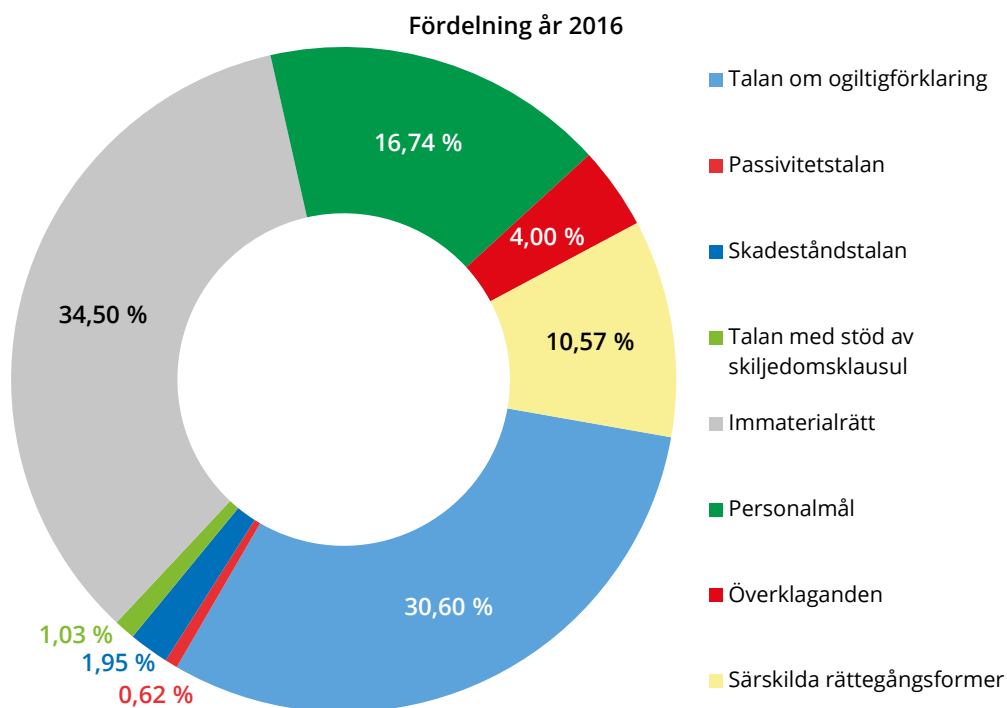
2. TYP AV FÖRFARANDE (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016 ¹
Statligt stöd	36	54	148	73	76
Konkurrens	34	23	41	17	18
Personalmål					163
Immaterialrätt	238	293	295	302	336
Annan direkt talan	220	275	299	292	239
Överklaganden	10	57	36	36	39
Överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention	1				
Särskilda rättegångsformer	78	88	93	111	103
Totalt	617	790	912	831	974

1| Den 1 september 2016 överfördes 123 personalmål och 16 särskilda förfaranden på det området till tribunalen.

3. FORM AV TALAN (2012–2016)

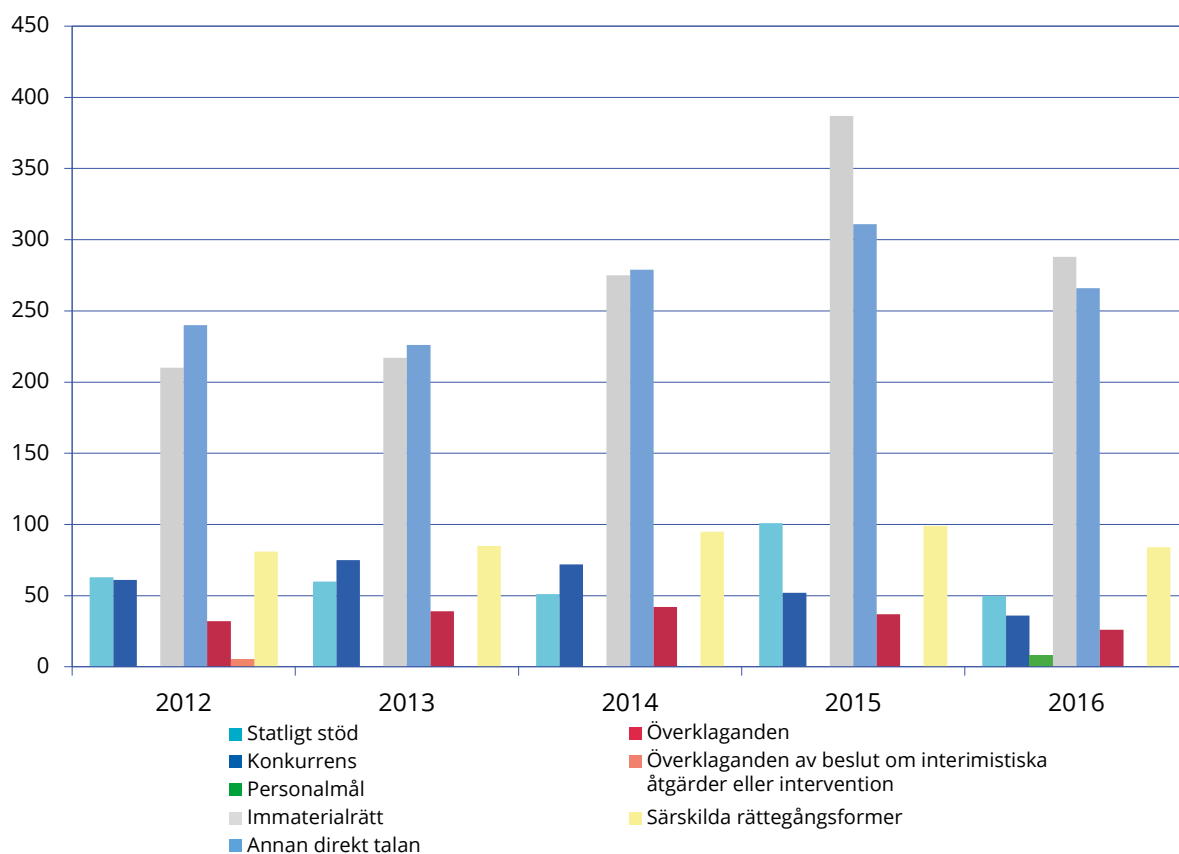
	2012	2013	2014	2015	2016
Talan om ogiltigförklaring	257	319	423	332	298
Passivitetstalan	8	12	12	5	6
Skadeståndstalan	17	15	39	30	19
Talan med stöd av skiljedomsklausul	8	6	14	15	10
Immaterialrätt	238	293	295	302	336
Personalmål					163
Överklaganden	10	57	36	36	39
Överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention	1				
Särskilda rättegångsformer	78	88	93	111	103
Totalt	617	790	912	831	974

4. RÄTTSOMRÅDE SOM AVSES MED TALAN (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Anslutning av nya stater		1			
Associering av utomeuropeiska länder och territorier		1			
Bolagsrätt			1	1	
Ekonomisk och monetär politik	3	15	4	3	23
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	4	3	3	5	2
Energi		1	3	3	4
Etableringsfrihet			1		
Europeiska unionens yttre åtgärder	1		2	1	2
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel bedrägeribekämpning)	1		4	7	4
Folkhälsa	12	5	11	2	6
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	3	5	2	10	8
Fri rörlighet för kapital				2	1
Fri rörlighet för personer				1	1
Fri rörlighet för varor		1		2	1
Frihet att tillhandahålla tjänster	1		1		1
Gemensam fiskeripolitik		3	3		1
Handelspolitik	20	23	31	6	17
Immaterialrätt och industriell äganderätt	238	294	295	303	336
Industripolitik			2		
Institutionell rätt	41	44	67	53	52
Jordbruk	11	27	15	37	20
Konkurrens	34	23	41	17	18
Konsumentskydd		1	1	2	1
Kultur		1			1
Miljö	3	11	10	5	6
Offentlig upphandling	23	15	16	23	9
Område med frihet, säkerhet och rättvisa		6	1		7
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	2	12	3	5	6
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	59	41	69	55	28
Skatterätt	1	1	1	1	2
Skiljedomsklausul	8	6	14	15	10
Social trygghet för migrerande arbetstagare		1			
Socialpolitik	1		1		1
Statligt stöd	36	54	148	73	76
Sysselsättning		2			
Tillgång till handlingar	18	20	17	48	19
Tillnärmning av lagstiftning		13		1	1
Transeuropeiska nät		3			
Transport		5	1		
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	6	1	8		3
Turism		2			
Unionsmedborgarskap			1		
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	1	2		3	1
Utrikes- och säkerhetspolitik		2			1
Totalt EG/FEUF-fördraget	527	645	777	684	669
Tjänsteföreskrifterna	12	57	42	36	202
Särskilda rättegångsformer	78	88	93	111	103
TOTALT	617	790	912	831	974

III. AVGJORDA MÅL

5. TYP AV FÖRFARANDE (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Statligt stöd	63	60	51	101	50
Konkurrens	61	75	72	52	36
Personalmål					5
Immaterialrätt	210	217	275	387	288
Annan direkt talan	240	226	279	311	266
Överklaganden	32	39	42	37	26
Överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention	1				
Särskilda rättegångsformer	81	85	95	99	84
Totalt	688	702	814	987	755

6. RÄTTSOMRÅDE SOM AVSES MED TALAN (2016)

	Domar	Beslut	Totalt
Ekonomisk och monetär politik		2	2
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning		1	1
Energi		3	3
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel bedrägeribekämpning)		1	1
Folkhälsa	1	2	3
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	3	3	6
Fri rörlighet för kapital		1	1
Fri rörlighet för varor		1	1
Frihet att tillhandahålla tjänster		1	1
Gemensam fiskeripolitik	1	1	2
Handelspolitik	19	2	21
Immaterialrätt och industriell äganderätt	224	64	288
Institutionell rätt	17	29	46
Jordbruk	14	20	34
Konkurrens	35	1	36
Konsumentskydd	1		1
Kultur	1		1
Miljö	2	2	4
Offentlig upphandling	10	10	20
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	4	4	8
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	39	31	70
Skiljedomsklausul	11	6	17
Socialpolitik		1	1
Statligt stöd	27	23	50
Tillgång till handlingar	9	4	13
Tillnärmning av lagstiftning		1	1
Transeuropeiska nät	1	1	2
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	2	1	3
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott		1	1
Totalt EG/FEUF-fördraget	421	217	638
Särskilda rättegångsformer		84	84
Tjänsteföreskrifterna	27	6	33
TOTALT	448	307	755

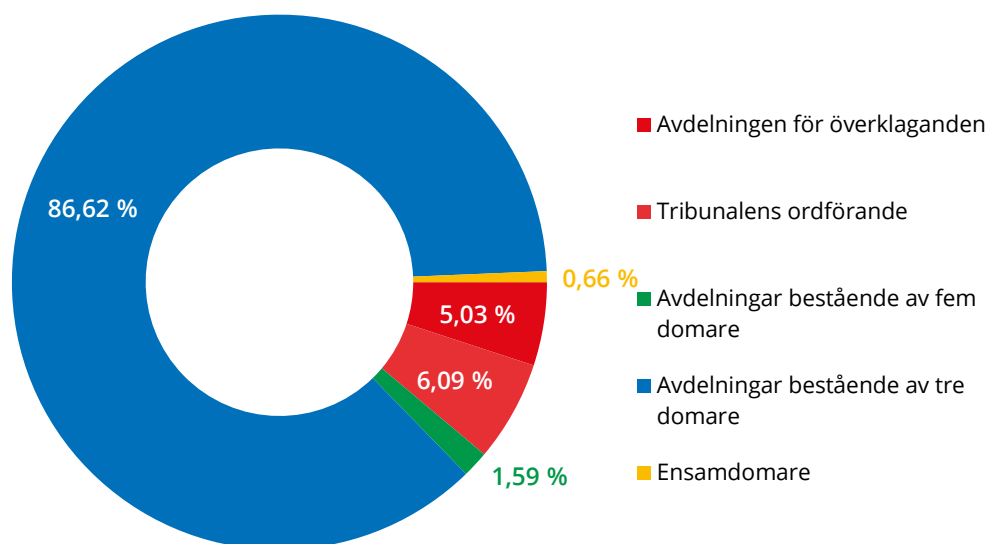
7. RÄTTSSOMRÅDE SOM AVSES MED TALAN (2012–2016)

(DOMAR OCH BESLUT)

	2012	2013	2014	2015	2016
Anslutning av nya stater				1	
Associering av utomeuropeiska länder och territorier			1		
Bolagsrätt				1	
Ekonomisk och monetär politik	2	1	13	9	2
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	12	14	1	6	1
Energi		1	3	1	3
Etableringsfrihet				1	
Europeiska unionens yttre åtgärder		2		2	
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel bedrägeribekämpning)	2			5	1
Folkhälsa	2	4	10	15	3
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	3	4	1	2	6
Fri rörlighet för kapital				2	1
Fri rörlighet för personer	1			1	
Fri rörlighet för varor		1		2	1
Frihet att tillhandahålla tjänster	2		1		1
Gemensam fiskeripolitik	9	2	15	3	2
Handelspolitik	14	19	18	24	21
Immaterialrätt och industriell äganderätt	210	218	275	388	288
Industripolitik				2	
Institutionell rätt	41	35	33	58	46
Jordbruk	32	16	15	32	34
Konkurrens	61	75	72	52	36
Konsumentskydd				2	1
Kultur					1
Miljö	8	6	10	18	4
Offentlig upphandling	24	21	18	22	20
Område med frihet, säkerhet och rättvisa	2	7	1		
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	1	6	3	9	8
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	42	40	68	60	70
Skatterätt	2		2	1	
Skiljedomsklausul	11	8	10	2	17
Social trygghet för migrerande arbetstagare		1			
Socialpolitik	1	4			1
Statligt stöd	63	59	51	101	50
Sysselsättning		2			
Tillgång till handlingar	21	19	23	21	13
Tillnärmning av lagstiftning			13		1
Transeuropeiska nät			1		2
Transport	1		3	3	
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	6	9	6	4	3
Turism		1	1		
Unionsmedborgarskap			1		
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	1	1	2		1
Utrikes- och säkerhetspolitik			2	1	
Totalt EG/FEUF-fördraget	574	576	673	851	638
Totalt EKSG-fördraget		1			
Särskilda rättegångsformer	81	85	95	99	84
Tjänsteföreskrifterna	33	40	46	37	33
TOTALT	688	702	814	987	755

8. DÖMANDE SAMMANSÄTTNING (2012–2016)

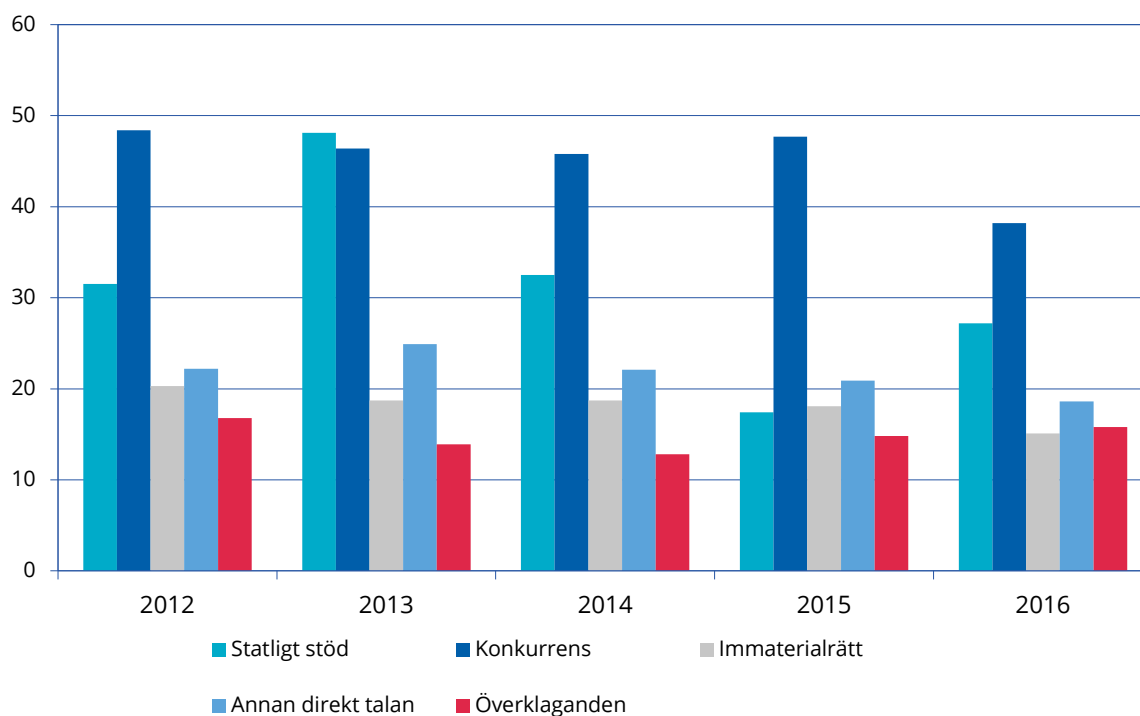
Fördelning år 2016

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt	Domar	Beslut	Totalt
Avdelningen för överklaganden	17	23	40	13	47	60	21	32	53	23	14	37	25	13	38
Tribunalens ordförande		47	47		38	38		46	46		44	44		46	46
Avdelningar bestående av fem domare	9		9	7	1	8	9	7	16	8	3	11	10	2	12
Avdelningar bestående av tre domare	328	264	592	378	218	596	398	301	699	538	348	886	408	246	654
Ensamdomare										1	8	9	5		5
Totalt	354	334	688	398	304	702	428	386	814	570	417	987	448	307	755

9. HANDLÄGGNINGSTID I MÅNADER (2012–2016) ¹

(DOMAR OCH BESLUT)

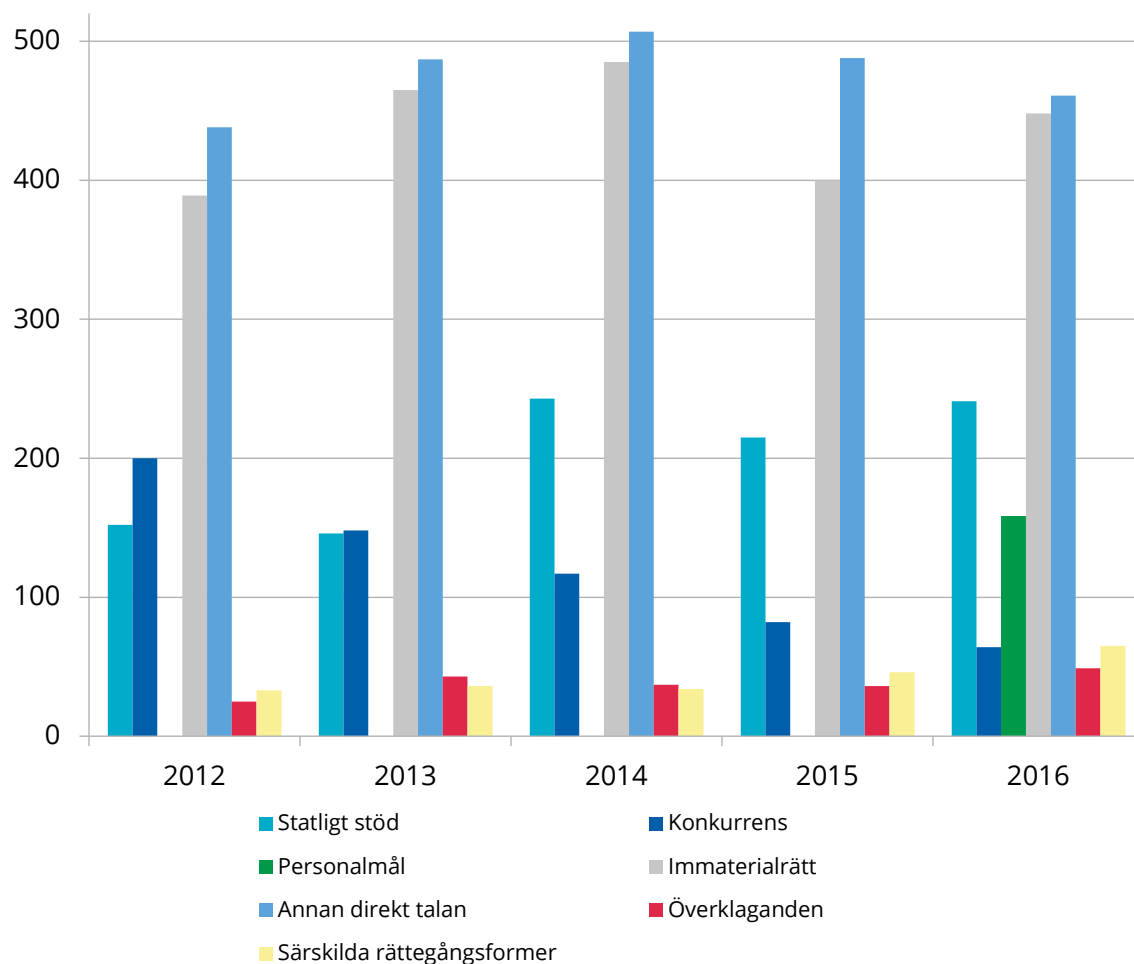

	2012	2013	2014	2015	2016
Statligt stöd	31,5	48,1	32,5	17,4	27,2
Konkurrens	48,4	46,4	45,8	47,7	38,2
Immaterialrätt	20,3	18,7	18,7	18,1	15,1
Annan direkt talan	22,2	24,9	22,1	20,9	18,6
Överklaganden	16,8	13,9	12,8	14,8	15,8
Samtliga mål	24,8	26,9	23,4	20,6	18,7

1| Följande typer av mål omfattas inte av beräkningen av genomsnittliga handläggningstider: mål som innehåller en mellandom, särskilda rättegångsformer, överklaganden av beslut om interimistiska åtgärder eller intervention. Handläggningstiden uttrycks i månader och i tiondelar av en månad.

IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

10. TYP AV FÖRFARANDE (2012–2016)

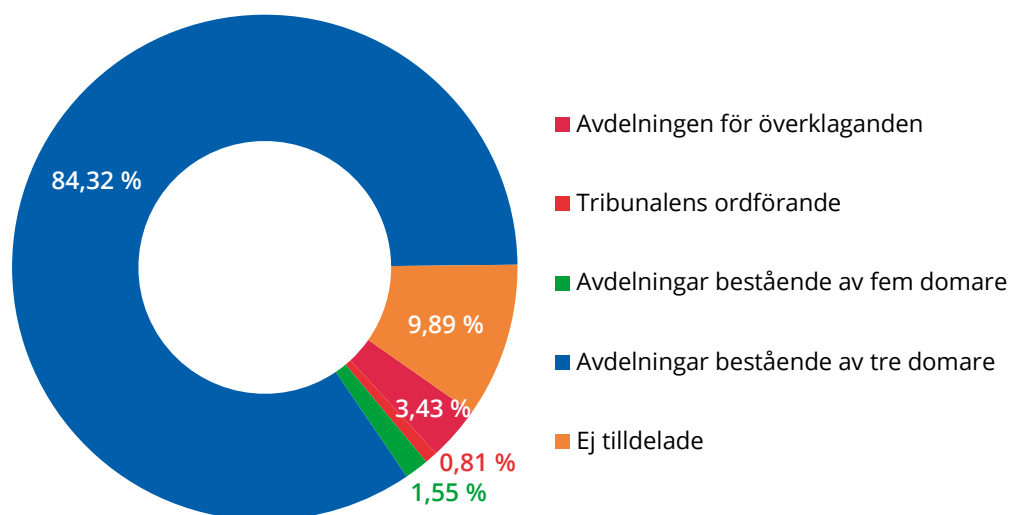
	2012	2013	2014	2015	2016
Statligt stöd	152	146	243	215	241
Konkurrens	200	148	117	82	64
Personalmål					158
Immaterialrätt	389	465	485	400	448
Annan direkt talan	438	487	507	488	461
Överklaganden	25	43	37	36	49
Särskilda rättegångsformer	33	36	34	46	65
Totalt	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

11. RÄTTSOMRÅDE SOM AVSES MED TALAN (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Anslutning av nya stater		1	1		
Associering av utomeuropeiska länder och territorier		1			
Bolagsrätt			1	1	1
Ekonomisk och monetär politik	4	18	9	3	24
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	24	13	15	14	15
Energi	1	1	1	3	4
Etableringsfrihet			1		
Europeiska unionens yttre åtgärder	3	1	3	2	4
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel bedrägeribekämpning)	1	1	5	7	10
Folkhälsa	15	16	17	4	7
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	7	8	9	17	19
Fri rörlighet för personer					1
Gemensam fiskeripolitik	16	17	5	2	1
Handelspolitik	41	45	58	40	36
Immaterialrätt och industriell äganderätt	389	465	485	400	448
Industripolitik			2		
Institutionell rätt	41	50	84	79	85
Jordbruk	40	51	51	56	42
Konkurrens	200	148	117	82	64
Konsumentskydd		1	2	2	2
Kultur		1	1	1	1
Miljö	13	18	18	5	7
Offentlig upphandling	42	36	34	35	24
Område med frihet, säkerhet och rättvisa	1				7
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	8	14	14	10	8
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)	106	107	108	103	61
Skatterätt		1			2
Skiljedomsklausul	15	13	17	30	23
Socialpolitik	4		1	1	1
Statligt stöd	151	146	243	215	241
Tillgång till handlingar	37	38	32	59	65
Tillnärmning av lagstiftning		13		1	1
Transeuropeiska nät		3	2	2	
Transport		5	3		
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	15	7	9	5	5
Turism		1			
Utbildning, yrkesutbildning, ungdomsfrågor och idrott	1	2		3	3
Utrikes- och säkerhetspolitik	1	3	1		1
Totalt EG/FEUF-fördraget	1 176	1 245	1 349	1 182	1 213
Totalt EKSG-fördraget	1				
Tjänsteföreskrifterna	27	44	40	39	208
Särskilda rättegångsformer	33	36	34	46	65
TOTALT	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

12. DÖMANDE SAMMANSÄTTNING (2012–2016)

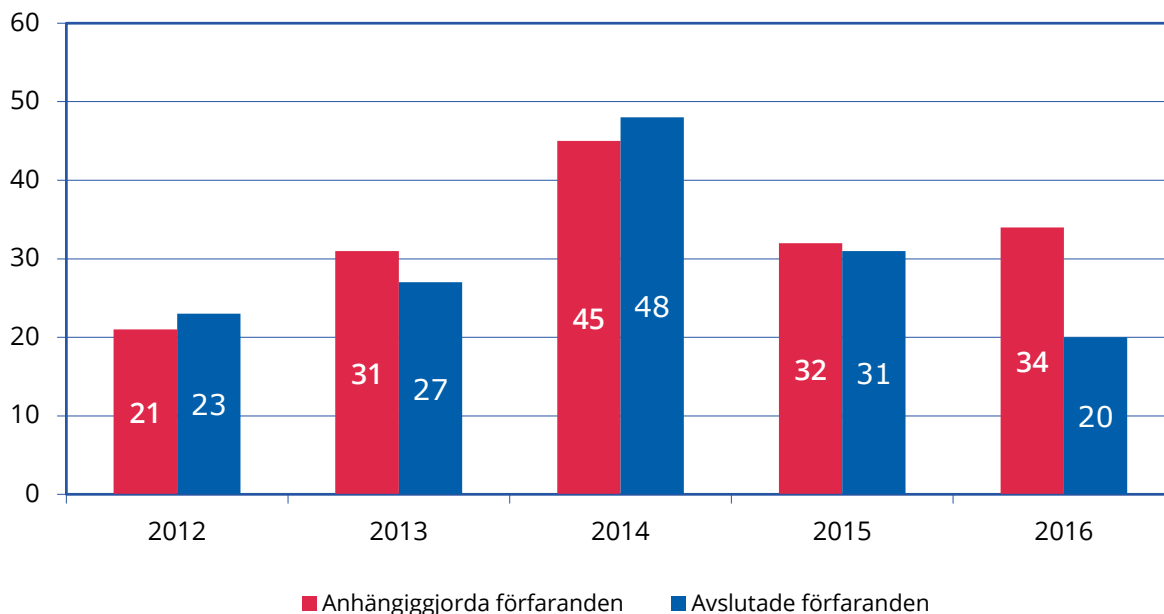
Fördelning år 2016

	2012	2013	2014	2015	2016
Avdelningen för överklaganden	40	51	37	48	51
Tribunalens ordförande	1	1	1	12	12
Avdelningar bestående av fem domare	10	12	15	6	23
Avdelningar bestående av tre domare	1123	1146	1272	1099	1253
Ensamdomare				1	
Ej tilldelade	63	115	98	101	147
Totalt	1 237	1 325	1 423	1 267	1 486

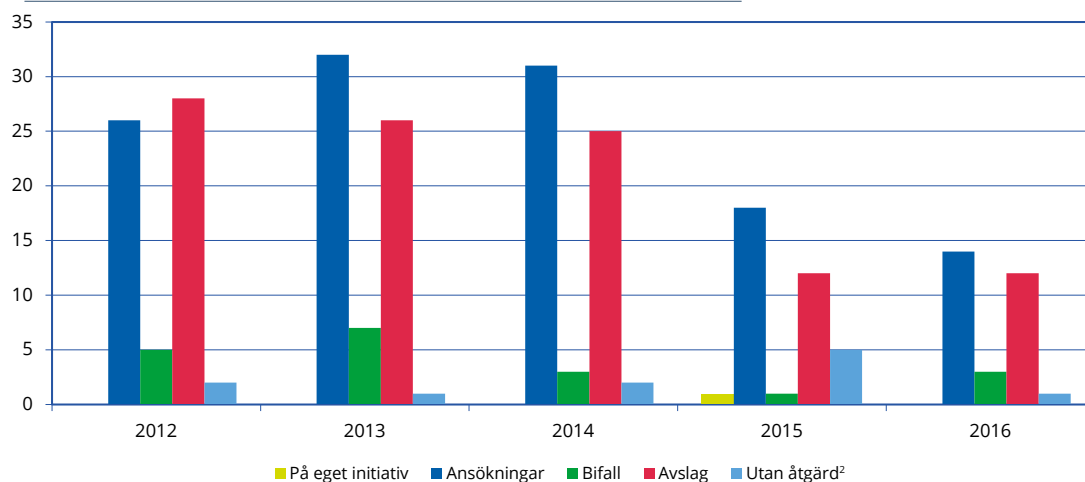
V. ÖVRIGT

13. INTERIMISTISKA BESLUT (2012–2016)

Fördelning år 2016

	Inkomna ansökningar om interimistiska åtgärder	Avslutade interimistiska förfaranden	Utgången i målen		
			Bifall	Avskrivning/ Anledning saknas att döma i saken	Avslag
Tillgång till handlingar	1	2	2		
Jordbruk	1	3			3
Statligt stöd	3	1			1
Skiljedomsklausul	3	1			1
Konkurrens	1				
Finansiella bestämmelser (budget, budgetram, egna medel bedrägeribekämpning)	1	1			1
Institutionell rätt	7	4		1	3
Energi	2				
Registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach-förordningen)	2				
Miljö	1	2			2
Fri rörlighet för varor	1	1		1	
Offentlig upphandling	4	2		1	1
Ekonomisk och monetär politik	1				
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	3	2			2
Folkhälsa	1				
Tjänsteföreskrifterna	2	1			1
Totalt	34	20	2	3	15

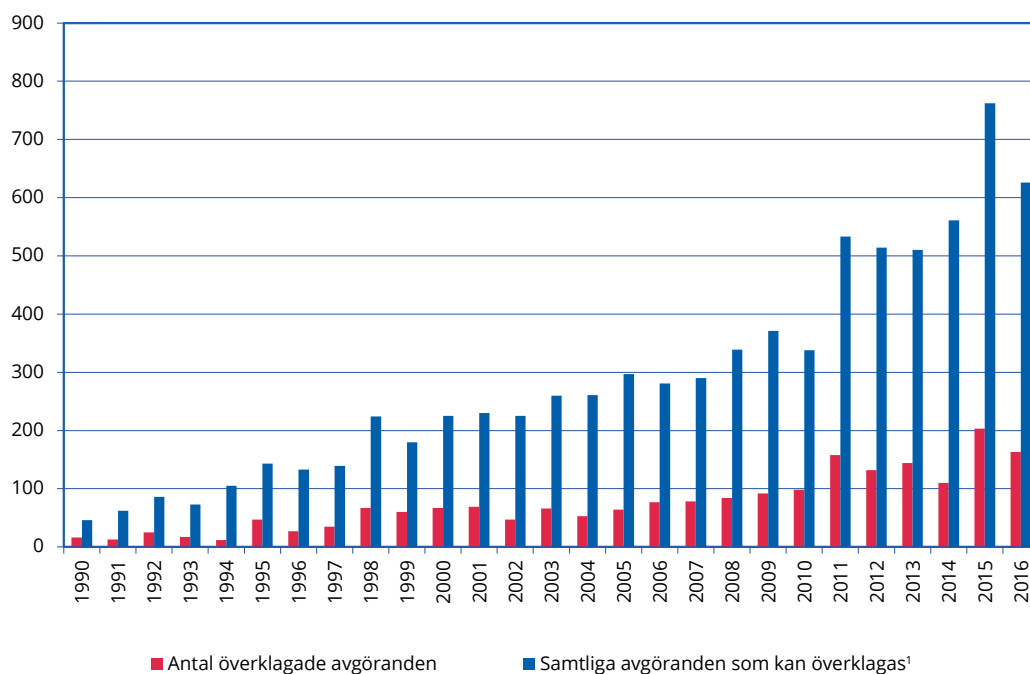
14. SKYNDSAM HANDLÄGGNING (2012–2016) ¹

	2012					2013					2014					2015					2016				
	På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målen			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målen			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målen			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målen			På eget initiativ	Ansökningar	Utgången i målen		
			Bifall	Avslag	Utan åtgärd ²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd ²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd ²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd ²			Bifall	Avslag	Utan åtgärd ²
Tillgång till handlingar		1		2			1		1			2		2			2		2			2		2	
Europeiska unionens yttre åtgärder																	1		1						
Jordbruk							1		1								1		1						
Statligt stöd		2			2							13	2	10			3		2						2
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning		1		1																					
Konkurrens		2		2			2		2			1		1								1		1	
Institutionell rätt		1		1								1			1		2		2			2		2	
Energi							1		1																
Miljö							5		5			1						1							
Område med frihet, säkerhet och rättvisa																						3		3	
Fri rörlighet för kapital																	2		2						
Fri rörlighet för varor																						1			1
Offentlig upphandling							2		1			1		2		1	1		1			1		1	
Restriktiva åtgärder (yttre åtgärder)		10	4	16			4		4			9		9			4		4			1		1	
Handelspolitik		3		2			15	2	14	1												1		1	
Ekonomisk och monetär politik																	1		1						
Folkhälsa		5	1	3			1		2			3	1	1	1							1		1	
Tjänsteföreskrifterna																	1		1			1		1	
Tullunionen och gemensamma tulltaxan		1		1																					
Totalt		26	5	28	2		32	7	26	1		31	3	25	2	1	18	1	12	5		14	3	12	1

1 | Tribunalen kan på ansökan av part och, sedan den 1 juli 2015, på eget initiativ besluta att ett mål ska handläggas skyndsamt.

2 | Kategorin "utan åtgärd" omfattar följande fall: återkallelse av ansökan, återkallelse av talan och fall i vilka talan har avgjorts genom beslut innan ansökan om skyndsamt handläggning har prövats.

15. AVGÖRANDEN AV TRIBUNALEN SOM HAR ÖVERKLAGATS TILL DOMSTOLEN (1990–2016)

	Antal överklagade avgöranden	Samtliga avgöranden som kan överklagas¹	Andelen överklagade avgöranden i procent
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	225	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	533	30 %
2012	132	514	26 %
2013	144	510	28 %
2014	110	561	20 %
2015	203	762	27 %
2016	163	626	26 %

1 | Samtliga avgöranden som kan överklagas – domar, interimistiska beslut och beslut att avslå en interventionsansökan, samt alla beslut genom vilka tribunalen skiljer sig från målet med undantag för beslut om avskrivning och beslut att överföra målet – där tidsfristen för överklagande har löpt ut eller där överklagande har skett.

16. FÖRDELNING AV ÖVERKLAGANDENA PÅ TYP AV FÖRFARANDE (2012–2016)

	2012			2013			2014			2015			2016		
	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent	Överklagade avgöranden	Avgöranden som kan överklagas	Överklaganden i procent
Statligt stöd	18	52	35 %	16	52	31 %	15	77	19 %	22	75	29 %	23	56	41 %
Konkurrens	24	60	40 %	28	73	38 %	15	44	34 %	32	61	52 %	17	41	41 %
Immaterialrätt	41	190	22 %	38	183	21 %	33	209	16 %	64	334	19 %	48	276	17 %
Annan direkt talan	47	208	23 %	62	202	31 %	47	231	20 %	85	290	29 %	75	253	30 %
Överklaganden		2									2				
Särskilda rättegångsformer	2	2	100 %												
Totalt	132	514	26 %	144	510	28 %	110	561	20 %	203	762	27 %	163	626	26 %

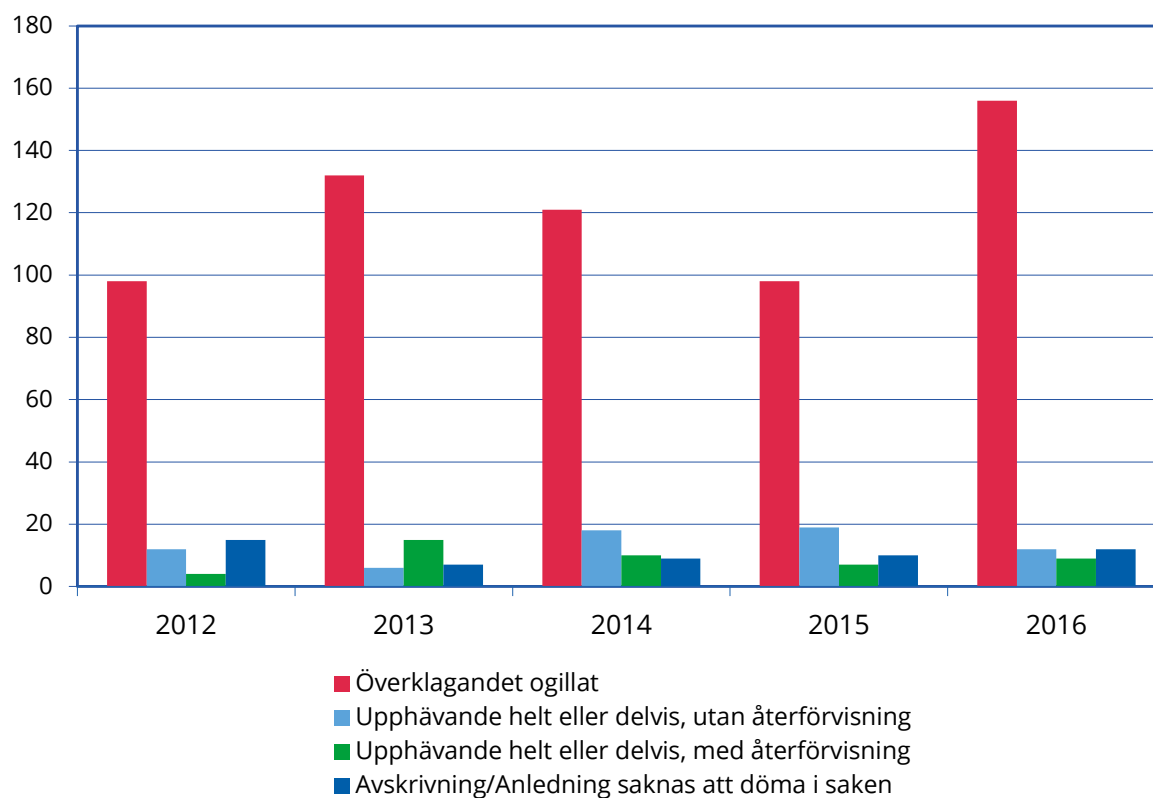
17. UTGÅNGEN I ÖVERKLAGADE MÅL (2016)

(DOMAR OCH BESLUT)

	Överklagandet ogillat	Upphävande helt eller delvis, utan återförvisning	Upphävande helt eller delvis, med återförvisning	Avskrivning/ Anledning saknas att döma i saken	Totalt
Ekonomisk och monetär politik	6	3			9
Ekonomisk, social och territoriell sammanhållning	2			1	3
Europeiska unionens yttre åtgärder		1			1
Folkhälsa	3				3
Forskning och teknisk utveckling samt rymden	2		1		3
Gemensam fiskeripolitik	1				1
Handelspolitik	7				7
Immaterialrätt och industriell ägarerätt	58	2	2	6	68
Institutionell rätt	9			2	11
Jordbruk	4			1	5
Konkurrens	18	4	1		23
Miljö	8				8
Offentlig upphandling	3				3
Processuella frågor	3				3
Statligt stöd	16	2	3		21
Tillgång till handlingar	3		1	1	5
Transeuropeiska nät	1				1
Transport	1				1
Tullunionen och gemensamma tulltaxan	2				2
Utrikes- och säkerhetspolitik	9		1	1	11
Totalt	156	12	9	12	189

18. UTGÅNGEN I ÖVERKLAGADE MÅL (2012–2016)

(DOMAR OCH BESLUT)

	2012	2013	2014	2015	2016
Överklagandet ogillat	98	132	121	98	156
Upphävande helt eller delvis, utan återförvisning	12	6	18	19	12
Upphävande helt eller delvis, med återförvisning	4	15	10	7	9
Avskrivning/Anledning saknas att döma i saken	15	7	9	10	12
Totalt	129	160	158	134	189

19. ALLMÄN UTVECKLING (1989–2016)

INKOMNA, AVGJORDA OCH PÅGÅENDE MÅL

	Inkomna mål ¹	Avgjorda mål ²	Pågående mål per den 31 december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
2013	790	702	1 325
2014	912	814	1 423
2015	831	987	1 267
2016	974	755	1 486
Totalt	13 457	11 971	

1| 1989: Domstolen överlämnade 153 mål till den nyinrättade tribunalen.
 1993: Domstolen överlämnade 451 mål till följd av den första utvidgningen av tribunalens behörighet.
 1994: Domstolen överlämnade 14 mål till följd av den andra utvidgningen av tribunalens behörighet.
 2004–2005: Domstolen överlämnade 25 mål till följd av den tredje utvidgningen av tribunalens behörighet.
 2016: Den 1 september 2016 överfördes 139 mål från personaldomstolen till tribunalen.

2| 2005–2006: Tribunalen överlämnade 118 mål till den nyinrättade personaldomstolen.

VI. VERKSAMHETEN VID TRIBUNALENS KANSLI

20. VERKSAMHETEN VID TRIBUNALENS KANSLI (2015–2016)

Form av intervention	2015	2016
Antal inlagor som införts i kansliets register ¹	46 432	49 773
Antal ansökningar varigenom talan väckts ²	831	835
Antal personalmål som överförts till tribunalen ³	–	139
Andel ansökningar i vilka brister åtgärdats ⁴	42,50 %	38,20 %
Antal inlagor (utöver ansökningar)	4 484	3 879
Antal interventionsansökningar	194	160
Antal ansökningar om konfidentiell behandling (av uppgifter i inlagorna) ⁵	144	163
Utkast till beslut som utarbetats av kansliet ⁶ (avvisning av uppenbara skäl före delgivning, vilandeförklaring/återupptagande, förening av mål, beslut att en invändning om rättegångshinder ska prövas i samband med avgörandet i sak, obestridd interventionsansökan, avskrivning, beslut att anledning saknas att döma i immaterialrättsliga mål, återupptagande av det muntliga förfarandet och rättelser)	521	241
Antal avdelningsmöten (med kansliet)	303	321
Antal förhandlingsprotokoll och protokoll om avkunnande av dom	873	637

1 | Detta antal är en indikator på kansliets arbetsbörda, eftersom varje rättegångshandling som kommer in eller lämnar kansliet förs in i registret. Antalet registrerade inlagor ska bedömas med beaktande av arten av de mål som tribunalen handlägger. Antalet parter i målet är begränsat vid direkt talan (sökande, svarande och, i förekommande fall, intervenient(er)) och delgivning sker således endast med dessa parter.

2 | Alla inlagor som ges in (inklusive ansökan varigenom talan väcks) ska registreras, föras till akten i målet, vid behov efter avhjälpande av brister, skickas till domarnas kabinett tillsammans med ett i vissa fall utförligt följebrev, eventuellt översattas och därefter tilltällas parterna.

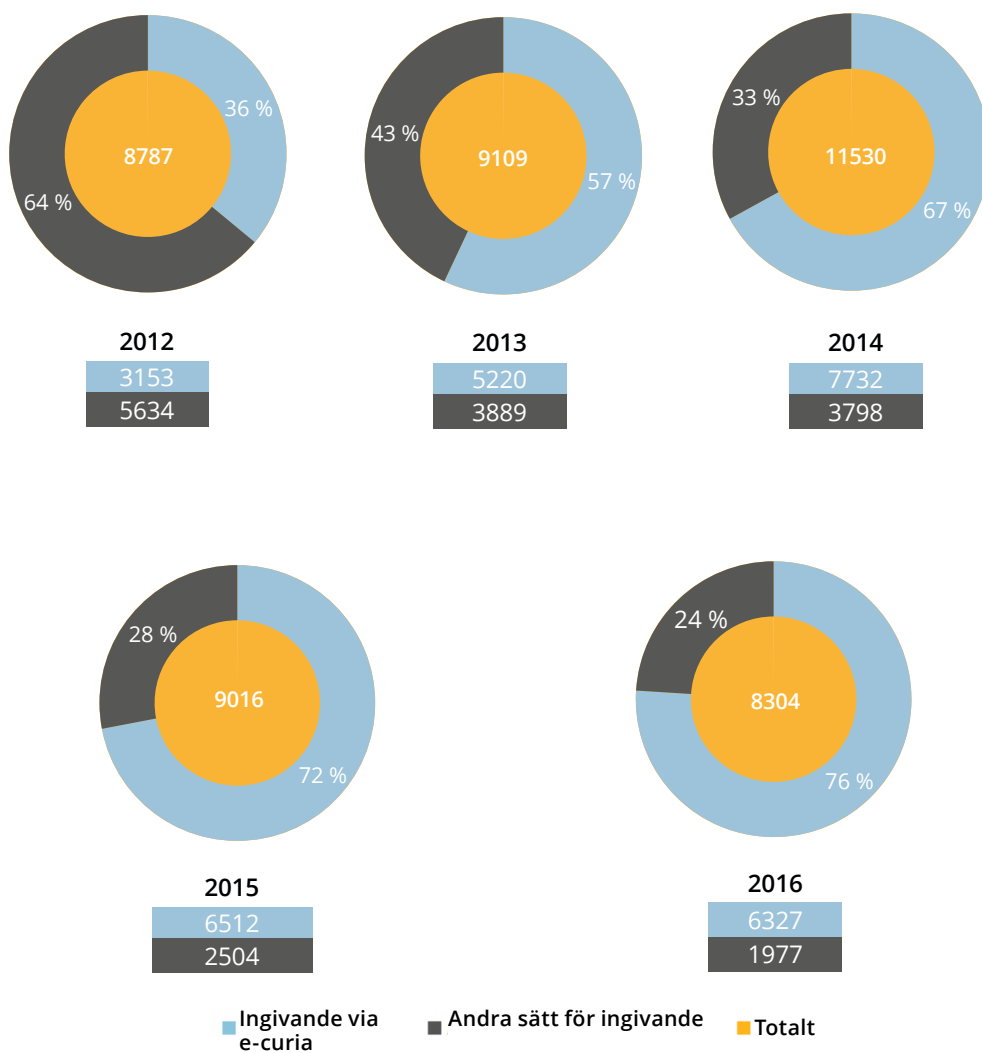
3 | Den 1 september 2016.

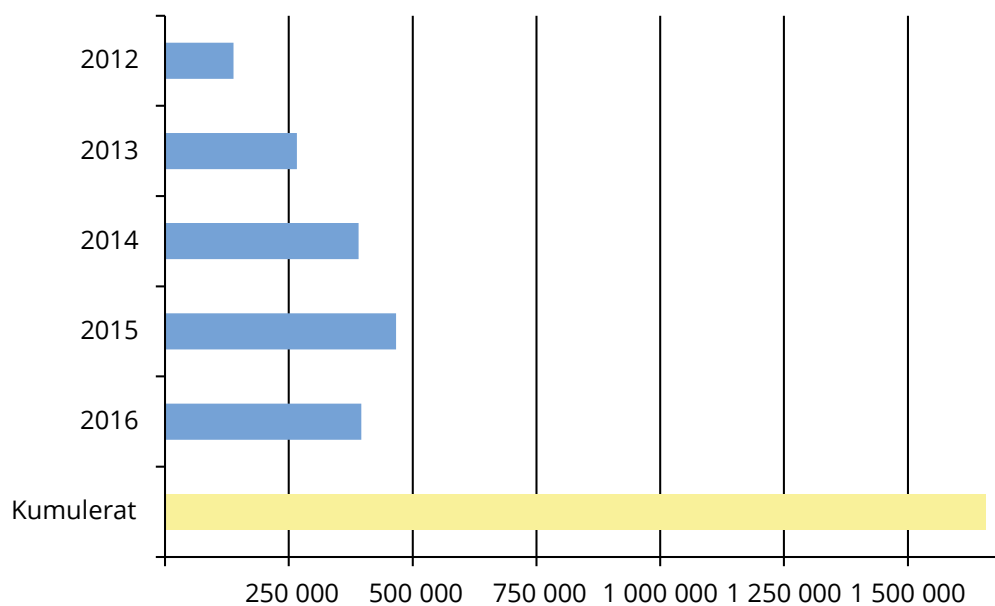
4 | När en ansökan varigenom talan väcks (detta gäller även alla andra inlagor) inte uppfyller vissa krav ska kansliet se till att bristen avhjälps i enlighet med rättegångsreglernas föreskrifter.

5 | Antalet ansökningar om konfidentiell behandling inkluderar inte antalet uppgifter i en eller flera inlagor i fråga om vilka konfidentiell behandling begärts.

6 | Sedan den 1 juli 2015 då tribunalens nya rättegångsregler trädde i kraft, kan vissa åtgärder (vilandeförklaring/återupptagande, förening av mål, intervention av en medlemsstat eller en institution utan konfidentialitet) - vilka tidigare krävde ett särskilt uppsatt beslut - vidtas genom ett formlost beslut som förs till akten i målet.

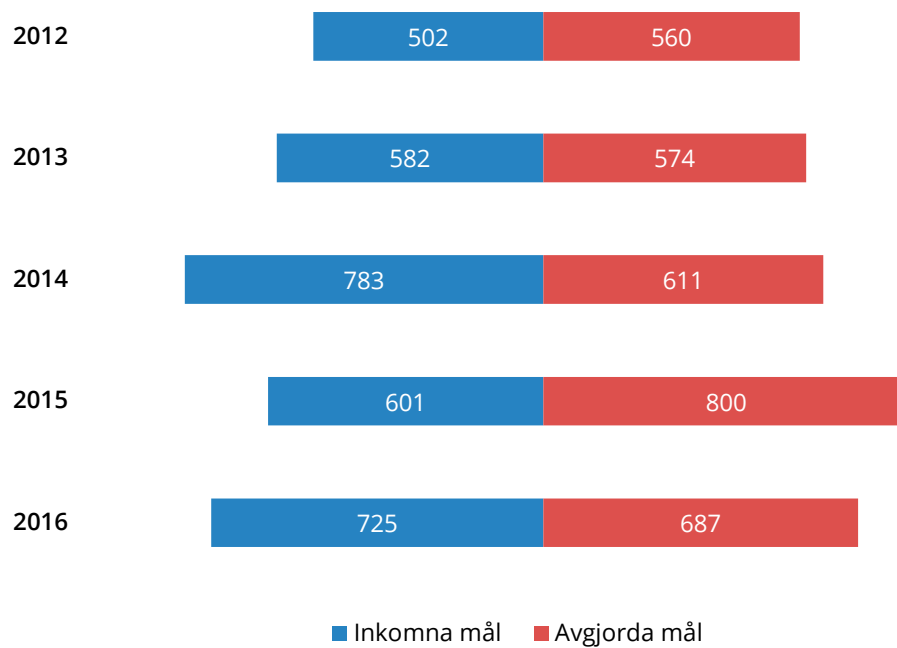
21. SÄTT PÅ VILKA INLAGOR GES IN TILL TRIBUNALEN

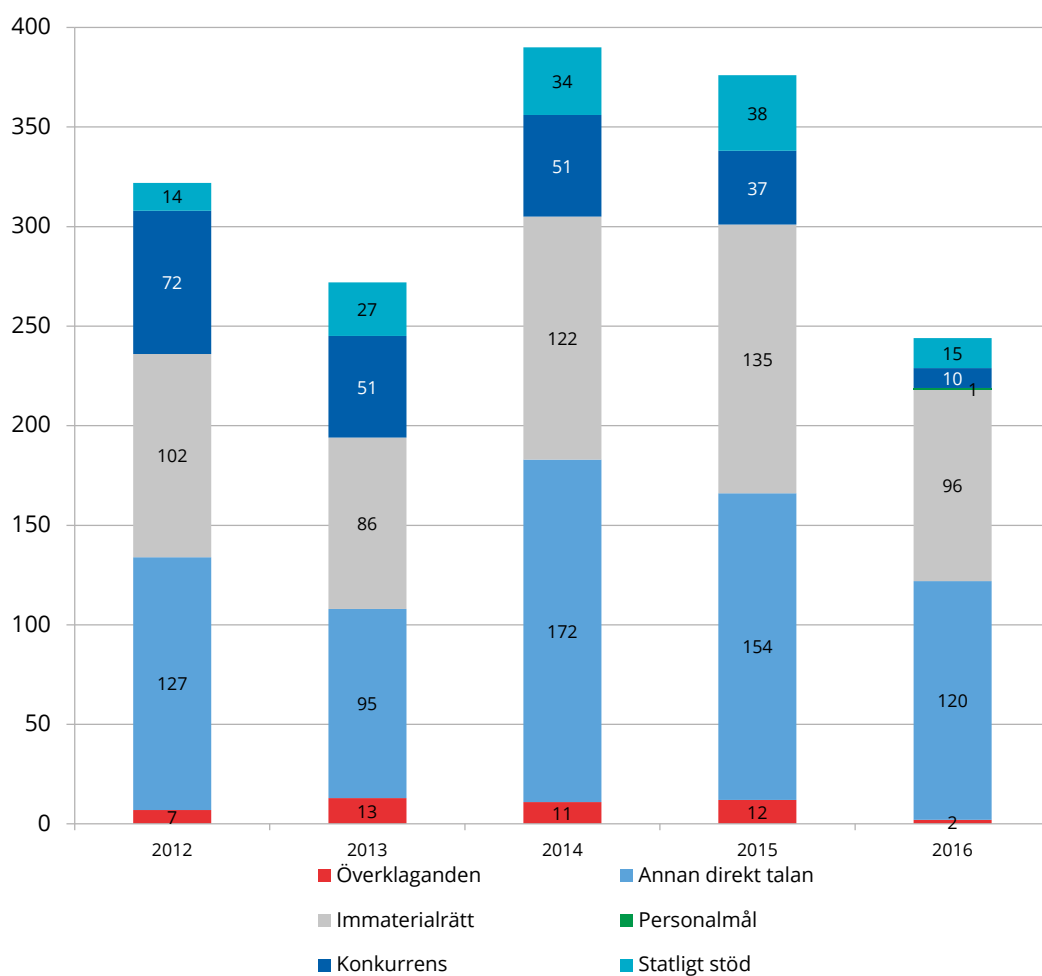

22. ANTAL SIDOR SOM GETTS IN VIA E-CURIA (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016	Kumulerat
Antal sidor som getts in via e-curia	138 182	266 048	390 892	466 875	396 072	1 658 069

23. MEDDELANDEN I EUROPEISKA UNIONENS OFFICIELLA TIDNING (2012–2016)

24. ANTAL MÅL I VILKA MUNTLLIG FÖRHANDLING HÅLLITS (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Totalt	322	272	390	376	244

E | TRIBUNALENS SAMMANSÄTTNING

(Protokollär ordning den 31 december 2016)

Första raden från vänster till höger:

Domarna A. Dittrich, I. Labucka, avdelningsordförandena A.M. Collins, G. Berardis, H. Kanninen, M. Prek, tribunalens vice ordförande M. Van der Woude, tribunalens ordförande M. Jaeger; avdelningsordförandena I. Pelikánová, S. Frimodt Nielsen, D. Gratsias, V. Tomljenović, S. Gervasoni, domarna S. Papasavvas och J. Schwarcz

Andra raden från vänster till höger:

Domarna A. Marcoulli, Z. Csehi, D. Spielmann, C. Iliopoulos, L. Madise, V. Kreuschitz, E. Buttigieg, M. Kancheva, E. Bieliūnas, I. Ulloa Rubio, I.S. Forrester, L. Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín, V. Valančius, N.N. Pótorak, och P.G. Xuereb

Tredje raden från vänster till höger:

Domarna A. Kornezov, J. Passer, O. Spineanu-Matei, J. Svenningsen, P. Nihoul, R. Barents, I. Reine, F. Schalin, E. Perillo, R. da Silva Passos, B. Berke, U. Öberg, M. J. Costeira och K. Kowalik-Bańczyk; justitiesekreteraren E. Coulon

1. FÖRÄNDRINGAR I TRIBUNALENS SAMMANSÄTTNING ÅR 2016

HÖGTIDLIG SAMMANKOMST DEN 13 APRIL 2016

Som ett led i den reform av institutionens struktur som bland annat innebär en ökning av antalet domare vid tribunalen,¹ har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 23 mars 2016 utnämnt följande personer till domare i tribunalen: Zoltán Csehi, Constantinos Iliopoulos, Anna Marcoulli, Nina Póltorak och Dean Spielmann, för perioden den 3 april 2016–31 augusti 2016, samt Leopoldo Calvo-Sotelo Ibáñez-Martín och Virgilijus. Valančius, för perioden den 3 april 2016–31 augusti 2019.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 13 april 2016 i samband med att dessa sju nya domare avlade ed och tillträdde sina tjänster vid tribunalen.

HÖGTIDLIG SAMMANKOMST DEN 8 JUNI 2016

Som ett led i den reform av institutionens struktur som bland annat innebär en ökning av antalet domare vid tribunalen, har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 24 maj 2016 utnämnt Inga Reine, Fredrik Schalin och Peter George Xuereb till domare i tribunalen för perioden den 29 maj 2016–31 augusti 2019.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 8 juni 2016 i samband med att dessa tre nya domare avlade ed och tillträdde sina tjänster vid tribunalen.

HÖGTIDLIG SAMMANKOMST DEN 19 SEPTEMBER 2016

Inom ramen för den partiella nytillsättningen av tribunalen har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 23 mars 2016 utnämnt Krystyna Kowalik-Bańczyk och Paul Nihoul till domare i tribunalen för perioden den 1 september 2016–31 augusti 2022. De efterträder Irena Wyszniowska-Białecka respektive Franklin Dehousse.

Inom ramen för den partiella nytillsättningen av tribunalen har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 7 september 2016 utnämnt Barna Berke, Ricardo da Silva Passos och Octavia Spineanu-Matei till domare i tribunalen för perioden den 16 september 2016–31 augusti 2022. De efterträder Ottó Czúcz, Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro respektive Andrei Popescu.

Som ett led i reformen av institutionens struktur har företrädarna för medlemsstaternas regeringar vidare, genom beslut av den 7 september 2016, utnämnt följande personer till domare i tribunalen: Jan Passer för perioden den 16 september 2016–31 augusti 2019, Maria José Costeira för perioden den 16 september 2016–31 augusti 2019, Alexander Kornezov och Ezio Perillo för perioden den 1 september 2016–31 augusti 2019 och René Barents och Jesper Svenningsen för perioden den 1 september 2016–31 augusti 2022.

1| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

På grund av att Carl Wetter har lämnat sin tjänst har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 7 september 2016 utnämnt Ulf Christophe Öberg till domare i tribunalen för perioden den 19 september 2016–31 augusti 2019.

Slutligen har företrädarna för medlemsstaternas regeringar genom beslut av den 16 september 2015, den 23 mars 2016, den 24 maj 2016 respektive den 7 september 2016, förlängt förordnandena för domarna Marc Jaeger, Marc van der Woude, Sten Frimodt Nielsen, Heikki Kanninen, Dimitrios Gratsias, Savvas Papasavvas, Juraj Schwarcz, Viktor Kreuschitz, Lauri Madise, Constantinos Iliopoulos, Dean Spielmann, Zoltán Csehi och Anna Marcoulli för perioden den 1 september 2016–31 augusti 2022.

En högtidlig sammankomst hölls vid domstolen den 19 september 2016 med anledning av den partiella ny tillsättningen av domare vid tribunalen och av att de tolv nya domarna avlade ed och tillträdde sina tjänster vid tribunalen.

2. PROTOKOLLÄR ORDNING

FRÅN DEN 1 JANUARI 2016 TILL DEN 13 APRIL 2016

M. JAEGER, ordförande
H. KANNINEN, vice ordförande
M.E. MARTINS RIBEIRO, avdelningsordförande
S. PAPASAVVAS, avdelningsordförande
M. PREK, avdelningsordförande
A. DITTRICH, avdelningsordförande
S. FRIMODT NIELSEN, avdelningsordförande
M. van der WOUDE, avdelningsordförande
D. GRATSIAS, avdelningsordförande
G. BERARDIS, avdelningsordförande
F. DEHOUSSE, domare
O. CZÚCZ, domare
I. WISZNIEWSKA- BIAŁECKA, domare
I. PELIKÁNOVÁ, domare
I. LABUCKA, domare
J. SCHWARCZ, domare
A. POPESCU, domare
M. KANCHEVA, domare
E. BUTTIGIEG, domare
C. WETTER, domare
V. TOMLJENOVIĆ, domare
E. BIELIŪNAS, domare
V. KREUSCHITZ, domare
A.M. COLLINS, domare
I. ULLOA RUBIO, domare
S. GERVASONI, domare
L. MADISE, domare
I.S. FORRESTER, domare

E. COULON, justitiesekreterare

FRÅN DEN 13 APRIL 2016 TILL DEN 8 JUNI 2016

M. JAEGER, ordförande
H. KANNINEN, vice ordförande
M.E. MARTINS RIBEIRO, avdelningsordförande
S. PAPASAVVAS, avdelningsordförande
M. PREK, avdelningsordförande
A. DITTRICH, avdelningsordförande
S. FRIMODT NIELSEN, avdelningsordförande
M. van der WOUDE, avdelningsordförande
D. GRATSIAS, avdelningsordförande
G. BERARDIS, avdelningsordförande
F. DEHOUSSE, domare
O. CZÚCZ, domare
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, domare
I. PELIKÁNOVÁ, domare
I. LABUCKA, domare
J. SCHWARCZ, domare
A. POPESCU, domare
M. KANCHEVA, domare
E. BUTTIGIEG, domare
C. WETTER, domare
V. TOMLJENOVIĆ, domare
E. BIELIŪNAS, domare
V. KREUSCHITZ, domare
A.M. COLLINS, domare
I. ULLOA RUBIO, domare
S. GERVASONI, domare
L. MADISE, domare
I.S. FORRESTER, domare
C. ILIOPOULOS, domare
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, domare
D. SPIELMANN, domare
V. VALANČIUS, domare
Z. CSEHI, domare
N. PÓŁTORAK, domare
A. MARCOULLI, domare
E. COULON, justitiesekreterare

FRÅN DEN 8 JUNI 2016 TILL DEN 19 SEPTEMBER 2016

M. JAEGER, ordförande
 H. KANNINEN, vice ordförande
 M.E. MARTINS RIBEIRO, avdelningsordförande
 S. PAPASAVVAS, avdelningsordförande
 M. PREK, avdelningsordförande
 A. DITTRICH, avdelningsordförande
 S. FRIMODT NIELSEN, avdelningsordförande
 M. van der WOUDE, avdelningsordförande
 D. GRATSIAS, avdelningsordförande
 G. BERARDIS, avdelningsordförande
 F. DEHOUSSE, domare
 O. CZÚCZ, domare
 I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, domare
 I. PELIKÁNOVÁ, domare
 I. LABUCKA, domare
 J. SCHWARCZ, domare
 A. POPESCU, domare
 M. KANCHEVA, domare
 E. BUTTIGIEG, domare
 C. WETTER, domare
 V. TOMLJENOVIC, domare
 E. BIELIŪNAS, domare
 V. KREUSCHITZ, domare
 A.M. COLLINS, domare
 I. ULLOA RUBIO, domare
 S. GERVASONI, domare
 M.L. MADISE, jüge
 L. MADISE, domare
 I.S. FORRESTER, domare
 L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, domare
 D. SPIELMANN, domare
 V. VALANČIUS, domare
 Z. CSEHI, domare
 N. PÓŁTORAK, domare
 A. MARCOULLI, domare
 P.G. XUEREB, domare
 F. SCHALIN, domare
 I. REINE, domare

 E. COULON, justitiesekreterare

FRÅN DEN 21 SEPTEMBER 2016 TILL DEN 31 DECEMBER 2016

M. JAEGER, ordförande
M. van der WOUDE, vice ordförande
I. PELIKÁNOVÁ, avdelningsordförande
M. PREK, avdelningsordförande
S. FRIMODT NIELSEN, avdelningsordförande
H. KANNINEN, avdelningsordförande
D. GRATSIAS, avdelningsordförande
G. BERARDIS, avdelningsordförande
V. TOMLJENOVIĆ, avdelningsordförande
A.M. COLLINS, avdelningsordförande
S. GERVASONI, avdelningsordförande
I. LABUCKA, domare
S. PAPASAVVAS, domare
A. DITTRICH, domare
J. SCHWARCZ, domare
M. KANCHEVA, domare
E. BUTTIGIEG, domare
E. BIELIŪNAS, domare
V. KREUSCHITZ, domare
I. ULLOA RUBIO, domare
L. MADISE, domare
I.S. FORRESTER, domare
C. ILIOPOULOS, domare
L. CALVO-SOTELO IBÁÑEZ-MARTÍN, domare
D. SPIELMANN, domare
V. VALANČIUS, domare
Z. CSEHI, domare
N. PÓŁTORAK, domare
A. MARCOULLI, domare
P.G. XUEREB, domare
F. SCHALIN, domare
I. REINE, domare
E. PERILLO, domare
R. BARENTS, domare
R. da SILVA PASSOS, domare
P. NIHOUL, domare
B. BERKE, domare
J. SVENNINGSSEN, domare
U. ÖBERG, domare
O. SPINEANU-MATEI, domare
M. J. COSTEIRA, domare
J. PASSER, domare
K. KOWALIK-BAŃCZYK, domare
A. KORNEZOV, domare

E. COULON, justitiesekreterare

3. TRIBUNALENS TIDIGARE LEDAMÖTER

(efter tjänstetillträde)

DOMARE

Donal Patrick Michael BARRINGTON (1989–1996)
Antonio SAGGIO (1989–1998), ordförande (1995–1998)
David Alexander Ogilvy EDWARD (1989–1992)
Heinrich KIRSCHNER (1989–1997)
Christos YERARIS (1989–1992)
Romain Alphonse SCHINTGEN (1989–1996)
Cornelis Paulus BRIËT (1989–1998)
José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995), ordförande (1989–1995)
Bo VESTERDORF (1989–2007), ordförande (1998–2007)
Rafael GARCÍA-VALDECASAS Y FERNÁNDEZ (1989–2007)
Jacques BIANCARELLI (1989–1995)
Koen LENAERTS (1989–2003)
Christopher William BELLAMY (1992–1999)
Andreas KALOGEROPOULOS (1992–1998)
Virpi TIILI (1995–2009)
Pernilla LINDH (1995–2006)
Josef AZIZI (1995–2013)
André POTOCKI (1995–2001)
Rui Manuel GENS de MOURA RAMOS (1995–2003)
John D. COOKE (1996–2008)
Jörg PIRRUNG (1997–2007)
Paolo MENGGOZZI (1998–2006)
Arjen W.H. MEIJ (1998–2010)
Mihail VILARAS (1998–2010)
Nicholas James FORWOOD (1999–2015)
Hubert LEGAL (2001–2007)
Maria Eugénia MARTINS de NAZARÉ RIBEIRO (2003–2016)
Franklin DEHOUSSE (2003–2016)
Ena CREMONA (2004–2012)
Ottó CZÚCZ (2004–2016)
Irena WISZNIEWSKA-BIAŁECKA (2004–2016)
Daniel ŠVÁBY (2004–2009)
Vilenas VADAPALAS (2004–2013)
Küllike JÜRIMÄE (2004–2013)
Verica TRSTENJAK (2004–2006)
Enzo MOAVERO MILANESI (2006–2011)
Nils WAHL (2006–2012)
Teodor TCHIEV (2007–2010)
Valeriu M. CIUCĂ (2007–2010)
Santiago SOLDEVILA FRAGOSO (2007–2013)
Laurent TRUCHOT (2007–2013)
Kevin O'HIGGINS (2008–2013)
Andrei POPESCU (2010–2016)
Carl WETTER (2013–2016)

ORDFÖRANDE

José Luis da CRUZ VILAÇA (1989–1995)

Antonio SAGGIO (1995–1998)

Bo VESTERDORF (1998–2007)

JUSTITIESEKRETERARE

Hans JUNG (1989–2005)

KAPITEL III

PERSONALDOMSTOLEN

A | PERSONALDOMSTOLENS VERKSAMHET ÅR 2016

Av ordföranden **Sean VAN RAEPENBUSCH**

År 2016 utgör det sista året som Europeiska unionens personaldomstol existerar. Personaldomstolens verksamhet upphörde den 1 september detta år i samband med att behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda ånyo överfördes till tribunalen.¹ Samtidigt med denna överföring utökades tribunalen med sju nya domartjänster från och med den 1 september 2016 som en del av reformen av unionens domstolssystem, vilken syftar till att fördubbla antalet domare i tribunalen.²

I april 2016 lämnade och ersattes även två domare vars förordnande löpt ut i oktober 2014 respektive i september 2015.

Personaldomstolens verksamhetsstatistik för år 2016 – det vill säga för perioden mellan den 1 januari och den 31 augusti 2016 – visar att 169 mål avgjorts jämfört med 152 mål år 2015 och år 2014. Antalet mål som avgjordes under årets första åtta månader utgör således personaldomstolens näst bästa resultat i kvantitativt hänseende med undantag för resultatet för hela år 2013 (184 mål). Resultatet avser ett stort antal mål om överföring av tidigare intjänade pensionsrättigheter till unionens pensionssystem, vilka hade vilandeförklarats i väntan på avgörande från tribunalen som meddelades i början av året.

Vidare uppgick antalet pågående mål till 139 den 31 augusti 2016, jämfört med 231 mål den 31 december 2015 respektive 216 mål år 2014. Dessa 139 mål överfördes till tribunalen den 1 september 2016. Av de nämnda målen förblev 46 vilandeförklarade i väntan på att mål som fortfarande pågår vid tribunalen ska avgöras. Merparten av dem gäller genomförandet av 2013 års reform av tjänsteföreskrifterna för tjänstemän i Europeiska unionen (nedan kallade tjänsteföreskrifterna) och anställningsvillkoren för övriga anställda i Europeiska unionen (nedan kallade anställningsvillkoren).³ Det bör noteras att när personaldomstolen inrättades år 2005 var 269 personalmål pågående vid förstainstansrätten.

Den genomsnittliga handläggningstiden – utan hänsyn till eventuell vilandeförklaring – har minskat från 12,1 månader år 2015 till 10 månader år 2016. Det ska erinras om att handläggningstiden uppgick till 14,7 månader år 2013.

Under den aktuella perioden antog personaldomstolens ordförande – i likhet med år 2015 – två beslut om interimistiska åtgärder. Siffran verkar bekräfta en långsiktig minskning av antalet ansökningar om interimistiska åtgärder i personalmål.

Slutligen har åtta mål avgjorts genom förlikning i enlighet med rättegångsreglerna, mot 14 året före. Även om nedgången är märkbar har personaldomstolen föreslagit förlikning i inte mindre än 18 mål, vilket är det högsta någonsin.

Nedan följer en redogörelse för den viktigaste utvecklingen i personaldomstolens rättspraxis.

1| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2016/1192 av den 6 juli 2016 om överföring till Europeiska unionens tribunal av behörigheten att i första instans avgöra tvister mellan Europeiska unionen och dess anställda (EUT L 200, 2016, s. 137).

2| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) 2015/2422 av den 16 december 2015 om ändring av protokoll nr 3 om stadgan för Europeiska unionens domstol (EUT L 341, 2015, s. 14).

3| Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) nr 1023/2013 av den 22 oktober 2013 om ändring av tjänsteföreskrifterna för tjänstemän i Europeiska unionen och anställningsvillkoren för övriga anställda i Europeiska unionen (EUT L 287, 2013, s. 15).

B | PERSONALDOMSTOLENS RÄTTSPRAXIS ÅR 2016

I. FÖRFARANDEFRÅGOR

1. DET ADMINISTRATIVA FÖRFARANDET

Personaldomstolen erinrade i sin dom av den 25 maj 2016, **GW/kommissionen** (F-111/15, [EU:F:2016:122](#)), om att det administrativa förfarandet syftar till att ge administrationen möjlighet att ompröva ett beslut. Mot bakgrund av själva syftet med förfarandet måste det anses vara fortskridande. Detta innebär att administrationen, inom ramen för systemet för rättsmedel enligt artiklarna 90 och 91 i tjänsteföreskrifter för tjänstemän i Europeiska unionen (nedan kallade tjänsteföreskrifterna), kan finna anledning att, mot bakgrund av klagomålet, ändra de skäl som låg till grund för den omtvistade rättsakten även om den uttryckligen avslår klagomålet. Det är likväl lagenligheten av den ursprungliga rättsakt som går någon emot som ska prövas, och denna prövning ska göras med hänsyn till skälen i beslutet att avslå klagomålet. Personaldomstolen slog närmare bestämt fast att när avräkningskontoret inom det gemensamma sjukförsäkringssystemet nekar ersättning för vissa utgifter, efter det att förtroendeläkaren lämnat ett negativt och väl underbyggt utlåtande och den berörde sedan anför klagomål mot detta beslut, får administrationen följaktligen, när den besvarar klagomålet, ge en utförligare motivering under det administrativa förfarandet. Sådana mer specifika skäl som hänför sig till det enskilda fallet och som getts innan klagomålet lämnades in, förutsätts sammanfalla med motiveringen av avslagsbeslutet och ska således anses utgöra uppgifter som är relevanta för att bedöma lagenligheten av detta beslut.

2. RÄTTSAKT SOM GÅR NÅGON EMOT

I domen **Zink/kommissionen** (dom av den 11 april 2016, F-77/15, [EU:F:2016:74](#), domen har överklagats) hade personaldomstolen tillfälle att erinra om rättspraxis enligt vilken tillställande av ett lönebesked får till verkan att fristerna för att inge klagomål och att väcka talan mot ett administrativt beslut börjar löpa, om beslutets förekomst och räckvidd klart framgår av lönebeskedet. I det aktuella fallet fann personaldomstolen emellertid att den berörda tjänstemannen inte hade nekats ett bidrag på grund av ett beslut av administrationen utan på grund av ett tekniskt fel, i det aktuella fallet ett IT-relaterat fel. Under dessa omständigheter ansågs de aktuella lönebeskeden, vari det omtvistade bidraget inte fanns med, inte återspeglade något beslut från administrationen. De ändrade inte den berörde tjänstemannens rättsställning och angav inte heller Europeiska kommissionens slutliga inställning. Därför kunde de inte anses få till följd att klagofristen enligt tjänsteföreskrifterna började löpa.

3. BRISTANDE BEHÖRIGHET HOS DEN SOM UTFÄRDAT DEN RÄTTSAKT SOM GÅR NÅGON EMOT

I målet **Opreana/kommissionen** (dom av den 19 juli 2016, F-67/15, [EU:F:2016:153](#)) hade sökanden yrkat att hennes anställningsavtal skulle förnyas. Den enda relevanta rättsakten som fanns bland handlingarna i målet var ett negativt svar från hennes gruppchef inom personalavdelningen vid kommissionens generaldirektorat för Hälsa och konsumentskydd. Eftersom gruppchefen inte hade behörighet att agera som myndighet som är behörig att sluta anställningsavtal och då det inte fanns några konkreta omständigheter som visade att denna myndighet hade fattat beslut om att inte förlänga anställningsavtalet ansåg personaldomstolen att gruppchefen saknade behörighet att fatta det omtvistade beslutet. Under dessa omständigheter befanns

beslutet att inte förlänga anställningsavtalet utgöra en rättsakt som gick sökanden emot som var skild från själva anställningsavtalet och mot vilken talan kunde väckas. Beslutet ansågs däremot inte ha fattats av den behöriga myndigheten.

4. TIDSFRIST FÖR ATT VÄCKA TALAN

Personaldomstolen erinrade i sin dom av den 25 januari 2016, *Darchy/kommissionen* (F-47/15, [EU:F:2016:3](#)), att fristerna för att inge klagomål eller väcka talan har till syfte att inom unionsinstitutionerna säkerställa den rättssäkerhet som är nödvändig för att dessa ska fungera väl, genom att undvika ett evigt ifrågasättande av unionens rättsakter som medför rättsverkningar. Personaldomstolen ansåg följaktligen att en sökande, som svar på en begäran om omprövning som ingetts sedan fristen löpt ut av den berörda tjänstemannen, inte kunde få förmåner som vederbörande tidigare nekats rätt till utbetalade retroaktivt. Detta skulle nämligen leda till en betydande rättsosäkerhet och innebära en risk för att institutionerna ackumulerar skulder gentemot sina tjänstemän.

5. RÄTTEGÅNGSKOSTNADER

I ett beslut av den 17 mars 2016 (*Grazyte/kommissionen*, F-76/11 DEP, [EU:F:2016:67](#)), fann personaldomstolen mot bakgrund av artikel 6.1 första stycket FEU att tvingande rättsregler av lägre grad än Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna i möjligaste mån ska tolkas på ett sätt som är förenligt med stadgan och att rättegångsregler ska tolkas i enlighet med artikel 47 i stadgan, som garanterar rätten till ett effektivt rättsmedel. Mer specifikt och med hänsyn till artikel 52.3 i stadgan påpekade personaldomstolen att enligt praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna kan en betydande ekonomisk kostnad för en process, även om kostanden åläggs efter det att processen är avslutad, anses utgöra en inskränkning av rätten till ett rättsmedel. Personaldomstolen påpekade vidare att kostnadsbeloppet skulle fastställas mot bakgrund av omständigheterna i ett givet mål, inklusive sökandens betalningsförmåga. Slutligen erinrade personaldomstolen, fortfarande med hänvisning till praxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna att rätten till en rättvis rättegång i första hand gäller domstolar i första instans. Det ska följaktligen beaktas att det i det nationella målet rörde sig om den första domstol som sökanden hade tillgång till.

I samma beslut av den 17 mars 2016 (*Grazyte/Commission*, F-76/11 DEP, [EU:F:2016:67](#)), påpekade personaldomstolen att det framgår av artikel 80 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU, Euratom) nr 966/2012 av den 25 oktober 2012 om finansiella regler för unionens allmänna budget och om upphävande av rådets förordning (EG, Euratom) nr 1605/2002 (EUT L 298, 2012, s. 1), och artikel 91 i kommissionens delegerade förordning (EU) nr 1268/2012 av den 29 oktober 2012 om tillämpningsföreskrifter för förordning [nr 966/2012] (EUT L 362, 2012, s. 1) att möjligheten att låta en person avbetala ådömda rättegångskostnader i flera rater eller möjligheten att efterskänka skulden är just en möjlighet för den fordringsägande institutionen. Rätten till domstolsprövning skulle inte vara tillräckligt säkerställd om frågan huruvida en part efter processen måste ersätta avsevärda kostnader lämnades till motpartens godtycke. Det är tvärtom rätten som i komplicerade fall har att fastställa rättegångskostnaderna med hänsyn tagen till omständigheter såsom den berörda personens betalningsförmåga.

6. RÄTTSKRAFT

I beslut av den 7 juni 2016, *Verile/kommissionen* (F-108/12, [EU:F:2016:125](#)), erinrade personaldomstolen om att principen om rättskraft är av grundläggande betydelse i unionens rättsordning. För att säkerställa såväl en stabil rättsordning och stabila rättsförhållanden som en god rättskipning är det nämligen viktigt att

domstolsavgöranden som vunnit laga kraft efter det att tillgängliga rättsmedel har uttömts eller fristerna för dessa har löpt ut inte längre kan angripas. I det aktuella fallet hade Europeiska unionens tribunal, som prövade målet i egenskap av överinstans, i sin dom av den 13 oktober 2015, **kommissionen/Verile och Gjergji**, (T-104/14 P, [EU:T:2015:776](#)), omkvalificerat tvisteföremålet så att det inte avsåg den rättsakt som angreps i första instans utan ett annat beslut. Detta andra beslut var däremot just det beslut som var föremål för den talan som registrerats under nummer F-108/12. Eftersom dom T-104/14 P vunnit rättskraft till följd av den ovannämnda omkvalificeringen, hade domen från Europeiska unionens tribunal och talan i mål F-108/12 identiska tvisteföremål och identisk partsställning. Personaldomstolen ansåg därför att sistnämnda talan förlorat sitt föremål och att det saknades anledning att döma i saken.

II. SAKFRÅGOR

ALLMÄNNA GILTIGHETSVILLKOR FÖR RÄTTSAKTER OCH GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

1. INGRESSENS RÄCKVIDD

I sin dom av den 2 mars 2016, **Frieberger och Vallin/kommissionen** (F-3/15, [EU:F:2016:26](#), domen har överklagats), erinrade personaldomstolen om att syftet med ingressen i en allmänt tillämplig rättsakt är att motivera den genom att, i regel, ange dels den helhetssituation som har lett fram till antagandet av rättsakten, dels de allmänna syften som ska uppnås med den. Ingressen till en sådan rättsakt har följaktligen inte tvingande rättsverkan och kan inte åberopas för att avvika från bestämmelserna i rättsakten i fråga, och än mindre för att göra gällande att rättsakten är rättsstridig.

2. FORMELL MOTIVERING

I målet **Frieberger och Vallin/kommissionen** (dom av den 2 mars 2016, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), domen har överklagats), fann personaldomstolen att om den behöriga tillsättningsmyndigheten anser att skälen i det ursprungliga beslutet, vilket ligger till grund för klagomålet, är både grundade och tillräckliga som svar på de anmärkningar som framförts i klagomålet, har den ingen anledning att avvika från nämnda skäl genom att ersätta dem med nya skäl. I ett sådant fall kan myndigheten följaktligen avslå klagomålet genom att, i avslagsbeslutet, upprepa samma skäl som de som angavs i det ursprungliga beslutet. Personaldomstolen fann vidare att för det fall att flera berörda har gett in likalydande klagomål, kan tillsättningsmyndigheten inte klandras för att den lämnar standardiserade svar på dessa. Ett sådant tillvägagångssätt utgör tvärtom god förvaltningssed och säkerställer likabehandling av klagandena.

3. TIDSMÄSSIG TILLÄMPLIGHET AV BESTÄMMELSERNA I DE NYA TJÄNSTEFÖRESKRIFTERNA

Personaldomstolen har i målet **Stips/kommissionen** (dom av den 19 juli 2016, F-131/15, [EU:F:2016:154](#)), prövat det system med omklassificering som kommissionen infört såvitt gäller tillfälligt anställda som anställts med stöd av artikel 2 d anställningsvillkoren för övriga anställda i Europeiska unionen (nedan kallade anställningsvillkoren för övriga anställda) och som har ett avtal om tillsvidareanställning. Personaldomstolen

ansåg att när kommissionen fattar beslut om omklassificering av en tillfälligt anställd efter de nya tjänsteföreskrifternas ikraftträdande den 1 januari 2014 – även när beslutet gäller omklassificeringsförfarandet år 2013 – är kommissionen skyldig att analogt tillämpa bestämmelserna i de nya tjänsteföreskrifterna. Detta gäller i synnerhet artikel 45 häri och bilaga I, avsnitt A, punkt 1, som begränsar karriärmöjligheterna för tjänstemän som tillhör tjänstegruppen handläggare till lönegrad AD 12 när nämnda tjänstemän inte tidigare har klassificerats i en av de yrkeskategorier som medger en karriärutveckling utöver den nämnda lönegraden. I det aktuella fallet konstaterade personaldomstolen att när de nya tjänsteföreskrifterna trädde i kraft den 1 januari 2014 hade sökanden endast möjlighet till omklassificering utan att besitta någon förvärvat rättighet att bli omklassificerad. Kommissionen ansågs därför inte ha åsidosatt någon rättighet som sökanden förvärvat före detta datum.

4. OMPRÖVNING AV ADMINISTRATIVA BESLUT

I sin dom av den 25 januari 2016, *Darchy/kommissionen* (F-47/15, [EU:F:2016:3](#)), fann personaldomstolen att administrationen är skyldig att göra en förnyad prövning av en tjänstemans situation och att, åtminstone för framtiden, ompröva beslutet att neka vederbörande en kontinuerlig förmån, såsom till exempel barntillägg, om det visar sig att den berörde hade rätt till den aktuella förmånen och att det tidigare beslutet att neka vederbörande detta således var rättsstridigt. Detta gäller även om beslutet att inte bevilja en sådan förmån vunnit rättskraft på grund av att fristen för att inkomma med klagomål eller väcka talan har löpt ut. Rättssäkerhetsprincipen kan inte under sådana omständigheter motivera att administrationen låter rättsstridigheten bestå. Varken omsorgsplikten eller principen om god förvaltning innebär däremot att administrationen är tvungen att frångå tidsfristerna för att anföra klagomål och väcka talan, vilka, eftersom de är tvingande, inte kan ändras av administrationen vid en omprövning av ett beslut, bakåt i tiden, som har blivit slutgiltigt. Vad beträffar rättssäkerhetsprincipen utgör denna grunden för ovanstående övervägande.

5. MÖJLIGHET ATT ÅBEROPA DE PRINCIPER SOM KOMMER TILL UTTRYCK I EUROPEISKA UNIONENS STADGA OM DE GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETERNA

I dom av den 2 mars 2016, *Frieberger och Vallin/kommissionen* (F-3/15, [EU:F:2016:26](#), domen har överklagats), påpekade personaldomstolen att artikel 27 i stadgan om de grundläggande rättigheterna föreskriver att arbetstagarna på lämpliga nivåer ska garanteras rätt till information och samråd i de fall och på de villkor som föreskrivs i unionsrätten samt i nationell lagstiftning och praxis. För att den artikeln ska få sin fulla verkan måste den preciseras. Såvitt gäller förfarandet kan den berörde inte grunda en invändning enbart på artikel 27 i stadgan.

6. SKYLDIGHET ATT SAMARBETA LOJALT MED NATIONELLA DOMSTOLAR

I sin dom av den 19 juli 2016, *Earlie/parlamentet* (F-130/14, [EU:F:2016:156](#)), erinrade personaldomstolen om att den plikt att samarbeta lojalt med nationella domstolar som åligger alla institutioner innebär att de är skyldiga att efterkomma en begäran om verkställighet av ett beslut som fattats av en nationell domstol. Detta gäller till exempel ett beslut angående skyldighet för en före detta tjänsteman att betala underhåll till sin före detta maka. När beslutet har delgetts den berörda institutionen innebär skyldigheten till lojalt samarbete att även om institutionen inte är beslutets direkta adressat, är den i egenskap av arbetsgivare till den tjänsteman som ska utge underhåll skyldig att efterkomma beslutet och avhålla sig från att bifalla en begäran från den

berörde betalningsskyldige tjänstemannen som uppenbart strider mot de skyldigheter som direkt föreskrivs i beslutet. När en tidigare tjänsteman i ett beslut från en nationell domstol förpliktas att begära att hans arbetsgivare, i detta fall en av unionens institutioner, ska göra avdrag för underhållsbeloppet på dennes pension och utbetala detta till tjänstemannens före detta hustru, får institutionen avslå en begäran från den före detta tjänstemannen som strider mot vad som stadgas i beslutet och som syftar till att utbetalningarna ska upphöra.

7. RÄTTEN ATT YTTRA SIG

I målet av den 5 februari 2016, *GV/ Europeiska utrikestjänsten*, (F-137/14, [EU:F:2016:14](#)), erinrade personaldomstolen för det första om sin rättspraxis enligt vilken iakttagandet av rätten till försvar, och i synnerhet rätten för en kontraktsanställd att höras rörande omständigheter som kan göras gällande mot den kontraktsanställda som grund för ett beslut som går honom eller henne emot, med avseende på tjänsteföreskrifterna utgör en väsentlig formföreskrift vars åsidosättande kan prövas ex officio. I detta mål fann personaldomstolen att Europeiska utrikestjänsten hade sagt upp en tillfälligt anställd utan att vederbörande först getts tillfälle att yttra sig. Enligt personaldomstolen är det relativt enkelt för utrikestjänsten att fullgöra sina skyldigheter enligt principen om god förvaltningssed genom att skriftligen informera den berörde om varför utrikestjänsten hade för avsikt att säga upp personen och ge personen möjlighet att, inom en rimlig tidsfrist, skriftligen och/eller muntligt, ta ställning i detta avseende. Under dessa omständigheter ansågs utrikestjänsten inte kunna åberopa rent interna administrativa förhållanden, såsom svårigheter i beslutsförfarandet, inklusive sådana som har att göra med att vissa av dess avdelningar gör motstånd, för att rättfärdiga att skyldigheter som följer av unionens primärrätt inte har fullgjorts.

I ett annat mål där en tillfälligt anställds anställningsavtal inte förlängts och den berörde anställde inte hade getts tillfälle att framföra sina synpunkter på ett lämpligt sätt innan beslutet fattades (dom av den 19 juli 2016, F-67/15, *Opreana/kommissionen* [U:F:2016:153](#)), fann personaldomstolen att det saknades stöd för det enda argument som svaranden anförde, nämligen att det svar som getts sökanden visade att hon hade informerats om beslutet "tidigare" med hänsyn till användningen av uttrycket "[s]åsom jag tidigare sagt till er". Svaranden lyckades nämligen inte ge ett övertygande svar på en fråga under förhandlingen avseende den exakta tidpunkten, platsen för och de närmare detaljerna runt den information som påstods ha getts i förväg.

8. RÄTTEN TILL GOD FÖRVALTNING

Personaldomstolens dom av den 19 juli 2016, *Stips/kommissionen* (F-131/15, [EU:F:2016:154](#)), gällde det system med omklassificering som kommissionen infört såvitt gäller tillfälligt anställda som anställts med stöd av artikel 2 d anställningsvillkoren för övriga anställda och som har ett avtal om tillsvidareanställning. I denna dom slog personaldomstolen fast att kommissionen åsidosatt rätten till god förvaltning och i synnerhet dess anställdas rätt till rättvis behandling genom att anta sitt beslut att inte omklassificera sökanden till lönegrad AD 13 inom ramen för omklassificeringsförfarandet år 2013 förrän den 21 januari 2015, det vill säga mer än ett år efter förfarandets avslutande, utan att ha vidtagit åtgärder för att avsluta förfarandet innan den 31 december 2013. Om kommissionen inte hade tagit så lång tid på sig att anordna omklassificeringsförfarandet år 2013 och om kommissionen hade vidtagit alla åtgärder för att, med erforderad skyndsamhet, jämföra meriterna för det fåtal tillfälligt anställda med tillsvidareanställning som kunde komma i fråga för omklassificering år 2013, hade kommissionen – enligt personaldomstolen – kunnat upprätta förteckningen över de tillfälligt anställda som omklassificerats inom ramen för omklassificeringsförfarandet år 2013 innan den nya artikel 45 och bilaga I, avsnitt A, punkt 1, i tjänsteföreskrifterna trädde i kraft den 1 januari 2014. Dessa bestämmelser begränsar numera karriärutvecklingen för handläggare till lönegrad AD 12 när de inte tidigare har klassificerats i en av de yrkeskategorier som medger en karriärutveckling

utöver den nämnda lönegraden, vilket var fallet för sökanden. I det aktuella målet fann personaldomstolen vidare att kommissionen inte kunde gömma sig bakom regeln att skyddet för tjänstemännens rättigheter och intressen alltid begränsas av gällande bestämmelser. Att godta ett dylikt argument i förevarande fall skulle innebära att det vore tillräckligt för administrationen att skjuta upp anordnade och slutförande av ett omklassificeringsförfarande och dra nytta av den tid som förflutit för att tillämpa nya bestämmelser för omklassificering som är mindre förmånliga för de berörda anställda.

Målet **Bulté och Krempa/kommissionen** (dom av den 5 februari 2016, F-96/14, [EU:F:2016:10](#)), gällde kommissionens beslut att med retroaktiv verkan ändra de pensioner som sökandena uppbar i egenskap av rättighetsinnehavare efter en avliden före detta tjänsteman och kräva återbetalning av felaktigt utbetalda belopp. Personaldomstolen fann att kravet att det ska vara uppenbart att de omtvistade utbetalningarna är felaktiga, vilket är ett villkor för att återkräva felaktigt utbetalda belopp enligt artikel 85 i tjänsteföreskrifterna, inte var uppfyllt. Personaldomstolen fann bland annat att de felaktigheter som kommissionen begått var av sådan omfattning att de endast kunde bero på att kommissionen åsidosatt sin skyldighet att handlägga sökandenas ansökningar noggrant i enlighet med vad principen om god förvaltning kräver.

9. OMSORGSPLIKTEN

I ett mål (dom av den 19 juli 2016, F-67/15, **Opreana/kommissionen**, [EU:F:2016:153](#)), som gällde ett beslut att inte förlänga ett avtal om visstidsanställning för en tillfälligt anställd sedan denna begärt att få sitt anställningsavtal förlängt – hennes graviditet var vid detta tillfälle känd för motparten – fann personaldomstolen att motparten på ett uppenbart sätt hade åsidosatt sin omsorgsplikt då sökandens intressen inte på något sätt hade beaktats. Det framgick nämligen inte av handlingarna i målet att svaranden hade låtit sökanden yttra sig eller att svaranden uppmanat sökanden att inkomma med yttrande över varför hon önskade behålla sin anställning. Vidare hade svaranden underlåtit att informera henne om att hennes tjänst inom kort skulle utlysas som ledig och hade behandlat hennes begäran om förlängning av sitt anställningsavtal på ett översiktligt och till och med summariskt sätt. Härutöver hade kommissionen inte beaktat sökandens intressen och hennes utsatta situation med hänsyn till hennes graviditet och nära förestående förlossning, omständigheter som under en viss tid hindrade henne från att aktivt söka en annan anställning och åter ta sig in på arbetsmarknaden.

10. RÄTT FÖR EN TJÄNSTEMAN ELLER ANSTÄLLD ATT FÅ TILLGÅNG TILL HANDLINGAR I EN AKT SOM BERÖR HONOM ELLER HENNE

I det mål som avgjordes genom dom av den 12 maj 2016, **FS/CESE** (F-102/15, [EU:F:2016:117](#)), hade ordföranden vid Europeiska ekonomiska och sociala kommittén (EESK) anförtrött en tidigare ordförande vid kommittén ett medlingsuppdrag. Inom ramen för uppdraget hörde han ett antal personer och upprättade en sekretessbelagd rapport som tillställdes uppdragsgivaren. Sökanden begärde att få tillgång till rapporten vilket nekades av svaranden som åberopande skyddet för korrespondens mellan en institutions ledamöter och för tystnadsplikten. Personaldomstolen fann emellertid att själva innehållet i rapporten visade att det inte utgjorde en yrkesmässig eller privat korrespondens mellan två ledamöter i det aktuella organet beträffande dess verksamhet utan tvärtom att det rörde sig om en handling som direkt berörde sökanden i den mening som avses i artikel 41.2 b i stadgan och som bringats till kommitténs ordförandes kännedom för att denne, i förekommande fall, skulle utöva den befogenhet att vidta disciplinåtgärder gentemot sökanden som tillkommer myndigheten med behörighet att sluta anställningsavtal.

TJÄNSTEMÄNNENS LÖNER OCH SOCIALA FÖRMÅNER

1. SOCIAL TRYGGHET

Det är enligt personaldomstolen obestriddigt när det rör sig om sjukförsäkring att den försäkrade, om denne är ansluten till det gemensamma sjukförsäkringssystemet, legitimt kan utgå ifrån att dennes sjukvårdskostnader i princip kommer att ersättas inom de gränser som anges i artikel 72.1 i tjänsteföreskrifterna. Avräkningskontoret kan likväl lagligen neka ersättning för vissa utgifter om det anser att nämnda utgifter avser en behandling eller åtgärder vilkas vetenskapliga giltighet inte har visats. I linje med detta har personaldomstolen påpekat att det numera är möjligt att tack vare medicinska framsteg och modern teknik erbjuda behandlingar inom öppenvården vilka tidigare krävde inläggning på sjukhus. Det åligger därför den försäkrade att vara uppmärksam på denna utveckling och motivera varför sjukhusvård är nödvändig, när detta har ifrågasatts (dom av den 25 maj 2016, **GW/kommissionen**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Personaldomstolen slog dessutom fast – fortfarande vad gäller kostnader för sjukhusvistelse – att det mot bakgrund av avsnitt II, kapitel 2, punkt 1.1 i allmänna genomförandebestämmelser för ersättning för läkarkostnader endast är kostnader för sjukhusvistelser som är kopplade till sjukvårdande behandling som är ersättningsgilla (dom av den 25 maj 2016, **GW/kommissionen**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

I samma dom erinrade personaldomstolen om att förtroendeläkaren, det medicinska rådet och administrationen ska göra en konkret och noggrann undersökning av situationen och att det ankommer på administrationen att fastställa att en sådan undersökning har gjorts. Förtroendeläkaren, det medicinska rådet och administrationen ska grunda sin bedömning på den vetenskapliga litteraturen. Eftersom frågan huruvida en behandling eller sjukhusvård är ändamålsenlig utgör en medicinsk fråga, får dessa organ inte bortse från den berörda personens faktiska hälsotillstånd i dess helhet. Denna skyldighet att beakta den försäkrades personliga situation följer för övrigt av omsorgsplikten, (dom av den 25 maj 2016, **GW/kommissionen**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Personaldomstolen slog dessutom fast att det medicinska rådet endast har en rådgivande funktion, vilket framgår av artikel 41 i de gemensamma reglerna om sjukförsäkring för tjänstemän i Europeiska unionen. En rekommendation från det medicinska rådet utgör därför inte en regel som kan göras gällande mot tjänstemän utan presumtioner som kan motbevisas i varje enskilt fall (dom av den 25 maj 2016, **GW/kommissionen**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

Ensidiga utlåtanden som institutionernas förtroendeläkare avger enligt artikel 72 i tjänsteföreskrifterna ger enligt personaldomstolen inte samma garantier vad gäller jämvikten mellan parterna som det medicinska rådets utlåtanden eller de utlåtanden som avges av invaliditetskommittén med stöd av artikel 73 i tjänsteföreskrifterna. Personaldomstolen fann att om det i likhet med vad kommissionen påstått skulle anses att medicinska rapporter som läkare upprättat i efterhand på uppdrag av anslutna till det gemensamma sjukförsäkringssystemet inte hade något bevisvärde skulle de försäkrade fräntas ett grundläggande medel för sitt försvar som kan få administrationen att ändra sitt initiala beslut att neka ersättning (dom av den 25 maj 2016, **GW/kommission**, F-111/15, [EU:F:2016:122](#)).

2. PENSIONER

I ett mål som anhängiggjordes till följd av 2013 års reform av tjänsteföreskrifterna fick personaldomstolen anledning att slå fast artikel 83.2 och artikel 83a.1, 83a.3 och 83a.4 i tjänsteföreskrifterna ska tolkas på så sätt att pensionssystemet är i balans, i den försäkringstekniska mening som avses i bilaga XII till

tjänsteföreskrifterna, om de pensionsavgifter som tjänstemän i aktiv tjänst betalar in varje år räcker för att finansiera en tredjedel av de framtida pensionsrättigheter som dessa tjänstemän har förvärvat under året. Tjänstemännens skyldighet att med sina avgifter finansiera en tredjedel av pensionssystemet måste således förstås utifrån detta försäkringstekniska perspektiv och utifrån ett långsiktigt perspektiv. Vissa obalanser vid beräkningarna kan därför inte uteslutas (dom av den 2 mars 2016, **Frieberger och Vallin/kommissionen**, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), domen har överklagats, mål T-232/16 P).

I samma dom slog personaldomstolen fast att den lagstadgade pensionsåldern, som fastställs i artikel 22 i bilaga XIII till tjänsteföreskrifterna och som höjdes i samband med 2013 års reform, är en faktor som samverkar med bedömningarna av det framtida värdet av flera parametrar som föreskrivs i den nämnda bilagan (räntesatser, mortalitet, löneutveckling etcetera) vid utvärderingen av den försäkringstekniska balansen i unionens pensionssystem. Följaktligen är unionens pensionssystem organiserat på grundval av solidaritetsprincipen och är inte upplagt så, att den pension som en tjänsteman kan ställa krav på är en exakt motprestation för dennes inbetalade pensionsavgifter. Tjänstemännen kan således inte kräva återbetalning av det eventuella överskott som är följden av att deras respektive pensionsålder har höjts och att inbetalningsperioden nu är längre än tidigare (dom av den 2 mars 2016, **Frieberger och Vallin/kommissionen**, F-3/15, [EU:F:2016:26](#), domen har överklagats, mål T-232/16 P).

Slutligen slogs det i samma dom även fast att det inte finns något i lydelsen av artikel 26.5 i bilaga XIII till tjänsteföreskrifterna som hindrar att en tjänsteman, efter en första omräkning av dennes pensionsrättigheter som en följd av att den lagstadgade pensionsåldern höjts en första gång efter 2004 års reform, får en andra omräkning med hänsyn tagen till att pensionsåldern höjts med tillämpning av artikel 22 i bilaga XIII till tjänsteföreskrifterna såsom denna ändrades inom ramen för 2013 års reform.

3. AVGÅNGSVEDERLAG

I sin dom av den 2 mars 2016, **FX/kommissionen**, (F-59/15, [EU:F:2016:27](#)), preciserade personaldomstolen att det avgångsvederlag som föreskrivs i artikel 39 i anställningsvillkoren för övriga anställda inte utgör något bidrag vid tjänstens upphörande som den berörde anställde automatiskt har rätt till när vederbörandes avtal sägs upp eller löper ut. I stället är avgångsvederlaget en ekonomisk åtgärd som ingår i tjänsteföreskrifternas bestämmelser om social trygghet. Således ger den omständigheten att en tillfälligt anställds avtal sägs upp eller löper ut inte i sig rätt till avgångsvederlag. Det följer nämligen av relevanta bestämmelser i pensionssystemet och i synnerhet av artikel 39 och artikel 12.2 i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna, att den tillfälligt anställda har rätt till avgångsvederlag när vederbörande – som inte längre har något anställningsavtal på grund av att det har sagts upp eller löpt ut och inte avser att tillträda annan anställning inom Europeiska unionen – emellertid inte uppfyller villkoren för omedelbar eller uppskjuten avgångspension eller villkoren i artikel 12.1 b, i–iv i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna.

I samma mål slogs det vidare fast att begreppet tjänstgöringens upphörande i artikel 12.2 i bilaga VIII till tjänsteföreskrifterna, tillämpat analogt på en tillfälligt anställd, bara kan tolkas från fall till fall just i syfte att i möjligaste mån förhindra att avgångsvederlag betalas ut till en tillfälligt anställd inom Europeiska unionen som vid tiden för begäran är säker på att han eller hon kan sättas åter i tjänst i Europeiska unionens enheter. I detta hänseende skulle det strida inte bara mot syftet med bestämmelsen utan även mot den allmänna principen om god förvaltning av Europeiska unionens finanser om avgångsvederlag betalades ut automatiskt enbart på grund av att den tillfälligt anställdes avtal har sagts upp eller löpt ut.

4. UPPFLYTTNING I LÖNEKLASS

Efter att först ha erinrat om att bestämmelser som medger rätt till ekonomiska förmåner ska tolkas och tillämpas restriktivt av institutionerna fann personaldomstolen i sin dom av den 12 maj 2016, **FS/CESE** (F-50/15, [EU:F:2016:119](#)), att den uppflyttning i löneklass som föreskrivs i artikel 44 andra stycket i tjänsteföreskrifterna endast får beviljas för det fall en tjänsteman utses till enhetschef, direktör eller generaldirektör "i samma lönegrad" som vederbörande var placerad i sin tidigare anställning. Vidare slog personaldomstolen fast att det inte, före den 1 januari 2014, föreskrevs i tjänsteföreskrifterna att bestämmelsen skulle tillämpas analogt på tillfälligt anställda.

TJÄNSTEMÄNS OCH ÖVRIGA ANSTÄLLDAS KARRIÄR

1. BEFORDRAN AV PERSONAL SOM STÄLLTS TILL FÖRFOGANDE FÖR FACKFÖRENINGAR OCH YRKESSAMMANSLUTNINGAR

I ett mål som gällde frågan huruvida en utebliven befordran för en facklig representant var lagenlig slog personaldomstolen fast i sin dom av den 2 mars 2016, **Loescher/rådet**, (F-84/15, [EU:F:2016:29](#)), att en tjänsteman inte kan kräva att en institution ska anta särskilda regler om sätt och metoder för jämförelsen av tjänstemännens kvalifikationer utifrån deras ställning enligt tjänsteföreskrifterna. Underlåtenhet att inrätta ett betygssystem ad hoc för de tjänstemän som utför uppgifter när de ställs till förfogande för en facklig organisation eller en yrkesorganisation kan följaktligen inte medföra någon diskriminering. Utövandet av vissa uppdrag för personalrepresentation, som till exempel uppdraget som ordförande för en personalkommitté eller som ordförande för en facklig organisation eller en yrkesorganisation, kan i vissa fall göra att man kan presumera att dessa personalrepresentationsuppdrag i sig innebär ett stort ansvar. Det ankommer emellertid på den tjänsteman som ställts till förfogande för en sådan organisation att, för att kunna komma i fråga för en eventuell befordran, styrka att det ansvar som vederbörande faktiskt och specifikt har innehaft verkligen har förelegat, har legat på en viss nivå och haft en viss varaktighet.

2. DISCIPLINÅTGÄRDER

I ett mål beträffande lagenligheten av ett beslut varigenom administrationen, som en följd av lögnaktiga påståenden från den berörde anställda, hade beslutat att nämnde anställda skulle uteslutas från all form av rekrytering vid denna institution under sex år efter det att hans anställningsavtal löpte ut, fann personaldomstolen i sin dom av den 20 juli 2016, **HC/kommissionen** (F-132/15, [EU:F:2016:158](#)), att en sådan åtgärd – med hänsyn till dess uttalat bestraffande karaktär – inte utgjorde något annat än en sanktionsåtgärd som administrationen vidtagit med anledning av det kritiserade beteendet. Det omtvistade beslutet ogiltigförklarades därför med motiveringen dels att det hade antagits med stöd av bestämmelserna om disciplinåtgärder i tjänsteföreskrifterna, dels att denna typ av åtgärd inte fanns upptagen bland de sanktionsåtgärder som får vidtas inom ramen för dessa bestämmelser.

I domen av den 17 februari 2016, **Kerstens/kommissionen** (F-23/15, [EU:F:2016:65](#), domen har överklagats), fann personaldomstolen att vad gäller regelverket för kommissionens disciplinförfaranden följer kravet att genomföra en administrativ utredning före ett disciplinförfarande av de allmänna genomförandebestämmelser avseende administrativa utredningar och disciplinförfaranden som den själv har antagit. Om kommissionen

inleder ett disciplinförfarande utan att först ha genomfört en administrativ utredning, så åsidosätter denna således sina skyldigheter enligt dessa allmänna genomförandebestämmelser.

3. OMPLACERING AV TILLFÄLLIG OCH KONTRAKTSANSTÄLLD PERSONAL VID FLYTTNING AV SÄTET FÖR EN UNIONSBYRÅ FRÅN EN MEDLEMSSTAT TILL EN ANNAN

Som en åtgärd för att verkställa beslutet av Europeiska unionens råd att flytta sätet för Europeiska polisakademin (Cepol) till Budapest (Ungern), sedan Förenade kungariket meddelat att man inte längre ville att sätet var beläget på sitt territorium, ombad direktören för akademien personalen att träda i tjänst vid det nya sätet och informerade dem samtidigt om att en vägran skulle betraktas som en uppsägning. Sedan flera grupper av anställda väckt talan, vissa av dem var kvar i Förenade kungariket medan andra hade anslutit sig till det nya sätet, fann personaldomstolen i sin dom av den 11 april 2016, *FN m.fl./CEPOL* (F-41/15 DISS II, [EU:F:2016:70](#)), att den omständigheten att en anställd inte infinner sig på den nya anställningsorten kan tolkas som ett uppförande som innebär uppsägning från den anställdes sida i den mening som avses i artikel 47 i anställningsvillkoren för övriga anställda. Personaldomstolen erinrade om att unionslagstiftaren eller medlemsstaternas stats- eller regeringschefer när som helst kan ändra sätena för olika institutioner och byråer inom unionen och att tjänstemän enligt artikel 20 i tjänsteföreskrifterna, vilken är analogt tillämplig på tillfälligt anställda och kontraktsanställda enligt artiklarna 11 och 81 i anställningsvillkoren för övriga anställda, ska vara bosatta antingen på anställningsorten eller på ett sådant avstånd från den att de inte kan hindras i tjänsteutövningen. Vidare bekräftade personaldomstolen att anställningsmyndigheten även kan besluta om att placera tillfälligt anställda och kontraktsanställda vid, eller omplacera dem till, en arbetsplats belägen i en annan medlemsstat. Det är nämligen endast de lokalanställda, vilka rekryteras genom ett avtal där en bestämd ort anges, som har rätt att invända mot en ändring av deras anställningsort, eftersom arbetsplatsens stadigvarande karaktär i deras fall utgör en del av själva anställningsvillkoren.

4. AVBROTT I EN ANSTÄLLDS KARRIÄR

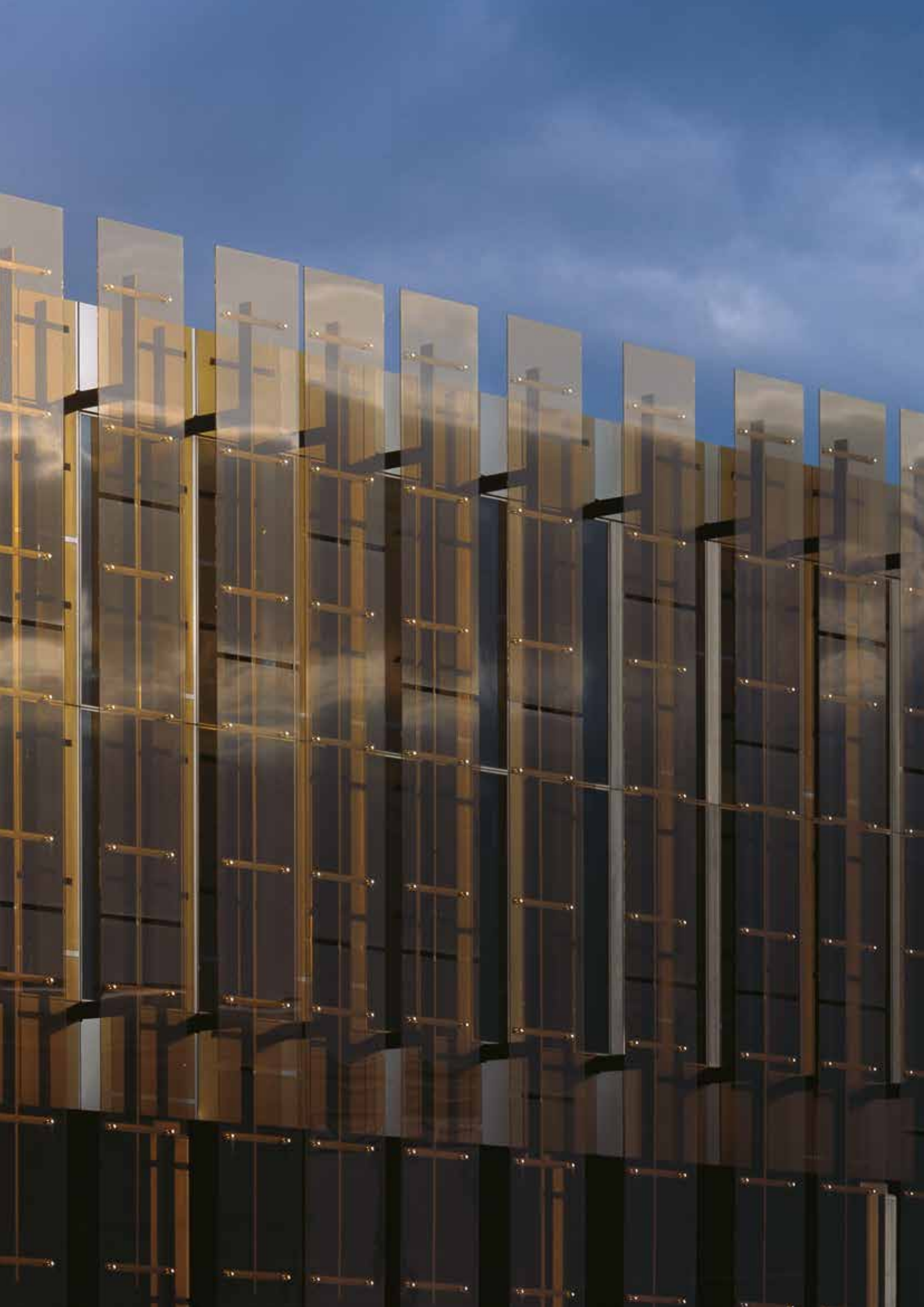
I sin dom av den 17 februari 2016, *DE/EMA* (F-58/14, [EU:F:2016:16](#)), tillämpade personaldomstolen domen av den 16 september 2015 som Europeiska unionens tribunal meddelade i målet *EMA/Drakeford* (T-231/14 P, [EU:T:2015:639](#)). För att avgöra om en tillfälligt anställd som anställdts med stöd av artikel 2 a i anställningsvillkoren för övriga anställda ska få sitt anställningsavtal förnyat en andra gång och denna gång i form av en tillsvidareanställning, ska uttrycket "[o]m avtalen därefter förnyas" i artikel 8 första stycket tredje meningen i de ovannämnda anställningsvillkoren, enligt sistnämnda dom, tolkas så, att det avser varje förfarande genom vilket en tillfälligt anställd i den mening som avses i artikel 2 a i anställningsvillkoren förädlades att fortsätta anställningsförhållandet med arbetsgivaren som tillfälligt anställd när den tidsbegränsade anställningen löper ut, även om förnyandet åtföljs av en uppflyttning i lönegrad eller en utveckling av arbetsuppgifterna. Enligt samma dom från Europeiska unionens tribunal kan det endast förhålla sig på annat sätt om det nya avtalet ingås efter ett avbrott i karriären, vilket anses ha skett till exempel om den typ av arbetsuppgifter den anställde i fråga ska utföra har genomgått en betydande förändring. I det aktuella fallet hade Europeiska läkemedelsmyndigheten efter att först ha förnyat sökandens avtal om tillfällig anställning därefter erbjudit honom ett nytt avtal. Efter en jämförelse av de arbetsuppgifter sökanden utförde inom ramen för sitt första avtal och dem han utförde under det andra avtalet konstaterade personaldomstolen att sökandens tjänst väsentligen hade ändrats såvitt gällde hans arbetsuppgifter och ansvarsområde, hans lednings- och kontrolluppgifter, liksom hans ställning inom myndigheten såsom denna framgick av dess organisationsplan. Personaldomstolen slog fast att dessa omständigheter innebar ett avbrott i karriären i den mening som Europeiska unionens tribunal avsåg i sin tolkning i den ovannämnda domen.

VISSELBLÅSARE

I ett mål som återförvisades till personaldomstolen sedan dess avgörande hade ogiltigförklarats och som avsåg en anmälan enligt artiklarna 12a och 22a i tjänsteföreskrifterna som en tjänsteman gjort för att påtala mobbning eller andra förhållanden som ger anledning att misstänka eventuell olaglig verksamhet som kan skada unionens intressen, slog personaldomstolen, i sin dom av den 2 juni 2016, **Bermejo Garde/EESK** (F-41/10 RENV, [EU:F:2016:123](#)), fast att såväl i fall med en tjänsteman som anser sig utsatt för mobbning i den mening som avses i artikel 12a i tjänsteföreskrifterna som vad gäller en tjänsteman som i enlighet med artikel 22a i tjänsteföreskrifterna underrättat sina överordnade vid sin institution eller vänt sig direkt till Europeiska byrån för bedrägeribekämpning (Olaf) ska de anmälda omständigheterna delges den berörda institutionen med iakttagande av de allmänna skyldigheter som stadgas i artiklarna 11 och 12 i tjänsteföreskrifterna.

I samma dom konstaterade personaldomstolen inledningsvis att en anmälan om mobbning eller sexuella trakasserier mot en överordnad i de flesta fall medför att förtroendet i administrativt hänseende mellan de berörda tjänstemännen förloras. Personaldomstolen fann emellertid i detta sammanhang att det är just för att på ett effektivt sätt bekämpa fenomenet med mobbning som artikel 12a i tjänsteföreskrifterna ger tjänstemän som utsatts för mobbning ett "speciellt skydd" och föreskriver att när nämnde tjänsteman inkommit med en anmälan med stöd av denna artikel och med iakttagande av de allmänna skyldigheter som föreskrivs i artiklarna 11 och 12 i tjänsteföreskrifterna får vederbörande inte behandlas på ett sätt av sin institution som är till hans nackdel. Detta gäller i synnerhet när förtroendet i administrativt hänseende mellan honom och den presumerade mobbaren – till exempel då vederbörande är offrets direkt hierarkiskt överordnade – är brutet.

Vid bedömningen av om en tjänsteman som agerat visselblåsare har handlat i god tro, vilken bedömning ska ske mot bakgrund av de tre bedömningskriterier som tribunalen fastställde i sin dom om återförvisning (dom av den 8 oktober 2014, **Bermejo Garde/ EESK**, T-530/12 P, [EU:T:2014:860](#)), nämligen att de anmälda förhållandena ska vara allvarliga, de upplysningar som lämnats ska vara äkta och sannolika och kommunikationssättet anges, fann personaldomstolen att artikel 22a i tjänsteföreskrifterna inte kräver att den berörde tjänstemannen styrker en "presumption om olaglig verksamhet eller allvarligt åsidosättande av ... förpliktelser". Det rör sig nämligen om en tämligen komplicerad juridisk uppgift som, av denna anledning, inte utan svårighet kan uppfyllas av alla unionens tjänsteman eller anställda. I artikel 22a i tjänsteföreskrifterna föreskrivs således endast att en tjänsteman som får kännedom om förhållanden "som ger anledning att misstänka" att det föreligger ett beteende "som kan innebära ett allvarligt åsidosättande av de förpliktelser" som stadgas i tjänsteföreskrifterna "omedelbart" ska underrätta sin närmaste överordnade. Det är sedan visselblåsarens överordnade som enligt artikel 22a.2 i tjänsteföreskrifterna är skyldig att "utan dröjsmål" meddela Olaf "all bevisning" som han känner till och som ger anledning att misstänka att det förekommer sådana oegentligheter.

C | PERSONALDOMSTOLENS VERKSAMHETSSTATISTIK

I. PERSONALDOMSTOLENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. Inkomna mål, avgjorda mål och pågående mål (januari 2012–augusti 2016)

II. INKOMNA MÅL

2. Andelen mål i procent fördelat på de huvudsakliga svarandeinstitutionerna
3. Rättegångsspråk

III. AVGJORDA MÅL

4. Domar och beslut – Dömande sammansättning
5. Utgången i målen
6. Interimistiska beslut (2012–2016)
7. Handläggningstid i månader (2016)

IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

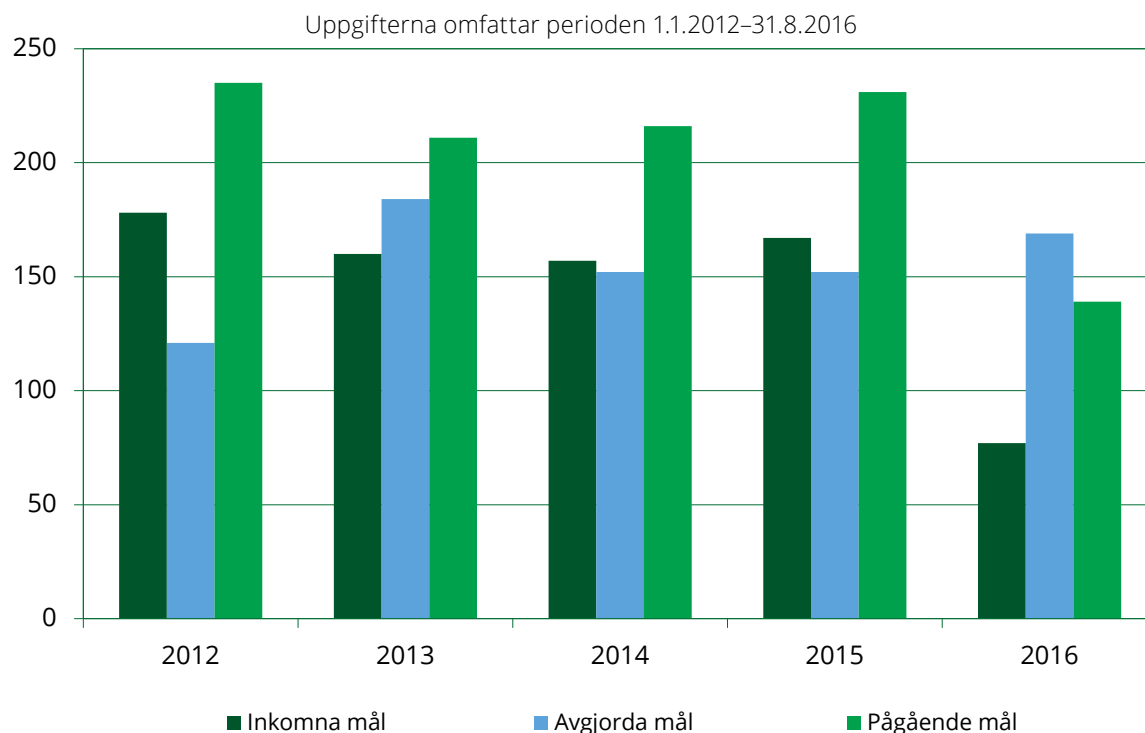
8. Dömande sammansättning (2012–2016)
9. Antal sökande

V. ÖVRIGT

10. Avgöranden av personaldomstolen som har överklagats till tribunalen
11. Utgången i mål som har överklagats till tribunalen (2012–2016)

I. PERSONALDOMSTOLENS ALLMÄNNA VERKSAMHET

1. INKOMNA MÅL, AVGJORDA MÅL OCH PÅGÅENDE MÅL (JANUARI 2012–AUGUSTI 2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Inkomna mål	178	160	157	167	77
Avgjorda mål	121	184	152	152	169 ¹
Pågående mål	235	211	216	231	139 ²

De angivna siffrorna (bruttosiffror) visar det totala antalet mål oberoende av att vissa mål har förenats på grund av samband (ett målnummer = ett mål).

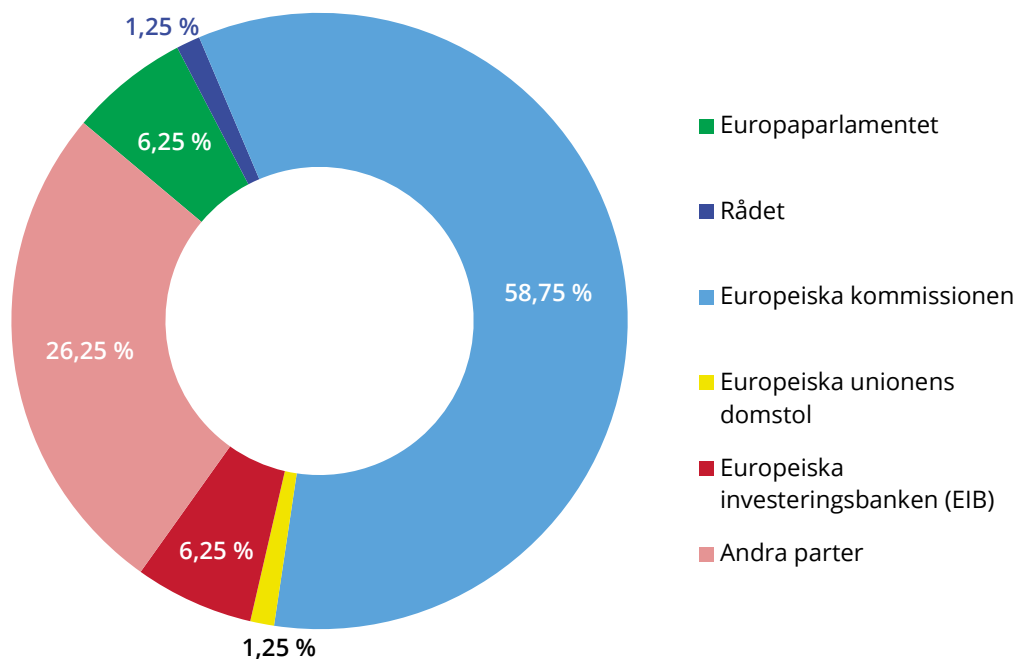
1| Varav två förenade mål.

2| Varav 46 vilandeförklarade mål och fyra förenade mål.

II. INKOMNA MÅL

2. ANDELEN MÅL I PROCENT FÖRDELAT PÅ DE HUVUDSAKLIGA SVARANDEINSTITUTIONERNA

Procentandel av antalet inkomna mål år 2016
Uppgifterna omfattar perioden 1.1.2012–31.8.2016

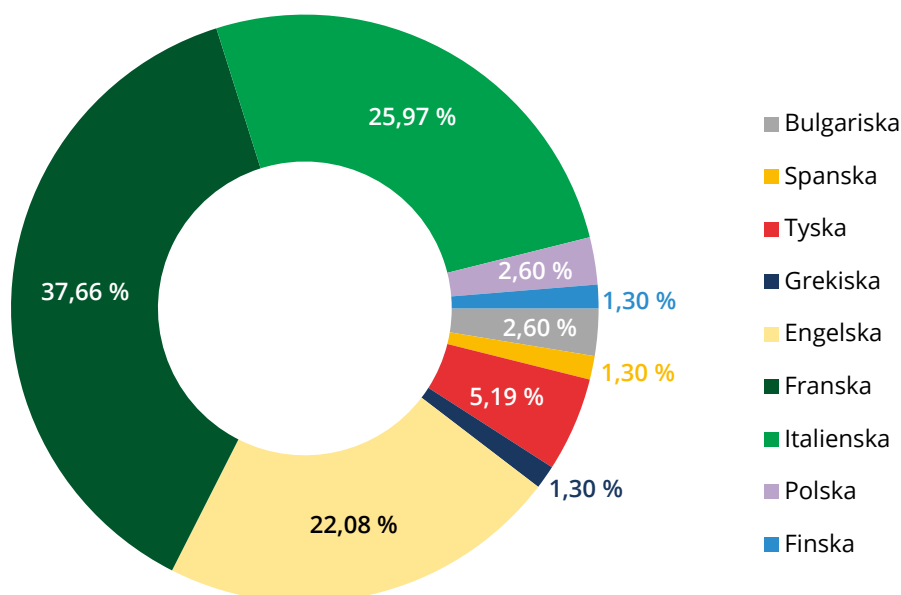

	2012	2013	2014	2015	2016
Europaparlamentet	6,11 %	5,66 %	11,80 %	8,38 %	6,25 %
Rådet	3,89 %	3,77 %	8,70 %	5,99 %	1,25 %
Europeiska kommissionen	58,33 %	49,69 %	45,96 %	52,69 %	58,75 %
Europeiska unionens domstol		0,63 %		1,80 %	1,25 %
Europeiska centralbanken	1,11 %	1,89 %	1,24 %	2,40 %	
Revisionsrätten	2,22 %	0,63 %	1,24 %	0,60 %	
Europeiska investeringsbanken (EIB)	4,44 %	5,03 %	1,24 %	3,59 %	6,25 %
Andra parter	23,89 %	32,70 %	29,81 %	24,55 %	26,25 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

3. RÄTTEGÅNGSSPRÅK

Uppgifterna omfattar perioden 1.1.2012–31.8.2016

Fördelning år 2016

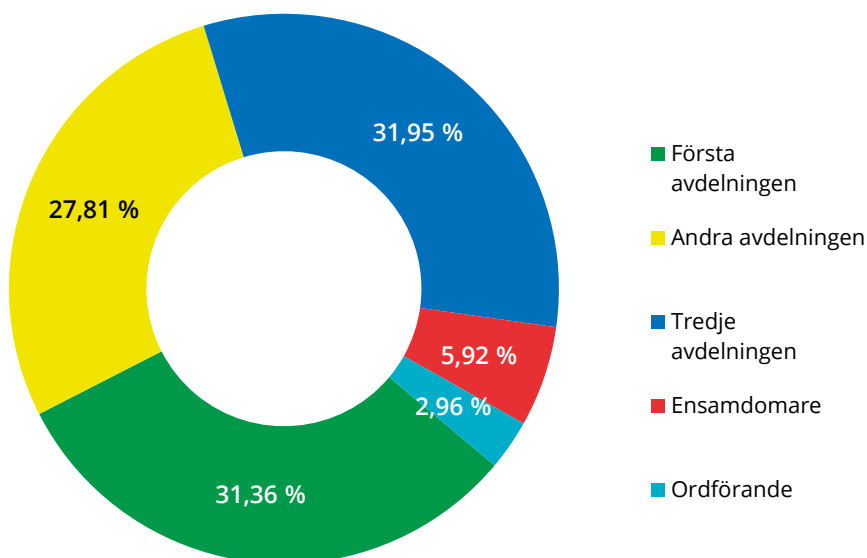
Rättegångsspråk	2012	2013	2014	2015	2016
Bulgariska	2				2
Spanska	3		2	5	1
Tyska	5	2	9	7	4
Grekiska	1	4	2	1	1
Engelska	14	26	23	20	17
Franska	108	95	113	122	29
Italienska	35	21	8	8	20
Nederländska	6	12		2	
Polska	2				2
Rumänska	2				
Finska					1
Svenska				2	
Totalt	178	160	157	167	77

Med rättegångsspråk avses det språk på vilket talan väckts och inte sökandens modersmål eller nationalitet.

III. AVGJORDA MÅL

4. DOMAR OCH BESLUT – DÖMANDE SAMMANSÄTTNING

Uppgifterna omfattar perioden 1.1.2016–31.8.2016

	Domar	Beslut att avskriva målet till följd av förlikning ¹	Andra beslut varigenom personaldomstolen skiljer sig från målet	Totalt
Personaldomstolen i plenum				
Första avdelningen	6		47	53
Andra avdelningen	18	1	28	47
Tredje avdelningen	21	4	29	54
Ensamdomare	7	3		10
Ordförande			5	5
Totalt	52	8	109	169

1 | Under år 2016 tog personaldomstolen initiativ till förlikning i ytterligare 10 mål som inte utmynnade i någon uppgörelse.

5. UTGÅNGEN I MÅLEN

Uppgifterna omfattar perioden 1.1.2016–31.8.2016

	Domar		Beslut				Totalt
	Fullständigt eller delvist bifall	Talan helt ogillad, beslut att anledning saknades att döma i målet	Talan/Begäran som (uppenbart) inte kan prövas eller som (uppenbart) saknar grund	Förlikning på initiativ av personaldomstolen	Avskrivning av andra skäl, beslut att anledning saknas att döma i målet eller återförvisning	Begäran som helt eller delvis bifallits (särskilda rättegångsformer).	
Tjänsteställning/Ändrad tjänsteställning	2	1					3
Uttagningsprov	1		2	1			4
Arbetsvillkor/Ledighet		1					1
Bedömning/Befordran		9	2		1		12
Pensioner och invaliditetsersättning	5	5	34		44		88
Disciplinförfaranden	1	4					5
Rekrytering/Tillsättning/ Placering i lönegrad	2	1	2	1			6
Löner och ersättningar	2	4		1	2		9
Uppsägning eller beslut att inte förlänga ett anställningsavtal	3	4	2	2	1		12
Socialförsäkring/Yrkessjukdom/ Olycksfall	4		2	2			8
Övriga	3		4	1	1	12	21
Totalt	23	29	48	8	49	12	169

6. INTERIMISTISKA BESLUT (2012–2016)

Avgjorda interimistiska förfaranden		Utgången i målen		
		Helt eller delvist bifall	Avslag	Avskrivning
2012	11		10	1
2013	3		3	
2014	5	1	4	
2015	2		2	
2016	2		2	
Totalt	23	1	21	1

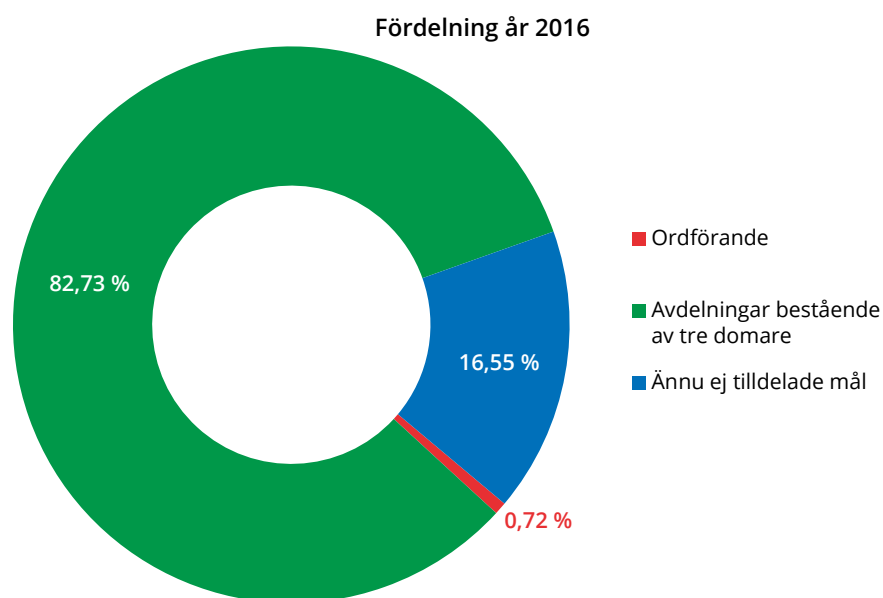
7. HANDLÄGGNINGSTID I MÅNADER (2016)

Avgjorda mål		Genomsnittlig handläggningstid	
		Total handläggningstid	Handläggningstid, exklusive eventuell vilandeförklaring
Domar	52	11,3	11,2
Beslut	117	24,3	9,4
Totalt	169	20,3	10,0

Handläggningstiden uttrycks i månader och i tiondelar av en månad.

IV. PÅGÅENDE MÅL PER DEN 31 DECEMBER

8. DÖMANDE SAMMANSÄTTNING (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Personaldomstolen i plenum	1	1			
Ordförande		2	1	2	1
Avdelningar bestående av tre domare	205	172	201	219	115
Ensamdomare	8	3	2	1	
Ännu ej tilldelade mål	21	33	12	9	23
Totalt	235	211	216	231	139

9. ANTAL SÖKANDE

Pågående mål som år 2016 har störst antal sökande

Antal sökande	Områden
486	Tjänsteföreskrifterna – EIB – Lön – Årlig löneanpassning Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
484	Tjänsteföreskrifterna – Lön – Reform av systemet för löner och löneutveckling vid EIB Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
451	Tjänsteföreskrifterna – EIB – Lön – Nytt prestationsbaserat system – Utdelning av gratifikationer Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
394 (3 mål)	Tjänsteföreskrifterna – EIB – Lön – Årlig löneanpassning Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
34	Tjänsteföreskrifterna – Återförvisning efter omprövning av tribunalens avgörande – EIB – Pensioner – 2008 års reform Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
32	Tjänsteföreskrifterna – EIB – Pensioner – Reform av pensionssystemet Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
32 (8 mål)	Tjänsteföreskrifterna – Tjänsteföreskrifterna – Reform av tjänsteföreskrifterna den 1 januari 2014 – Nya regler för beräkning av kostnaderna för resa från anställningsorten till ursprungsorten – Samband mellan rätten till denna förmån och ställningen som utlandsstationerad arbetstagare Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
30	Tjänsteföreskrifterna – Europeiska investeringsfonden (EIF) – Lön – Årlig löneanpassning Tjänsteföreskrifterna – Befordran – Befordringsförfarandet år 2005 – Ytterligare lönegrader införda genom de nya tjänsteföreskrifterna
29	Tjänsteföreskrifterna – Europeiska investeringsfonden (EIF) – Lön – Reform av systemet för löner och löneutveckling vid EIF Tjänsteföreskrifterna – Kontraktsanställd – Tillfälligt anställd – Villkor för anställning – Anställningens varaktighet
26 (4 mål)	Tjänsteföreskrifterna – Tjänsteföreskrifterna – Reform av tjänsteföreskrifterna den 1 januari 2014 – Nya regler för beräkning av kostnaderna för resa från anställningsorten till ursprungsorten – Samband mellan rätten till denna förmån och ställningen som utlandsstationerad arbetstagare – Avskaffande av de årliga resdagarna

Med tjänsteföreskrifterna avses Tjänsteföreskrifter för tjänstemännen i Europeiska unionen och Anställningsvillkor för övriga anställda i Europeiska unionen.

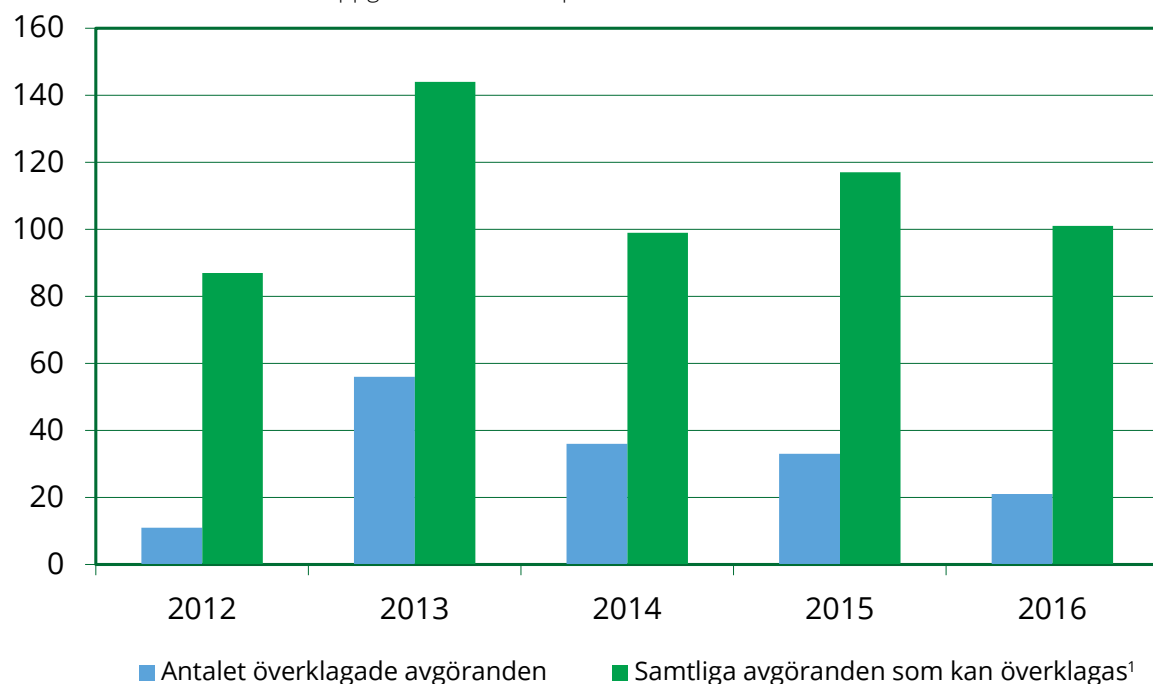
Totalt antal sökande i alla pågående mål (2012–2016)

	Totalt antal sökande	Totalt antal pågående mål
2012	1086	235
2013	1867	211
2014	1902	216
2015	2333	231
2016	2211	139

V. ÖVRIGT

10. AVGÖRANDEN AV PERSONALDOMSTOLEN SOM HAR ÖVERKLAGATS TILL TRIBUNALEN

Uppgifterna omfattar perioden 1.1.2012–31.8.2016

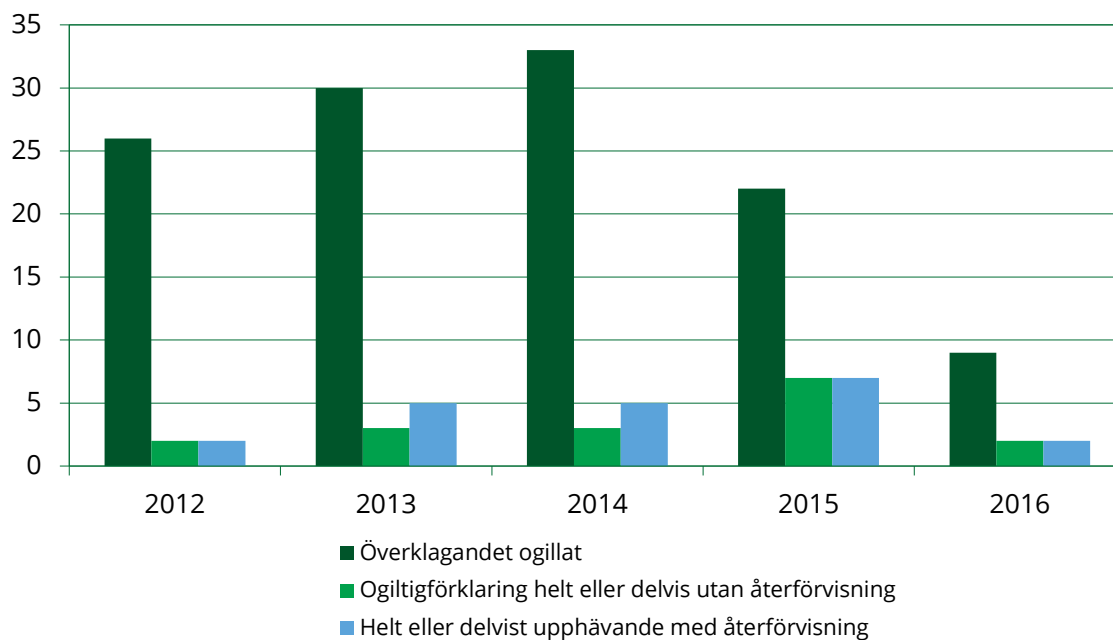

	Antalet överklagade avgöranden	Samtliga avgöranden som kan överklagas ¹	Andel av avgörandena som överklagats ²
2012	11	87	12,64 %
2013	56	144	38,89 %
2014	36	99	36,36 %
2015	33	117	28,21 %
2016	21	101	20,79 %

1] Domar, beslut om avvisning, avvisning av uppenbara skäl eller ogillande av uppenbart ogrundad talan, interimistiska beslut, beslut om att anledning saknas att döma i målet och beslut att avslå en interventionsansökan, vilka meddelats eller fattats under verksamhetsåret.

2] Detta procenttal motsvarar inte nödvändigtvis, för ett givet år, de avgöranden som kan överklagas och som meddelats under verksamhetsåret, då överklagandefristen kan omfatta delar av två kalenderår.

11. UTGÅNGEN I MÅL SOM HAR ÖVERKLAGATS TILL TRIBUNALEN (2012–2016)

	2012	2013	2014	2015	2016
Överklagandet ogillat	26	30	33	22	9
Ogiltigförklaring helt eller delvis utan återförvisning	2	3	3	7	2
Helt eller delvist upphävande med återförvisning	2	5	5	7	2
Avskrivning/beslut att anledning saknas att döma i målet	3		1	1	
Totalt	33	38	42	37	13

D | PERSONALDOMSTOLENS SAMMANSÄTTNING

(Protokollär ordning den 31 augusti 2016)

Från vänster till höger:

Domarna J. Sant'Anna och E. Perillo; avdelningsordföranden R. Barents, ordföranden S. Van Raepenbusch, avdelningsordföranden K. Bradley, domarna J. Svenningsen, A. Kornezov, justitiesekreteraren W. Hakenberg

1. FÖRÄNDRINGAR I PERSONALDOMSTOLENS SAMMANSÄTTNING ÅR 2016

Europeiska unionens råd utnämnde, genom beslut av den 22 mars 2016, João Sant'Anna och Alexander Kornezov, till domare vid personaldomstolen för perioden från den 13 april 2016 till den tidpunkt då personaldomstolens behörighet överförs till tribunalen.

2. PROTOKOLLÄR ORDNING

FRÅN DEN 1 JANUARI 2016 TILL DEN 13 APRIL 2016

S. VAN RAEPENBUSCH, personaldomstolens ordförande

R. BARENTS, avdelningsordförande

K. BRADLEY, avdelningsordförande

H. KREPPEL, domare

M.I. ROFES i PUJOL, domare

E. PERILLO, domare

J. SVENNINGSSEN, domare

W. HAKENBERG, justitiesekreterare

FRÅN DEN 14 APRIL 2016 TILL DEN 31 AUGUSTI 2016

S. Van RAEPENBUSCH, personaldomstolens ordförande

R. BARENTS, avdelningsordförande

K. BRADLEY, avdelningsordförande

E. PERILLO, domare

J. SVENNINGSSEN, domare

J. SANT'ANNA, domare

A. KORNEZOV, domare

W. HAKENBERG, justitiesekreterare

3. PERSONALDOMSTOLENS TIDIGARE LEDAMÖTER

(efter tjänstetillträde)

DOMARE

Horstpeter KREPPEL (2005–2016)

Paul J. MAHONEY (2005–2011)

Irena BORUTA (2005–2013)

Heikki KANNINEN (2005–2009)

Haris TAGARAS (2005–2011)

Sean Van RAEPENBUSCH (2005–2016), ordförande 2011–2016

Stéphane GERVASONI (2005–2011)

Maria Isabel ROFES i PUJOL (2009–2016)

Ezio PERILLO (2011–2016)

René BARENTS (2011–2016)

Kieran BRADLEY (2011–2016)

Jesper SVENNINGSSEN (2013–2016)

João SANT'ANNA (2016)

M. Alexander KORNEZOV (2016)

ORDFÖRANDE

Paul J. MAHONEY (2005–2011)

Sean Van RAEPENBUSCH (2011–2016)

JUSTITIESEKRETERARE

Waltraud HAKENBERG (2005–2016)

HUR HITTAR MAN EU:S PUBLIKATIONER?

Gratispublikationer

- Ett enskilt exemplar
genom EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- Flera exemplar/affischer/kartor
hos Europeiska unionens representationer (http://ec.europa.eu/represent_sv.htm),
hos delegationer i länder utanför EU (http://eeas.europa.eu/delegations/index_sv.htm),
genom att kontakta nätverket Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_sv.htm)
eller ringa 00 800 6 7 8 9 10 11 (gratis inom hela EU) (*).
(*) Varken informationen eller samtalen kostar i regel något (men vissa operatörer, telefonkiosker och hotell kan ta betalt för samtalen).

Avgiftsbelagda publikationer

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>).

EUROPEISKA UNIONENS
DOMSTOL